

การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่
ความยั่งยืน : ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
และป่าชุมชนบ้านปง ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2567

**PARTICIPATORY COMMUNITY FOREST MANAGEMENT BETWEEN
GOVERNMENT AND CIVIL SOCIETY LEADING TO SUSTAINABILITY
: A CASE STUDY OF BAN PI COMMUNITY FOREST, WIANG
SUBDISTRICT, CHIANG KHAM DISTRICT, PHAYAO
PROVINCE AND BAN PONG COMMUNITY FOREST,
TA PHA MOK SUBDISTRICT, LONG DISTRICT,
PHRAE PROVINCE**

**BY
WORAPOL THANGTONG**

**A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY IN PUBLIC ADMINISTRATION
INSTITUTE OF PUBLIC ADMINISTRATION AND PUBLIC POLICY**

GRADUATE SCHOOL, RANGSIT UNIVERSITY

ACADEMIC YEAR 2024

คุณฉันทิพนธ์เรือง

การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน :
ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง
ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

โดย

วรพล ถังทอง

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2567

รศ. ดร.คุณวัศ สาคกริก
ประธานกรรมการสอบ

ศ. ดร.ศุภชัย ยาวะประภา
กรรมการ

รศ.ดร.ปธาน สุวรรณมงคล
กรรมการ

รศ.ดร.จีระ ประทีป
กรรมการ

รศ. ดร.ชนิตา จิตตรุทธะ
กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ศ.ดร.สื่อจิตต์ เพ็ชรประสาน)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

30 สิงหาคม 2567

Dissertation entitled

**PARTICIPATORY COMMUNITY FOREST MANAGEMENT BETWEEN GOVERNMENT
AND CIVIL SOCIETY LEADING TO SUSTAINABILITY : A CASE STUDY OF BAN PI
COMMUNITY FOREST, WIANG SUBDISTRICT, CHIANG KHAM DISTRICT,
PHAYAO PROVINCE AND BAN PONG COMMUNITY FOREST, TA PHA MOK
SUBDISTRICT, LONG DISTRICT, PHRAE PROVINCE**

by

WORAPOL THANGTHONG

was submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy in Public Administration

Rangsit University
Academic Year 2024

Assoc. Prof. Danuvas Sagarik, Ph.D.
Examination Committee Chairperson

Prof. Supachai Yavaprabhas, Ph.D.
Member

Assoc. Prof. Pathan Suvannamongkol, Ph.D.
Member

Assoc. Prof. Chira Prateep, Ph.D.
Member

Assoc. Prof. Chanida Jittaruttha, Ph.D.
Member and Advisor

Approved by Graduate School

(Prof. Suejit Pechprasarn, Ph.D.)

Dean of Graduate School

August 30, 2024

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยคามอนุเคราะห์ ความเมตตากรุณาอย่างดียิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา จิตตรุทธะ อาจารย์ที่ปรึกษาคุษฎีนิพนธ์ที่ได้ให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เป็นอย่างดีในทุกๆ ขั้นตอนของการศึกษา อีกทั้งให้กำลังใจตลอดระยะเวลาในการศึกษาวิจัยจนสำเร็จสมบูรณ์ ผู้ศึกษารู้สึกซาบซึ้งและขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิด หลักวิชาการต่างๆ รวมถึงท่านผู้รู้ทุกท่านที่ผู้วิจัยนำแนวคิดของท่านผ่านทางตำรา เอกสารวิชาการต่างๆ อันเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งมาประยุกต์ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ชุมชนและผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านที่ให้คามอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ ทำให้การวิจัยในครั้งนี้เป็นไปด้วคามราบรื่นจนทำให้คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วดี

คุณค่าและประโยชน์จากคุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดามารดาตลอดจนบูรพาจารย์ และผู้มีพระคุณที่ให้การอบรมสั่งสอน ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ซึ่งผู้ศึกษาจะได้นำไปพัฒนาการทำงานให้ดียิ่งเพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติต่อไป

วรพล ถังทอง

ผู้วิจัย

6004911 : วรพล ถึงทอง
 ชื่อคุณิพนธ์ : การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชา
 สังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน : ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง
 อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง ตำบลคำพามอก อำเภอลอง
 จังหวัดแพร่
 หลักสูตร : ปรัชญาคุณิพนธ์ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ชนิดา จิตตรุทธะ

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ลักษณะการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการเป็นป่าชุมชนต้นแบบ 2) ลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับป่าชุมชน ที่นำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชน 3) ลักษณะของทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชน และ 4) ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง จังหวัดแพร่ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เจาะจงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 2 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐ จากกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 14 คน และผู้ให้ข้อมูลภาคประชาสังคม รวม 30 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการศึกษาภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลขององค์ประกอบตัวแปรตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนด

ผลการศึกษาพบว่า 1) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนที่ให้เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบ มีลักษณะการมีส่วนร่วม 4 รูปแบบ คือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน ร่วมใช้ประโยชน์ และ ร่วมประเมินผล 2) ลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลง นำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชน พบลักษณะภาวะผู้นำที่มีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล 3) ทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชน พบรูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชน 5 ประเภท คือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ และ ทุนทางการเงิน 4) ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชนบ้านปี่ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง จังหวัดแพร่ พบว่า ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ในมิติสำคัญ 4 เรื่อง คือ ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน และ การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิดอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

(คุณิพนธ์มีจำนวนทั้งสิ้น 234 หน้า)

คำสำคัญ: การจัดการป่าชุมชน, การมีส่วนร่วม, ภาครัฐ, ภาคประชาสังคม, ความยั่งยืน
 ลายมือชื่อนักศึกษา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

6004911 : Worapol Thangthong
 Dissertation Title : Participatory Community Forest Management between Government and Civil Society Leading to Sustainability : A Case Study of Ban Pi Community Forest, Wiang Subdistrict, Chiang Kham District, Phayao Province and Ban Pong Community Forest, Ta Pha Mok Subdistrict, Long District, Phrae Province
 Program : Doctor of Philosophy in Public Administration
 Dissertation Advisor : Assoc.Prof. Chanida Jittaruttha, Ph.D.

Abstract

The objectives of this study were, firstly, to study the nature of participatory management between the government and the civil society contributing to the sustainability of Ban Pi Community Forest, Chiang Kham District, Phayao Province and Ban Pong Community Forest, Long District, Phrae Province, where both have succeeded in Being a model community forest; secondly, to study the Leadership of community Leaders who successfully improve Ban Pi Community Forest and Ban Pong Community Forest, leading to the sustainability of the community forests; thirdly, to study the Capital’s characteristics affecting the success rate of the participatory management for the sustainability of Ban Pi Community Forest and Ban Pong Community Forest; and lastly, to study the positive impact of the sustainable Development caused by the participatory community management of Ban Pi Community Forest and Ban Pong Community Forest. The specific sample is Ban Pi Community Forest, located at Moo 1 and Moo 10 of Wiang Subdistrict, Chiang Kham District, Phayao Province and Ban Pong Community Forest, located at Moo 3 of Ta Pha Mok Subdistrict, Long District, Phrae Province. The specific groups of informants include 14 government informants from Department of Forestry, and 30 civil society informants from the community. Data were collected using a field research method using both in-depth interview and focus group discussions. Qualitative research methodology is used as the main guideline. Furthermore, component analysis from the Conceptual frameWork is used to find the Relationship in four aspects: the cooperation between the government and the civil society, the Leadership contributing to the improvement of the community forest area, the Capital model for community forest management and variable elements, and the positive impact on the sustainable Development of community forest areas.

The results show that, first of all, participatory management between the government and civil society contributes to the success of becoming a model community for sustainable community forest of Ban Pi and Ban Pong Community Forest. There are 4 types of participation: participation in the decision-making; participation in the operation; participation in the utilization; and participation in the evaluation. The second result is that the transformational Leadership of community Leaders making a difference in Ban Pi and Ban Pong Community Forest contributes to the sustainability of community forests. The Leadership Traits with 4 key attributes include an ideological influence, a Motivation, an intellectual Stimulation, and a Consideration of individuals. Thirdly, Capital affects the success of participatory management for the sustainability of Ban Pi and Ban Pong Community Forest. There are 5 types of Capital in community forest management: a Human Capital, a Social Capital, a Natural Capital, a Physical Capital, and a Financial Capital. Lastly, as for the positive impact on sustainable Development caused by participatory community management of Ban Pi and Ban Pong Community Forest, there is a positive impact on the sustainable Development of community forest areas. There are four key dimensions: the cooperation in the efficient use of Resources to achieve the desired goals; the jointly ensuring conservation, restoration, and use of ecoSystems; the participation in sustainable community forest management; and the jointly ensuring sustainable food production Systems in line with agricultural Practices that do not affect the environment.

(Total 234 pages)

Keywords: Community Forest Management, Participation, Public Sector, Civil Society, Sustainability

Student’s Signature Dissertation Advisor’s Signature

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญรูป	ช
บทที่ 1	1
บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามการวิจัย	15
1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย	16
1.4 ขอบเขตการวิจัย	16
1.5 นิยามศัพท์	17
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	19
บทที่ 2	20
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20
2.1 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม	21
2.2 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ	29
2.3 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคม	56
2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน	62
2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับป่าชุมชน	64
2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	67
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	89
2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย	95
บทที่ 3	98
ระเบียบวิธีวิจัย	98
3.1 ระเบียบวิธีวิจัย	98
3.2 เครื่องมือการวิจัย	100

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.3 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล	105
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	106
บทที่ 4 การวิเคราะห์ผลการศึกษา	107
4.1 สังเขปกรณีศึกษา	107
4.2 การวิเคราะห์ผลการศึกษา	118
4.3 การศึกษาเปรียบเทียบป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ ป่าชุมชนบ้านปง ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่	177
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากการวิจัย	181
5.1 สรุปผลการวิจัย	182
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	204
5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	211
บรรณานุกรม	213
ภาคผนวก	217
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	218
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	225
ภาคผนวก ค รูปภาพลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย	227
ประวัติผู้วิจัย	234

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1.1	4
1.2	9
4.1	128
4.2	140
4.3	144
4.4	148
4.5	154
4.6	163
4.7	170
4.8	176

สารบัญรูป

รูปที่		หน้า
1.1	พื้นที่ป่าแต่ละประเทศในปี พ.ศ. 2563	2
1.2	พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2563 มีจำนวน 102,353,484.76 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 31.64 ของประเทศ	3
1.3	พื้นที่จัดตั้งป่าชุมชนทั่วประเทศ	6
2.1	องค์ประกอบการดำรงชีพของชุมชนอย่างยั่งยืน	59
2.2	กรอบการดำรงชีพของทุนแต่ละประเภทที่มีผลต่อชุมชน	60
2.3	กรอบแนวคิดในการศึกษา	96
4.1	สภาพป่าชุมชนบ้านปี่	112
4.2	ที่ตั้งและอาณาเขตป่าชุมชนบ้านปี่	112
4.3	แผนที่ตั้งของหมู่บ้านปง	115
4.4	พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปง	117
4.5	หน่วยงานภายในสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้	120
4.6	โครงการหน่วยงานภายในกรมป่าไม้	120
4.7	หน่วยงานภายในสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้	130
4.8	โครงการหน่วยงานภายในกรมป่าไม้	131
4.9	กรอบการดำรงชีพการเข้าถึงทุนแต่ละประเภทที่มีผลต่อชุมชนทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา	156
4.10	กรอบการดำรงชีพการเข้าถึงทุนแต่ละประเภทที่มีผลต่อชุมชนทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่	165

บทที่ 1

บทนำ

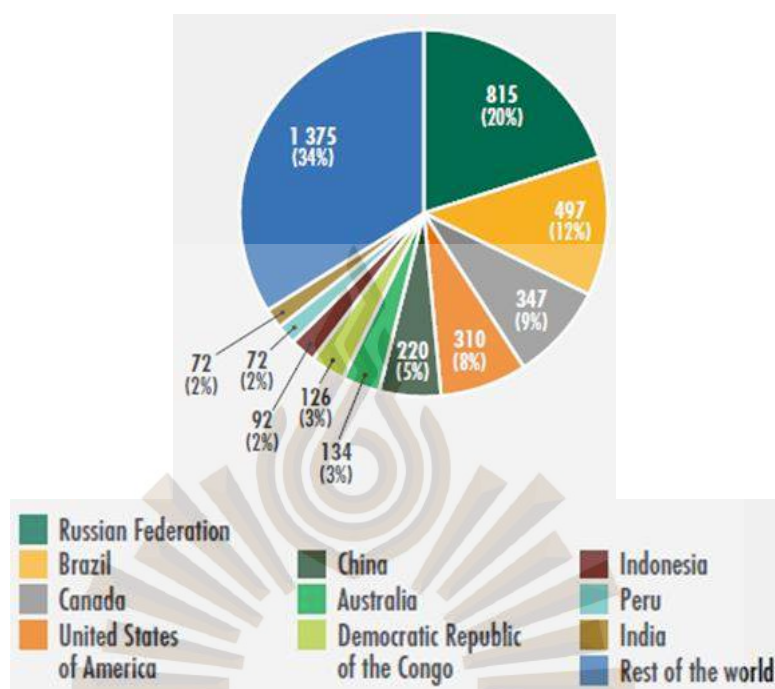
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อเลี้ยงการดำรงชีวิตของประชากรแต่ละประเทศ ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาเริ่มตั้งแต่ใช้พื้นดินและต้นไม้นำมาสร้างเป็นที่พักอาศัยและมีพัฒนาการเกิดเป็นชุมชน โดยจากการหาพืชและสมุนไพรจากป่า และล่าสัตว์เพื่อทำมาประกอบอาหาร ทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม รวมถึงอาศัยแหล่งน้ำมาทำการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งผลผลิตดังกล่าวใช้เลี้ยงชีพภายในครอบครัวรวมไปถึงมีการแลกเปลี่ยนวัตถุดิบจากการล่าสัตว์ ผลผลิตจากการเพาะปลูกเกิดขึ้นภายในชุมชน จนถึงการติดต่อการแลกเปลี่ยนกันระหว่างชุมชนและมีวิวัฒนาการเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นตามจำนวนประชากรแต่ละพื้นที่ ความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างมนุษย์กับป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพมีความเกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์อันยาวนานที่สะท้อนถึงพื้นฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ย่อมมีการสูญเสียทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเชื่อมโยงถึงกันส่งผลกระทบต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องก็ย่อมขึ้นอยู่กับนโยบาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของแต่ละประเทศ (FAO of United Nations, 2020) ซึ่งพบว่าพื้นที่ป่าในปัจจุบันครอบคลุม 30.8% ของพื้นที่แผ่นดินโลก โดยมีพื้นที่ป่าทั้งหมดจำนวน 25,037,500,000 ไร่ ซึ่งพบว่าประเทศที่มีพื้นที่ป่ามากที่สุด จำนวน 5 ประเทศตามลำดับ ได้แก่ สหพันธรัฐรัสเซีย , บราซิล , แคนาดา , สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาชนจีน

โดยพบว่าพื้นที่ป่าตามสัดส่วนของพื้นที่ทั้งหมดในช่วงสามทศวรรษระหว่างปี พ.ศ. 2533 ถึง พ.ศ.2563 ลดลงจากร้อยละ 32.5 เป็นร้อยละ 30.8 ทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ป่าเป็นจำนวน 1,112,500,000 ไร่ ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติและผลจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์เหล่านี้มีผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่ป่าที่แตกต่างกัน อาทิเช่นทวีปแอฟริกา มีพื้นที่ป่าสูงสุดระหว่างปี พ.ศ. 2553-2563 พื้นที่ป่าเกิดผลกระทบ จำนวน

24,625,000,000 ไร่ต่อปี รองลงมาคือ ทวีปอเมริกาใต้ พื้นที่ป่าเกิดผลกระทบ จำนวน 16,250,000,000 ไร่ต่อปี

รูปที่ 1.1 พื้นที่ป่าแต่ละประเทศในปี พ.ศ. 2563

ที่มา : FAO of United Nations, 2020

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมาก โดยมีพื้นที่ของประเทศทั้งหมด 323,528,699.65 ไร่ หรือ 517,645.92 ตารางกิโลเมตร (กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง สำนักบริหารการปกครองท้องถิ่น, 2563) เป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักมาเป็นเวลาช้านาน โดยได้ถือครองที่ดินเป็นพักอาศัยของตนเองและพื้นที่ทำการเกษตรกรรมเรื่อยมา จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2481 รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติป่าสงวนและคุ้มครองป่า , พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 , พระราชบัญญัติให้ใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ.2497 , พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 , พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 , พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 , พระราชบัญญัติป่าสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ตามลำดับนั้น อาทิเช่น ตามมาตรา 54 ของพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 ห้ามมิให้ผู้ใดก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า หรือกระทำความผิดประการใด ๆ อันเป็นการทำลายป่าหรือเข้ายึดถือหรือครอบครองป่าเพื่อตนเองหรือผู้อื่นเว้นแต่จะกระทำภายในเขตที่ได้

จำแนกไว้เป็นประเภทเกษตรกรรม และรัฐมนตรีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาหรือโดยได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่” ก็เนื่องจากรัฐบาลได้สังเกตเห็นว่าป่าไม้ ดิน น้ำ แร่ธาตุ มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิต เพราะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เนื่องจากการใช้ทรัพยากรดังกล่าวได้ใช้อย่างฟุ่มเฟือยจนทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลงอย่างมาก และก่อให้เกิดความไม่สมดุลในระบบนิเวศน์ จึงส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของที่อาศัยอยู่และทำการเกษตรกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประกอบกับประเทศไทยได้เริ่มมีการอนุญาตให้สัมปทานทำไม้ หรือการตัดฟันซีกลากไม้สัก ซึ่งในทางภาคเหนือของประเทศอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้มะค่า ไม้ตะแบก ไม้พยุง เป็นต้น ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2383 จนกระทั่งวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2532 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้ปิดป่าสัมปทาน ยกเว้นสัมปทานป่าชายเลน และต่อมาในวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ปิดสัมปทานป่าชายเลน (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2534)

ภาครัฐมีนโยบายให้ประชาชนได้พิสูจน์สิทธิการถือครองที่ดินก่อนกฎหมายต่างๆจะประกาศใช้โดยออกเป็นพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ปรากฏในมาตรา 12 บุคคลใดอ้างว่ามีสิทธิหรือได้ทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติโดยอยู่ก่อนวันที่กฎกระทรวงกำหนดป่าสงวนแห่งชาตินั้น ใช้บังคับให้ยื่นคำร้องเป็นหนังสือต่อนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ภายในกำหนดเก้าสิบวัน นับแต่วันที่กฎกระทรวงนั้นใช้บังคับ ถ้าไม่ยื่นคำร้องภายในกำหนดดังกล่าว ให้ถือว่าสละสิทธิหรือประโยชน์นั้น แต่ก็ไม่สามารถครอบคลุมได้ทั้งหมด และได้มีการจัดทำโครงการจัดสรรที่ดินทำกินใหม่ให้ประชาชนที่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เช่น การออกใบสิทธิทำกินพื้นที่อนุญาตให้ทำกิน ได้นี้ห้ามซื้อขายแต่มีสิทธิตกทอดถึงลูกหลานได้ โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยอยู่พื้นที่ราบสูงที่รัฐบาลไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ได้ เนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่ป่า ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมด้านเกษตรกรรมในการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด ข้าว ถั่วเขียว ถั่วเหลือง มันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา ฝ้าย เป็นต้น โดยรัฐบาลใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนในการพัฒนาประเทศ เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) จนถึงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520-2524) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2524) จึงทำให้ประชาชนก็มีความต้องการที่จะขยายพื้นที่ทำมาหากินจึงได้เข้าไปบุกรุกแผ้วถางและยึดครองป่าที่เหลือเพื่อทำการเกษตรซึ่งมีส่วนในการทำลายป่าไม้ ทั้งนี้ เพราะชาวบ้านยังใช้วิธีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ครั้งโบราณ การเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นมักจะกระทำโดยการขยายพื้นที่ให้มากขึ้น การขยายพื้นที่เพราะปลูกมักจะนิยมโดยการบุก

ร้างถางป่า โดยป่ามีสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะกับการทำการเกษตรกรรม และหวังจะได้กรรมสิทธิ์ในอนาคต และก็มีที่ดินจำนวนไม่น้อยตกเป็นของนายทุนที่สามารถครอบครองที่ดินในป่าเป็นจำนวนนับร้อยนับพันไร่ ประชาชนที่ยากจนได้ถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือสำหรับการบุกรุกทำลายป่า ประกอบกับที่เคยล่าสัตว์เพื่อมาเป็นอาหารในการดำรงชีวิตได้พัฒนามาเป็นเชิงพาณิชย์ เพราะความต้องการจากนายทุนต่างๆ เมื่อทรัพยากรธรรมชาติลดลงจากการบุกรุกพื้นที่ป่า ส่งผลกระทบให้จำนวนสัตว์ป่าลดลง บางประเภทสูญพันธุ์แหล่งน้ำที่เคยใช้ก็ขาดแคลน จึงทำให้ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ลงอย่างรวดเร็วกว่าปกติ ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์กลายเป็นภูเขาหัวโล้นและเกิดอุทกภัย ทำให้รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวตั้งแต่การประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา อีกทั้งภาครัฐได้กำหนดนโยบายต่างๆ เพื่อรักษาพื้นที่ป่าเอาไว้

ตารางที่ 1.1 พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศในปี พ.ศ.2563

ภูมิภาค	พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่ป่าไม้ (ไร่)	ร้อยละพื้นที่ป่าไม้
ภาคกลาง	56,912,645.90	12,233,818.36	21.50
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	104,823,709.22	15,718,049.67	14.99
ภาคตะวันออก	21,550,883.56	4,724,547.80	21.92
ภาคตะวันตก	34,038,210.43	20,122,979.15	59.12
ภาคใต้	46,154,901.40	11,221,974.88	24.31
ภาคเหนือ	60,048,349.14	38,332,114.91	63.84
รวม	323,528,699.65	102,353,484.76	31.64
พื้นที่ป่าไม้นอกเส้นขอบเขตการปกครองของกระทรวงมหาดไทย ปี 2563		89,332.84	

ที่มา : กรมป่าไม้, 2563

ตลอดระยะเวลาที่ภาครัฐเข้ามาบริหารจัดการชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่านั้น ซึ่งในยุคแรกๆ จะมีมุมมองต่อชุมชนว่าเพราะไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จึงควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐมาให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และมีมุมมองว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพย์สินของรัฐ จึงต้องการควบคุมการใช้ประโยชน์และมีการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่จะไม่ได้ทำงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการเกี่ยวกับพื้นที่ป่า แต่มักจะทำงานเกี่ยวกับชุมชนเป็นส่วนมาก และลักษณะการทำงานแบบฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้รับนโยบายมาปฏิบัติ โดย

เป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมดและบ่อยครั้งทำให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนหรือแนวทางปฏิบัติที่ชุมชนร่วมกันตั้งขึ้น ซึ่งชุมชนเองก็เริ่มตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมลงเรื่อยๆ อาทิเช่น การขาดแคลนแหล่งน้ำ ดินเสื่อมโทรม เป็นต้น โดยชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างกติกาขึ้นในชุมชนของตนเอง ซึ่งชุมชนเองก็มีปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีปฏิบัติร่วมกันในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับมีกฎหมายรับรองให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ จะเห็นได้จากเริ่มที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมสงวน บำรุงรักษา ใช้ประโยชน์และคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ ต่อมาได้ข้อความดังกล่าวยังปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 67 แต่สิ่งที่น่าสนใจเพิ่มเติม ก็คือในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงในด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมถึงการประเมินผลกระทบดังกล่าวด้วย จนมาถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และเป็นกฎหมายสูงสุดในการบริหารปกครองประเทศในปัจจุบันจะปรากฏอยู่ใน มาตรา 58 ซึ่งจะเห็นได้ว่าบทบาทของชุมชนได้เข้ามาส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ โดยชุมชนเองก็มีความชัดเจนมากขึ้นจนค่อยๆตกผลึกในการบริหารจัดการชุมชนให้อยู่คู่กับป่าได้อย่างยั่งยืน

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ทันต่อสถานการณ์และบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การบริหารจัดการภาครัฐแบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับระบบราชการที่เต็มไปด้วยระเบียบ ซึ่งภาครัฐเป็นผู้มีบทบาทแต่เพียงฝ่ายเดียว และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพราะฉะนั้นความร่วมมือระหว่างองค์กรเป็นทางเลือกที่สำคัญภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้การจัดทำบริการสาธารณะและการแก้ไขปัญหาให้ประชาชนได้ตามความต้องการในแต่ละพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด United Nations (1981) อธิบายไว้ว่าการมีส่วนร่วมคือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ ประกอบกับ Cohen & Uphoff (1981) เห็นว่า การมีส่วนร่วมเป็นการที่สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ ซึ่งประเทศไทยดำเนินนโยบายการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม

ในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการภาครัฐในการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศครอบคลุมทุกมิติ และทุกด้านการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง มีความร่วมมือในลักษณะประชารัฐจากภาคส่วนต่าง ๆ ในรูปแบบของหุ้นส่วนการพัฒนาที่เป็นการดำเนินงานอย่างบูรณาการ เนื่องจากทุกมิติการพัฒนา มีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติ เป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการ อันจะก่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกัน ไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) ด้านที่ 4 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญที่ให้ความสำคัญกับการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ประชาสังคม ชุมชนท้องถิ่น มาร่วมขับเคลื่อน โดยการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชนในการร่วมคิดร่วมทำเพื่อส่วนรวม การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบไปสู่กลไกบริหารราชการแผ่นดินในระดับท้องถิ่น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการตนเองในส่วนด้านที่ 5 ยุทธศาสตร์การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ แม่น้ำลำคลอง แหล่งน้ำทั่วประเทศ พร้อมทั้งรักษาและเพิ่มพื้นที่สีเขียวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงส่งเสริมการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน และด้านที่ 6 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อปรับเปลี่ยนภาครัฐที่ยึดหลัก “ภาครัฐของประชาชนเพื่อประชาชน และประโยชน์ส่วนรวม” โดยภาครัฐต้องมีขนาดที่เหมาะสมกับบทบาทภารกิจ แยกแยะบทบาทหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ในการกำกับหรือในการให้บริการในระบบเศรษฐกิจที่มีการแข่งขัน มีสมรรถนะสูง ยึดหลักธรรมาภิบาล ปรับวัฒนธรรมการทำงานให้มุ่งผลสัมฤทธิ์และผลประโยชน์ส่วนรวม มีความทันสมัย และพร้อมที่จะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำนวัตกรรม เทคโนโลยีข้อมูลขนาดใหญ่ ระบบการทำงานที่เป็นดิจิทัลเข้ามาประยุกต์ใช้อย่างคุ้มค่า และปฏิบัติงานเทียบได้กับมาตรฐานสากล รวมทั้งมีลักษณะเปิดกว้าง เชื่อมโยงถึงกันและเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และโปร่งใส โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมกันปลูกฝัง ค่านิยมความซื่อสัตย์สุจริต ความมัธยัสถ์ และสร้างจิตสำนึกในการปฏิเสธไม่ยอมรับการทุจริต ประพฤติมิชอบอย่างสิ้นเชิง ประกอบกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 - 2580) ได้กำหนดประเด็นพลังทางสังคมเป็นการเสริมสร้างพลังทางสังคมเป็นหนึ่งในประเด็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งระดมสรรพกำลังจากประชากรทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย และจากภาคส่วนต่าง ๆ ในทุกระดับ ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน ท้องถิ่นท้องถิ่นที่มาเป็นกลไกในการช่วยสร้างโอกาสและแก้ไข

ปัญหาความไม่เสมอภาค เนื่องจากการทำงาน โดยกลไกและกำลังทรัพยากรของภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวอาจไม่เพียงพอและไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง จึงควรนำจุดเด่นและศักยภาพของภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคม มาเป็นแรงพลังในการช่วยแก้ไขปัญหา เพื่อไม่ให้เกิดการทิ้งใครไว้ข้างหลัง และการเกิดพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมที่แท้จริง และได้ถูกกำหนดมาสู่แผนการปฏิรูปประเทศด้านการบริหารราชการแผ่นดิน(ฉบับปรับปรุง) พ.ศ.2564 ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ในส่วนด้านวิธีการบริหารจัดการต้องให้ความสำคัญกับการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน รวมทั้งการสร้างควมไว้วางใจสาธารณะ (Public Trust) ให้กับประชาชน ทั้งนี้ ภาครัฐจะต้องเพิ่มบทบาทในการเป็นผู้นำ (Leader) ในการร่วมคิด ร่วมทำ รวมทั้งปรับกระบวนการ และวิธีการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ป่าชุมชน (Community Forestry) ได้ถูกกล่าวถึงพร้อมทั้งเริ่มมีการดำเนินการเคลื่อนไหวในส่วนของภาคประชาสังคม โดยประเทศเนปาล มีการเคลื่อนไหวเรื่องป่าชุมชน (Community Forestry หรือ CF) เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2523 รัฐได้มอบพื้นที่ป่าให้กับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ประมาณ 1.75 ล้านไร่ และมีครัวเรือน จำนวน 1.6 ล้านครัวเรือน เข้าร่วมจัดการป่าชุมชนและรัฐมีนโยบาย และกฎหมายส่งเสริมการทำป่าชุมชน ภายหลังจากการทำป่าชุมชนพบว่า การอนุรักษ์ป่าดีขึ้น พื้นที่ป่ามีต้นไม้เพิ่มมากขึ้นและประเทศฟิลิปปินส์ ก็มีการจัดการป่าชุมชน (Community-Based Forestry Management หรือ CBFM) งานการจัดการป่าชุมชนเริ่มประมาณปี พ.ศ.2518 รัฐบาลจัดทำเป็นโครงการอยู่ในยุทธศาสตร์ชาติในการจัดการและอนุรักษ์ป่าไม้ และมีนโยบาย กฎและระเบียบเพื่อส่งเสริมการทำ CBFM (สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2550) ในส่วนของประเทศไทยได้มีการป้องกันและจัดการป่าชุมชน ส่วนใหญ่ชุมชนดำเนินการกันเอง ซึ่งไม่มีกฎหมายสนับสนุนและรองรับโดยตรง โดยเริ่มดำเนินการช่วงระยะเวลา 30 กว่าปีที่ผ่านมา จุดเริ่มต้นที่เป็นชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ ร่างกฎหมายป่าชุมชน ในส่วนของภาครัฐ โดยกรมป่าไม้ แต่จำกัดเขตเฉพาะพื้นที่ “นอกป่าอนุรักษ์” พ.ศ. 2534 และ ร่างกฎหมายป่าชุมชนฉบับประชาชน พ.ศ. 2536 (โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการป่าชุมชน คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ,2536) ถูกยกย่องขึ้น โดยหลักการสำคัญ คือ การยอมรับ “สิทธิชุมชน” ไม่ว่าจะอยู่ที่พื้นที่ตามกฎหมายอื่น ๆ เสนอโดยภาคประชาสังคม ซึ่งสาระสำคัญของป่าชุมชนอยู่ที่คนในพื้นที่ร่วมกันวางแผนและตัดสินใจในการดำเนินการตามแนวทางการดูแลรักษาป่า ที่ให้ความสำคัญกับชุมชน และมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ การดูแลอนุรักษ์ รักษาฟื้นฟูพันธุ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นระบบนิเวศทั้งหมดก่อให้เกิดความสำเร็จในชุมชน อีกทั้งยังรักษาวิถีที่ผูกพันของชุมชนกับทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง มีการใช้ประโยชน์จากป่า

หลากหลายรูปแบบและมีการทดแทนจากการทำไปใช้ประโยชน์ จึงเกิดการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม โดยการดูแลป่าของชุมชนอาศัยภูมิปัญญาและประสบการณ์ ผนวกกับด้านวิชาการ งบประมาณที่ได้รับจากภาครัฐ FAO (1978) ได้นิยามป่าชุมชนซึ่งมีความหมายอย่างกว้างไว้ว่า “สถานการณ์ใดก็ตามที่ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจการป่าไม้” และสมหญิง สุนทรวงษ์ (2557) ได้ให้ความหมายของ “ป่าชุมชน” (Community Forest) ไว้ว่าเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติ ได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.2562 ถือเป็นกฎหมายฉบับแรกในการรองรับให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน การกำหนดบทบาทหน้าที่ของทุกฝ่ายในสังคมในรูปแบบพหุภาคี โดยหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน ในรูปแบบของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชนและได้ประโยชน์จากป่าชุมชน อันจะส่งผลให้ชุมชนดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศให้มีความสมบูรณ์และยั่งยืน โดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงธรรมชาติและชุมชน โดยมีหมู่บ้านที่เข้าร่วมในการขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชน กับส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ มีพื้นที่ป่า จำนวน 11,327 โครงการ และรวมเป็นพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด จำนวน 6,295,054 ไร่

ภาครัฐได้กำหนดนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านทางคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ได้ให้ความสำคัญซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอยู่อย่างจำกัด ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีพของมนุษย์ และส่งผลต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า และเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศในระยะ 20 ปีได้อย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องกำหนดให้มียุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็น

มิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์และรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ให้คนรุ่นต่อไปได้ใช้อย่างยั่งยืน มีสมดุล พื้นฟู และสร้างใหม่ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อลดผลกระทบทางลบจากการพัฒนา สังคมเศรษฐกิจของประเทศ มีการใช้ประโยชน์และสร้างการเติบโต บนฐานทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมให้สมดุลภายในขีดความสามารถของระบบนิเวศและต้องยกระดับกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดอนาคตประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนหลักของการมีส่วนร่วม และธรรมาภิบาล แผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ฉบับ ปรับปรุง) พ.ศ.2564 ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี กำหนดให้มีพื้นที่สีเขียวภายในปี พ.ศ. 2580 จำนวน ร้อยละ 55 ของพื้นที่ประเทศ และนโยบายป่าไม้แห่งชาติได้กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ ประกอบด้วย ป่าอนุรักษ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ และป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชน ไม่น้อยกว่าร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ

ตารางที่ 1.2 พื้นที่จัดตั้งป่าชุมชนทั่วประเทศ

ภาค	จำนวน			รวมเนื้อที่	
	หมู่บ้าน	ป่าชุมชน	ไร่	งาน	ตร.วา
ภาคเหนือ	4,766	4,311	4,288,041	2	25
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	6,205	5,043	1,246,726	1	42
ภาคกลาง	1,195	1,118	539,564	1	99
ภาคใต้	862	855	220,722	2	32
รวมทั้งประเทศ	13,028	11,327	6,295,054	3	98

ที่มา : กรมป่าไม้, 2563

การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม นอกจาก เป็นการประสานผลประโยชน์ร่วมกันในการดูแลอนุรักษ์ รักษาฟื้นฟูพันธุ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และ สรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นระบบนิเวศทั้งหมดจนก่อให้เกิดความสำเร็จในชุมชนแล้วนั้น วิถีชีวิต ของชุมชนจะพัฒนาและยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถแก้ไขปัญหาที่จะ เกิดขึ้นในอนาคตได้นั้น The Department for International Development (DFID, 1999) ได้อธิบาย ไว้ว่ากิจกรรม ความสามารถ และสินทรัพย์ที่มนุษย์ใช้ดำรงชีพตามปกติ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งจำเป็น และความมั่นคงในการดำรงชีพจะต้องเน้นความสัมพันธ์ระหว่างต้นทุนที่มนุษย์มีอยู่และวิธีการที่ มนุษย์เลือกใช้ต้นทุนเหล่านั้นเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอ 5 ปัจจัยซึ่ง

เป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีพของมนุษย์ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ตามลำดับขั้น และมีผลสะท้อนระหว่างกันของ แต่ละปัจจัย โดยใช้วิธีการที่ครอบคลุมและบูรณาการองค์ประกอบของการดำรงชีพมากกว่าที่เคยเป็น มุ่งเน้นการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic) มากกว่าการตีความแบบดั้งเดิมที่ถือว่ามิเพียงรายได้และผลผลิตเท่านั้นที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการศึกษาความยากจน แต่มุ่งที่ 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ บริบทความอ่อนแอหรือความเปราะบาง (Vulnerability Context) อันเป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบโดยตรงต่อสินทรัพย์และแนวทางการดำรงชีพ องค์ประกอบที่ 2 คือ ทุนในการดำรงชีพ (Livelihoods Assets) หรือเป็นต้นทุนที่มนุษย์นำมาใช้ในการดำรงชีพได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human Capital) เช่น ทักษะ ความรู้ ศักยภาพการเป็นผู้นำ ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทุนทางการเงิน (Financial Capital) เช่น เงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเงินไหลเวียน ทุนทางกายภาพ (Physical Capital เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกและวัสดุที่ใช้ในการผลิต และทุนทางสังคม (Social Capital) เช่น กลุ่มเครือข่าย และภาคประชาสังคม ตามลำดับ องค์ประกอบที่ 3 คือการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างและกระบวนการ (Transforming Structures and Processes) ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงที่ทำให้เกิดความอ่อนแอ องค์ประกอบที่ 4 คือ กลยุทธ์การดำรงชีพ (Livelihoods Strategies) หมายถึง ทางเลือกหรือโอกาสที่มนุษย์ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีพ ซึ่งจะมีลักษณะของความหลากหลาย (Diversity) ตามลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศพลวัต (Dynamic) และความเชื่อมโยง (Linkage) สำหรับ องค์ประกอบที่ 5 คือ ผลลัพธ์การดำรงชีพ (Livelihood Outcome) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดการดำรงชีพได้แก่ รายได้ที่เพิ่มขึ้น (More Income) การเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Increased well-Being) การลดความอ่อนแอ (Reduced Vulnerability) การเพิ่มความมั่นคงด้านอาหาร (Improved Food Security) และความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (Sustainable Use of Natural Resource Based)

ชุมชนนั้นประกอบไปด้วยมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมที่อยู่รวมกันเป็นครอบครัวและเกิดเป็นชุมชนซึ่งจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อบรรลุเป้าหมายบางอย่างร่วมกัน แต่การที่คนหลายๆคนมาอยู่ร่วมกันนั้น ก็ยากที่จะทำให้ทุกคนสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีระบบระเบียบและคำนึงถึงเป้าหมายร่วมกันจนทำให้บรรลุเป้าหมายได้นั้น เพราะความต้องการของปัจเจกบุคคลมีความหลากหลาย เพราะฉะนั้นผู้นำจึงมีส่วนสำคัญในการทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้ ชุมชนใดก็ตามที่ผู้นำมีภาวะผู้นำที่ดีและมีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกล ผู้นำคนนั้นจะนำพาชุมชนของตนเองไปได้ตามเป้าหมายและบรรลุวัตถุประสงค์ของชุมชน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความซับซ้อนในเชิงโครงสร้าง ผู้นำที่มีอิทธิพลต่อชุมชนแสดงให้เห็นถึงความ

พยายามที่คาดหวังเป็นผลการปฏิบัติงานตามที่ความคาดหวัง รวมถึงพัฒนาความสามารถและศักยภาพ มีความรู้สึกไว้วางใจ และมีเป้าหมายร่วมกันจนนำไปสู่ประโยชน์ของชุมชน Bass & Avolio (1994) ได้อธิบายไว้ว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อสมาชิกภายในชุมชน โดยเปลี่ยนแปลงความพยายามของสมาชิกให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวังในการพัฒนาความสามารถที่คาดหวังไว้ไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นทำให้เกิดการตระหนักรู้ในภารกิจและวิสัยทัศน์ มีการจูงใจสมาชิกได้ไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขาไปสู่ประโยชน์ของกลุ่มหรือสังคม

การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ การมีชุมชนที่สามารถดำรงวิถีชีวิตอยู่อย่างยั่งยืน ร่วมกันพัฒนาชุมชน ให้มีความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตในแต่ละชุมชน ย่อมเป็นแนวทางที่นำไปสู่แนวทางการพัฒนาประเทศที่ดีด้วยเช่นกัน และเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศสอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติของ United Nations (2015) ได้มีการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 70 เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2558 ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ ประเทศไทยและประเทศสมาชิกสหประชาชาติรวม 193 ประเทศ ร่วมลงนามรับรองวาระการพัฒนายั่งยืน ค.ศ. 2030 (2030 Agenda for Sustainable Development) ซึ่งเป็นกรอบการพัฒนาของโลกเพื่อร่วมกันบรรลุการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ภายในปี ค.ศ. 2030 โดยกำหนดให้มีเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นแนวทางให้แต่ละประเทศดำเนินการร่วมกัน ดังนั้น “การพัฒนายั่งยืน” (Sustainable Development) คือ แนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนอง ความต้องการของคนรุ่นหลัง (Brundtland Report, 1987) โดยการบรรลุการพัฒนายั่งยืน มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) โดยมีเป้าหมายการพัฒนายั่งยืน (SDGs) 17 เป้าหมาย ประกอบไปด้วย 169 เป้าหมายย่อย (SDG Targets) ที่มีความเป็นสากล เชื่อมโยงและเกี่ยวพันกัน และกำหนดให้มี 247 ตัวชี้วัด เพื่อใช้ติดตามและประเมินความก้าวหน้าของการพัฒนา โดยสามารถจัดกลุ่ม SDGs ตามปัจจัยที่เชื่อมโยงกันใน 5 มิติ (5P) ได้แก่ (1) การพัฒนาคน (People) ให้มีความสำคัญกับการขจัดปัญหาความยากจนและความหิวโหย และลดความเหลื่อมล้ำ ในสังคม (2) สิ่งแวดล้อม (Planet) ให้มีความสำคัญกับการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศเพื่อพลเมืองโลกรุ่นต่อไป (3) เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (Prosperity) ส่งเสริมให้

ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติ (4) สันติภาพและความยุติธรรม (Peace) ยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสังคมที่สงบสุข และไม่แบ่งแยก และ (5) ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน

ดังนั้น ความสำเร็จของการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนในป่าชุมชนแต่ละชุมชน ซึ่งจะประสบความสำเร็จและบรรลุผลขั้นได้นั้น ก็จะเกิดจากการทำงานร่วมกับภาคประชาสังคม นำไปสู่การยอมรับ ซึ่งกันและกันในผลของ การพัฒนาที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดประโยชน์กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคประชาสังคม อันเป็นการสร้างพลังความร่วมมือในการขับเคลื่อนการพัฒนาาระบบราชการ ไปสู่เป้าหมาย คือ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารราชการแผ่นดิน และตอบสนองความต้องการ ของประชาชนได้อย่างแท้จริง รวมทั้ง ผลของการพัฒนาที่เกิดขึ้นต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน สังคม และประเทศชาติอย่างยั่งยืน ดังนั้นการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนของประเทศไทยจำเป็นต้องคำนึงถึงความร่วมมือระหว่างภาครัฐ และภาคประชาสังคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

ในการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบสูง มีพื้นที่ป่าและทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังมีชุมชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น จนเกิดเป็นป่าชุมชนขึ้น โดยมีชุมชนที่มีการบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืน มีการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบ ชุมชนมีส่วนร่วมและมีความเข้มแข็ง พึ่งพิงจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ตลอดจนการอนุรักษ์พลังงานอย่างรู้คุณค่า เพื่อเป็นต้นแบบในการดูแลป่าชุมชน ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอื่น โดยชุมชนแรกคือ ชุมชมบ้านป่า หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา แต่เดิมมีลักษณะพื้นที่เป็นเขาหินปูน ชุมชนจึงยึดอาชีพทำป่านขาวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 ด้วยวิธีแบบพื้นบ้าน กว่า 30 ปีที่ทักษะนี้เป็นรายได้ของชุมชน จนถึงปี พ.ศ. 2530 จึงมีการเข้ามาของกลุ่มทุนเพื่อสร้างโรงโม่หินทำปูนขาวในรูปแบบของการสัมปทานภูเขาและจากการสัมปทานป่าไม้ เป็นจุดที่ทำให้ชาวบ้านเคลื่อนไหวกหลังจากพูดคุยกันแล้วว่า อุตสาหกรรมจะเป็นการทำลายทั้งอาชีพพื้นบ้าน และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวนี้นี้มีอย่างต่อเนื่อง 2 ปีจนสามารถทำให้โครงการสร้างโรงโม่หินยุติลง ประกอบกับในปี พ.ศ. 2532 ภาครัฐได้ประกาศยุติการให้สัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ ส่งผลให้ชุมชนหยุดการตัดไม้ เพื่อทำมาเป็นพื้นในการเผาทำหินปูน ปรับเปลี่ยนทำการเกษตรและรับจ้างทั่วไป โดยมีลักษณะพื้นที่อยู่ท่ามกลางเขาตอยางที่

ลาดจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกด้านตะวันออกของหมู่บ้านติดกับผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำ
 เปือย-น้ำห้วยวน และป่าน้ำลาว ซึ่งเป็นต้นน้ำที่ไหลลงหมู่บ้าน เรียกว่า ลำห้วยปี่ ป่าชุมชนบ้านปี่มี
 ลักษณะป่าดั้งเดิม เป็นภูเขาหินปูน มีสภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผสมเต็งรัง ประกอบด้วย
 พรรณไม้มีนาชนิด กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทยได้แบ่งป่าชุมชนบ้านปี่ออกเป็น 2
 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 514 คน ชาย จำนวน 257 คน หญิง จำนวน 257 คน
 จำนวนครัวเรือน 187 หลัง และหมู่ 10 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 531 คน ชาย จำนวน 274 คน
 หญิง จำนวน 257 คน จำนวนครัวเรือน 215 หลัง มีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 3,900 ไร่ มีพื้นที่ป่า
 อนุรักษ์จำนวน 2,000 ไร่ และมีพื้นที่ป่าชุมชนจำนวน 945 ไร่ โดยเริ่มโครงการตั้งแต่ พ.ศ. 2543
 โดยดำเนินการขอทับถมป่าไม้ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและตัวแทนประชาชนจาก
 หมู่ 1 และหมู่ 10 มีหน้าที่เกี่ยวกับโดยการมีส่วนร่วมดูแลป่าชุมชนอย่างยั่งยืน รวมถึงจัดตั้งกองทุน
 ต่างๆ เพื่อบริหารจัดการชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ จากการดำเนินงานด้านการ
 อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่า จนได้รับการยอมรับจากหน่วยงาน อาทิเช่น รางวัลป่า
 พื้นบ้านอาหารชุมชน พ.ศ.2542 จากกรมป่าไม้, รางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 10 ประเภท “ชุมชน
 คู่ครองป่าดีเด่น” พ.ศ. 2551 , รางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 16 “ลึป่นนท์ เกตุทัต รางวัลแห่งความ
 ยั่งยืน” พ.ศ. 2557 , รางวัลประกวดป่าชุมชนดีเด่นระดับภาคเหนือโครงการ “อนุรักษ์ป่า ป่าชุมชน”
 พ.ศ.2562 และรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ โครงการ “อนุรักษ์ป่า ป่าชุมชน” โดยกรมป่าไม้ร่วมกับ
 บริษัท ไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด มหาชน ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ ประจำปี 2562
 พร้อมพระราชทานถ้วยรางวัลจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
 สยามบรมราชกุมารี เป็นต้น

ป่าชุมชนที่สอง ได้แก่ ชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ซึ่งใน
 อดีตมีการสัมปทานไม้จากบริษัทบอมเบย์ เบอร์มาของอังกฤษ ซึ่งได้รับสัมปทานทำไม้ในบริเวณป่า
 แม่น้ำยม นับตั้งแต่ป่าดงสะเอียบ อำเภอสอง จนถึงป่าแม่คำ ในเขตอำเภอคลอง แต่ป่าแม่คำนี้เป็น
 พื้นที่ในกรรมสิทธิ์ของเจ้าผู้ครองนครลำปางในเวลานั้น จากการสัมปทานป่าไม้ทำให้เกิดผล
 กระทบพื้นที่ป่าต้นน้ำของห้วยปอยนั้นจัดอยู่ในเขตป่าแม่คำฝั่งซ้ายพื้นที่บ้านปงและทำให้เกิดภัย
 พิบัติน้ำป่าไหลหลากดินโคลนถล่มพลัดเอาเศษไม้จากการตัดไม้มาทับถมพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่ง
 หลังจากสัมปทานไม้บริษัทบอมเบย์ เบอร์มาหมดสัญญาลงก็ได้มีนายทุนเข้ามาทำการตัดไม้ซ้ำซาก
 จึงทำให้ชุมชนได้รับความเดือดร้อนและเกิดความแห้งแล้งขึ้น จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้
 ชุมชนรู้ถึงสภาพของความลำบาก และคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ จึงจัดประชุมหาแนวทางปฏิบัติ
 ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ควบคู่ไปกับการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการประชุมอย่าง

น้อยเดือนละ 1 ครั้ง พร้อมทั้งตั้งกฎระเบียบ แผนการพัฒนาและบริหารจัดการอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และประกาศเป็นป่าชุมชนในปี พ.ศ.2554 ได้ดำเนินการขอกับกรมป่าไม้ ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งหมด 564 คน ชาย จำนวน 271 คน หญิง จำนวน 293 คน จำนวนครัวเรือน 212 หลัง และมีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 18,750 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย จำนวน 187 ไร่ พื้นที่ทำนา จำนวน 3,750 ไร่ พื้นที่ทำไร่ จำนวน 3,750 ไร่ พื้นที่เขตป่าไม้ จำนวน 11,063 ไร่ และเป็นพื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 3,330 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่คำฝ้าย จังหวัดแพร่ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและตัวแทนประชาชน ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับโดยกรมีส่วนร่วมดูแลป่าชุมชนอย่างยั่งยืน รวมถึงจัดตั้งกองทุนต่างๆ เพื่อบริหารจัดการชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการชำระรักษาประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนั้นจากการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ และป่า จนได้รับการยอมรับจากหน่วยต่างๆ อาทิเช่น รางวัลชนะเลิศการประกวด ชุมชนปลอดขยะ ระดับตำบล ปี พ.ศ. 2559 , รางวัลชนะเลิศบ้านสวยเมืองสุข ระดับจังหวัด พ.ศ.2560 จากกรมการปกครอง , รางวัลชนะเลิศอันดับ 2 หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2562 จากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่ , รางวัลชนะเลิศระดับประเทศ โครงการ“คนรักป่าป่าชุมชน” โดยกรมป่าไม้ร่วมกับบริษัท ผลิตไฟฟ้าราชบุรีโฮลดิ้ง จำกัด มหาชน ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ ประจำปี 2563 พร้อมพระราชทานถ้วยรางวัลจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นต้น

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาว่า การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านป่า ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ นั้นมีลักษณะอย่างไร ทั้งในด้านของกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้ศึกษาอาศัยฐานคิดของ Cohen & Uphoff (1981) ที่ว่าการมีส่วนร่วมขององค์กรต่าง ๆ นั้น ต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร 2) การมีส่วนร่วมเสียดสในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ ประกอบกับวิถีชีวิตของชุมชนจะพัฒนาและยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้นั้น ศึกษาได้ใช้แนวของ The Department for International Development [DFID], 1999) ได้อธิบายไว้ว่า ชุมชนจะต้องมีเรื่องต้นทุนพื้นฐาน 5 ประเภท ได้แก่ ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต , ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน,

ทุนทางการเงิน (Financial Capital) หมายถึง โอกาสในการหารายได้ในรูปแบบกลุ่ม บัณฑิตบุคคล, ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความชำนาญด้านต่างๆ และสุขภาพที่ดี และทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง วัฒนธรรม การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงกันและผู้ที่ศึกษาได้ใช้แนวของ Bass & Avolio (1994) ภาวะผู้นำมีส่วนสำคัญในการที่จะทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมาย และประสบความสำเร็จ โดยผ่านองค์ประกอบพฤติกรรมของผู้นำที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 4 ประการ คือ 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินการร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมและองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ครบถ้วน ส่งผลไปสู่รูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนในพื้นที่ป่าชุมชน ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีของ Sustainable Development Goals (SDGs) แล้วนำมาสังเคราะห์ ดังนี้ ร่วมกันดำเนินการการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานเป้าหมายที่ต้องการ, ร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ, มีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน, ร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ยั่งยืน เพื่อจะได้เป็นการถอดบทเรียนความสำเร็จของกรณีศึกษา และเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของภาครัฐ และภาคประชาสังคมเพื่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกในพื้นที่ป่าของชุมชนในอื่นๆ ต่อไป

1.2 คำถามการวิจัย

1) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ ป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ มีลักษณะอย่างไร จึงเกิดความสำเร็จในการเป็นป่าชุมชนต้นแบบ

2) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ นำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชน ได้อย่างไร

3) ทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ มีลักษณะอย่างไร

4) ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ มีอะไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาลักษณะการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ ป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่ทำให้เกิดความสำเร็จในการเป็นป่าชุมชนต้นแบบ

2) เพื่อศึกษาลักษณะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับ ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่นำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชน

3) เพื่อศึกษาลักษณะของทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

4) เพื่อศึกษาผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้มีอำนาจอธิบายในเรื่องของการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ในประเด็นของ กิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้พื้นที่ป่าชุมชน ทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการ และผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน

1.4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้มีอำนาจอธิบายเฉพาะพื้นที่ป่าชุมชนของประเทศไทยจำนวน 2 แห่ง เนื่องจากมีชุมชนอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่าชุมชนอยู่หลายชุมชน และมีชุมชนที่สามารถดำเนินการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืน อีกทั้งมีผลงานเป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน พื้นที่ในการศึกษาทั้ง 2 แห่ง ประกอบด้วย

- 1) ป่าชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
- 2) ป่าชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

1.4.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้มีอำนาจอธิบายในช่วงเวลาที่ดำเนินการศึกษารวบรวมข้อมูลจากภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่ป่าชุมชนทั้ง 2 แห่ง ในช่วง พ.ศ. 2543 – พ.ศ. 2566

1.5 นิยามศัพท์

การศึกษากิจการบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืน ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง การบริหารจัดการป่าชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา 2 แห่ง โดยอาศัยการมีส่วนร่วม ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม และสร้างความยั่งยืนให้กับป่าชุมชนศึกษาได้จากองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ด้านที่ 2 ภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้พื้นที่ป่าชุมชน ด้านที่ 3 รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชน และด้านที่ 4 ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง กระบวนการที่ภาครัฐและภาคประชาสังคมต้องเข้ามามีส่วนในการดำเนินการร่วมกัน ศึกษาได้โดยการจำแนกประเภทขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากการสร้างการมีส่วนร่วม 4 ประเภท ตามแนวคิดของ Cohen and Uphoff (1981) กระบวนการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร 2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ 3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และ 4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

ภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้ป่าชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง คุณลักษณะสำคัญ 4 ประการของค่านิยมและพฤติกรรมที่สะท้อนออกจากภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ซึ่งสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมและเกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย 1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2. การสร้างแรงบันดาลใจ 3. การกระตุ้นทางปัญญา 4. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ตามแนวคิดของ Bass & Avolio (1994)

ทุน ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ทุนที่ใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชน ซึ่งมีอยู่ 5 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์, ทุนทางสังคม, ทุนทางธรรมชาติ, ทุนทางกายภาพ, ทุนทางการเงิน ตามแนวคิดของ The Department for International Development (DFID, 1999)

ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ผลกระทบในด้านที่เป็นประโยชน์ซึ่งเกิดขึ้นจากการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ของผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้พื้นที่ป่าชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาที่สร้างความยั่งยืนในพื้นที่ป่าชุมชน ศึกษาโดยสังเคราะห์มาจาก หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2015) 4 ด้าน ประกอบด้วย 1. ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ พอดีกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ 2. การร่วมกันสร้างหลักประกันในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ 3. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน 4. การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตร ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันภายในเขตพื้นที่ป่าชุมชน บ้านป่า หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านป่า หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการบริหารจัดการทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ป่าชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ป่าในเขตพื้นที่ที่ได้รับการจัดตั้งตามพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.2562 ได้แก่ ป่าชุมชนบ้านป่า หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านป่า หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ภาครัฐ ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม , คณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดแพร่ และคณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดพะเยา

ภาคประชาสังคม ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง ชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และ หมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลคำฝายนอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

- 1) สามารถนำผลการศึกษาไปสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน
- 2) สามารถนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนกับชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน
- 3) องค์ความรู้ที่ได้สามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกที่ยั่งยืนในการพัฒนาแนวคิดป่าชุมชนให้กับประเทศได้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีที่ และงานวิจัยเกี่ยวข้อง

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัย ซึ่งได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษา รวมทั้งกระบวนการต่างๆ ดังรายละเอียดที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 1 ซึ่งในบทนี้จะเป็นการนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เอกสารงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน และนำมาสังเคราะห์เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยจะนำเสนอหัวข้อตามลำดับ ดังนี้

- 2.1 แนวคิด และทฤษฎีการมีส่วนร่วม
 - 2.1.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม
 - 2.1.2 แนวคิดลักษณะของการมีส่วนร่วม
 - 2.1.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
- 2.2 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
 - 2.2.1 ความหมายของภาวะผู้นำ
 - 2.2.2 ประเภทของผู้นำ
 - 2.2.3 ทฤษฎีภาวะผู้นำ
 - 2.2.4 องค์ประกอบของภาวะผู้นำ
 - 2.2.5 บทบาทของภาวะผู้นำ
 - 2.2.6 ลักษณะของภาวะผู้นำ
- 2.3 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคม
- 2.4 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน
- 2.5 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับป่าชุมชน
- 2.6 แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
 - 2.6.1 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน
 - 2.6.2 แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิด และทฤษฎีการมีส่วนร่วม

2.1.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมเป็นการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน ทำให้เกิดกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและตัดสินใจที่รอบคอบ โปร่งใส เป็นธรรมและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

Arnstein (1969) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ถือเป็นอำนาจประเภทของประชาชนและเป็นกระบวนการการกระจายอำนาจ (Redistribution of Power) โดยส่งเสริมให้ประชาชนผู้ไร้ซึ่งอำนาจ (The Have-Nots) ที่มักไม่มีโอกาส ถูกกีดกัน หรือ ถูกแยกออกจากกระบวนการทางการเมืองและเศรษฐกิจทั้งหลายให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการดังกล่าว กล่าวคือ การมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ให้ประชาชนซึ่งไร้ซึ่งอำนาจสามารถกำหนดแนวทางในการรับรู้และแบ่งปันข้อมูลข่าวสาร การกำหนดเป้าหมายและนโยบายสาธารณะ การจัดสรรใช้จ่ายรายได้ภาษีอากร การดำเนินงานกิจกรรมและโครงการต่างๆและการเปิดเผยและการกระจายผลประโยชน์ ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งออกได้ เป็นทั้งหมด 8 ระดับดังต่อไปนี้

1) ระดับความถูกจัดการได้ (Manipulation) : กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ เช่น คณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการตรวจสอบ ฯลฯ เปรียบเสมือน “ตรายาง” ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างหรือแสวงหาการสนับสนุน แทนที่จะเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ลำดับขั้นต่ำสุดของขั้นบันไดแห่งการมีส่วนร่วมนี้แสดงถึงการบิดเบือนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนให้กลายเป็นเครื่องมือประชาสัมพันธ์กิจกรรมหรือนโยบายของผู้มีอำนาจ

2) ระดับการบำบัดรักษา (Therapy) : จากการทดลองพฤติกรรมกลุ่มโดยผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยา ความไร้ซึ่งอำนาจ (The Powerless) เปรียบเสมือนความเจ็บป่วยทางจิตใจ ภายใต้อาณัติฐานนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกิจกรรมอย่างเข้มข้นจึงเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วยแต่อย่างใด

3) ระดับการให้ข้อมูลข่าวสาร (Informing) : การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบและทางเลือกนโยบายต่างๆแก่ประชาชนถือเป็นครั้งแรกของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม จุดเด่นของการมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การไหลข้อมูลทางเดียว (One Way Flow Information) และมีได้มีช่องทางสำหรับการตอบสนองความต้องการหรือการให้อำนาจแก่ประชาชนในการต่อรองแต่อย่างใด ดังนั้น ข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนได้รับมักอยู่ ณ ขั้นตอนท้ายสุดของการวางแผนแล้ว ประชาชนแทบไม่มีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมและโครงการที่ถูกรื้อถอนแบบมา เครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสาร ดังกล่าวได้แก่สื่อสารมวลชน เอกสารสรุปแผนงาน/โครงการ ไปสเตอร์และการให้ข้อมูลตามการร้องขอต่างๆ

4) ระดับการปรึกษาหารือ (Consultation) : การชักชวนให้ประชาชนออกมาแสดงความคิดเห็น เช่น การสำรวจความคิดเห็น การประชุมชุมชน การทำประชาพิจารณ์ ฯลฯ กิจกรรมดังกล่าวเป็นวิธีการพยายามดึงคู่ประชาชนให้มาเข้าร่วมและปริมาณ การมีส่วนร่วม ยังสามารถวัดผลออกเป็นเชิงปริมาณได้ เช่น จำนวนประชาชนที่เข้าร่วมการประชุม จำนวนเอกสารที่แจกออกไป จำนวนแบบสอบถามที่ประชาชนตอบ ฯลฯ

5) ระดับการปลอบใจ (Placation) : ประชาชนเริ่มที่จะมีอิทธิพล แต่ยังคงอยู่ภายใต้สภาวะของการทำให้ประชาชนตระหนักถึงความชอบธรรมของภาครัฐ (Tokenism) อยู่ กล่าวคือ ประชาชนสามารถให้คำปรึกษาหรือเข้าร่วมในกระบวนการวางแผนได้อย่างไม่มีขอบเขต แต่การตัดสินใจในขั้นสุดท้ายยังเป็นดุลยพินิจของผู้มีอำนาจที่สามารถนำเอาคำปรึกษาหรือคำแนะนำของประชาชนมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจ ทั้งนี้ โอกาสที่ประชาชนจะได้รับการปลอบใจขึ้นอยู่กับ

5.1) คุณภาพความช่วยเหลือทางเทคนิค ระหว่างที่ประชาชนจัดลำดับนโยบาย (Policy Prioritization)

5.2) ระดับการรวมตัวกันของกลุ่มประชาชนเพื่อกดดันให้ผู้มีอำนาจรับฟังและตัดสินใจตามการจัดลำดับความสำคัญของนโยบายที่พวกเขาได้เสนอให้ไป

6) ระดับความร่วมมือ (Partnership) : อำนาจถูกจัดสรรผ่านการต่อรองระหว่างประชาชนกับผู้มีอำนาจ ทั้งสองฝ่ายมีความรับผิดชอบในการวางแผนและตัดสินใจร่วมกัน ภายใต้รูปแบบของคณะกรรมการนโยบายร่วม (Joint Policy Boards) คณะกรรมการวางแผน รวมทั้งคณะกรรมการแก้ไขความขัดแย้งต่างๆ

7) ระดับอำนาจการเป็นตัวแทน (Delegated Power) : ประชาชนสามารถมีบทบาทนำในการตัดสินใจวางแผนและดำเนินการตามแผนงานต่างๆ ได้ประกันถึงการรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) โดยภาครัฐซึ่งจะป้องกันมิให้เกิดการตัดสินใจในนโยบายของรัฐแตกต่างไปจากความคิดเห็นร่วมกันของประชาชนและภาครัฐที่เกิดจากการต่อรองกับประชาชนระหว่างกัน การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถที่จะตอบสนองปัญหา หรือ ความต้องการของประชาชนในแต่เนิ่นๆ ไม่รื้อให้ถึงกระบวนการตรวจสอบหรือติดตามผลนโยบายแต่อย่างใด

8) ระดับการควบคุมโดยประชาชน (Citizen Control) : ประชาชนได้รับการประกันว่านโยบายและการบริหารแผนงานหรือโครงการใดๆ ก็ตามที่ตนมีส่วนร่วมนั้นจะเป็นไปในทิศทางที่ประชาชนต้องการอย่างแท้จริง รวมทั้งยังสามารถต่อรองข้อกำหนดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและไม่มีใครสามารถมาเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดเหล่านั้นได้ภายหลัง

Berkley (1975) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้นคือการที่ผู้นำเปิดโอกาสให้ผู้ตามทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในการทำงานเท่าที่จะสามารถกระทำได้

Erwin (1976) การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง

Cohen & Uphoff (1981) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
- 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
- 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

United Nations (1981) อธิบายว่าการมีส่วนร่วมคือการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ

Putti (1987) การมีส่วนร่วมเป็นพื้นฐานของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งผลให้การบริหารจัดการมีลักษณะกว้าง ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้การมีส่วนร่วมขยายไปสู่การปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น

จิราภรณ์ ศรีคำ (2547) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลที่มีความสนใจหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องเดียวกันเข้ามาร่วมกัน เพื่อปฏิบัติการกิจ ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินงาน การรับทราบผลการดำเนินงาน การติดตามประเมินผล หรือร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ตกลงกันได้

จินตนา สุขจรรย์ (2549) การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการดำเนินงานร่วมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาของชุมชน โดยให้สมาชิกเข้ามาร่วมวางแผน ปฏิบัติและประเมินงาน เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน

ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์ (2550) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทร่วมในกิจกรรมทุกประการตามกำลังความสามารถของสมาชิกไม่จะเป็นการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกัน นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สัณญา เคนาภูมิ (2551) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่สมาชิกได้มีโอกาสร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติตามโครงการ ร่วมติดตามประเมินผลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมจะต้องมาจากความสมัครใจ พึงพอใจ และได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากชุมชนโดยส่วนรวมร่วมกัน

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามผล

สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร(2559) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารราชการเป็นเรื่องที่ทุกประเทศเริ่มให้ความสำคัญและกำลังดำเนินการในหลายรูปแบบทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งส่วนการดำเนินการในรูปแบบทางตรง เช่น การที่ภาครัฐอาจจะเปิดให้ประชาชนได้ตัดสินใจเลือกนโยบายสาธารณะเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยตรง โดยการลงประชามติหรือการจัดกระบวนการประชาพิจารณ์เพื่อรับฟังความคิดเห็นของสาธารณชน และส่วนการดำเนินการในรูปแบบทางอ้อมอาจจะกระทำได้หลายวิธี เช่น การที่ภาครัฐจัดให้มีเครือข่ายการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรประชาสังคม การเปิดโอกาสและจัดเวทีการมีส่วนร่วมสำหรับผู้แทนกลุ่มต่างๆ โดยกลุ่มนักวิชาการ ตัวแทนจากภาคธุรกิจ สื่อมวลชน และตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ ในสังคม ช่องทางเหล่านี้ถือว่าการเปิดทางให้แก่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ ทั้งในด้านการร่วมดำเนินการ การตัดสินใจ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เปิดเผย ตลอดจนการติดตามตรวจสอบ การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการบริหารราชการที่ประชาชนทั้งเรียกร้อง และยอมรับ รวมทั้งเป็นไปตามครรลองของระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งยังเป็นหลักการสากลที่นานาอารยประเทศให้ความสำคัญเพราะเป็นวิธีการที่คำนึงถึงผลประโยชน์และสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยรวม และทำให้เกิดความสุจริตและโปร่งใสมากขึ้น

2.1.2 แนวคิดลักษณะของการมีส่วนร่วม

ลักษณะของการมีส่วนร่วม เป็นลักษณะการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม และการบริหารที่เกิดจากการดำเนินงานในทางนโยบายและในทางปฏิบัติการ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับชุมชน

Huntington & Nelson (1975) เห็นว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนจะพิจารณาจากกิจกรรมและการบริหาร ซึ่งจะต้องมีการศึกษาควบคู่กันไป ในระดับกิจกรรมนั้นจะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ส่วนในด้านการบริหารนั้น จะเป็นลักษณะของผู้มีอำนาจหน้าที่ที่จะเปิดทางให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น หรือแสดงออกถึงเข้าร่วมในกิจกรรมได้มีหลักในการพิจารณาถึงลักษณะการมีส่วนร่วมดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) กิจกรรม ลักษณะของการมีส่วนร่วมประเภทนี้ให้ดูจากกิจกรรมที่เข้าร่วม เช่น ด้านการเมือง อาจพิจารณาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้ง การลงประชามติ การประท้วง กรณีที่รัฐมีโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน เป็นต้น ว่า สามารถกระทำได้เพียงใด

2) ระดับการบริหาร โครงสร้างขององค์กรหนึ่งจะต้องมีสายการบังคับบัญชา ดังนั้นการมีส่วนร่วมจะพิจารณาได้จาก

2.1) ในแนวราบ ทุกแผนกทุกฝ่ายจะมีความเสมอกันในตำแหน่ง ดังนั้น การมีส่วนร่วมในแนวราบจึงเป็นไปได้ไปอย่างหลวม ๆ ไม่จริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีสถานะหรือตำแหน่งเท่ากัน

2.2) ในแนวตั้ง เป็นการมีส่วนร่วมตามสายการบังคับบัญชา เช่น มีหัวหน้าลูกน้อง มีฝ่าย แผนกต่าง ๆ ลดหลั่นกันไป เป็นต้น การทำงานจึงมีการตรวจสอบตามลำดับชั้น การแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือผู้อื่นจะได้รับการตรวจสอบจากผู้บังคับบัญชา

2.3) การมีส่วนร่วมทั้งแนวราบและแนวตั้งนั้น ในบางครั้งจะต้องทำงานร่วมกัน ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานในแผนกอื่น จึงต้องแสดงบทบาทตามสถานภาพของแนวราบและแนวตั้ง

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และพรณทิพย์ เพชรมาก (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีลักษณะการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ได้แก่

1) การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2) การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและการตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังเป็นช่องทางการกระจายข่าวสารข้อมูลไปยังประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจ และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกการตัดสินใจ

3) การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจ ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายวิธีการ เช่น การประชุมระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นเชิงวิชาการ (Technical Meeting)

4) การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบ และมีความชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังของผู้ที่มีส่วนได้เสียของโครงการ การประชาคมและคณะกรรมการจัดประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และมีการแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบอย่างชัดเจน

5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ซึ่งอาจจะดำเนินการโดยการเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นกรรมการที่มีอำนาจการตัดสินใจ

6) การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงการป้องกันและแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและการป้องกันสิทธิของตนเอง

อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้หลักเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้หลายประการ และประชาชนสามารถใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปแบบของปัจเจกหรือในรูปแบบกลุ่ม องค์กร ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

2.1.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมดังนี้

Fornaroff (1980) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

- 1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
- 2) การดำเนินงาน
- 3) การใช้บริการจากโครงการ
- 4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

Cohen & Uphoff (1981) ได้อธิบายขั้นตอนของการมีส่วนร่วมดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงาน โครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมิน ผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

อภิญา กังสนารักษ์ (2544) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ
- 2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ
- 3) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

อกิน รพีพัฒน์ (2547) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
- 2) การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา

3) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

4) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

โกวิทย์ พวงงาม (2545) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้วการดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวบ้านย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป

ดังนั้นผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดของ Cohen & Uphoff (1981) ได้อธิบายขั้นตอนของการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร , การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา , รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ , การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน , การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ มาสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษา

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

2.2.1 ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) ซึ่งเป็นคุณลักษณะและคุณสมบัติของผู้นำ ที่เป็นกระบวนการที่จะให้อิทธิพล ต่อพฤติกรรมผู้อื่นในองค์กรต่างๆ โดยเฉพาะการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการโน้มน้าวใจให้ผู้นับตามปฏิบัติตามแนวทางของผู้นำ และสร้างขวัญ กำลังใจในการปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์ (2545) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับมอบหมายซึ่งอาจจะได้มาโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง และเป็นที่ยอมรับของสมาชิก ให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม สามารถที่จะชักนำ หรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติภารกิจต่างๆของกลุ่มให้สำเร็จ

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์ (2551) ให้ความหมาย ภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถที่ผู้ใช้อำนาจที่มีในการชักจูงให้กลุ่มมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ

สุนทร โคตรบรรเทา (2551) ให้ความหมาย ภาวะผู้นำ หมายถึง กระบวนการของการมีอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชา โดยการใช้อำนาจและการใช้อำนาจต่างกัน ส่งผลต่อปฏิกิริยาจากผู้ใต้บังคับบัญชาต่างกัน

พรสวรรค์ ศิริศาสนันท์ (2555) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง การแสดงออกทางภาวะผู้นำที่ไม่จำเป็นต้องคงตัวตลอดเวลา เพราะภาวะผู้นำจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับภาวะผู้ตามและสถานการณ์ในขณะนั้น ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ผู้ตามที่แตกต่างกัน ผู้นำอาจจะต้องแสดงภาวะผู้นำที่แตกต่างกัน หรือในสถานการณ์หนึ่งบุคคลหนึ่งอาจแสดงภาวะผู้นำเมื่ออยู่ในอีกสถานการณ์หนึ่งบุคคลนั้นอาจอยู่ในฐานะผู้ตามก็ได้

พิมพ์พร จารุจิตร (2559) ให้ความหมายไว้ว่าผู้นำ หมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยงานหรือนำในการทำงาน อาจได้รับแต่งตั้งหรือเลือกตั้งให้ปฏิบัติตามเป้าหมายที่วางไว้ ผู้นำกับผู้บริหารอาจเป็นบุคคลคนเดียวกันหรือ คนละบุคคลก็ได้ ดังนั้นในหน่วยงานหนึ่งอาจมีผู้นำหลายคน นอกเหนือจากผู้นำโดยตำแหน่ง ฉะนั้น พฤติกรรมความเป็นผู้นำจึงมีความสำคัญมากต่อผู้บริหาร และผู้นำเพื่อให้การทำงานงานดำเนิน ตามเป้าหมายขององค์กร

Halpin (1966) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่มีลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ดังต่อไปนี้

- 1) ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อคนในหน่วยงานมากกว่าผู้อื่น

- 2) ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้หนึ่งที่มีบทบาทเหนือคนอื่น ๆ
- 3) ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการทำให้หน่วยงานดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้
- 4) ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้หนึ่งซึ่งได้รับเลือกจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำ
- 5) ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้หนึ่งซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้าในหน่วยงาน

Fiedler (1971) ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า หมายถึง การปฏิบัติงานของผู้นำเพื่อทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมาย ความสำเร็จของกลุ่มเป็นเครื่องบ่งชี้ประสิทธิภาพของการเป็นผู้นำ

สรุปได้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยงานหรือนำในการทำงาน อาจได้รับแต่งตั้งหรือเลือกตั้งให้ปฏิบัติตามเป้าหมายที่วางไว้ ผู้นำกับผู้บริหารอาจเป็นบุคคลคนเดียวกันหรือ คนละบุคคลก็ได้ ดังนั้นในหน่วยงานหนึ่งอาจมีผู้นำหลายคน นอกเหนือจากผู้นำโดยตำแหน่ง ฉะนั้น พฤติกรรมความเป็นผู้นำจึงมีความสำคัญมากต่อผู้บริหาร และผู้นำเพื่อให้การทำงานดำเนินตามเป้าหมายขององค์กร

2.2.2 ประเภทของผู้นำ

ผู้นำ (Leader) หมายถึง บุคคลที่มีศิลปะ บุคลิกภาพ ความสามารถ เหนือบุคคลทั่วไปสามารถชักจูงให้ผู้อื่นปฏิบัติตามที่ต้องการได้ ส่วนความเป็นผู้นำ (Leadership) เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อกลุ่ม เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ผู้บริหารทุกคนควรเป็นผู้นำและมีภาวะผู้นำ แต่ผู้นำไม่สามารถเป็นผู้บริหารที่ดีได้ทุกคน เพราะผู้บริหารต้องมีทักษะ มีความสามารถในหน้าที่ของผู้บริหารด้วย

ธรร สุนทรายุทธ (2551) ได้กล่าวว่า การจำแนกประเภทผู้นำนั้นทำได้โดยดูจากสภาพทั่วไป ดังนี้

- 1) ผู้นำแบบนักบริหาร (Administrator) ทำหน้าที่นำองค์กรให้บรรลุเป้าหมายหรือนโยบายขององค์กรนั้น
- 2) ผู้นำแบบข้าราชการ (Bureaucrat) เป็นผู้นำในระบบราชการตามลำดับชั้นลดหลั่นกันไป
- 3) ผู้นำแบบผู้เชี่ยวชาญ (Expertise) เป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา
- 4) ผู้นำแบบผู้วางนโยบาย (Policy Maker) เป็นผู้นำที่มักจะอยู่เบื้องหลังมักจะไม่มียอำนาจ
- 5) ผู้นำแบบนักบุญ (Charismatic) เป็นผู้นำที่สามารถโน้มน้าวให้คล้อยตาม

6) ผู้นำแบบนักอุดมคติ (Ideologist) เป็นผู้นำที่คิดเกี่ยวกับทฤษฎีโดยพยายามที่จะอธิบายแนวความคิดความเชื่อมั่นว่าจะนำไปสู่จุดมุ่งหมาย

7) ผู้นำแบบนักการเมือง (Political) เป็นผู้นำทางการเมือง

8) ผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic) เป็นผู้นำที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มหรือตัวแทนของกลุ่ม

กัลยาณี สูงสมบัติ (2556) แบ่งประเภทของผู้นำ แบ่งได้ดังนี้

1) ผู้นำตามอำนาจหน้าที่ เป็นผู้นำโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) และมีอำนาจบารมี (Power) เป็นเครื่องมือ มีลักษณะที่เป็นทางการ (Formal) และไม่เป็นทางการ (Informal) เกิดพลังร่วมของกลุ่มในการดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อำนาจนี้ได้มาจากกฎหมาย กฎระเบียบ หรือขนบธรรมเนียมในการปฏิบัติ สามารถจำแนกผู้นำประเภทนี้ออกเป็น 3 แบบคือ

1.1) ผู้นำแบบใช้พระเดช (Legal Leadership) ผู้นำแบบนี้เป็นผู้นำที่ได้อำนาจในการปกครองบังคับบัญชาตามกฎหมายมีอำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ราชการมาหรือเกิดขึ้นจากตัวผู้นั้นหรือจากบุคลิกภาพของผู้นั้นเองผู้นำแบบนี้ ได้แก่ ผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ในกระทรวง ทบวง กรม เช่น รัฐมนตรี อธิบดี หัวหน้ากอง และหัวหน้าแผนก เป็นต้น

1.2) ผู้นำแบบใช้พระคุณ (Charismatic Leadership) คือ ผู้นำที่ได้อำนาจเกิดขึ้นจากบุคลิกภาพอันเป็นคุณสมบัติส่วนตัวของผู้นั้นมิใช่อำนาจที่เกิดขึ้นจากตำแหน่งหน้าที่ความสำเร็จในการครองใจและชนะใจของผู้นำประเภทนี้ได้มาจากแรงศรัทธาที่ก่อให้เกิดให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือและเป็นพลังที่จะช่วยผลักดันให้ร่วมใจกันปฏิบัติตามคำสั่ง แนะนำด้วยความเต็มใจ ตัวอย่าง เช่น มหาตมะคานธี สามารถเป็นผู้นำครองใจชาวอินเดียนับเป็นจำนวนล้านๆ คนได้

1.3) ผู้นำแบบพอพระ (Symbolic Leadership) คือ ผู้นำที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย มิได้ใช้อำนาจหน้าที่ในการปกครองบังคับบัญชา บุคคลเหล่านั้นปฏิบัติตามเพราะเกิดแรงศรัทธา หรือสัญลักษณ์ในตัวของผู้นั้นมากกว่า เช่น พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์ประมุขและสัญลักษณ์ ของแรงศรัทธาของประชาชนไทยทั้งหมด

2) ผู้นำตามการใช้อำนาจในรูปแบบต่างๆ

2.1) ผู้นำแบบเผด็จการ (Autocratic Leadership) คือ ผู้นำที่ใช้อำนาจต่างๆ ที่มีอยู่ในการสั่งการแบบเผด็จการ โดยรวบอำนาจ ไม่ให้โอกาสแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นตั้งตัวเป็นผู้บงการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเชื่อฟังโดยเด็ดขาด ปฏิบัติการ แบบนี้เรียกว่า One Man Show อยู่ตลอดเวลาโดยไม่คำนึงถึงจิตใจของผู้ปฏิบัติงาน เช่น ฮิตเลอร์

2.2) ผู้นำแบบเสรีนิยม (Free-Rein Leadership) คือ ผู้นำปล่อยให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา กระทำการใดๆ ก็ตามได้โดยเสรี ซึ่งการกระทำนี้ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย กฎระเบียบหรือข้อบังคับที่กำหนดไว้ และตนเป็นผู้ดูแลให้กิจการดำเนินไปได้โดยถูกต้องเท่านั้น มีการตรวจรายน้อยมากและไม่คอยให้ความช่วยเหลือในการดำเนินงานใดๆ ทั้งสิ้น ผู้นำแบบนี้เกือบไม่มีลักษณะการเป็นผู้นำเหลืออยู่เลย

2.3) ผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership) คือ ผู้นำที่ประมวลเอาความคิดเห็น ข้อเสนอแนะจากคณะบุคคลที่อยู่ใต้บังคับบัญชาที่มาประชุมร่วมกัน หรืออภิปรายแสดงความคิดเห็นในปัญหาต่างๆ เพื่อนำเอาความคิดที่ดีที่สุดมาใช้ ฉะนั้น นโยบายและคำสั่ง จึงมีลักษณะเป็นของบุคคลโดยเสียงข้างมาก

3) ผู้นำตามบทบาทที่แสดงออก จำแนกเป็น 3 แบบ คือ

3.1) ผู้นำแบบบิดา-มารดา หมายถึง ผู้นำที่ปฏิบัติตนเหมือนพ่อ-แม่ คือ ทำตนเป็นพ่อหรือแม่ เห็นผู้อื่นเป็นเด็ก อาจจะแสดงออกมาในบทบาทของพ่อแม่ที่อบอุ่นใจดีให้กำลังใจ หรืออาจแสดงออกตรงกันข้ามในลักษณะการดำเนินชีวิต วิพากษ์วิจารณ์ ถาดโทษ แสดงอำนาจ

3.2) ผู้นำแบบนักการเมือง หมายถึง ผู้นำแบบที่พยายามสะสมอำนาจและใช้อำนาจ โดยอาศัยความรอบรู้และตำแหน่งหน้าที่การงานของคนอื่นมาแอบอ้างเพื่อให้ตนเองได้มีความสำคัญและเข้ากับสถานการณ์นั้นๆ ได้ ผู้นำแบบนี้เข้าทำนองว่ายืมมือของผู้อยู่บังคับบัญชา สั่งการโดยเสนอขอให้สั่งการเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง

3.3) ผู้นำแบบผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง ผู้นำที่มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ Staff ผู้นำแบบนี้มักเป็นผู้เชี่ยวชาญและมีความรู้เฉพาะอย่าง ผู้นำแบบนี้เกือบจะเรียกว่าไม่ได้เป็นผู้นำตามความหมายทางการบริหาร เช่น คุณหมอพรทิพย์ โรจนสุนันท์ มีความเชี่ยวชาญในการตรวจ DNA อีริก เบิร์น จิตแพทย์ชาวอเมริกัน พิจารณาจากบุคลิกภาพ โดยวิเคราะห์โครงสร้างของ บุคลิกภาพของคนว่ามีอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ ภาวะของความเป็นเด็ก ภาวะของการเป็นผู้ใหญ่ และภาวะของความเป็นผู้ปกครอง มองผู้นำได้เป็น 3 แบบ

3.3.1) ภาวะความเป็นเด็กในรูปแบบผู้นำ หมายถึง ผู้นำที่มีลักษณะเป็นคนที่มีนิสัยเอาแต่ใจตัวเอง ก้าวร้าว คือร้อน ระเบิดหรือร้อน ไม่กล้าตัดสินใจ มีความคิดสร้างสรรค์มักเป็นภาวะของผู้นำที่เต็มไปด้วยความคิดแต่ไม่ทำ

3.3.2) ภาวะผู้ใหญ่ในรูปแบบผู้นำ หมายถึง ผู้นำที่มีการวิเคราะห์ และสนใจข้อมูล เป็นหลัก เป็นคนที่มุ่งความสำเร็จ โดยไม่สนใจความรู้สึกของลูกน้อง อยู่ในโลกแห่งเหตุและผล ไม่มีอารมณ์ขันพุดต่างๆ ก็คือ เป็นคนที่จริงจังกับทุกเรื่องโดยเฉพาะกับลูกน้อง

3.3.3) ลักษณะภาวะพ่อแม่ในแบบผู้นำ หมายถึง ผู้นำที่มีลักษณะเป็นคนเด็ดเดี่ยว ออกคำสั่งอย่างเดียวไม่ค่อยฟังความเห็นของผู้ตามแต่จัดการมักรวบอำนาจเบ็ดเสร็จ มีความลึกลับ ดิชนุกน้องเสมอ ถ้าดีจะเป็นห่วงเป็นใย คอยปกป้อง

สรุปได้ว่าประเภทของผู้บริหารจำแนกได้ คือ 1) ผู้นำตามอำนาจหน้าที่เป็นผู้นำโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ใช้พระเดชพระคุณและพ่อพระ 2) ผู้นำตามการใช้อำนาจแบบเผด็จการ เสรีนิยมและประชาธิปไตย 3) ผู้นำตามบทบาทที่แสดงออกแบบบิดา-มารดา นักการเมืองและ ผู้เชี่ยวชาญ

2.2.3 ทฤษฎีภาวะผู้นำ

ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำได้มีการศึกษาวิจัยกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น 4 ทฤษฎี ดังนี้ (สมศักดิ์ รุกอยู่, 2552)

1) ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Trait Leadership Theories) เป็นทฤษฎีที่ศึกษามุ่งเน้นไปที่ลักษณะของผู้นำตามแนวคิดของทฤษฎีนี้เชื่อว่าภาวะผู้นำของบุคคลจะขึ้นอยู่กับลักษณะที่แตกต่างไปจากคนส่วนใหญ่ได้แก่ ภูมิหลังทางสังคม สติปัญญา บุคลิกภาพ ความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม ลักษณะที่เกี่ยวกับงาน และลักษณะต่างๆ ทางสังคม ทฤษฎีภาวะผู้นำตามคุณลักษณะแยกแนวคิดหลักๆ ออกได้เป็น

ภาวะผู้นำตามแนวคิดของ Lewin แบ่งลักษณะผู้นำออกเป็น 3 แบบ คือ

1) ผู้นำแบบอัตนิยม เป็นผู้นำที่ยึดตนเองเป็นหลักตัดสินใจด้วยตนเองและคิดว่าความคิดของตนดีกว่าคนอื่น

2) ผู้นำแบบประชาธิปไตย เป็นผู้นำที่มีการปรึกษารื้อกับสมาชิกก่อนตัดสินใจเพราะเชื่อว่าทุกคนมีความรู้ความสามารถ

3) ผู้นำแบบเสรีนิยมเป็นผู้นำที่ไม่แน่ใจในความสามารถของตนเองและของสมาชิกจึงไม่กล้าตัดสินใจ ปล่อยให้สมาชิกทำงานกันเอง

ภาวะผู้นำที่นำเสนอโดย Ohio State University แบ่งภาวะผู้นำออกเป็น 2 มิติ คือ

1) ผู้นำแบบกิจสัมพันธ์เป็นผู้นำที่มุ่งเน้นการทำงานเป็นหลัก

2) ผู้นำแบบมิตรสัมพันธ์เป็นผู้นำที่มุ่งเน้นคนเป็นหลัก

2) ทฤษฎีภาวะผู้นำพฤติกรรมนิยม (Behavioral Leadership Theories) ศึกษาเน้นความสนใจต่อพฤติกรรมของผู้นำโดยมุ่งไปที่การทำหน้าที่ของผู้นำ ทฤษฎีนี้เสนอว่า การจะเข้าใจอิทธิพลของผู้นำต้องพิจารณาที่แบบแผนพฤติกรรม อันเป็นลักษณะที่เป็นแบบฉบับหรือพฤติกรรมคงที่ซึ่งผู้นำมีแนวโน้มจะใช้ขณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชาแนวคิดของผู้นำกลุ่มนี้แยกออกได้เป็น 3 แนวคิดใหญ่ๆ คือ

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะผู้นำที่นำเสนอโดย Michigan University ลักษณะของภาวะผู้นำแสดงออกได้ 2 แบบ คือ

1) แบบมุ่งสัมพันธ์หรือมุ่งคนเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความเชื่อถือกันและกันขย่องยอมรับกันให้ความสนิทสนมระหว่างผู้นำกับผู้ตามและพฤติกรรมที่แสดงถึงความห่วงใยต่อสมาชิกกลุ่ม การให้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของงานและการตัดสินใจด้วยการใช้การสื่อสารสองทาง

2) แบบมุ่งงาน เป็นพฤติกรรมที่ผู้นำจัดระเบียบงาน โดยคาดหมายว่าผู้ตามควรจะมีบทบาทอย่างไร ผู้นำจะริเริ่มโครงการที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน มีการวางแผนและหาวิธีทำงานเพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การหรือกลุ่ม

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะผู้นำในการศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งรัฐโอไฮโอ ซึ่งการศึกษาของกลุ่มนี้คล้ายๆ กับของมหาวิทยาลัยมิชิแกนคือ มุ่งไปที่ผู้นำที่มีพฤติกรรมแบบกิจสัมพันธ์หรือมุ่งงาน และพฤติกรรมแบบมิตรสัมพันธ์หรือมุ่งคน แต่พฤติกรรมผู้นำแบบมุ่งงานของกลุ่มนี้จะหมายถึงพฤติกรรมผู้นำที่พยายามวิเคราะห์จำแนกแยกแยะความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้ร่วมงานขณะเดียวกันก็พยายามจัดระเบียบการทำงานในองค์การให้มีช่องทางการสื่อสารและวิธีปฏิบัติงานที่ดี (สมศักดิ์ รักร้อย, 2552)

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะผู้นำที่นำเสนอโดย Blake & Mouton (1964) มีการเสนอรูปแบบผู้นำที่เรียกว่าตาข่ายการจัดการ ซึ่งรูปแบบนี้ยังคงใช้มิติ 2 มิติคือ มิติมุ่งงานและมิติมุ่งคนมีการแบ่งรูปแบบผู้นำออกเป็น 5 แบบ

- 1) เป็นผู้นำที่ไม่ให้ความสำคัญทั้งคนทั้งงานจึงเป็นผู้นำประเภทไม่เอาไหน
- 2) เป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับงานน้อย ให้ความสำคัญกับคนมากจึงเป็นผู้นำประเภทมิตรภาพสร้างสรรค์
- 3) เป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับงานและคนอยู่ในระดับปานกลางจึงเป็นผู้นำประเภทประนีประนอม

4) เป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญกับงานมากให้ความสำคัญกับคนน้อยจึงเป็นผู้นำประเภทมุ่งงาน

5) เป็นผู้นำที่ให้ความสำคัญทั้งกับงานและคนมากจึงเป็นผู้นำประเภททีมงาน

3) ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ (Situation Leadership Theories or Contingency Leadership Theories) (สมศักดิ์ รักร้อย, 2552) แนวคิดของทฤษฎีนี้เชื่อว่าประสิทธิผลในการทำงานของผู้นำขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสถานการณ์ดังนั้นผู้นำประเภทนี้จึงต้องมีสติปัญญาสามารถวิเคราะห์มีความคิดกว้างไกลเรียนรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นรับรู้และเข้าใจสภาพแวดล้อมมีความยืดหยุ่นในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ผู้นำต้องใช้ดุลยพินิจเองว่าในแต่ละสถานการณ์ควรจะเลือกรูปแบบภาวะผู้นำแบบใดมาใช้เพราะภาวะผู้นำที่เหมาะสมในสถานการณ์หนึ่งอาจไม่เหมาะสมในอีกสถานการณ์หนึ่งก็ได้ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ที่เป็นที่น่าสนใจมีทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ของ Fiedler ทฤษฎีวิถีสู่เป้าหมายของ House ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ของ Heysey-Blanchard และทฤษฎีโมเดลการตัดสินใจของ Vroom & Yetton (1973) และ Jago (1973)

ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ของ Fiedler ศึกษาความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกพบว่าสมาชิกมีความสัมพันธ์กันดีมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันก็จะให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดีการปฏิบัติงานของกลุ่มที่มีประสิทธิผลจึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างผู้นำกับผู้ตามและสถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อผู้นำสำหรับสถานการณ์จะพิจารณาจากปัจจัยภายในและภายนอกที่มีอิทธิพลต่อองค์การซึ่งองค์การจะต้องควบคุมหรือแก้ไขโดยอาศัยผู้นำ

ทฤษฎีวิถีสู่เป้าหมายของ House ผู้ตามจะยอมรับและพอใจกับพฤติกรรมผู้นำเมื่อได้รับรู้ว่าพฤติกรรมนั้นนำไปสู่การที่ตนเองจะสามารถบรรลุเป้าหมายของตนเองได้ภารกิจของผู้นำในการจูงใจผู้ตามก็คือทำให้ผู้ตามเกิดความพึงพอใจกระตุ้นให้ผู้ตามปรับปรุงการทำงานมีการให้รางวัลตอบแทนส่งเสริมการทำงานที่มุ่งไปสู่เป้าหมายปรับเปลี่ยนองค์การให้ก้าวหน้ามีการเพิ่มผลลัพธ์ตอบแทนจากการที่ผู้ตามสามารถทำงานบรรลุเป้าหมายได้และหาทางเพิ่มโอกาสของความพึงพอใจแก่ผู้ตามบ่อยๆ

ทฤษฎีวิถีสู่เป้าหมาย (Path- Goal Theory) เน้นให้เห็นว่าผู้นำจะทำหน้าที่ได้ดีที่สุดย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์โดยผู้นำสามารถแสดงความเป็นผู้นำได้ 4 แบบคือ

- 1) แบบสนับสนุนเป็นผู้นำที่มุ่งความสัมพันธ์ค้ำึงถึงผู้ตามจึงมุ่งสร้างมนุษยสัมพันธ์สร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน
- 2) แบบชี้้นำกำหนดให้ผู้ตามทำตามงานที่มอบหมายกำหนดทำงานตามมาตรฐานงานโดยยึดตนเองเป็นหลักให้คำแนะนำที่เจาะจงเป็นลักษณะผู้นำมุ่งงาน
- 3) แบบมุ่งความสำเร็จเป็นผู้นำที่มีการวางเป้าหมายที่ท้าทายกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนมีการปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่องสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ตามเน้นความเป็นเลิศของผลงาน
- 4) แบบมีส่วนร่วมให้คำแนะนำแก่ผู้ตามกระตุ้นความคิดกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรึกษาหารือก่อนการตัดสินใจนอกจากนี้ยังเชื่อว่าผู้นำจะเปลี่ยนพฤติกรรมไปตามสถานการณ์จากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการคือปัจจัยจากผู้ตามหากผู้ตามไม่มีความสามารถจะต้องการผู้นำแบบชี้นำแต่ถ้าผู้ตามมีความสามารถสูงต้องการผู้นำแบบมีส่วนร่วมและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมหากโครงสร้างของงานไม่ชัดเจนก็ต้องการผู้นำแบบชี้นำหากอำนาจหน้าที่ที่เป็นทางการสูงผู้ตามจะยอมรับผู้นำแบบชี้นำน้อยลงส่วนลักษณะของกลุ่มงานหากไม่มีการช่วยเหลือสนับสนุนและสร้างความพอใจซึ่งกันและกันก็ต้องการผู้นำแบบสนับสนุน

ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ของ Hersey-Blanchard ทฤษฎีนี้ได้รับอิทธิพลจากกลุ่ม Ohio State มีการแบ่งพฤติกรรมผู้นำออกเป็น 2 แบบคือแบบมุ่งงานกับแบบมุ่งความสัมพันธ์สิ่งที่ Hersey และ Blanchard เสนอเพิ่มเติมคือความพร้อมของผู้ตามซึ่งหมายถึงความสามารถในการทำงานและความเต็มใจที่จะทำ

ทฤษฎีโมเดลการตัดสินใจของ Vroom, Yetton และ Jago เป็นแบบจำลองการตัดสินใจที่ผู้นำจะวิเคราะห์ปัจจัยสถานการณ์เพื่อตัดสินใจว่ารูปแบบของการตัดสินใจแบบใดมีประสิทธิภาพมากที่สุดซึ่งมีปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจคือคุณภาพของการตัดสินใจการยอมรับการตัดสินใจการมุ่งความสำเร็จที่การพัฒนาผู้ตามและการมุ่งความสำคัญที่เวลา

4) ทฤษฎีภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพและแลกเปลี่ยน (Transformation and Transactional Leadership Theories) ทั้งทฤษฎีผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพและแลกเปลี่ยนต่างก็แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพหรือความสำเร็จของผู้นำได้โดยดูจากอิทธิพลของผู้นำและผู้ตามในการส่งผลซึ่งกันและกัน

ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพ (Transformation Leadership Theories) เน้นกระบวนการที่ผู้นำและผู้ตามพยายามช่วยกันสร้างแรงจูงใจและคุณค่าทางจริยธรรมซึ่งกันและกันเสริมความคิดที่ดีแก่ผู้ตามสนองความต้องการของผู้ตามมีการกระตุ้นและสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้ตามเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคลผู้นำจะทำให้ผู้ตามเชื่อถือยกย่องยอมรับผู้นำและกระตุ้นให้ทำงานมากกว่าปกติมีการพัฒนาความสามารถของผู้ตามให้มีระดับที่สูงขึ้นมีศักยภาพมากขึ้นผู้นำจะใช้ภาวะผู้นำต่อผู้ตามผ่านพฤติกรรมการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์และสร้างแรงบันดาลใจการกระตุ้นทางปัญญาและการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล นอกจากนี้ผู้นำจะเปลี่ยนสภาพผู้ตามโดยยกระดับความตระหนักความสำนึกความผูกพันของผู้ตามให้ตระหนักถึงความสำเร็จและคุณค่าในการปฏิบัติงานทำให้ผู้ตามก้าวพ้นจากความสนใจของตัวเองและเปลี่ยนระดับความต้องการของผู้ตามจากความต้องการขั้นต่ำไปสู่ระดับความต้องการขั้นสูงลักษณะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพเป็นดังนี้

- 1) เป็นผู้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง
- 2) เป็นคนกล้าและเปิดเผย
- 3) เป็นคนที่มีความเชื่อมั่นไว้วางใจผู้อื่น
- 4) ชี้นำให้ผู้ตามตระหนักถึงคุณค่าในเป้าหมายและสร้างแรงผลักดัน
- 5) เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต
- 6) สามารถที่จะเผชิญกับปัญหาที่สลับซับซ้อน
- 7) เป็นผู้มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล

ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership Theories) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามเป็นแบบกระบวนการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ผู้นำจะให้สิ่งของบางอย่างและรับผลตอบแทนขณะที่ผู้ตามก็จะแลกเปลี่ยนความสามารถความจงรักภักดีเพื่อผลตอบแทนที่ตัวเองมุ่งหวังเช่นกันผู้นำแบบแลกเปลี่ยนจะแสดงพฤติกรรมการนำโดยให้รางวัลตอบแทนตามสถานการณ์อีกลักษณะหนึ่งคือปล่อยให้ผู้ตามทำงานไปตามระบบวางเฉยไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวหากมีปัญหาผู้นำจึงจะเข้าไปแทรกแซงหาทางช่วยเหลือลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามเป็นไปดังนี้

- 1) ผู้นำจะพิจารณาว่าอะไรคือสิ่งที่ผู้ตามต้องการจากการทำงานและพยายามให้ได้รับสิ่งที่ต้องการนั้น
- 2) มีการแลกเปลี่ยนผลตอบแทนและสัญญาว่าจะพยายามให้ผลตอบแทน

3) ผู้นำตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของผู้ตามให้ทันเท่าที่ผู้ตามจะทำงานได้สำเร็จ

5) ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ผู้นำที่สามารถจัดการกับความต้องการของปัจเจกบุคคลมีความหลากหลายได้นั้น จะต้องมีส่วนสำคัญในการทำให้ชุมชนสามารถทำงานร่วมกันได้ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีความซับซ้อนในเชิงโครงสร้าง ผู้นำที่มีอิทธิพลต่อชุมชนแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่คาดหวังเป็นผล การปฏิบัติงานตามที่ความคาดหวัง รวมถึงพัฒนาความสามารถและศักยภาพ มีความรู้สึกไว้วางใจ และมีเป้าหมายร่วมกันจนนำไปสู่ประโยชน์ของชุมชนได้นั้น

Bass & Avolio (1994) กล่าวว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานและผู้ตาม โดยเปลี่ยนแปลงความพยายามของผู้ร่วมงานและผู้ตามให้สูงขึ้นกว่าความพยายามที่คาดหวังในการพัฒนาความสามารถของผู้ร่วมงานและผู้ตามไปสู่ระดับที่สูงขึ้นและมีศักยภาพมากขึ้นทำให้เกิดการตระหนักรู้ในภารกิจและวิสัยทัศน์คนกลุ่มและขององค์การสูงใจผู้ร่วมงานได้ไกลเกินกว่าความสนใจของพวกเขา ไปสู่ประโยชน์ของกลุ่มหรือสังคมซึ่งกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานหรือผู้ตามนี้จะกระทำโดยผ่านองค์ประกอบของพฤติกรรมเฉพาะ 4 ประการหรือที่เรียกว่า “4I” (Four I’s) คือ

1) การมีอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ (Idealized Influence or Charisma Leadership : II or CL) การที่ผู้นำประพฤติตนเป็นแบบอย่างหรือเป็นรูปแบบสำหรับผู้ตามผู้นำจะเป็นที่ยกย่องเคารพนับถือศรัทธาไว้วางใจแล้วทำให้ผู้ตามเคยความภาคภูมิใจเมื่อได้ร่วมงานกันพูดตามจะพยายามประพฤติปฏิบัติเหมือนกับผู้นำและต้องการเรียนแบบผู้นำของเขาสิ่งที่ผู้นำต้องปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณลักษณะนี้คือผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้ตามผู้นำจะมีความสม่ำเสมอมากกว่าการเอาแต่อารมณ์สามารถควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤตผู้นำเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ว่าจะทำในสิ่งที่ถูกต้องผู้นำจะเป็นผู้ที่มีศีลธรรมและมีจริยธรรมสูง ผู้นำจะหลีกเลี่ยงการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวแต่ละจะประพฤติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นและประโยชน์ของกลุ่มผู้นำจะแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดความมีสมรรถภาพความตั้งใจความเชื่อมั่นในตนเองความแน่วแน่ในอุดมการณ์ความเชื่อและค่านิยมของเขาผู้นำจะเสริมความภาคภูมิใจความจงรักภักดีและความมั่นใจของผู้ตามและทำให้พวกเขามีความเป็นพวกเดียวกันกับผู้นำโดยอาศัยวิสัยทัศน์และการมีจุดประสงค์ร่วมกัน ผู้นำแสดงความมั่นใจช่วยสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวการเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการพูด

ตามใจเลียนแบบผู้นำและพฤติกรรมของผู้นำจากการสร้างความมั่นใจในตนเองประสิทธิภาพและความเคารพในตนเองผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงรักษาอิทธิพลของตนในการบรรลุเป้าหมายและปฏิบัติภาระหน้าที่ขององค์กร

2) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation: IM) หมายถึง การที่ผู้นำจะประพฤติในทางที่จูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตาม โดยการสร้างแรงจูงใจภายในทำให้ความหมายและท้าทายในเรื่องงานของผู้ตามผู้นำสารกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team Spirit) มีการแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้น โดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวกผู้นำจะทำให้ผู้ตามสัมผัสกับภาพที่งดงามของอนาคตผู้นำจะสร้างและสื่อความหวังที่ผู้นำต้องการอย่างชัดเจนผู้นำจะแสดงการอุทิศตัวหรือความผูกพันต่อเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ผู้นำแสดงความเชื่อมั่นและแสดงให้เห็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามมองข้ามผลประโยชน์ของตนเพื่อวิสัยทัศน์และภารกิจขององค์กรผู้นำจะช่วยให้ผู้ตามพัฒนาความผูกพันของตนต่อเป้าหมายระยะยาวและบ่อยครั้งพบว่าการสร้างแรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นผ่านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลและการกระตุ้นทางปัญญาโดยการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ทำให้ผู้ตามรู้สึกว่าคุณค่าและกระตุ้นให้พวกเขาสามารถจัดการกับปัญหาที่ตนเองจะเผชิญได้ส่วนการกระตุ้นทางปัญญาช่วยให้ผู้ตามจัดการกับอุปสรรคของตนเองและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3) การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation: IS) หมายถึง การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในหน่วยงานทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่ๆ มาแก้ปัญหาในหน่วยงานเพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ดีกว่าเดิมเพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์โดยผู้นำมีการคิดและการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีการตั้งสมมติฐานการเปลี่ยนกรอบ (Reframing) ประมอปัญหา และการเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆด้วยวิธีทางแบบใหม่ๆ มีการจูงใจและสนับสนุนความคิดริเริ่มใหม่ๆ ในการพิจารณาปัญหาและการหาคำตอบของปัญหามีการให้กำลังใจผู้ตามให้พยายามหาทางแก้ปัญหาด้วยวิธีใหม่ๆ ผู้นำมีการกระตุ้นให้ผู้ตามแสดงความคิดเห็นและเหตุผลและไม่วิจารณ์ความคิดของผู้ตามแม้ว่ามันจะแตกต่างไปจากความคิดของผู้นำ ผู้นำทำให้ผู้ตามรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายและเป็น โอกาสที่ดีที่จะแก้ปัญหาาร่วมกัน โดยผู้นำจะสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ตามว่าปัญหาทุกอย่างต้องมีวิธีแก้ไขแม้บางปัญหาจะมีอุปสรรคมากมายผู้นำจะพิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถเอาชนะอุปสรรคทุกอย่างได้จากความร่วมมือร่วมใจในการแก้ปัญหาของผู้ร่วมงานทุกคนผู้ตามจะได้รับการกระตุ้นให้ตั้งคำถามต่อค่านิยมของตนเองความ

เชื่อการกระตุ้นทางปัญญาเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาความสามารถของผู้ตามในการที่จะตระหนักเข้าใจและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration: IC) ผู้นำจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะเป็นผู้นำให้การดูแลเอาใจใส่บุคคลตามเป็นรายบุคคลและทำให้บุคคลความรู้สึกมีคุณค่าและมีความสำคัญผู้นำจะเป็นโค้ช (Coach) และเป็นทีปรึกษา (Advisor) ของผู้ตามแต่ละคนเพื่อการพัฒนาบุคคล ผู้นำจะเอาใจใส่เป็นพิเศษในความต้องการของปัจเจกบุคคลเพื่อความสัมฤทธิ์และเติบโตของผู้ตามแต่ละคน ผู้นำจะพัฒนาการศักยภาพของผู้ตามและเพื่อนร่วมงานให้สูงขึ้นนอกจากนี้ผู้นำจะมีการปฏิบัติต่อผู้ตามโดยการให้ออกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ สร้างบรรยากาศของการให้แรงสนับสนุนคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความจำเป็นและความต้องการการประพุดติของผู้ตามแสดงให้เห็นว่าเข้าใจและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลเช่นบางคนได้รับกำลังใจมากกว่าบางคนได้รับอำนาจการตัดสินใจด้วยตนเองมากกว่าบางคนมีมาตรฐานที่เคร่งครัดกว่า บางคนมีโครงสร้างงานที่มากกว่าผู้นำในการส่งเสริมการสื่อสาร 2 ทาง และมีการจัดการด้วยการเดินดูรอบๆ (Management by Walking Around) มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ตามเป็นการส่วนตัวผู้นำสนใจความกังวลของแต่ละบุคคลเห็นปัจเจกบุคคลเป็นบุคคลทั้งหมด (As a Whole Person) มากกว่าเป็นพนักงานหรือเป็นเพียงปัจจัยการผลิตผู้นำจะมีการฟังอย่างมีประสิทธิภาพมีการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) ผู้นำจะมีการมอบหมายงานเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้ตามเปิดโอกาสให้ผู้นำได้ใช้ความสามารถพิเศษอย่างเต็มที่และเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ที่ท้าทายความสามารถผู้นำจะดูแลบุคคลตามว่าต้องการคำแนะนำการสนับสนุนและการช่วยให้เกิดความก้าวหน้าในการทำงานที่รับผิดชอบอยู่หรือไม่โดยผู้ตามจะไม่รู้สึกว่าเขากำลังถูกตรวจสอบ

ผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ของแบส และอโวลิโอ (Bass & Avolio, 1994) ได้อธิบายขององค์ประกอบของพฤติกรรมเฉพาะ 4 ประการได้แก่

- 1) การมีอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ (Idealized Influence or Charisma Leadership)
- 2) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration Motivation)
- 3) การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation)
- 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized Consideration) มาสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้

2.2.4 องค์ประกอบของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำนั้นมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลัก 4 ปัจจัย อันได้แก่ (พิสิฐชัย กาญจนามัย, 2555)

- 1) ผู้นำ (Leader) หมายถึง ตัวบุคคลที่นำกลุ่ม มีบุคลิกอุปนิสัยในการเป็นผู้นำเพื่อให้ผู้ตามเกิดความไว้วางใจ และสามารถกระตุ้นผู้ตามให้กระทำการต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ
- 2) ผู้ตาม (Followers) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับอิทธิพลจากผู้นำที่ต้องการรูปแบบภาวะผู้นำที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับพื้นฐานความเข้าใจในในธรรมชาติของมนุษย์
- 3) การสื่อความหมาย หมายถึง การสื่อความหมายสองทางไม่เพียงแต่การใช้คำพูดยังรวมถึงการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
- 4) สถานการณ์ (Situation) หมายถึง เหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน จึงต้องใช้วิจารณญาณที่เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

Hersey & Blanc (1993 อ้างถึงใน กิ่งแก้ว ศรีสาติกุศลรัตน์, 2563) ภาวะผู้นำนั้นมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลัก 3 ปัจจัยอันได้แก่

- 1) ผู้นำ (Leader) หมายถึง ตัวบุคคลที่นำกลุ่มมีบุคลิกอุปนิสัย ลักษณะอย่างไร
- 2) ผู้ตาม (Followers) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับอิทธิพลจากผู้นำ
- 3) สถานการณ์ (Situation) หมายถึง เหตุการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ปัจจัยทั้ง 3 ประการข้างต้นนี้จะมีผลต่อรูปแบบของภาวะผู้นำที่แสดงออกมาเป็นที่ทราบกันแล้วว่าภาวะผู้นำจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลสร้างอิทธิพลอันมีผลการกระทำหรือพฤติกรรมความคิดจิตใจความรู้สึกทำให้บุคคลเกิดพฤติกรรมไปในทางที่ผู้นำประสงค์ การสร้างอิทธิพลนั้นอาจออกมาได้ในหลายรูปแบบ อาทิ การข่มขู่ บังคับการจูงใจ การโน้มน้าวจิตใจ เป็นต้น แต่จากการศึกษาพบว่าการให้อิทธิพลในทางลบ เช่นการบังคับนั้นไม่ก่อให้เกิดผลดีในระยะยาวเพราะการบังคับข่มขู่เป็นการสร้างความกลัวและความกดดันในการทำงานอันจะก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจในการทำงานได้นอกจากนี้ ผู้นำต้องสามารถชักจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชากล้าแสดงออก กล้าเสี่ยงอย่างมีเหตุผลไม่กลัวในผลที่จะเกิดขึ้นเพราะหากกลัวหรือคิดแต่เพียงว่าจะเกิดผลเสียจึงไม่กล้าทำการใดๆ ผลงานก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย ผู้นำต้องพยายามเสริมสร้างบรรยากาศแห่งการสร้างสรรค์การมีความคิดริเริ่มสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ เพราะปัญหาหนึ่งๆ นั้นมิใช่มีทางแก้ไขเพียงทางเดียว หากแต่มีหลายวิธีที่จะแก้ไขซึ่งต้องอาศัยการร่วมกันคิด ร่วมกันทำค้นหาวิธีที่ดีที่สุดในส่วนของผู้ตาม (Followers) ผู้นำต้อง

แสวงหาความเชื่อถือไว้ใจซึ่งกันและกันระหว่างผู้นำกับผู้ตาม ผู้นำต้องไว้วางใจผู้ตาม โดยการให้อำนาจบางส่วนในการดำเนินงานในการตัดสินใจและที่สำคัญคือตัวผู้นำต้องมีความตั้งใจจริงที่จะทำงาน และรู้ให้มากกว่าสมาชิกในกลุ่มหรือผู้ตาม สามารถให้แนวทางและแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ผู้ตามหรือสมาชิกในกลุ่มได้ด้วยความสามารถดังกล่าวจะช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ตามในการที่จะปฏิบัติตาม ยกตัวอย่างเช่น ผู้จัดการท่านหนึ่งเมื่อได้รับตำแหน่งใหม่ๆ ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสงสัยในความสามารถว่าสามารถเข้าใจและให้คำปรึกษาแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้หรือไม่เพราะผู้จัดการใหม่ท่านนี้มาจากธุรกิจที่แตกต่างกันและไม่มีความรู้พื้นฐานในงานด้านนี้เลย แต่หลังจากที่ท่านผู้จัดการได้ใช้เวลาศึกษาเรียนรู้งานและสามารถให้คำปรึกษาคำแนะนำที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ ผู้จัดการท่านนี้ก็เป็นที่ยอมรับและได้รับความเชื่อถือความเชื่อมั่นจากผู้ใต้บังคับบัญชาและทำงานร่วมกันได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

Michell & Larson (1987) ได้ชี้ให้เห็นองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ในการพิจารณาว่าผู้นำใดมีภาวะผู้นำหรือไม่ ได้แก่

1) ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการของการใช้อิทธิพล ที่ผู้นำพยายามจะมีอิทธิพลเหนือผู้ตาม เพื่อให้มีพฤติกรรม การปฏิบัติงานตามต้องการ โดยมีจุดมุ่งหมายขององค์การเป็นเป้าหมายไม่ใช่เรื่องของบุคคลที่จะพึงมีภาวะผู้นำได้โดยที่ไม่ได้มีการกระทำใดๆ เป็นกระบวนการ (Process) ให้เกิดอิทธิพลต่อผู้อื่น ดังนั้น ผู้นำทางจากการแต่งตั้ง เช่น ผู้อำนวยการ ผู้บัญชาการ อาจจะมีภาวะหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะทั้ง 3 ประการหรือเปล่า ในทางตรงข้าม ผู้ที่แสดงภาวะผู้นำอาจจะไม่เป็นผู้นำที่แบบทางการแต่มีองค์ประกอบ 3 ประการนั้น

2) ภาวะผู้นำ นอกจากเป็นกระบวนการแล้ว ภาวะผู้นำจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ตามยอมให้ผู้นำใช้อิทธิพลต่อตัวเขา ซึ่งโดยทั่วไปก็ต้องพิจารณาถึงระดับความถูกต้องของอิทธิพลที่ใช้ด้วยว่าไม่ใช่เป็นการใช้อำนาจเข้าขู่เข็ญ หรือบีบบังคับ ให้ทำตาม เพราะถ้าเป็นการเช่นนั้นก็ไม่ถือว่าผู้นำมีภาวะผู้นำได้

3) ภาวะผู้นำ จะถูกอ้างถึงเมื่อจุดมุ่งหมายของกลุ่ม หรือองค์การประสบความสำเร็จ

ดังนั้นถ้าหากผู้นำไม่สามารถ นำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จดังกล่าวได้ ก็ย่อมหมายถึงว่าผู้นำไม่ได้แสดงภาวะผู้นำหรือไม่มีความสามารถในการนำนั่นเอง

สรุปองค์ประกอบของภาวะผู้นำที่สำคัญ คือ ผู้นำซึ่งหมายถึง ตัวบุคคลที่นำกลุ่มผู้ตาม บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับอิทธิพลจากผู้นำซึ่งอยู่ในระดับผู้ปฏิบัติและสถานการณ์ หมายถึง เหตุการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้นำและผู้ตาม

2.2.5 บทบาทของภาวะผู้นำ

บทบาทของภาวะผู้นำที่ดีขององค์กร ควรมีลักษณะดังนี้ (รังสรรค์ ศรีประเสริฐศรี, 2544)

1) เป็นตัวแทนในทุกสถานการณ์ (Figure Head) ผู้นำที่มีตำแหน่งสูงขององค์กรจะต้องเป็นตัวแทนกิจกรรมต่างๆ คือ

- 1.1) เป็นตัวแทนที่ดีขององค์กร
- 1.2) เป็นตัวแทนที่จะรวบรวมข้อมูลที่อยู่ภายนอกองค์กร
- 1.3) ให้การต้อนรับแขกผู้มาเยือน

2) เป็นผู้พูดที่ดี (Spoke Person) ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการพูดและนำเสนอกิจกรรม ตลอดจนมีการวางแผน มีความสามารถในด้านต่างๆ และมีวิสัยทัศน์ที่ดีกับบุคคลหรือผ่านฝ่ายต่างๆ คือ

- 2.1) ฝ่ายบริหารระดับสูง
- 2.2) ลูกค้ำ
- 2.3) บุคคลภายนอก เช่น สหภาพแรงงาน
- 2.4) เพื่อนร่วมอาชีพ
- 2.5) ชุมชน

3) เป็นนักเจรจาต่อรอง (Negotiator) ซึ่งมีคุณสมบัติในการเจรจาต่อรอง ดังนี้

3.1) สามารถเจรจาต่อรองกับผู้บริหารผู้บังคับบัญชาที่เหนือกว่าในการเจรจาด้านขอเงินทุนสิ่งอำนวยความสะดวกอุปกรณ์หรือการสนับสนุนอื่นๆ

3.2) สามารถต่อรองกับหน่วยงานต่างๆ ในองค์กรเพื่อที่จะต่อรองด้านพนักงานและเจรจากับหน่วยงานภายนอกในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และรูปแบบการสนับสนุนอื่นๆ

3.3) สามารถต่อรองกับลูกค้าผู้ขายปัจจัยการผลิต และผู้ขายสินค้าหรือผู้ให้บริการเพื่อให้เกิดการซื้อขายการกำหนดตารางเวลาและเงื่อนไขการขนส่ง

4) การสอนงาน (Coach) ผู้นำที่มีประสิทธิผลจะต้องมีเวลาและความสามารถที่จะสอนทีมงาน ดังนี้

4.1) ต้องพยายามช่วยให้ทีมงานประสบความสำเร็จ
 4.2) ต้องให้สมาชิกทีมงานมีการป้อนกลับเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงาน
 4.3) เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสมาชิกทีมงานมีขั้นตอนการทำงานและมีการ
 ปฏิบัติงานที่ดีขึ้น

5) เป็นผู้สามารถสร้างทีมงานได้ (Team Builder) ซึ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

5.1) เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นว่าสมาชิกทีมงานมุ่งมั่นที่จะประสบความสำเร็จ เช่น
 มีการใช้จดหมายชมเชยแก่ผู้ปฏิบัติงานดีเด่น

5.2) ริเริ่มกิจกรรมที่สร้างขวัญและกำลังใจแก่กลุ่ม เช่น การจัดปาร์ตี้ และการ
 สนับสนุนด้านกีฬา

5.3) จัดประชุมพบปะสังสรรค์เป็นช่วงๆ เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในทีมงานมีการ
 อภิปรายเกี่ยวกับเรื่องความสำเร็จ ปัญหา และสิ่งที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

6) แสดงบทบาทการทำงานเป็นทีม (Team Player) มีพฤติกรรมที่ผู้นำจะต้องปฏิบัติ 3
 ประการ ดังนี้

6.1) การวางตัวเป็นสมาชิกของทีม และเป็นผู้นำทีมที่เหมาะสม

6.2) มีความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ ในองค์กร

6.3) แสดงความจริงใจต่อผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาโดยให้การ
 สนับสนุนแผนการทำงานเป็นทีมและกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเต็มที่

7) สามารถแก้ไขปัญหาทางด้านเทคนิคได้ (Technical Problem Solver) เป็นสิ่งสำคัญ
 สำหรับผู้บังคับบัญชาในระดับต้น และผู้บริหารระดับกลางที่จะช่วยสมาชิกของทีมงานแก้ไขปัญหาด้าน
 ด้านเทคนิคโดยมีกิจกรรม 2 ประการดังนี้

7.1) ผู้นำควร ให้บริการในฐานะเป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้แนะนำด้านเทคนิค

7.2) เป็นผู้สร้างผลประโยชน์เกี่ยวกับการทำงานประจำ เช่น สนับสนุนการสร้าง
 ยอดขาย หรือปรับปรุงซ่อมแซมเครื่องจักรต่างๆ

8) การประกอบการ (Entrepreneur) เป็นผู้ให้คำแนะนำความคิดริเริ่มมีความคิดเชิงวิเคราะห์
 (Critical Thinking) และมีความรู้ความสามารถในการเป็นผู้นำประกอบการพัฒนาเปลี่ยนแปลงธุรกิจ
 ถึงแม้จะไม่ใช่งานของตนเอง ซึ่งมีกิจกรรมของการเป็นผู้นำที่มีบทบาทเป็นผู้ประกอบการ 3
 ประการดังนี้

8.1) ทาวิธีที่จะต้องปรับปรุงการปฏิบัติงานของหน่วยงานซึ่งต้องมีความเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ภายนอก เช่น การเชื่อมโยงธุรกิจ การจัดประชุมกลุ่มอาชีพ หรือการจัดแสดงสินค้า หรือการมีส่วนร่วมในโปรแกรมการศึกษา

8.2) มีการพูดคุยกับลูกค้าและพนักงานถึงความจำเป็น และความต้องการที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงขององค์กร

8.3) มีการอ่านสิ่งตีพิมพ์ บทความ นิตยสารของกลุ่มวิชาชีพ เพื่อที่จะรับรู้สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอุตสาหกรรมและในวงอาชีพนั้น

ท้าวณั พันธุ์แพ (2547) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงองค์กรจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยหากผู้นำไม่เป็นผู้ริเริ่ม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงไปเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ซึ่งจะต้องทำให้บุคลากรในองค์กรยอมรับและมีความรู้สึกร่วมกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือเป็นภารกิจที่ท้าทายสำคัญของผู้นำองค์กรในปัจจุบัน ดังนั้น ผู้นำองค์กรในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในระดับองค์กรจึงต้องแสดงบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมและสนับสนุนการขับเคลื่อนพัฒนาองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยมีแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ด้านที่สอดคล้องตามกรอบแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ของปีเตอร์ เซ็นเก้ ดังนี้

1) บทบาทต่อการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้านความรู้แห่งตน เช่น

1.1) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีความมุ่งมั่นในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ที่ทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

1.2) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรเป็นผู้มีวิสัยทัศน์และสามารถสร้างศักยภาพในการปฏิบัติงานให้เกิดความสำเร็จ

1.3) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีการวางแผน กำหนดขั้นตอนและวิธีการในการทำงานอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน

2) บทบาทต่อการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ในด้านแบบแผนความคิดอ่าน เช่น

2.1) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีกระบวนการคิด วิเคราะห์และวินิจฉัยข้อมูลต่างๆบนพื้นฐานของข้อเท็จจริง

2.2) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีการพิจารณาไตร่ตรองข้อมูลต่างๆอย่างรอบคอบทุกด้านก่อนการตัดสินใจดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งทุกครั้ง

2.3) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีการนำปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในขณะปฏิบัติงานมาวิเคราะห์

3) บทบาทต่อการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในด้านวิสัยทัศน์ร่วมกัน เช่น

3.1) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ของหน่วยงาน

3.2) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรรับรู้ถึงเป้าหมายของหน่วยงานที่ต้องการในอนาคต

3.3) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีการวางแผนงานของตนเองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของหน่วยงาน

4) บทบาทต่อการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในด้านการเรียนรู้ของทีม เช่น

4.1) การสนับสนุนให้หน่วยงานมีการจัดระบบการบริหารจัดการที่เปิดโอกาสให้บุคลากรได้ตัดสินใจแก้ปัญหาการปฏิบัติงานร่วมกัน

4.2) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีการวางแผนการปฏิบัติงานร่วมกัน

4.3) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และยอมรับเหตุผลของกันและกัน

5) บทบาทต่อการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ในด้านการคิดอย่างเป็นระบบ เช่น

5.1) การสนับสนุนให้หน่วยงานกำหนดเป้าหมายและทิศทางการทำงานที่ชัดเจน สอดคล้องความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

5.2) การสนับสนุนให้หน่วยงานมีการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน

5.3) การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรมีความสามารถในการคิดและปฏิบัติงานที่สลับซับซ้อนได้อย่างเป็นระบบ

นราวิทย์ นาควิเวก (2560) ได้วิเคราะห์และสรุปไว้เกี่ยวกับบทบาทของผู้นำไว้ว่า การเป็นผู้นำในยุค 4.0 เปรียบเสมือนการเป็นผู้นำที่ยืนบนจุดที่สูงที่สุดแล้วกลับสู่สามัญ เนื่องจากผู้นำในอดีตเริ่มต้นการเป็นผู้นำที่คอยบังคับบัญชา เป็นยุคของการขึ้นไว้สั่งการ โดยใช้ทักษะของผู้นำที่คล้ายกับทหารและบทบาทของผู้นำจะมีลักษณะเป็นผู้บริหารจัดการคล้ายกับมุมมองของ MBA ที่มีการวาง

แผนการบริหาร การนำเสนอผลงานการคิดเชิงวิเคราะห์ และการจะชี้วัดถึงความเป็นผู้นำที่ดีมีความสามารถในอดีต ก็ต้องไปดูที่ผู้ตามว่าคิดเหมือนผู้นำหรือไม่ ซึ่งนิยามที่ว่านี้มีมานานพอสมควร บทบาทของผู้นำที่ดีในยุค 4.0 เนื่องจากเป็นยุคของการบริหารจัดการคนให้ดูแลคน เป็นเรื่องของความเชื่อในความเป็นมนุษย์ และคุณค่าที่มีอยู่ในตัวทุกคน (Human Being) นั่นเพราะ 4.0 คือยุคของนวัตกรรมและโลกที่ทันสมัยในการประยุกต์ Digital Life ผสมกับนวัตกรรมอันทรงคุณค่า ที่แต่ละองค์กรต้องสร้างมาเพื่อให้มีลักษณะเฉพาะและแตกต่างอย่างยั่งยืนด้วยเหตุนี้จึงทำให้คุณสมบัติของผู้นำเปลี่ยนไป เพราะเป็นเรื่องที่กลับมาใกล้ตัวมาก บทบาทของผู้นำยุค 4.0 นิยามให้ “ผู้นำต้องเปลี่ยนเป็นผู้อำนวย หมายถึง ผู้อำนวยการเรียนรู้หรือคอยอำนวยความสะดวกในหลายๆ เรื่อง เพื่อให้คนทำงานสามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง” ยุค 4.0 ผู้นำจะต้องคอยส่งเสริมและอำนวยให้เกิดองค์กรจัดการตัวเอง (Self Organization) ซึ่งเชื่อมโยงไปกับวิถีของคนยุค 4.0 อย่างชัดเจน ส่วนในแง่ของ HR 4.0 ก็จะมองไปที่การเชื่อในคุณค่าของคน (Personal Value) ศรัทธาในคุณค่าที่มีอยู่ในตัวทุกคน เชื่อว่าทุกคนสามารถดูแลและจัดการตัวเองได้ ก่อเกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ด้วยตัวเองเช่นเดียวกันสิ่งที่น่าสนใจคือ บทบาทของผู้นำที่ดีในยุค 4.0 จะไม่ใช่ผู้ที่คอยสั่งการอีกต่อไป แต่จะเป็นผู้ที่คอยส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกน้องแต่ละคนสามารถทำงานที่ตัวเองรับผิดชอบให้สำเร็จ รวมถึงการคิดสิ่งใหม่ๆ การนำเอาคุณค่าที่มีในตัวพนักงานมาสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรม ซึ่งก็คือผู้อำนวยการและพัฒนากร (OD : Organization Development) โดยมีทักษะที่จำเป็นดังนี้

1) ต้องเข้าใจในความต่างของคนและศรัทธาในคุณค่าความแตกต่างของแต่ละคน (Personal Values trust) ผู้นำต้องเชื่อว่าพนักงานทุกคนมีคุณค่าและข้อดีในตัวเอง สิ่งนี้คือ Mindset แรกของผู้นำยุค 4.0 ซึ่งผู้นำต้องมองเห็นความถนัดของลูกน้อง แล้วจึงจะสามารถพูดคุยกับเขาในการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ชวนเขาคิดหาวิธีการทำงานส่วนนั้นให้สำเร็จ

2) ต้องฟังเก่งและฟังด้วยหัวใจ (Deep Listening) เมื่อผู้นำได้เห็นคุณค่าของลูกน้องแล้ว สิ่งต่อมาคือต้องรับฟังให้มากด้วย เพราะการฟังสามารถทำให้พนักงานมีตัวตนอยู่จริง หลายองค์กรผู้นำส่วนใหญ่มักชอบพูดเยอะแต่ฟังน้อย จนลูกน้องไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ซึ่งไม่ต่างจากการปิดกั้นโอกาสและเวทีโซเชียลมีเดียในทางอ้อม แต่ถ้าผู้นำเปิดโอกาสให้พวกเขาเวทีที่แสดง ความคิดเห็น ก็ยิ่งทำให้พวกเขามีพลังคิดมากขึ้นและยังแสดงให้เห็นว่าพวกเขามีตัวตนอยู่จริงในองค์กร

3) ต้องฝึกฝนคนเป็นและโค้ชคนได้ (Coaching) การเป็นโค้ชที่ดี ไม่จำเป็นต้องเก่ง แบบตัวนักกีฬาที่ลงแข่ง แต่บทบาทของโค้ชที่ดีต้องเข้าใจและมองเห็นศักยภาพของลูกน้อง ต้องฟังให้เป็น

ตั้งคำถามเก่งแล้วถึงจะสะท้อนกลับไปได้ ทำให้บทบาทโค้ชเปรียบเหมือนการช่วยค้นหาเป้าหมาย ค้นหาคุณค่าและแนวทางสู่การทำงานที่บรรลุเป้าหมาย

4) ต้องมีทักษะของการอำนวยความสะดวกการเรียนรู้ (Facilitation) การเป็นผู้นำในยุค 4.0 ต้องสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ เพราะจะช่วยให้ทุกกิจกรรมที่บริหารอยู่บรรลุผล จากการทำคนทั้งทีมเข้าใจสิ่งที่ทำอยู่ตรงกันและคุยในเรื่องเดียวกัน ซึ่งข้อนี้ต่างจาก 3 ข้อแรกที่เป็นการบริหารตัวบุคคล นอกจากนี้การอำนวยความสะดวกยังช่วยให้ทุกคนในทีมร่วมกันทำงานในภารกิจต่างๆ ให้สำเร็จ โดยผู้นำต้องวางเป้าหมายนั้นๆ ให้เป็นของพวกเขา ใช้แนวคิดของพวกเขา ซึ่งจะทำให้พนักงานเกิดการแชร์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ผ่านมาผู้นำมักทำข้อนี้ไม่เก่ง (อ้างอิงจากหนังสือของ อ.วรภัทร ภูเจริญ และ อ.วิศิษฐ์ วังวิญ ที่ได้เขียนถึงเรื่องผู้นำในบทบาทกระบวนการ หรือ Facilitator เอาไว้) เพราะปกติคนมักมองเรื่องการประชุมในองค์กรเป็นเรื่องน่าเบื่อ แต่เมื่อเปลี่ยนจากการประชุมแบบเดิมมาเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ก็จะทำให้ทุกคนสนุกในการคิดสิ่งใหม่ ซึ่งอาจเกิดจากการเชียร์ให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็น แต่ที่น่าสนใจไปกว่านั้นคือ “เมื่อเราเอาคุณค่าของคนมาคุยกัน หนึ่งไอเดียคุยกับอีกหนึ่งไอเดีย มันไม่ได้แปลว่าจะเท่ากับสอง แต่มันจะมีพลังจนกลายเป็นอีกสิบ ยี่สิบ เพราะมันเกิดการต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าทักษะการเรียนรู้ คือทักษะมหัศจรรย์ที่สำคัญอย่างยิ่ง”

5) ต้องมีทักษะการเล่าเรื่องเก่ง (Storytelling) เพราะการเล่าเรื่องมีผลต่อทัศนคติ, ความเชื่อ ทำให้การเล่าเรื่องได้เก่งสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติคนได้ยกตัวอย่าง : นิทานเรื่องหนูน้อยหมวกแดง ซึ่งมีการเล่าต่อๆ กันมากกว่า 700 ปีแล้ว ความน่าสนใจคือเวลาพ่อแม่เล่าเรื่องนี้ให้ลูกเราฟัง พอลูกได้ฟังก็จะทำให้เขารู้ว่า ไม่ควรไว้ใจใครง่ายๆ ต้องระวังตัวเองและไม่ใช้ชีวิตบนความประมาท ซึ่งหากว่าผู้นำยุคนี้สามารถเล่าเรื่องได้เก่ง ก็จะทำให้ลูกน้องได้ทั้งความรู้และต่อยอดความคิดต่อๆ ไปได้ทักษะทั้ง 5 นี้คือทักษะที่เน้นความเป็นมนุษย์ (Soft Side) ซึ่งเป็น Soft Skill ต่างจากยุคก่อนที่บทบาทความเป็นผู้นำเน้นหนักไปที่ Hard Skill นั้นเพราะยุค Business 4.0, Organization 4.0 หรือ HR 4.0 จะเน้นเรื่องคนเป็นหลัก โดยทำให้องค์กรสามารถจัดการตัวเองได้ ทุกคนต้องหยิบยกเรื่องนวัตกรรมขึ้นมาได้ด้วยตนเองและสามารถดูแลตัวเองได้ ซึ่งไม่เฉพาะการดูแลตัวเองได้แต่เรื่องงาน แต่ต้องรวมไปถึงเรื่องชีวิตและครอบครัวด้วยแนวปฏิบัติในเรื่องบทบาทต่อการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ทั้ง 5 ด้านตามที่ได้นำเสนอมานี้ ผู้นำองค์กรสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางประกอบการพิจารณาตัดสินใจกำหนดกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์การบริหารจัดการให้

เหมาะสมและสอดคล้องกับทิศทางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพื่อการพัฒนาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่ขับเคลื่อนไปสู่ความเป็นเลิศ (Excellence) อย่างมั่นคง

ภาวะผู้นำมีบทบาทที่แบ่งอย่างกว้างๆ ออกเป็น 4 ประการคือ (ศราวุธ ก่องแดง, 2555)

1) การกำหนดแนวทางหลัก (Pathfinding) ผู้นำควรเริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมายและแนวความคิดที่ชัดเจน บทบาทดังกล่าวจะช่วยให้ผู้นำสร้างแผนงานแม่แบบ (Blueprint of Action) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการก่อนจะลงมือปฏิบัติตามแผน และนอกจากนั้น ไม่เพียงแต่ต้องรู้ถึงวิธีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายเท่านั้น แต่ผู้นำต้องได้รับการสนับสนุนและความมุ่งมั่นจากพนักงานในการบรรลุถึงเป้าหมายด้วยผู้นำต้องมีความสามารถทำให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการสร้างพันธกิจ (Mission) วิสัยทัศน์ (Vision) และสื่อสารอย่างชัดเจน ผู้นำต้องชี้ให้เห็นถึงผลประโยชน์ที่พนักงานจะได้รับจากความสำเร็จในอนาคต

2) การสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิผล (Aligning) การสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิผลหรือการทำให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน คือการลงมือสร้างแผนหลักที่กำหนดขึ้นในขั้นตอนที่หนึ่ง ทุกระดับชั้นขององค์กรควรมีการดำเนินการไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน ผู้นำยังต้องเปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน ขั้นตอนการทำงาน และโครงสร้างของการทำงานให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายขององค์กรที่ได้วางไว้

3) การมอบอำนาจ (Empowering) หากผู้นำมีการมอบอำนาจให้แก่พนักงานอย่างจริงจังจะทำให้บรรยากาศในการทำงานมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การสื่อสารระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มเกิดประสิทธิผลและเกิดผลลัพธ์ใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ และพนักงานสามารถแสดงความคิดเห็นและศักยภาพของตนได้อย่างอิสระ ดังนั้นผู้นำต้องสร้างสภาวะที่จะกระตุ้นการสร้างเสริมและปลดปล่อยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความสามารถพิเศษเฉพาะตัว ความสามารถ และศักยภาพที่มีอยู่ในบุคคลทุกคน

4) การสร้างตัวแบบ (Modeling) ผู้นำต้องสร้างความน่าเชื่อถือต้องมีคุณสมบัติของผู้นำที่ดีด้วย กล่าวคือต้องเข้าใจถึงความสำคัญของคุณลักษณะระหว่างคุณลักษณะ (Characteristics) กับความรู้ความสามารถ (Competence)

กล่าวโดยสรุปบทบาทของภาวะผู้นำ คือ การนำหน่วยงานหรือองค์กร โดยอาจทำหน้าที่ คล้ายโค้ชที่จะเป็นผู้แนะนำ หรือผู้นำทั้งด้านความคิดและการกระทำ ทั้งนี้ผู้นำต้องสร้างสภาวะที่จะ กระตุ้นการสร้างเสริมและปลดปล่อยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความสามารถพิเศษเฉพาะตัว ความสามารถและศักยภาพที่มีอยู่ในบุคคลทุกคน

2.2.6 ลักษณะของภาวะผู้นำ

ลักษณะภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะที่อยู่ในตัวของผู้นำสามารถแสดงออกหรือสังเกตเห็นได้ ที่เกี่ยวกับการทำหน้าที่เป็นผู้นำการบริหารงานในองค์กรเพื่อให้ภาระงานบรรลุตามเป้าหมาย ซึ่งมี นักวิชาการหลายท่านที่ได้แสดงความคิดเห็นและสรุปไว้ดังนี้

พินิจ โคะตะการ (2559) ผู้นำเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารหรือการจัดการ ผู้จัดการหรือ ผู้บริหารมีหน้าที่วางแผนและจัดระเบียบให้งานดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย แต่ผู้นำมีหน้าที่ทำ ให้ผู้อื่นตาม และการที่คนอื่นตามผู้นำก็ไม่มีใครรับรองว่า ผู้นำจะนำไปในทิศทางที่ถูกต้องเสมอ ดังนั้นคนที่ เป็นผู้นำที่เข้มแข็ง ก็อาจจะไม่ใช่ผู้จัดการ หรือบริหารที่ดีได้ หรือผู้บริหารผู้จัดการที่ดีก็ อาจไม่ใช่ผู้นำ ที่ดีก็ได้ ดังนั้นถ้าเป็นไปได้องค์กรหนึ่งองค์กรใดที่ต้องการประสบความสำเร็จ ก็ ย่อมต้องการผู้บริหาร หรือผู้จัดการที่มีลักษณะเป็นผู้นำดังนี้

1) ต้องมีความฉลาด (Intelligence) ผู้นำจะต้องมีระดับความรู้และสติปัญญาโดยเฉลี่ยสูง กว่าบุคคลที่ให้เขาเป็นผู้นำ เพราะผู้นำจะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ บุคคลที่ ฉลาดเท่านั้นที่จะสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ หรือเรื่องราวต่างๆ ได้

2) ต้องมีวุฒิภาวะทางสังคมและใจกว้าง (Social Maturity & Achievement Drive) คือ จะต้องมีความสนใจสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างกว้างขวาง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ต้องยอมรับสภาพต่าง ๆ ไม่ว่าแพ้หรือชนะ ไม่ว่าผิดหวังหรือสำเร็จ ผู้นำจะต้องมีความอดทนต่อความคับข้องใจต่าง ๆ พยายามขจัดความรู้สึกต่อต้านสังคม หรือต่อต้านคนอื่นให้เหลือน้อยที่สุด เป็นคนมีเหตุผล เป็นคน เชื่อมั่นในตนเองและนับถือตนเอง

3) ต้องมีแรงจูงใจภายใน (Inner Motivation) ผู้นำจะต้องมีแรงขับที่จะทำอะไรให้เด่น ให้ สำเร็จอยู่เรื่อย ๆ เมื่อทำสิ่งหนึ่งสำเร็จก็ต้องการที่จะทำสิ่งอื่นต่อไป เมื่อทำสิ่งใดสำเร็จก็จะกลายเป็น

แรงจูงใจทำทนายให้ทำสิ่งอื่นให้สำเร็จต่อไป ผู้นำจะต้องมีความรับผิดชอบอย่างสูง เพราะความรับผิดชอบจะเป็นบันไดที่ทำให้เขามีโอกาสประสบความสำเร็จ

4) ต้องมีเจตคติที่ดีเกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Attitudes) ผู้นำที่ประสบความสำเร็จนั้น เขายอมรับอยู่เสมอว่างานที่สำเร็จนั้นมีคนอื่นช่วยทำ ไม่ใช่เขาทำเอง ดังนั้น เขาจะต้องพัฒนาความเข้าใจและทักษะทางสังคมที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น ผู้นำจะต้องให้ความนับถือผู้อื่นและจำต้องระลึกอยู่เสมอว่า ความสำเร็จในการเป็นผู้นำนั้น ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกับผู้อื่น และการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เขาเป็นบุคคล ไม่ใช่ในฐานะที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานเท่านั้น ผู้นำจะต้องยอมรับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนอื่น และมีความสนใจร่วมกับผู้อื่น

วรวีทย์ จันสา (2555) เสนอแนวคิดสำคัญไว้ดังนี้

1) ผู้นำมี ผู้ได้บังคับบัญชา ไม่ใช่ ผู้บริหารทั้งหมดที่เป็นผู้นำ ผู้บริหารมีผู้ได้บังคับบัญชาที่ต้องให้การนิเทศ แต่ถ้าบุคคลเหล่านี้ไม่เต็มใจยอมรับหรือปฏิบัติตามการนิเทศแสดงว่า ผู้บริหารมิได้เป็นผู้นำได้บังคับบัญชา อาจปฏิบัติตามเพราะเกิดความกลัวก็ได้ แต่ไม่ใช่ การปฏิบัติตามเพื่อสนองตอบภาวะผู้นำในลักษณะที่เหมือนกันนั้น ไม่ใช่ผู้นำทุกคนที่เป็นผู้บริหาร ผู้นำอาจไม่ใช่ผู้บริหารก็ได้ ตัวอย่างเช่น ผู้นำที่ไม่เป็นทางการในกลุ่มการทำงาน เป็นผู้นำมีภาวะผู้นำแต่ไม่ได้เป็นผู้บริหาร

2) ผู้นำต้องเป็นผู้ตัดสินใจ Zalesnik (1992) ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของความคาดหวังของพฤติกรรมของผู้บริหารกับผู้นำ ผู้บริหารถูกคาดหวังให้เป็นผู้ตัดสินใจและผู้แก้ปัญหาบรรดาผู้บริหารทั้งหลายใช้ความคิดในการวิเคราะห์ในขบวนการที่จะนำไปเป้าหมายขององค์การประสบความสำเร็จ ผู้นำถูกคาดหวังว่าต้องเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ มีทรรศนะกว้างไกล จะทำให้ผู้ร่วมงานมีความหวังและมีความคาดหวังสูง

3) ผู้นำต้องรู้จักลูกน้อง ทั้งผู้บริหารและผู้นำต้องรู้ความต้องการขององค์การและความต้องการของสมาชิก อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารต้องปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์การในขณะที่ผู้นำต้องรู้ความต้องการของสมาชิก ผู้บริหารไม่สามารถจะเป็นผู้บริหารที่ดีได้ ถ้าไม่ทราบเป้าหมายขององค์การ ผู้นำก็ไม่สามารถเป็นผู้นำที่ดีได้ถ้าไม่ทราบความต้องการและความพึงพอใจของสมาชิกของตนเองได้

สุทธิชัย ปัญญาโรจน์ (2554) คุณลักษณะของผู้นำที่ดีมีดังนี้

1) มีเป้าหมาย ผู้ที่ต้องการเป็นผู้นำ ควรมีเป้าหมายเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมายชีวิต เป้าหมายในการทำงาน เป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงองค์กร เป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงประเทศชาติ การมีเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้นำมีทิศทางในการเดินทางไปสู่เป้าหมายตรงกันข้าม หากผู้นำไม่มีเป้าหมาย ผู้นำก็จะรู้สึกสับสน เปรียบดังเรือที่ไร้หางเสือ อีกทั้งไม่รู้จะไป ในทิศทางไหนเหมือนอยู่กลางมหาสมุทร

2) ความรอบรู้ ยุคปัจจุบัน เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร เป็นยุคที่จะต้องรู้ ความคิด ความรู้ มาแข่งขันกัน ไม่เหมือนยุคในสมัยอดีตมักจะใช้กำลังในการต่อสู้หรือการทำสงคราม ผู้นำที่มีข้อมูลมากกว่า ผู้นำที่มีความรอบรู้กว่า ผู้นำที่มีการใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ได้ดีกว่า มักเป็นที่ยอมรับอีกทั้งเป็นที่เคารพเชื่อถือแก่ผู้ตาม

3) กล้าเปลี่ยนแปลงหรือริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ยุคสมัยปัจจุบันและยุคของโลกในอนาคต ผู้นำมักเป็นผู้ที่กล้าเปลี่ยนแปลง ผู้นำมักกล้าทดลอง ค้นคว้า สิ่งใหม่ๆ โลกยุคใหม่จึงเป็นยุคสมัยของ ผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง

4) ภาวะดีใจร้อน ผู้นำที่มีประสิทธิภาพ มักเป็นผู้นำที่มีความภาวะดีใจร้อน ภาวะดีใจร้อน เดินไวกว่าคนปกติ ตามจิตวิทยา หากผู้นำมีความภาวะดีใจร้อนในการทำงาน ผู้ตามมักจะมีภาวะดีใจร้อนด้วย ในทางกลับกัน หากว่าผู้นำมีความเฉยชา ผู้ตามก็มักจะทำงานด้วยความเฉยชา เช่นกัน

5) มีความอดทน งานของผู้นำมักเป็นงานที่หนักกว่าผู้ตาม เนื่องจากต้องมีความรับผิดชอบ ต่องาน ต่อคนที่ทำงาน และต่อองค์กร ยิ่งเป็นองค์กรขนาดใหญ่ เช่น บริษัท(มหาชน) , กระทรวง, หรือประเทศชาติ ก็ต้องรับภาระที่หนักหนาขึ้น หากว่าเราสังเกต ผู้นำระดับประเทศบางคนตอนขึ้นสู่ตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ประธานาธิบดี มีใบหน้าที่หล่อ คูดี มีสง่า แต่เมื่อดำรงตำแหน่งไปได้ไม่นาน หน้าตาที่เคยสง่า คูดี กลับการเป็นใบหน้าที่ดู เคร่งเครียด จริงจัง ก็สืบเนื่องมาจากผู้นำระดับประเทศผู้นั้น ต้องแบกรับปัญหาต่างๆ มากมายและใช้ความคิดในการแก้ปัญหาเหล่านั้นเอง

6) การบังคับตนเองหรือการควบคุมตนเอง คนที่ต้องการเป็นผู้นำต้องมีสติใน การควบคุมตนเอง ทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย เช่น บังคับตนเองไม่ให้แสดงออกต่อหน้าสาธารณะในการแสดงกิริยาอาการที่ไม่ดี โดยเฉพาะต่อหน้าสื่อมวลชน เนื่องจากผู้นำต้องเป็นเป้าสายตาต่อลูกน้อง และคนทั่วไป

7) การใช้ดุลพินิจและกล้าตัดสินใจ ผู้นำที่ดีต้องรู้จักใช้ดุลพินิจ อีกทั้งเมื่อมีปัญหาที่ต้องกล้าตัดสินใจ ถึงแม้จะตัดสินใจผิดพลาดไปบ้างก็ตาม แต่หากไม่กล้าตัดสินใจ ก็จะทำให้สถานการณ์

นั้นๆ แยกได้ ผู้นำจึงต้องเป็นนักวิเคราะห์ นักคิดที่ดีในการรู้จักมองปัญหาต่างๆ อีกทั้งต้องมีความเด็ดขาดเมื่อต้องตัดสินใจ เพื่อที่จะนำพาองค์กร ประเทศชาติเดินหน้าต่อไป

8) มีมนุษยสัมพันธ์ ผู้นำที่ดีต้องเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เนื่องจากผู้นำต้องทำงานกับคน หากผู้นำสามารถครองใจคนทำงานได้ ลูกน้องก็มักจะทำงานเต็มที่ การมีมนุษยสัมพันธ์ทำให้ผู้นำเป็นที่เคารพ รัก ศรัทธา เชื่อถือ ของผู้คนทำให้มีคนอยากช่วยเหลือ มากกว่าผู้นำที่ไม่มีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน

Ricketts (1997 อ้างถึงใน กิ่งแก้วศรี สาลิกุลรัตน์, 2563) กล่าวว่าผู้นำที่มีคุณภาพและนำไปสู่ความสำเร็จมี 5 ประการ คือ

1) มีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Skills) ผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องยึดมั่นการบริหารด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มั่นคง ต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความมั่นใจในผู้อื่นเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้ร่วมงาน ให้การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ร่วมงานในการบริหารงานและทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

2) มีทักษะด้านเทคนิคและมนุษยสัมพันธ์ (Technical Human Relations Skills) ผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีทักษะด้านเทคนิคและมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานทั้งภายในและภายนอกองค์กร รวมทั้งบุคคลทั่วไป เป็นผู้ที่มีบุคลิกลักษณะที่ดี มีความเชื่อมั่น ศรัทธาของตัวเองให้เป็นที่ประจักษ์

3) มีทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills) ผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีการแสดงออกให้เห็นถึงความสามารถในการบริหารงานในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการบริหารงานตามเป้าหมายและแผนงานที่ได้กำหนดและประสบผลสำเร็จให้การยอมรับในการปฏิบัติงานที่ผิดพลาดของผู้ร่วมงานและมีการเสนอแนะวิธีการแก้ไขที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

4) มีทักษะด้านความคิด เทคนิค (Conceptual Technical Skills) ผู้นำหรือผู้บริหารจะต้องบริหารโดยใช้สติปัญญาที่เป็นเลิศ ใช้ความคิดไตร่ตรองพิจารณาในการบริหารงานอย่างรอบคอบตัดสินใจมอบหมายงานได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม มีความมุ่งมั่นและมีความรับผิดชอบในการบริหารงานเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ

5) มีทักษะด้านความคิด (Conceptual Skills) ผู้นำหรือผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรอบคอบและหาแนวทางวิธีแก้ไขไว้ล่วงหน้า มีความคิดสร้างสรรค์ ทันทต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยี มีความคิดกล้าหาญ กล้าตัดสินใจอย่างชาญฉลาดและรอบคอบ มีแนวคิดของความเป็นผู้นำมีการติดตามผลการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ

ประคัลภ์ ปัทมพาลังกูร (2566) ได้สรุปลักษณะของผู้นำไว้ดังนี้

1) ผู้นำที่ดีต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ต้องเป็นคนที่มีมองเห็นภาพในอนาคตที่คนอื่นมองไม่เห็น มองเห็นโอกาสในอนาคตได้ และเมื่อมองเห็นภาพอนาคตแล้ว ก็ต้องสามารถกำหนดเป้าหมายและแผนงานในการไปสู่เป้าหมายนั้นได้อย่างชัดเจน ไม่ใช่แค่ฝันเพื่องเพื่องอย่างเดียว

2) ผู้นำที่ดีจะต้องกระจายงานให้ทีมงานอย่างเหมาะสม เป็นการนำแผนงานที่กำหนดไว้นั้น มากระจายสู่พนักงาน และทีมงาน โดยพิจารณาความเหมาะสมของพนักงานแต่ละคนให้เหมาะกับงานแต่ละอย่าง เพื่อให้เขาสามารถที่จะทำงานได้ตามที่ถนัด รวมทั้งให้โอกาสคนอื่นๆ ได้ทำงาน ผู้นำอาจจะต้องยอมรับความเสี่ยงในเรื่องนี้ กล่าวคือ ยอมที่จะไว้ใจพนักงาน และเชื่อว่าพนักงานจะสามารถทำงานนั้นได้ ผมเห็นผู้นำหลายคนที่ใช้วิธีนี้กับลูกน้องของตนเอง ก็อาจจะมีลูกน้องที่ทำได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วลูกน้องจะทำเต็มที่เพราะนายไว้ใจอย่างมาก ก็ไม่ยอมทำให้นายผิดหวัง

3) ผู้นำที่ดีจะต้องสร้างทีมงานได้จะต้องเป็นคนที่ทำงานให้สำเร็จ โดยเน้นทีมงาน เน้นทั้งคน และในการสร้างทีมงานที่ดี ผู้นำก็ต้องมีทักษะในการสื่อความที่ดี มีความเป็นธรรมกับพนักงานทุกคนในทีม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เวลาทำงานก็จะเน้นให้ทุกคนร่วมกันทำงาน ไม่มีการทำตัวเด่นเพียงคนเดียว หรือรับแต่ชอบ ไม่ยอมรับผิด

4) ผู้นำที่ดีจะต้องสร้างแรงบันดาลใจให้พนักงานได้มีพลังในการสร้างกำลังใจให้กับทีมงาน และกระตุ้นให้พนักงานมีความต้องการที่จะประสบความสำเร็จได้ เหมือนกับที่ Jack Welch อดีต CEO ของ GE ได้ใช้คำว่า Energize ก็คือการทำให้คนอื่นมีพลังในการทำงานอยู่เสมอ

5) ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้พัฒนาคนอื่นอยู่เสมอ มีความเข้าใจพนักงานที่มีผลงานไม่ดี และพยายามที่จะพัฒนาพนักงานให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการทำงานมากขึ้น ผู้นำที่ดีจะไม่ตำหนิพนักงานว่า “ทำไมโง่จัง แล่นี่ยังทำไม่ได้” (ถ้าทำได้ก็คงมาเป็นหัวหน้าของผู้นำคนนี้ไปแล้ว) แต่จะพยายามพัฒนาให้พนักงานทำงานให้ได้ ผู้นำที่ดีจึงเปรียบเสมือนครู ที่สอนพนักงานทั้งด้านความรู้ในการทำงาน และเป็นตัวอย่างสำหรับพฤติกรรมที่เหมาะสมด้วยสรุปลักษณะสำคัญของผู้นำที่ดีต้องเป็นผู้มีความรู้ มีบุคลิกภาพที่เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความอดทน มีความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนแนวคิด แนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม บริบทที่เป็นสภาพแวดล้อมขององค์กร

ภาวะผู้นำ คือคุณลักษณะที่แสดงถึงความสามารถของบุคคลในการนำการดำเนินงาน หรือกิจกรรมของหน่วยงานหรือองค์กรให้บรรลุเป้าหมายของงานอย่างมีประสิทธิภาพมีทฤษฎีที่เกิดจากการศึกษา นักวิชาการ ได้สรุปไว้ที่สำคัญคือทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ (Trait Leadership Theories) ทฤษฎีภาวะผู้นำพฤติกรรมนิยม (Behavioral Leadership Theories) ทฤษฎีผู้นำตามสถานการณ์ (Situation Leadership Theories or Contingency Leadership Theories) ทฤษฎีภาวะผู้นำ

แบบเปลี่ยนสภาพและแลกเปลี่ยน (Transformation and Transactional Leadership Theories) องค์ประกอบของภาวะผู้นำที่สำคัญ คือ ผู้นำ ซึ่งหมายถึงตัวบุคคลที่นำกลุ่มผู้ตาม บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับอิทธิพลจากผู้นำซึ่งอยู่ในระดับผู้ปฏิบัติและสถานการณ์ หมายถึงเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้นำและผู้ตาม การนำหน่วยงานหรือองค์กร โดยอาจทำหน้าที่คล้ายโค้ชที่จะเป็นผู้แนะนำ หรือผู้นำทั้งด้านความคิดและการกระทำ ทั้งนี้ผู้นำต้องสร้างภาวะที่จะกระตุ้นการสร้างเสริมและปลดปล่อยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความสามารถพิเศษเฉพาะตัว ความสามารถ และศักยภาพที่มีอยู่ในบุคคลทุกคน

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทุนทางสังคม

ทุนของชุมชนเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งทุนพื้นฐานของชุมชนที่มีความเอื้ออาทร ความสามัคคีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการรวมพลังความคิดและมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันซึ่งทุนทางสังคมถือเป็นรากฐานความมั่นคงให้กับชุมชนได้ และมีนักวิชาการได้อธิบายไว้หลายท่าน ดังนี้

เอนก นาคะบุตร (2545) ได้อธิบายความหมายของ “ทุนทางสังคม” โดยสรุปว่า ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคี รวมพลังมีหน่วยที่จะจัดระบบต่างๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจิตรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งทุนทางสังคมนี้จะเป็พื้นฐานให้ท้องถิ่น และชุมชนมีการพัฒนาเข้มแข็งที่จริงจังและยั่งยืน นอกจากนี้ทุนทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงิน เป็นวัตถุ แต่ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม เป็นจิตใจ เป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ความสามารถ เป็นพลังทางสังคม ซึ่งทุนทางสังคมเป็นทั้งพลังขับเคลื่อนเพื่อให้ก้าวไปข้างหน้าและเป็นฐานยึดโยงในยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหว ฉะนั้นจึงเป็นปัจจัยสำคัญและมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคนต่อองค์กร ต่อชุมชน ประชาคมและสังคม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2542) ได้กล่าวถึงประเด็น ทุนทางสังคม ไว้ว่า ทุนทางสังคมที่จะเป็นประโยชน์ต่อคนไทยจริง ต้องมาจากสมมติฐานที่ว่า สังคมของเราไม่ได้ว่างเปล่า แต่ที่จริงแล้วมีทุนทางสังคมอยู่มาก เพียงแต่ทุนทางสังคมเหล่านั้น ไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาเพื่อปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้า ตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเท่านั้น การลงทุนทางสังคมจึงต้องเริ่มต้นจากการมองหาทุนทางสังคม ที่มีอยู่แล้วในสังคมไทยแล้วหาทางพัฒนาทุนนั้นให้เข้มแข็งขึ้น สรุปได้ว่าแนวคิดทุน

ทางสังคม ไม่เพียงการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเท่านั้น แต่เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง มีความสามารถในการจัดการกิจกรรมของชุมชนได้ และคนในชุมชนมีคุณธรรม จริยธรรม มีสายใยของความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกิดสภาพภาพ สมรรถภาพ เสมอภาค และสันติภาพในชุมชน โดยชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2558) ได้อธิบายไว้ว่าทุนที่เป็นเงินตรา และทุนที่ไม่ใช่เงินตราไว้ดังนี้

1) ทุนที่เป็นเงินตรา คือ กองทุน เงินทุนที่เกิดขึ้นจากการออม การสะสมทรัพย์ รวมถึงงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ

2) ทุนที่ไม่ใช่เงินตรา ประกอบด้วย

2.1) ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ความรู้ความชำนาญด้านต่างๆ ของคนทุกเพศทุกวัยในชุมชน ได้แก่ ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านภูมิปัญญา เช่น ปราชญ์ชาวบ้านผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ครู พระสงฆ์ กลุ่มองค์กรต่างๆ เด็ก สตรี เยาวชนผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ เด็กกำพร้า เป็นต้น รวมถึงผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจทั้งยากจนและร่ำรวย

2.2) ทุนสังคม (Social Capital) หมายถึง ทรัพยากรทางสังคมที่ประชาชนใช้เพื่อการดำรงชีพรวมทั้งความไว้วางใจ เชื่อใจ การยอมรับซึ่งกันและกันของคนในชุมชน กลุ่มองค์กร เครือข่ายภาคประชาชน ภาคประชาสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ตลอดจนความเชื่อถือศรัทธา และวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน

2.3) ทุนกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง สิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินชีวิต หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการผลิตที่สนับสนุนการดำรงชีพของประชาชน ได้แก่ การคมนาคมขนส่ง ระบบไฟฟ้า ประปา ระบบพลังงาน การสื่อสาร โทรคมนาคม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือสิ่งปลูกสร้างต่างๆ เป็นต้น

2.4) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดศักยภาพในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของประชาชนในชุมชน ได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน น้ำ ภูเขา ทะเล เกาะ สัตว์ป่า แร่ธาตุ พลังงาน พืชพันธุ์ ัญญาหาร เป็นต้น

Bourdieu (1983) ให้คำจำกัดความของทุนทางสังคมว่าเป็น“ ทรัพยากรที่มีอยู่จริงและมีศักยภาพซึ่งเชื่อมโยงกับการมีเครือข่ายที่ถาวรซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ที่เป็นทางการหรือไม่เป็น

ทางการที่มีมากน้อยต่างกันขึ้นอยู่กับความคุ้นเคยกัน หรือการยอมรับกันหรือ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทูนทางสังคมเป็นพลังทางสังคมที่เชื่อมกับการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งทำให้สมาชิกแต่ละคน มีการสะสมทุนที่มาจากลักษณะร่วมของการเป็นหมู่คณะ หรือถ้าจะให้เป็นการพูดที่ฟังง่าย ๆ ก็คือเป็นเหมือน “หนังสือรับรอง” ซึ่งสร้างเครดิตกับสมาชิกนั้นๆ

Putnam (1993) กำหนดทุนทางสังคมในแง่ของความไว้วางใจบรรทัดฐานและเครือข่ายระหว่างคนในชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความคาดหวังร่วมกัน ความปรารถนาดีและไว้วางใจ ทั้งพืชและโคลแมนเน้นว่าทุนทางสังคมเป็นผลมาจากการจัดการทางเศรษฐกิจและสังคม สถานะของชุมชน และผลกระทบเชิงบวกกิจกรรมที่มีอยู่

Coleman (1998) กล่าวถึงองค์ประกอบของทุนดังนี้

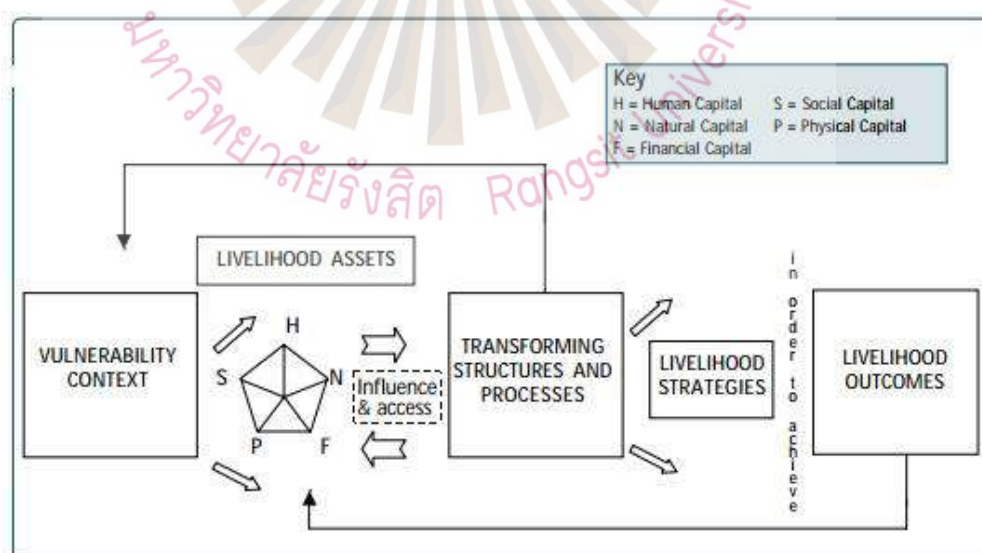
1) กำหนดทุนทางสังคมตามหน้าที่ บางสิ่งที่เป็นทุนทางสังคมถ้ามันอำนวยความสะดวกหรือช่วยในการดำเนินการบางอย่าง ทุนทางสังคมคือผลผลิตทำให้เป็นไปได้ที่ความสำเร็จของบางอย่างจะสิ้นสุดลงในกรณีที่ไม่ได้อยู่

2) ทุนทางสังคมอยู่ในโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติที่เกิดจากความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันหรือปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

3) ทุนทางสังคมผ่านการอำนวยความสะดวกในการดำเนินการอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนและการมีส่วนร่วมที่สามารถทำบางสิ่งได้เพราะเครือข่ายของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับทรัพยากรที่มีอยู่

DFID (1999) ได้อธิบายไว้ว่าการดำรงชีพของชุมชนประกอบด้วยความสามารถ ทรัพยากร และกิจกรรมที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ซึ่งการดำรงชีวิตจะยั่งยืนได้เมื่อชุมชนสามารถรับมือและฟื้นตัวจากความเครียดและผลกระทบตลอดจนการรักษาหรือเพิ่มขีดความสามารถและทรัพยากรทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนนี้ เป็นเครื่องมือที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อช่วยวิเคราะห์ให้เกิดความเข้าใจในการดำรงชีพของคนยากจน รวมถึงเพื่อจัดระเบียบและปรับปรุงความพยายามขององค์การในการจัดความยากจน มีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอ 5 ปัจจัยซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีพของมนุษย์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ตามลำดับขั้น และมีผลสะท้อนระหว่างกันของแต่ละปัจจัย โดยใช้วิธีการที่ครอบคลุมและบูรณาการองค์ประกอบของการดำรงชีพมากกว่าที่เคยเป็น มุ่งเน้นการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic) มากกว่าการตีความแบบดั้งเดิมที่ถือว่ามีเพียงรายได้และผลผลิตเท่านั้นที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการศึกษาความยากจน แต่มุ่งที่ 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ บริบทความอ่อนแอหรือความเปราะบาง

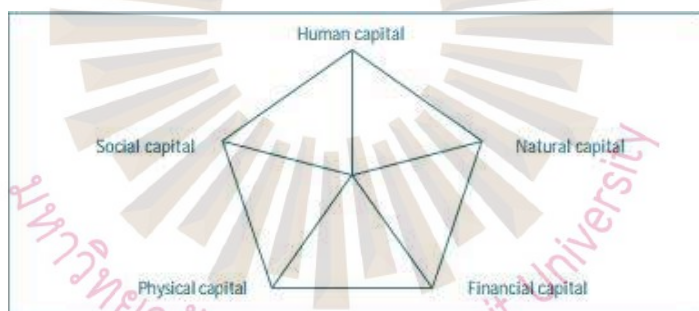
(Vulnerability Context) อันเป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบ โดยตรงต่อสินทรัพย์และแนวทางการดำรงชีพ องค์ประกอบที่ 2 คือ ทุนในการดำรงชีพ (Livelihood Assets) หรือเป็นต้นทุนที่มนุษย์นำมาใช้ในการดำรงชีพได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human Capital) เช่น ทักษะ ความรู้ ศักยภาพการเป็นผู้นำ ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทุนทางการเงิน (Financial Capital) เช่น เงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเงินไหลเวียน ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกและวัสดุที่ใช้ในการผลิต และทุนทางสังคม (Social Capital) เช่น กลุ่ม เครือข่าย และประชาสังคม ตามลำดับ องค์ประกอบที่ 3 คือการเปลี่ยนผ่าน โครงสร้างและกระบวนการ (Transforming Structures and Processes) ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงที่ทำให้เกิดความอ่อนแอ องค์ประกอบที่ 4 คือ กลยุทธ์การดำรงชีพ (Livelihoods Strategies) หมายถึง ทางเลือกหรือโอกาสที่มนุษย์ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีพ ซึ่งจะมีลักษณะของความหลากหลาย (Diversity) ตามลักษณะพื้นที่ที่ภูมิประเทศพลวัต (Dynamic) และความเชื่อมโยง (Linkage) สำหรับ องค์ประกอบที่ 5 คือ ผลลัพธ์การดำรงชีพ (Livelihood Outcome) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดการดำรงชีพได้แก่ รายได้ที่เพิ่มขึ้น (More Income) การเพิ่มความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Increased Well-Being) การลดความอ่อนแอ (Reduced Vulnerability) การเพิ่มความมั่นคง ด้านอาหาร (Improved food security) และความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (Sustainable Use of Natural Resource Based) ตามลำดับ

รูปที่ 2.1 องค์ประกอบการดำรงชีพของชุมชนอย่างยั่งยืน

ที่มา : DFID, 1999

ทรัพยากรการดำรงชีพ (Livelihood) ซึ่งในความหมายของทรัพยากร/ทุน ของการดำรงชีพ นั้นมิได้มีความหมายเฉพาะทุนที่เป็นทรัพย์สินเท่านั้นแต่หากมี (Resources/Assets) ความหมายที่กว้างครอบคลุมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางกายภาพ การเงิน มนุษย์ สังคม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถใช้เป็นปัจจัยและเงื่อนไขในการดำรงชีพได้ที่คนจนสามารถแปรทรัพยากรให้เป็นผลลัพธ์เชิงบวกในการดำรงชีพ (Bebbington, 1999) และทรัพยากรต่างๆ ไม่จำเป็นต้องอยู่ในระบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกบุคคลเท่านั้นแต่หากรวมถึงทรัพย์สินส่วนรวมด้วย (De Hann, 2000) โดยทุน/ทรัพยากรแต่ละชนิดมีนัยที่แตกต่างกันไปตามบริบทของท้องถิ่น ซึ่งทาง DFID ได้พัฒนาตัวแบบแอสเซท เพนตากอน (The Asset Pentagon) เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่างๆ รวมทั้งความซับซ้อนและการเปลี่ยนแปลง ทรัพยากร ที่ไม่อาจมองเฉพาะตัวทรัพยากรเพียงอย่างเดียวแต่ต้องพิจารณาถึงปฏิบัติการทาง วัฒนธรรมและประเภทของโครงสร้างและกระบวนการที่แปรทรัพยากรไปสู่ผลลัพธ์การดำรงชีพ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากรและความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรที่ แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มทางสังคม

รูปที่ 2.2 กรอบการดำรงชีพของทุนแต่ละประเภทที่มีผลต่อชุมชน
ที่มา : DFID, 1999

1) ทุน/ทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถในด้าน แรงงาน และสุขภาพที่ดี ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้คนสามารถดำเนินยุทธศาสตร์การดำรงชีพและ บรรลุผลเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้ ในระดับครัวเรือนนั้นทรัพยากรมนุษย์มีความแตกต่างตาม ขนาดของครัวเรือน ระดับของทักษะ ศักยภาพในการเป็นผู้นำ สถานะทางสุขภาพ เป็นต้น ทรัพยากรมนุษย์ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญและมีคุณค่ามากที่สุดในอนาคตที่จะสามารถใช้ทรัพยากรประเภท อื่นได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในทรัพยากรมนุษย์ ไม่ใช่ในฐานะผลที่แยก ออกมาต่างหาก แต่เป็นปัจจัยที่สนับสนุนทรัพยากรประเภทอื่นๆด้วย

2) **ทุนทางสังคม (Social Capital)** ความหมายของทุนทางสังคมนั้น ได้ถูกนิยามในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลาย ภายในกรอบคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ทุนทางสังคม หมายถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมที่คนนำมาใช้ในการบรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ ซึ่งได้แก่ เครือข่ายและความสัมพันธ์ซึ่งช่วยเพิ่มความไว้วางใจและความสามารถในการร่วมมือกัน ในความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการแล้วทุนทางสังคมนวมถึง สมาชิกภาพในกลุ่มที่ดึงขึ้นมาเป็นทางการ และระบบกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และการควบคุมต่างๆ Carney (1999) ได้เสนอว่าหัวใจของทุนทางสังคมมีอย่างน้อย 3 องค์ประกอบด้วยกันคือ (1) ความสัมพันธ์ของความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนระหว่างบุคคล (2) ความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เครือข่าย และกลุ่ม ซึ่งรวมถึงการเข้าถึงสถาบันที่กว้างกว่าภายในชุมชนและ (3) กฎเกณฑ์ร่วม บรรทัดฐาน การแทรกแซง สิ่งที่ดีลงร่วมกันและสืบทอดต่อกันมาในชุมชนทั้งนี้ De Hann (2000) ได้เสริมว่า ทุนทางสังคมน่าจะรวมถึง ความร่วมมือและช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน องค์กรทางศาสนา กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร กลุ่มทางการเมืองต่างๆ ในขณะที่ Rakodi (1999) เสนอว่า นอกจากทุนทางสังคมแล้ว ทุนที่มีความสำคัญอีกประเภทหนึ่ง คือ ทุนทางการเมือง อันมีที่มาจากการเข้าถึงการตัดสินใจ และได้ตั้งข้อสังเกตว่า การกีดกันการเข้าถึงกระบวนการทางการเมืองในระดับท้องถิ่น เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สถาบันท้องถิ่น และองค์กรทางการเมืองภายนอก ส่วนใหญ่แล้วมักมีฐานมาจากอคติทางเพศภาวะที่ผู้หญิงมักถูกกีดกันออกจากกรเข้าถึงทุนประเภทนี้ ด้วยตรรกะและข้ออ้างทางวัฒนธรรมประเพณี

3) **ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital)** หมายถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่ซึ่งชีพ ขึ้นอยู่กับการไหลเวียนของทรัพยากรและบริการต่างๆ อาทิ ที่ดิน น้ำ ป่า คุณภาพอากาศ การป้องกันการพังทลายของดิน ระดับและอัตราการเปลี่ยนแปลงของความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติที่คนจนในชนบทใช้รวมทั้งทรัพยากรส่วนร่วม (Common Property Resources) ทั้งนี้เนื่องจากไม่สามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรภายใต้กรรมสิทธิ์เอกชนที่มีอยู่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่มีระบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกชนในชนบท การไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรแบบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกชนของคนจน เป็นผลโดยตรงมาจากการไร้อำนาจและทุนทางเศรษฐกิจ โดยเปรียบเทียบแล้วการเข้าถึงและการใช้ทุนทางธรรมชาตินั้นมีความสำคัญน้อยในคนพึ่งพาอาศัยมักจะเป็นจนในเมืองเมื่อเทียบกับประเด็นความมั่นคงและสิทธิในที่ดิน แต่สำหรับคนจนในภาคชนบทแล้วทุนทางธรรมชาติเป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพ และบริบทของความเปราะบาง ทุนทางธรรมชาติในสภาวะปกตินั้นช่วยสนับสนุนทุน/ทรัพยากรมนุษย์ เช่น เป็นแหล่งอาหาร และช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ แต่ก็สามารถเพิ่มความเปราะบางได้ ในภาวะภัยพิบัติ

4) ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานและสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ อาทิ การคมนาคมขนส่ง ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง น้ำสะอาด พลังงาน การเข้าถึงข้อมูล ข่าวสารเป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้การดำรงชีพเป็นไปได้ด้วยดี ในบางกรณีโครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ อยู่ในความสามารถของชุมชนที่จะร่วมกันพัฒนาได้เอง แต่ในหลายกรณีสิ่งเหล่านี้มีราคาแพง และจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

5) ทุนทางการเงิน (Financial Capital) หมายถึง ทรัพยากรทางการเงินที่คนใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วยเงินตรา หรือทรัพยากรอื่นๆ ที่ช่วยให้สามารถประยุกต์ใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่างๆ ได้ ทุนทางการเงินอาจเป็นได้ทั้งทรัพย์สินสมบัติและทุนที่สะสม และเงินรายได้ ทุนประเภทนี้ถือว่ามีค่าที่สุดเพราะสามารถแปลงสภาพเป็นทุนประเภทอื่นๆ ได้อย่างหลากหลายและใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้โดยตรง เช่น การซื้ออาหารเพื่อลดภาวะความไม่มั่นคงทางอาหาร เป็นต้น

ผู้ศึกษาได้นำเอาแนวคิดของ DFID (1999) ได้อธิบายไว้ว่าชุมชนจะต้องมีเรื่องต้นทุนพื้นฐาน 5 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความชำนาญด้านต่างๆ และสุขภาพที่ดี , ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง วัฒนธรรม การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงกัน , ทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต , ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน และทุนทางการเงิน (Financial Capital) หมายถึง โอกาสในการหารายได้ในรูปแบบกลุ่ม บังเอิญบุคคล มาสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้

2.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชน

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 26 เรื่องที่ 3 ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” ไว้ดังนี้ เมื่อหน่วยงานด้านการปกครองใช้คำว่า “ชุมชน” แทนคำว่า “บ้าน” หรือ “หมู่บ้าน” ความหมายของคำว่า “ชุมชน” โดยนัยนี้จึงสื่อความหมายไปในทำนองเดียวกับคำว่า “บ้าน” หรือ “หมู่บ้าน” ที่หมายถึง หน่วยการปกครองระดับต่ำสุดของพื้นที่อีกทั้งยังมีขอบเขตทางภูมิศาสตร์หรือทางกายภาพที่แน่นอน มีประชากรจำนวนหนึ่งและมีระบบกลไกการปกครองที่เชื่อมต่อกับกลไกของรัฐอื่น ๆ ตามลำดับชั้น คือ หมู่บ้าน-ตำบล-อำเภอ-จังหวัด-ประเทศ ชุมชนตามความหมายดังกล่าวนี้มีข้อจำกัดในแง่มุมมองความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางด้านของ “สังคม” “วัฒนธรรม” และ “ทรัพยากรธรรมชาติ” ของชุมชน เนื่องจากเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงผู้คนไว้ด้วยกันโดยที่ไม่ได้

ขึ้นอยู่กับพื้นที่และเขตการปกครอง แต่เกี่ยวข้องกับความเป็นเครือญาติการมีวัฒนธรรมของชนเผ่าเดียวกัน การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินร่วมกัน การใช้ป่าชุมชนร่วมกัน และการใช้แหล่งน้ำร่วมกัน เป็นต้น อันเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถจำกัดได้ด้วยขอบเขตทางกายภาพใด ๆ

ความหมายของคำว่า “ชุมชน” อีกความหมายหนึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางการต่อสู้ เพื่อต่อต้านกระแสการพัฒนาประเทศที่จะพยายามผลักดันประเทศให้ก้าวไปสู่ความทันสมัยโดยมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่เน้นการลงทุนอุตสาหกรรม การเปิดเสรีทางการค้าและระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมซึ่งกระบวนการพัฒนาแบบนี้มักได้รับการกำหนดและตัดสินใจโดยคนจำนวนน้อย หากแต่ผลของการพัฒนาได้ส่งผลกระทบต่ออย่างใหญ่หลวงต่อชีวิตของคนจำนวนมากในสังคมจึงมีกระแสการรวมกลุ่มของประชาชนจากที่ต่าง ๆ โดยเปิดกว้างให้ทุกคนที่มีแนวคิดคล้าย ๆ กัน มาทำงานร่วมกันเพื่อไปสู่เป้าหมายเดียวกันเป็นการเรียกร้อง เพื่อมีส่วนร่วมกับกลไกของภาครัฐและต่างชาติในการกำหนดและรับผิดชอบอนาคตของตัวเองและสังคมที่อาศัยอยู่ อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนในความหมายนี้ เรียกได้ว่าเป็น “ชุมชนในจินตนาการ” (Imagination Community) อันเป็นกระบวนการของภาคประชาชนที่เคลื่อนไหวในอุดมการณ์เชิงอำนาจเพื่อถ่วงดุลกับอำนาจของรัฐธุรกิจเอกชนและต่างชาติ

ประเวศ วะสี (2541) ได้กล่าวว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการ ปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม

วิชิต นันทสุวรรณและจ่านอง แรกพิณิจ (2524) ให้นิยามความหมายของคำว่า “ชุมชน” ว่า การรวมกลุ่มของกลุ่มคนในพื้นที่หรือขอบเขตที่แน่นอนมีความผูกพันซึ่งกันและกัน อันเป็นผลมาจากการมีกิจกรรมทางการผลิตหรือวิถีการผลิตที่เหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน มีกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนภายในกลุ่ม และเกิดจากกลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณี พิธีกรรมเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

ปรีชา วงศ์ทิพย์ (2555) กล่าวว่า “ชุมชน” หมายถึง ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวพันกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่องมือดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ดำรงกัน

คำรังสรรค์ แก้วเพ็ง (2556) ได้สรุปความหมายของ “ชุมชน” ออกเป็น 3 แนวทาง ที่มีความหมายแตกต่างกันออกไปตามที่มาและความหมาย คือ

1) ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพัน มีความเป็นปึกแผ่น และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์กันทั้งในมิติความสัมพันธ์แบบเครือญาติและมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

2) ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทั้งในด้านพื้นที่และความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน

3) ชุมชน หมายถึง องค์กรและขบวนการทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัดและรวมกันในช่วงเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันเกิดขึ้น เช่น องค์กรชุมชน องค์กรในท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

จากการศึกษาความหมายคำว่า “ชุมชน” พอสรุปได้ว่า เป็นการรวมกลุ่มของคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน อาจเริ่มต้นจากเป็นเครือญาติกัน ประกอบอาชีพที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน มีอาณาเขตที่เป็นหลักแหล่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ดำเนินกิจกรรมในทิศทางเดียวและร่วมมือกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีประเพณี วัฒนธรรมเดียวกัน

2.5 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับป่าชุมชน

ได้มีนักวิชาการ ให้นิยามความหมายที่หลากหลายดังนี้

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2548) ป่าชุมชน หมายถึง ที่ดิน และ/หรือ ที่ดินป่าไม้ ที่ชุมชนได้ดำเนินการหรือได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่ จัดการกิจการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติและแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย การจัดการ หรือดำเนินการดังกล่าว ก็เพื่อการอนุรักษ์ และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

คำหลัก (Key Word) ที่เป็นองค์ประกอบของป่าชุมชนมีดังนี้

- 1) ที่ดิน หมายถึง ที่ดินนอกพื้นที่ป่าไม้ เช่น
 - 1.1) ที่ดินสาธารณประโยชน์

- 1.2) ที่ดินเอกชน
- 1.3) ที่ดินของวัด, โรงเรียน, สองข้างทาง
- 1.4) ที่ดินของส่วนราชการต่างๆ ฯลฯ

ซึ่งที่ดินดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับอนุญาตให้ใช้จากผู้มีสิทธิด้วย

2) ที่ดินป่าไม้ หมายถึงที่ดินในเขตป่าไม้ เขตป่าสงวนแห่งชาติ ที่ดินในเขตป่าต้องได้รับอนุญาต

2.1) ที่ดินป่าตาม พ.ร.บ.ป่าไม้ พุทธศักราช 2484

2.2) ที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

3) ชุมชน หมายถึงชุมชน ที่มีราษฎรร่วมบริหารจัดการ ดูแล และรับประโยชน์จากป่าชุมชนนั้นๆ

4) การอนุญาตตามกฎหมาย หมายถึงมีการขอจัดตั้งป่าชุมชนตามแนวทาง และได้รับอนุญาตจาก ผู้มีอำนาจ(กรมป่าไม้) ตามกฎ ระเบียบที่กำกับ ดูแลพื้นที่นั้นๆ

5) การดำเนินการร่วมกัน หมายถึงราษฎรในชุมชน องค์กรต่างๆ และหน่วยงานของรัฐ ฯลฯ ร่วมกันบริหารจัดการป่าไม้ในรูปแบบการมีส่วนร่วม

6) การจัดการกิจการงานด้านป่าไม้ หมายถึงการควบคุม ดูแล รักษา บำรุงป่า รวมถึงการป้องกัน และ ปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้นด้วย

7) ความต่อเนื่อง หมายถึงการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ สม่ำเสมอ ระยะเวลา ไม่ขาดตอน

8) การใช้ประโยชน์โดยชุมชน หมายถึงราษฎรในชุมชนใช้ประโยชน์ตามกติกาที่ชุมชนร่วมกันกำหนด โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบของทางราชการที่เกี่ยวข้อง

9) ความยั่งยืน หมายถึงป่าไม้นั้นๆ ยังคงเป็นป่าไม้และสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับราษฎรในชุมชน ได้อย่างต่อเนื่อง เต็มประสิทธิภาพตลอดไป โดยไม่เสียหายหรือถูกเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น

ป่าชุมชนคือ รูปแบบการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ จากป่าที่ชาวบ้านตามชุมชนในชนบทที่อยู่ในป่าหรือใกล้ป่าได้ใช้กันเป็นเวลานานแล้ว โดยมีระบบการจำแนกการใช้ที่ดิน ป่าและทรัพยากรต่างๆ มีอาณาเขตและกฎเกณฑ์การใช้เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งมีองค์กรชาวบ้านรูปแบบหนึ่งรับผิดชอบด้านการจัดการอย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านอันเกิดจากการสะสมประสบการณ์แห่งการปรับตัวให้เข้ากับ

สภาพแวดล้อม ทางกายภาพและทางสังคม-วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดและสะสมภูมิปัญญานั้นมาหลายชั่วอายุคน

รูปแบบและความสัมพันธ์ทางสังคมอันเกิดจากการใช้ทรัพยากรดังกล่าวนี้ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการดำรงชีวิตที่ต้องอาศัยป่าหรือที่ดินรอบๆ ป่า เพื่อการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค โดยอาศัยป่าเป็นแหล่งค้ำน้ำลำธาร เป็นแหล่งที่มาของอาหาร สมุนไพร วัสดุเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องมือ การผลิตเชื้อเพลิง และประโยชน์ใช้สอยอื่นๆ ภายในชุมชน

รูปแบบการใช้ทรัพยากรนี้ส่งผลให้ชุมชนมีเสถียรภาพ ภาวะภาพและก่อให้เกิดความเป็นธรรม ทำให้ชุมชนนั้นๆ สามารถสืบทอดความเป็นชุมชนมาได้จนทุกวันนี้ พร้อมกันนั้นก็มียุทธศาสตร์ที่จะดำรงความเป็นชุมชนต่อไปได้

ป่าชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ ตามความเชื่อมั่นที่ว่าป่าชุมชนสามารถอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานข้อเท็จจริงว่าเมื่อชีวิตของชุมชนขึ้นอยู่กับความอยู่รอดของป่าไม่ว่าในฐานะที่ป่าเป็นแหล่งน้ำที่ดี ที่ดินเพื่อการเพาะปลูกที่ดี อาหารและวัสดุปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีพของชุมชนที่ดี หลายอย่างหรือทุกอย่างรวมกันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนต้องอนุรักษ์ป่าโดยที่ไม่จำเป็นต้องมีอำนาจภายนอกไปบังคับ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ถ้าความอยู่รอดของชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับป่า พวกเขาจะไม่เห็นความสำคัญที่จะรักษาป่า นอกจากนั้น ชุมชนจะไม่รักษาป่าถ้าหากเขาไม่ได้เป็นเจ้าของและเป็นผู้ได้รับประโยชน์ เราไม่อาจเรียกร้องให้ชุมชนเสียสละ หรือรักษาป่าบนพื้นฐานของความรักป่าแบบโรแมนติค ได้ เขาจะรักษาป่าก็ต่อเมื่อเขาได้ประโยชน์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ในประเทศหรือสังคมที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และไม่มีการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดจากทรัพยากรของส่วนรวมอย่างเป็นธรรม รัฐมักเป็นเครื่องมือของการแสวงหาและรักษาผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องที่น่าจะต้องแปลกใจหากพบว่า รัฐจำนวนไม่น้อยในประเทศด้วยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา นอกจากจะไม่สามารถรักษาป่าเอาไว้ได้แล้ว ยังปล่อยให้กลุ่มคนผู้มีอำนาจทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ หยิบฉวยเอาประโยชน์จากป่าไม้และทรัพยากรอื่นๆ ของส่วนรวม เพื่อประโยชน์ส่วนตัวมาโดยตลอด

ดังนั้น ป่าชุมชนในที่นี้จึงมีความหมายในทางการพัฒนาทางการเมืองด้วย กล่าวคือ การพัฒนาไปสู่ระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริง ไม่ใช่อยู่ที่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้

มีสิทธิเลือกผู้แทนฯ แต่คือ การกระจายความเป็นเจ้าของ เป็นผู้ใช้อำนาจในการจัดการและได้ประโยชน์จากทรัพยากรให้กับชุมชนต่างหาก

สมหญิง สุนทรวงษ์ (2557) ให้นิยามความหมายของคำว่า “ป่าชุมชน (Community Forest)” เป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศเกิดความสมดุล เนื่องจากป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ จัดการ ฟื้นฟูให้ป่ามีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2550) นิยาม “ป่าชุมชน” เป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบ 30 ปีที่ผ่านมาเป็นทางเลือกในการจัดการทรัพยากรนิเวศป่าไม้ โดยมีชุมชนเป็นฐาน หรือเป็นการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติเป็นระบบทรัพยากรร่วมของชุมชน ทั้งยังเป็นกิจกรรมของคนชนบทในการจัดการทรัพยากรต้นไม้และป่าไม้ เพื่อผลประโยชน์ของครอบครัวและชุมชน เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและมอบอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการปลูก การจัดการ การป้องกัน และการเก็บเกี่ยวหาผลประโยชน์จากป่าไม้ ภายใต้ระบบการจัดการที่ยั่งยืน

บัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ (2554) กล่าวว่า ป่าชุมชนถือเป็นหนึ่งในฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ โดยเฉพาะการเป็นที่มาของทรัพยากรอาหาร (Food Resource) ให้แก่ชุมชนในประเทศจนถึงปัจจุบันประเทศไทยเริ่มเห็นความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) อันเป็นหนึ่งใน การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)

2.6 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.6.1 ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน มาจากศัพท์คำว่า “Sustainable Development” ความยั่งยืน เป็นคำที่มาจากภาษาลาติน คือ “Sus-Tenere” ซึ่งหมายถึงการส่งเสริมหรือสนับสนุน (Uphold) หมายถึง ความ

ยั่งยืนนั้นเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือกระบวนการเพื่อการสนับสนุน (Uphold) หรือปกป้อง (Defended) ความสามารถดำรงอยู่ได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (2554) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น เป็นเป้าหมายทาง เศรษฐกิจ เหมือนเดิม แต่ตั้งเงื่อนไขเพิ่มเติม โดยการนำประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นตัวคุมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอีกทีหนึ่ง

ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร (2549) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นเรื่องของการพัฒนาที่เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพให้กับเศรษฐกิจเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัด ไม่สูญเปล่า เพื่อให้การสะสมความมั่งคั่งยังคงดำเนินต่อไปได้ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงกลายเป็นความยั่งยืนของการพัฒนามากกว่าความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ดนัย กิติภรณ์ (2544) กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นการพิจารณาประเด็นการ พัฒนาในมิติที่กว้างกว่าการพัฒนาโดยทั่วไป ซึ่งนอกจากจะพิจารณาการพัฒนาทั้งเชิงปริมาณและเชิง คุณภาพ แล้ว ยังมีการน้อมมิติด้านเวลาเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย กล่าวคือ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะ เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาหรือปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบันให้ดีขึ้น ซึ่งสามารถทำได้ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยคำนึงถึงมิติด้านสิ่งแวดล้อมด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนปัจจุบันโดยไม่ทำให้ผู้คนในอนาคตเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการของตนเอง การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมความถึง 3 ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน โครงการพัฒนาใดๆ ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งสามด้านนี้

Brundtland Report (1987) การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) คือ การพัฒนาที่สามารถสนองความต้องการที่จำเป็นของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่กระทบต่อขีดความสามารถในการสนองความต้องการที่จำเป็นของคนในรุ่นต่อไป

จากความหมายของ การพัฒนาที่ยั่งยืน ในมิติต่างๆ นำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของมนุษย์ภายใต้การดำรงอยู่ร่วมกันของระบบนิเวศวิทยา การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญ

ของการประชุมโลก และนานาประเทศที่ต่างจำเป็นต้องให้ความสนใจและแสดงความรับผิดชอบร่วมกันต่อการพัฒนาประเทศต่างๆ ในโลกแบบที่ผ่านมามากขึ้น

2.6.2 แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

เพื่อให้การบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) ในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 70 เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2558 ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ ประเทศไทยและประเทศสมาชิกสหประชาชาติรวม 193 ประเทศ ร่วมลงนามรับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 (2030 Agenda for Sustainable Development) ซึ่งเป็นกรอบการพัฒนาของโลกเพื่อร่วมกันบรรลุการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ภายในปี ค.ศ. 2030 โดยกำหนดให้มีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นแนวทางให้แต่ละประเทศดำเนินการร่วมกัน เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 17 เป้าหมาย โดยสามารถจัดกลุ่ม SDGs ตามปัจจัยที่เชื่อมโยงกันใน 5 มิติ (5P) ได้แก่

- 1) การพัฒนาคน (People) ให้ความสำคัญกับการขจัดปัญหาความยากจนและความหิวโหย และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม
- 2) สิ่งแวดล้อม (Planet) ให้ความสำคัญกับการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศเพื่อพลเมืองโลกรุ่นต่อไป
- 3) เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (Prosperity) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติ
- 4) สันติภาพและความยุติธรรม (Peace) ยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสังคมที่สงบสุขและไม่แบ่งแยก และ
- 5) ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals (SDGs) ประกอบไปด้วย 17 เป้าหมายคือ

เป้าหมายที่ 1 ยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกที่

- 1) ภายในปี 2573 ขจัดความยากจนขั้นรุนแรงทั้งหมด ซึ่งในปัจจุบันวัดจากคนที่มีความยากจนรายวันต่ำกว่า \$1.25 ต่อวัน
- 2) ภายในปี 2573 ลดสัดส่วนชาย หญิง และเด็กในทุกช่วงวัย ที่อยู่ภายใต้ความยากจนในทุกมิติ ตามนิยามของแต่ละประเทศ ให้ลดลงอย่างน้อยครึ่งหนึ่ง
- 3) ดำเนินการให้เป็นผลตามระบบและมาตรการคุ้มครองทางสังคมที่เหมาะสมของแต่ละประเทศ และให้ครอบคลุมถึงกลุ่มที่ยากจนและเปราะบางภายในปี 2573
- 4) ภายในปี 2573 สร้างหลักประกันว่าชายและหญิงทุกคน โดยเฉพาะที่ยากจนและเปราะบาง มีสิทธิเท่าเทียมกันในทรัพยากรทางเศรษฐกิจ รวมถึงการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน การเป็นเจ้าของและควบคุมเหนือที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ในรูปแบบอื่น มรดก ทรัพยากรธรรมชาติ เทคโนโลยีใหม่ที่เหมาะสม และบริการทางการเงิน ซึ่งรวมถึงระบบการเงินระดับฐานราก (microfinance)
- 5) ภายในปี 2573 สร้างภูมิคุ้มกัน และลดการเปิดรับและความเปราะบางต่อเหตุรุนแรงที่เกี่ยวข้องกับ ภูมิอากาศ และภัยพิบัติทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ให้กับผู้ที่ยากจนและอยู่ในสถานการณ์เปราะบาง

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

- 1) สร้างหลักประกันว่าจะมีการระดมทรัพยากรอย่างมีนัยสำคัญจากแหล่งที่หลากหลาย รวมไปถึงการยกระดับความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเพื่อที่จะจัดให้มีแนวทางที่เพียงพอและคาดเดาได้แก่ประเทศ กำลังพัฒนาเฉพาะอย่างยิ่งประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ในการดำเนินงานตามแผนงานและนโยบายเพื่อ ยุติความยากจนในทุกมิติ
- 2) สร้างกรอบนโยบายที่เหมาะสมในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ บนฐานของยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สนับสนุนคนยากจน (Pro-Poor) และคำนึงถึงความละเอียดอ่อนเชิงเพศภาวะ (Gender-Sensitive) เพื่อจะสนับสนุนการเร่งการลงทุนเพื่อปฏิบัติการขจัดความยากจน

เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน

- 1) ยุติความหิวโหยและสร้างหลักประกันให้ทุกคน โดยเฉพาะที่ยากจนและอยู่ในภาวะเปราะบางอันรวมถึงทารก ได้เข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย มีโภชนาการ และเพียงพอตลอดทั้งปี ภายในปี 2573
- 2) ยุติภาวะทุพโภชนาการทุกรูปแบบและแก้ไขปัญหาคาดความต้องการ สารอาหารของหญิงวัยรุ่น หญิงตั้งครรภ์และให้นมบุตรและผู้สูงอายุ ภายในปี 2573 รวมถึงบรรลุเป้าหมายที่ตกลงร่วมกันระหว่างประเทศ ว่าด้วยภาวะแคระแกร็นและผอมแห้งในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ภายใน ปี 2568

3) เพิ่มผลิตภาพทางการเกษตรและรายได้ของผู้ผลิตอาหารรายเล็ก โดยเฉพาะผู้หญิง คนพื้นเมือง เกษตรกร แบบครอบครัว คนเลี้ยงปศุสัตว์ ชาวประมง ให้เพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า โดยรวมถึงการเข้าถึงที่ดินและทรัพยากร และปัจจัยนำเข้าในการผลิต ความรู้ บริการทางการเงิน ตลาด และโอกาสสำหรับการเพิ่มมูลค่าและการจ้าง งานนอกฟาร์ม อย่างปลอดภัยและเท่าเทียม ภายในปี 2573

4) สร้างหลักประกันว่าจะมีระบบการผลิตอาหารที่ยั่งยืนและดำเนินการตามแนวปฏิบัติทางการเกษตรที่มี ภูมิคุ้มกันที่จะเพิ่มผลิตภาพและการผลิต ซึ่งจะช่วยรักษาระบบนิเวศ เสริมขีดความสามารถในการปรับตัวต่อ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภาวะอากาศรุนแรง ภัยแล้ง อุทกภัย และภัยพิบัติอื่นๆ และจะช่วยพัฒนา ที่ดินและคุณภาพดินอย่างต่อเนื่อง ภายในปี 2573

5) ลดความหลากหลายทางพันธุกรรมของเมล็ดพันธุ์ พืชที่ใช้เพาะปลูก สัตว์ในไร่นาและที่เลี้ยงตามบ้านเรือน และชนิดพันธุ์ตามธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพืชและสัตว์เหล่านั้น รวมถึงให้มีธนาคารเมล็ดพันธุ์และพืชที่มีการ จัดการที่ดีและมีความหลากหลาย ทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ และสร้างหลัก ประกันว่าจะมีการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรทางพันธุกรรมและองค์ความรู้ ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องอย่างธรรมและเท่าเทียม ตามที่ตกลงกันระหว่างประเทศภายในปี 2573

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) เพิ่มการลงทุนตลอดจนการยกระดับความร่วมมือระหว่างประเทศในเรื่องโครงสร้างพื้นฐานในชนบท การวิจัยเกษตรและการขยายการบริการ การพัฒนาเทคโนโลยี และการทำธนาคารยีนของพืชและสัตว์ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการผลิตสินค้าเกษตรในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

2) แก้ไขและป้องกันการกีดกันและการบิดเบือนทางการค้าในตลาดเกษตรโลก รวมถึงทางการจัดการ อุดหนุนสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออกทุกรูปแบบและมาตรการเพื่อการส่งออกทุกแบบที่ให้ผลในลักษณะเดียวกัน โดยให้เป็นไปตามอาณัติของรอบการพัฒนาโดฮา

3) เลือกใช้มาตรการที่สร้างหลักประกันได้ว่าตลาด โภคภัณฑ์อาหารและตลาดอนุพันธ์สามารถทำงานได้อย่างเหมาะสม และอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลของตลาดและข้อมูลสำรองอาหารได้อย่างทันการณ์ เพื่อจำกัดความผันผวนของราคาอาหารอย่างรุนแรง

เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันว่าคนมีชีวิตที่มีสุขภาพดีและ ส่งเสริมสวัสดิภาพสำหรับทุกคนในทุกวัย

1) ลดอัตราการตายของมารดาทั่วโลก ให้ต่ำกว่า 70 ต่อการเกิด มีชีพ 1 แสนคน ภายในปี 2573

2) ยุติการตายที่ป้องกันได้ของทารกแรกเกิดและเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี โดยทุกประเทศมุ่งลดอัตราการตายในทารกลงให้ต่ำถึง 12 ต่อการเกิด มีชีพพันคน และลดอัตราการตายในเด็กอายุต่ำกว่า 5 ปี ลงให้ต่ำถึง 25 ต่อการเกิดมีชีพพันคน ภายในปี 2573

3) ยุติการแพร่กระจายของเอดส์ วัณโรค มาลาเรีย และโรคเขตร้อนที่ถูกละเลย และต่อสู้กับโรคตับอักเสบ โรคติดต่อทางน้ำ และโรคติดต่ออื่นๆ ภายในปี 2573

4) ลดการตายก่อนวัยอันควรจากโรคไม่ติดต่อให้ลดลงหนึ่งในสามผ่านทาง การป้องกันและการรักษาโรค และ สนับสนุนสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดี ภายในปี 2573

5) เสริมการป้องกันและการรักษาการใช้สารในทางที่ผิด ซึ่งรวมถึงการใช้ยาเสพติดในทางที่ผิดและการใช้ แอลกอฮอล์ในทางอันตราย

6) ลดจำนวนการตายและบาดเจ็บจากอุบัติเหตุทางถนนทั่วโลกครึ่งหนึ่ง ภายในปี 2563

7) สร้างหลักประกันว่ามีการเข้าถึงบริการ ข้อมูล การให้การศึกษาเกี่ยวกับอนามัยเจริญพันธุ์โดยถ้วนหน้า รวมถึงการวางแผนครอบครัว และการผสมผสานอนามัยเจริญพันธุ์ในยุทธศาสตร์และแผนงานระดับชาติ ภายในปี 2573

8) บรรลุการมีหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า รวมถึงการป้องกันความเสี่ยงทางการเงิน การเข้าถึงการบริการ สาธารณสุขจำเป็นที่มีคุณภาพ และเข้าถึงยาและวัคซีนจำเป็นที่ปลอดภัย มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพ และมีราคา ที่สามารถซื้อหาได้

9) ลดจำนวนการตายและการป่วยจากสารเคมีอันตราย และจากการปนเปื้อนและมลพิษทางอากาศ น้ำ และ ดิน ให้ลดลงอย่างมาก ภายในปี 2573

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) เสริมการดำเนินงานของกรอบอนุสัญญาขององค์การอนามัยโลกว่าด้วยการควบคุมยาสูบในทุก ประเทศตามความเหมาะสม

2) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาวัคซีนและยาสำหรับโรคที่ติดต่อและไม่ติดต่อที่ส่งผลกระทบต่อ ประเทศกำลังพัฒนา ให้มีการเข้าถึงยาและวัคซีนจำเป็นในราคาที่ซื้อหาได้ ตามปฏิญญาโดฮา ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้าและการสาธารณสุข ซึ่งเน้นย้ำสิทธิ สำหรับประเทศกำลังพัฒนาที่จะใช้บทบัญญัติในความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่ เกี่ยวกับการค้าอย่างเต็มที่ในเรื่องการผ่อนปรนเพื่อจะปกป้องสุขภาพ สาธารณะและโดยเฉพาะการ เข้าถึงยาโดยถ้วนหน้า

3) เพิ่มการใช้เงินที่เกี่ยวกับสุขภาพ และการสรรหา การพัฒนา การฝึกฝน และการเก็บรักษากำลังคน ด้านสุขภาพในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศพัฒนาน้อยที่สุด และรัฐกำลังพัฒนา ที่เป็นเกาะขนาดเล็ก

4) เสริมขีดความสามารถสำหรับทุกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา ในเรื่องการแจ้ง เตือนล่วงหน้า การลดความเสี่ยง และการบริหารจัดการความเสี่ยงด้านสุขภาพในระดับประเทศและ ระดับโลก

เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุน โอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1) สร้างหลักประกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงทุกคนสำเร็จ การศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียม และไม่มีค่าใช้จ่าย นำไปสู่ผลลัพธ์ทางการเรียนที่มี ประสิทธิภาพ ภายในปี 2573

2) สร้างหลักประกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงทุกคนเข้าถึงการ พัฒนา การดูแล และการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา สำหรับเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพ ภายในปี 2573 เพื่อให้เด็ก เหล่านั้น มีความพร้อมสำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษา

3) ให้ชายและหญิงทุกคนเข้าถึงการศึกษาวิชาเทคนิค อาชีวศึกษา อุดมศึกษา รวมถึงมหาวิทยาลัย ที่มีราคา ที่สามารถจ่ายได้และมีคุณภาพ ภายในปี 2573

4) เพิ่มจำนวนเยาวชนและผู้ใหญ่ที่มีทักษะที่จำเป็น รวมถึงทักษะทางเทคนิคและอาชีพ สำหรับการจ้างงาน การมีงานที่ดี และการเป็นผู้ประกอบการ ภายในปี 2573

5) ขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศในการศึกษา และสร้างหลักประกันว่ากลุ่มที่เปราะบางซึ่งรวมถึงผู้พิการ ชนพื้นเมือง และเด็ก เข้าถึงการศึกษาและการฝึกอาชีพทุกระดับอย่างเท่าเทียม ภายในปี 2573

6) สร้างหลักประกันว่าเยาวชนทุกคนและผู้ใหญ่ในสัดส่วนสูง ทั้งชายและหญิง สามารถอ่านออกเขียนได้และ คำนวณได้ ภายในปี 2573

7) สร้างหลักประกันว่าผู้เรียนทุกคนได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมไปถึง การศึกษาสำหรับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาค ระหว่างเพศ การส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความสงบสุขและไม่ใช้ความรุนแรง การเป็นพลเมืองของโลก และความ นิยมในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและในมีส่วนร่วมของวัฒนธรรมต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภายในปี 2573

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สร้างและยกระดับอุปกรณ์และเครื่องมือทางการศึกษา ที่อ่อนไหวต่อเด็ก ผู้พิการ และเพศภาวะ และให้มีสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่ปลอดภัย ปราศจากความรุนแรง ครอบคลุมและมีประสิทธิผล สำหรับทุกคน

2) ขยายจำนวนทุนการศึกษาในทั่วโลกที่ให้สำหรับประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะประเทศพัฒนา น้อยที่สุด รัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก และประเทศในแอฟริกา ในการสมัครเข้าศึกษาต่อใน ระดับอุดมศึกษา รวมถึงการฝึกอาชีพ และโปรแกรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ด้าน เทคนิค วิศวกรรม และวิทยาศาสตร์ ในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ภายในปี 2563

3) เพิ่มจำนวนครูที่มีคุณภาพ รวมถึงการดำเนินการผ่านทางความร่วมมือระหว่างประเทศ ในการฝึกอบรม ครูในประเทศกำลังพัฒนา เฉพาะอย่างยิ่งในประเทศพัฒนาน้อยที่สุดและรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะ ขนาดเล็ก ภายในปี 2573

เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศและให้อำนาจของผู้หญิงและเด็กหญิงทุกคน

1) ยุติการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบที่มีต่อผู้หญิงและเด็กหญิงในทุกที่

2) ขจัดความรุนแรงทุกรูปแบบที่มีต่อผู้หญิงและเด็กหญิงทั้งในที่ สาธารณะและที่ร โหฐาน รวมถึงการค้ามนุษย์ การกระทำทางเพศ และการแสวงประโยชน์ในรูปแบบอื่น

3) ขจัดแนวปฏิบัติที่เป็นภัยทุกรูปแบบ อาทิ การแต่งงานในเด็กก่อน วันอันควรโดยการ บังคับ และการทำลายอวัยวะเพศหญิง

4) ยอมรับและให้คุณค่าต่อการดูแลและการทำงานบ้านแบบไม่ได้รับค่าจ้าง โดยจัดเตรียม บริการสาธารณะ โครงสร้างพื้นฐานและนโยบายการคุ้มครองทางสังคมให้ และสนับสนุนความ รับผิดชอบร่วมกันภายในครัวเรือน และครอบครัว ตามความเหมาะสมของแต่ละประเทศ

5) สร้างหลักประกันว่าผู้หญิงจะมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และมีประสิทธิผลและมีโอกาสที่เท่า เทียมในการเป็น ผู้นำในทุกระดับของการตัดสินใจในทางการเมือง เศรษฐกิจ และภาคสาธารณะ

6) สร้างหลักประกันว่าจะมีการเข้าถึงสุขภาพทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์และสิทธิ การเจริญพันธุ์โดย ถ้วนหน้า ตามที่ตกลงในแผนปฏิบัติการของการประชุมนานาชาติว่าด้วย ประชากรและการพัฒนา และแผน ปฏิบัติการปักกิ่งและเอกสารผลลัพธ์ของการประชุมทบทวน เหล่านั้น

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) ดำเนินการปฏิรูปเพื่อให้ผู้หญิงมีสิทธิที่เท่าเทียมในทรัพยากรทางเศรษฐกิจ รวมทั้ง การเข้าเป็นเจ้าของ ที่ดิน การควบคุมที่ดินและทรัพย์สินในรูปแบบอื่น การบริการทางการเงิน การรับมรดก และทรัพยากร ธรรมชาติ ตามกฎหมายของประเทศ

2) เพิ่มพูนการใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อส่งเสริมการให้อำนาจแก่ผู้หญิง

3) เลือกลงใช้และเสริมความเข้มแข็งแก่นโยบายที่ดีและกฎระเบียบที่บังคับใช้ได้ เพื่อส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศและการให้อำนาจแก่ผู้หญิงและเด็กหญิงทุกคนในทุกระดับ

เป้าหมายที่ 6 สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัย สำหรับทุกคน และมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน

1) บรรลุเป้าหมายการให้ทุกคนเข้าถึงน้ำดื่มที่ปลอดภัยและมีราคา ที่สามารถซื้อหาได้ ภายในปี 2573

2) บรรลุเป้าหมายการให้ทุกคนเข้าถึงสุขอนามัยที่พอเพียงและ เป็นธรรมและยุติการขับถ่ายในที่โล่ง โดยให้ความสนใจเป็นพิเศษต่อ ความต้องการของผู้หญิง เด็กหญิงและกลุ่มที่อยู่ใต้สถานการณ์ ที่เปราะบาง ภายในปี 2573

3) ยกระดับคุณภาพน้ำ โดยลดมลพิษ ขจัดการทิ้งขยะและลดการปล่อยสารเคมีและวัสดุอันตราย ลดสัดส่วน น้ำเสียที่ไม่ผ่านกระบวนการลงครึ่งหนึ่ง และเพิ่มการนำกลับมาใช้ใหม่ทั่วโลก ภายในปี 2573

4) เพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำในทุกภาคส่วน และสร้างหลักประกันว่าจะมีการใช้น้ำและจัดหาน้ำที่ยั่งยืน เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ และลดจำนวนประชาชนที่ประสบความทุกข์จากการขาดแคลนน้ำ ภายในปี 2573

5) ดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบองค์รวมในทุกระดับ รวมถึงผ่านทางความร่วมมือระหว่างเขต แคนตามความเหมาะสม ภายในปี 2573

6) ปกป้องและฟื้นฟูระบบนิเวศที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำ รวมถึงภูเขา ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ แม่น้ำ ชั้นหินอุ้มน้ำและทะเลสาบ ภายในปี 2563

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) ขยายความร่วมมือระหว่างประเทศและการสนับสนุนการเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่ประเทศ กำลังพัฒนาในกิจกรรมและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับน้ำและสุขอนามัย ซึ่งรวมถึงด้าน

การเก็บน้ำ การขจัดเกลือ การใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการน้ำเสีย เทคโนโลยีการนำน้ำกลับมาใช้ใหม่

2) สนับสนุนและเพิ่มความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการจัดการน้ำและสุขอนามัย

เป้าหมายที่ 7 สร้างหลักประกันว่าทุกคนเข้าถึงพลังงานสมัยใหม่ ในราคาที่สามารถซื้อหาได้ เชื่อถือได้ และยั่งยืน

1) สร้างหลักประกันว่ามีการเข้าถึงการบริการพลังงานสมัยใหม่ ในราคาที่สามารถซื้อหาได้ และเชื่อถือได้ ภายในปี 2573

2) เพิ่มสัดส่วนของพลังงานทดแทนในการผสมผสานการใช้พลังงาน ของโลก ภายในปี 2573

3) เพิ่มอัตราการปรับปรุงประสิทธิภาพการใช้พลังงานของโลก ให้เพิ่มขึ้น 2 เท่า ภายในปี 2573

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) ยกกระดับความร่วมมือระหว่างประเทศในการอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงการวิจัยและเทคโนโลยี พลังงานที่สะอาด โดยรวมถึงพลังงานทดแทน ประสิทธิภาพการใช้พลังงาน และเทคโนโลยีเชื้อเพลิง ฟอสซิลขั้นสูงและสะอาด และสนับสนุนการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านพลังงานและเทคโนโลยี พลังงานที่สะอาด ภายในปี 2573

2) ขยายโครงสร้างพื้นฐานและพัฒนาเทคโนโลยีสำหรับการจัดส่งบริการพลังงานที่เป็นสมัยใหม่และ ยั่งยืนให้โดยถ้วนหน้าในประเทศกำลังพัฒนา เฉพาะอย่างยิ่งในประเทศพัฒนาน้อยที่สุดและรัฐกำลัง พัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก ภายในปี 2573

เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และมีผลิตภาพ และการมีงานที่สมควร สำหรับทุกคน

1) ทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจต่อหัวประชากรมีความยั่งยืนตาม บริบทของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ของประเทศพัฒนาน้อยที่สุด มีการขยายตัวอย่างน้อยร้อยละ 7 ต่อปี

2) บรรลุการมีผลิตภาพทางเศรษฐกิจในระดับที่สูงขึ้นผ่านการทำให้ หลากหลาย การยกระดับเทคโนโลยีและนวัตกรรม รวมถึงการมุ่งเน้น ในภาคส่วนที่มีมูลค่าเพิ่มสูงและใช้แรงงานเพิ่มขึ้น

3) ส่งเสริมนโยบายที่มุ่งการพัฒนาที่สนับสนุนกิจกรรมที่มีผลผลิตภาพ การสร้างงานที่สมควร ความเป็น ผู้ประกอบการ ความสร้างสรรค์และนวัตกรรม และส่งเสริมการเกิดและการเติบโตของวิสาหกิจรายย่อย ขนาด เล็ก และขนาดกลาง ซึ่งรวมถึงผ่านทางการเข้าถึงบริการทางการเงิน

4) พัฒนาความมีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรของโลกในการบริโภคและการผลิต และพยายามที่จะตัด ความเชื่อมโยงระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจและการทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นไปตามกรอบการ ดำเนินงาน 10 ปีของแผนการทำงานเพื่อการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน โดยมีประเทศที่พัฒนาแล้วเป็นผู้นำ ในการดำเนินการ ไปจนถึงปี 2573

5) บรรลุการจ้างงานเต็มที่และมีผลผลิตภาพ และการมีงานที่สมควรสำหรับหญิงและชายทุกคน รวมถึงเยาวชน และผู้มีภาวะทุพพลภาพ และให้มีการจ่ายที่เท่าเทียมสำหรับงานที่มีคุณค่าเท่าเทียมกัน ภายในปี 2573

6) ลดสัดส่วนของเยาวชนที่ไม่มีการศึกษา ที่ไม่มีการศึกษา และที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม ภายในปี 2563

7) ดำเนินมาตรการ โดยทันทีและมีประสิทธิภาพเพื่อขจัดแรงงานบังคับ ยุติความเป็นทาสสมัยใหม่และการค้า มนุษย์ และขยับยั้งและกำจัดการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้ายที่สุด ซึ่งรวมถึงการเกณฑ์และการใช้ทหาร เด็ก และยุติการใช้แรงงานเด็กในทุกรูปแบบในปี 2568

8) ปกป้องสิทธิแรงงานและส่งเสริมสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ปลอดภัยและมั่นคง สำหรับผู้ทำงานทุกคน รวมถึงผู้ทำงานต่างด้าว โดยเฉพาะหญิงต่างด้าว และผู้ทำงานเสี่ยงอันตราย

9) ออกแบบและ ใช้นโยบายที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่จะสร้างงาน และส่งเสริมวัฒนธรรมและ ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ภายในปี 2573

10) เสริมความแข็งแกร่งของสถาบันทางการเงินภายในประเทศเพื่อส่งเสริมและขยายการเข้าถึงการธนาคาร การประกันภัย และบริการทางการเงินแก่ทุกคน

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) เพิ่มเติมความช่วยเหลือเพื่อการค้า (Aid for Trade) สำหรับประเทศกำลังพัฒนา เฉพาะอย่างยิ่งใน ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด รวมถึงผ่านช่องทางของกรอบการทำงานแบบบูรณาการสำหรับ ความ ช่วยเหลือทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการค้าแก่ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

2) พัฒนาและทำให้เกิดการดำเนินงานของยุทธศาสตร์ โลกสำหรับการจ้างงานในเยาวชนและดำเนินงาน ตามข้อตกลงเรื่องงานของโลกขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ภายในปี 2563

เป้าหมายที่ 9 สร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เพิ่มความทนทาน ส่งเสริม การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และส่งเสริมนวัตกรรม

1) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพ เชื่อถือได้ ยั่งยืนและ มีความทนทาน ซึ่งรวมถึงโครงสร้างพื้นฐานของภูมิภาคและที่ข้าม เขตแดน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ โดยมุ่งเป้าที่การเข้าถึงได้ในราคาที่สามารถจ่ายได้และเท่าเทียมสำหรับทุกคน

2) ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมและยั่งยืน และภายในปี 2573 ให้เพิ่มส่วนแบ่งของ อุตสาหกรรมในการจ้างงานและผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ โดยให้เป็นไปตามสภาวะแวดล้อมของประเทศ และให้เพิ่มส่วนแบ่งขึ้นเป็น 2 เท่าในประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

3) เพิ่มการเข้าถึงบริการทางการเงิน โดยรวมถึงเครดิตในราคาที่สามารถจ่ายได้ให้แก่ อุตสาหกรรมและ วิสาหกิจขนาดเล็ก โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา และให้เพิ่มการผนวกกลุ่มเหล่านี้เข้าสู่ห่วงโซ่มูลค่า และตลาด

4) ยกกระดับโครงสร้างพื้นฐานและปรับปรุงอุตสาหกรรมเพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ ทรัพยากรและการใช้เทคโนโลยีและกระบวนการทางอุตสาหกรรมที่สะอาด และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยทุกประเทศดำเนินการตามขีดความสามารถของแต่ละ ประเทศ ภายในปี 2573

5) เพิ่มพูนการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ยกกระดับขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของภาคอุตสาหกรรมในทุกประเทศ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา และให้ภายในปี 2573 มีการส่งเสริมนวัตกรรมและให้เพิ่มจำนวนผู้ทำงานวิจัยและพัฒนาต่อประชากร 1 ล้านคนและการใช้จ่ายในภาคสาธารณะและเอกชนในการวิจัยและ พัฒนาให้เพิ่มมากขึ้น

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) อำนวยความสะดวกการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ยั่งยืนและทนทานในประเทศกำลังพัฒนา ผ่านทางการยกระดับการสนับสนุนทางการเงิน เทคโนโลยี และด้านวิชาการ ให้แก่ประเทศในแอฟริกา ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่มีทางออกสู่ทะเล และรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นหมู่เกาะขนาดเล็ก

2) สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยี การวิจัย และนวัตกรรมภายในประเทศในประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงการให้มีสภาพแวดล้อมทางนโยบายที่นำไปสู่ความหลากหลายของอุตสาหกรรม และการเพิ่มมูลค่าของสินค้าโภคภัณฑ์

3) การเพิ่มการเข้าถึงเทคโนโลยีด้านข้อมูลและการสื่อสาร และพยายามที่จะจัดให้มีการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตโดยถ้วนหน้าและในราคาที่สามารถจ่ายได้สำหรับประเทศพัฒนาน้อยที่สุดภายในปี 2563

เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ

1) ให้บรรลุอย่างต่อเนื่องและคงการเติบโตของรายได้ในกลุ่ม ประชากรร้อยละ 40 ที่ยากจนที่สุดในอัตราที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศภายในปี 2573

2) ให้อำนาจและส่งเสริมความครอบคลุมด้านสังคม เศรษฐกิจและ การเมืองสำหรับทุกคน โดยไม่คำนึงถึงอายุ เพศ ความบกพร่องทาง ร่างกาย เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ แหล่งกำเนิด ศาสนา หรือสถานะทางเศรษฐกิจหรืออื่นๆ ภายในปี 2573

3) สร้างหลักประกันว่าจะมีโอกาสที่เท่าเทียมและลดความไม่เสมอภาคของผลลัพธ์ รวมถึง โดยการจัด กฎหมาย นโยบาย และแนวปฏิบัติที่เลือกปฏิบัติ และส่งเสริมการออกกฎหมาย นโยบาย และการกระทำที่เหมาะสมในเรื่องนี้

4) เลือกใช้นโยบาย โดยเฉพาะนโยบายการคลัง ค่าจ้าง และการคุ้มครองทางสังคม และให้บรรลุความเสมอภาคยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง

5) พัฒนากฎระเบียบและการติดตามตรวจสอบตลาดเงินและสถาบันการเงินของโลก และเสริมความ แข็งแกร่งในการดำเนินการกฏระเบียบดังกล่าว

6) สร้างหลักประกันว่าจะมีตัวแทนและเสียงสำหรับประเทศกำลังพัฒนาในการตัดสินใจของสถาบันทาง เศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สถาบันมีประสิทธิผล เชื่อถือได้ มีความรับผิดชอบ และชอบธรรมมากขึ้น

7) อำนวยความสะดวกในการอพยพและเคลื่อนย้ายคนให้เป็นไปด้วยความสงบ ปลอดภัย เป็นไปตาม ระเบียบ และมีความรับผิดชอบ รวมถึงผ่านทางการดำเนินงานตามนโยบายด้านการอพยพที่มีการวางแผนและจัดการที่ดี

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) ดำเนินการตามหลักการการปฏิบัติที่เป็นพิเศษและแตกต่างสำหรับประเทศกำลังพัฒนา เฉพาะอย่างยิ่งประเทศพัฒนาน้อยที่สุด โดยเป็นไปตามความตกลงองค์การการค้าโลก

2) สนับสนุนการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการและการไหลของเงิน ซึ่งรวมถึงการ ลงทุน โดยตรงจากต่างประเทศ ไปยังรัฐที่มีความจำเป็นมากที่สุด เฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศกำลังพัฒนา น้อยที่สุด ประเทศในแอฟริกา รัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก และประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่มี ทางออกสู่ทะเล โดยให้เป็นไปตามแผนและแผนงานของประเทศเหล่านั้น

3) ลดค่าใช้จ่ายในการทำธุรกรรมของการส่งเงินกลับประเทศของผู้อพยพ (Migrant Remittances) ให้ ต่ำกว่าร้อยละ 3 และขจัดการชำระเงินระหว่างประเทศ (Remittance Corridors) ที่มี ค่าใช้จ่ายสูง กว่าร้อยละ 5 ภายในปี 2573

เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความ ครอบคลุม ปลอดภัย มีภูมิต้านทาน และยั่งยืน

1) สร้างหลักประกันว่าจะมีการเข้าถึงที่อยู่อาศัยและบริการ พื้นฐานที่พอเพียง ปลอดภัย และในราคาที่สามารถจ่ายได้ และยกระดับ ชุมชนแออัด ภายในปี 2573

2) จัดให้มีการเข้าถึงระบบคมนาคมขนส่งที่ยั่งยืน เข้าถึงได้ ปลอดภัย ในราคาที่สามารถจ่ายได้ สำหรับทุกคน พัฒนาความปลอดภัยทางถนน โดยการขยายการขนส่งสาธารณะ และคำนึงเป็นพิเศษถึงกลุ่มคนที่อยู่ในสถานการณ์ที่เปราะบาง ผู้หญิง เด็ก ผู้มีความบกพร่องทางร่างกาย และผู้สูงอายุ ภายในปี 2573

3) ยกระดับการพัฒนาเมืองและขีดความสามารถให้ครอบคลุมและยั่งยืน เพื่อการวางแผน และการบริหาร จัดการการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์อย่างมีส่วนร่วม บูรณาการและยั่งยืนในทุกประเทศ ภายในปี 2573

4) เสริมความพยายามที่จะปกป้องและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก

5) ลดจำนวนการตายและจำนวนคนที่ได้รับผลกระทบ และลดการสูญเสียโดยตรงทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของโลกที่เกิดจากภัยพิบัติ ซึ่งรวมถึงภัยพิบัติที่เกี่ยวข้องกับน้ำ โดยมุ่งเป้าปกป้อง คนจนและคนที่อยู่ในสถานการณ์ที่เปราะบาง ภายในปี 2573

6) ลดผลกระทบทางลบของเมืองต่อสิ่งแวดล้อมต่อหัวประชากร โดยรวมถึงการให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อ คุณภาพอากาศและการจัดการของเสียของเทศบาลและอื่นๆ ภายในปี 2573

7) จัดให้มีการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะสีเขียว ที่ปลอดภัยครอบคลุมและเข้าถึงได้ โดยถ้วนหน้า โดยเฉพาะ ผู้หญิง เด็ก คนชรา และผู้มีความบกพร่องทางร่างกาย ภายในปี 2573

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สนับสนุนการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในทางบวกระหว่างพื้นที่เมือง รอบเมือง และชนบท โดยการเสริมความแข็งแกร่งของการวางแผนการพัฒนาในระดับชาติ และระดับภูมิภาค

2) ภายในปี 2563 เพิ่มจำนวนเมืองและกระบวนการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่เลือกใช้และดำเนินการตาม นโยบายและแผนที่บูรณาการ เพื่อนำไปสู่ความครอบคลุม ความมีประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากร การลดผลกระทบและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีภูมิต้านทานต่อภัยพิบัติ และให้พัฒนาและดำเนินการตามการบริหารความเสี่ยงจากภัยพิบัติแบบองค์รวมในทุกระดับ ให้เป็นไป ตามกรอบการดำเนินงานเซนไดเพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พ.ศ. 2558

3) สนับสนุนประเทศพัฒนาน้อยที่สุด รวมถึงผ่านทางความช่วยเหลือทางการเงินและวิชาการในการสร้างอาคารที่ยั่งยืนและทนทาน โดยใช้วัสดุท้องถิ่น

เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการบริโภคและผลิตที่ยั่งยืน

1) ดำเนินการให้เป็นผลตามกรอบการดำเนินงานระยะ 10 ปี ว่าด้วย การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน ทุกประเทศนำไปปฏิบัติโดยประเทศ พัฒนาแล้วเป็นผู้นำ โดยคำนึงถึงการพัฒนาและขีดความสามารถของ ประเทศกำลังพัฒนา

2) บรรลุการจัดการที่ยั่งยืนและการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติอย่าง มีประสิทธิภาพ ภายในปี 2573

3) ลดขยะเศษอาหารของโลกครึ่งหนึ่งในระดับค้าปลีกและผู้บริโภค และลดการสูญเสียอาหารจาก กระบวนการผลิตและห่วง โซ่อุปทาน รวมถึงการสูญเสียหลังการเก็บเกี่ยว ภายในปี 2573

4) บรรลุการจัดการสารเคมีและของเสียทุกชนิดในวิธีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมตลอดทั้งวงจรชีวิตของสิ่งเหล่านั้น ตามกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศที่ตกลงกันแล้ว และลดการปลดปล่อยสิ่งเหล่านั้นออกสู่อากาศ น้ำ และดินอย่างมีนัยสำคัญ เพื่อที่จะลดผลกระทบทางลบที่จะมีต่อสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด ภายในปี 2563

5) ลดการผลิตของเสียโดยการป้องกัน การลด การแปรรูปเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ และการนำมาใช้ซ้ำ ภายในปี 2573

6) สนับสนุนให้บริษัท โดยเฉพาะบริษัทข้ามชาติและบริษัทขนาดใหญ่ รับแนวปฏิบัติที่ยั่งยืนไปใช้ และ ผนวกข้อมูลด้านความยั่งยืนลงในวงจรการรายงานของบริษัทเหล่านั้น

7) ส่งเสริมแนวปฏิบัติด้านการจัดซื้อจัดจ้างภาคสาธารณะที่ยั่งยืน ตามนโยบายและการให้ลำดับ ความสำคัญของประเทศ

8) สร้างหลักประกันว่าประชาชนในทุกแห่งมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องและความตระหนักถึงการพัฒนายั่งยืนและ วิธีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ภายในปี 2573

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) สนับสนุนประเทศกำลังพัฒนาในการเสริมความแข็งแกร่งของขีดความสามารถด้านวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีที่จะขับเคลื่อนไปสู่รูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนยิ่งขึ้น

2) พัฒนาและดำเนินการใช้เครื่องมือเพื่อจะติดตามตรวจสอบผลกระทบของการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนที่สร้างงานและส่งเสริมวัฒนธรรมและผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น

3) ทำให้การอุดหนุนเชื้อเพลิงฟอสซิลที่ไร้ประสิทธิภาพและนำไปสู่การบริโภคที่สิ้นเปลืองมีความ สมเหตุสมผล โดยกำจัดการบิดเบือนทางการตลาดโดยให้สอดคล้องสถานะแวดล้อมของประเทศ รวมถึงการปรับโครงสร้างภาษีและเลิกการอุดหนุนที่เป็นภัยเหล่านั้นในที่ยังมีการใช้อยู่ เพื่อให้ สะท้อนผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงอย่างเต็มที่ถึงความจำเป็นและเงื่อนไขที่เจาะจงของประเทศกำลังพัฒนาและลดผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้นที่จะมีต่อการพัฒนาของประเทศเหล่านั้น ในลักษณะที่เป็นการคุ้มครองคนจนและชุมชนที่ได้รับผลกระทบ

เป้าหมายที่ 13 ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนเพื่อต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศและผลกระทบที่เกิดขึ้น

1) เสริมภูมิคุ้มกันและขีดความสามารถในการปรับตัวต่ออันตราย และภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับภูมิอากาศในทุกประเทศ

2) บูรณาการมาตรการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศใน นโยบาย ยุทธศาสตร์ และการวางแผนระดับชาติ

3) พัฒนาการศึกษ การสร้างความตระหนักรู้ และขีดความสามารถ ของมนุษย์และของสถาบันในเรื่องการลดปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพ ภูมิอากาศ การปรับตัว การลดผลกระทบ และการเตือนภัยล่วงหน้า

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) ดำเนินการ ให้เกิดผลตามพันธกรณีที่ผูกมัดต่อประเทศพัฒนาแล้วซึ่งเป็นภาคีของอนุสัญญา สหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่มีเป้าหมายร่วมกันระดมทุนจากทุกแหล่ง ให้ได้จำนวน 1 แสนล้านเหรียญสหรัฐต่อปี ภายในปี 2563 เพื่อจะแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายของประเทศกำลังพัฒนาในบริบทของการดำเนินการด้านการลดก๊าซเรือนกระจกที่สำคัญและมีความ โปร่งใสในการดำเนินงาน และทำให้กองทุน Green Climate Fund ดำเนินงานอย่างเต็มที่โดยเร็ว ที่สุดผ่านการให้ทุน (Capitalization)

2) ส่งเสริมกลไกที่จะเพิ่มขีดความสามารถในการวางแผนและการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างมีประสิทธิภาพในประเทศพัฒนาน้อยที่สุด และให้ความสำคัญต่อ ผู้หญิง เยาวชน และชุมชนท้องถิ่นและชายขอบ

เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทร ทะเลและ ทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

1) ป้องกันและลดมลพิษทางทะเลทุกประเภท โดยเฉพาะจากกิจกรรม บนแผ่นดิน รวมถึง ซากปรักหักพังทางทะเลและมลพิษของสารอาหาร (Nutrient Pollution) ภายในปี 2568

2) บริหารจัดการและปกป้องระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบทางลบที่มีนัยสำคัญ รวมถึง โดยการเสริมภูมิคุ้มกัน และปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟู เพื่อบรรเทาการมีมหาสมุทรที่มีสุขภาพดีและมี ผลผลิตภาพ ภายในปี 2563

3) ลดและแก้ปัญหามลพิษของการเป็นกรดในมหาสมุทร โดยรวมถึงผ่านทางการเพิ่มพูนความร่วมมือ ทางวิทยาศาสตร์ในทุกระดับ

4) ภายในปี 2563 ให้กำกับอย่างมีประสิทธิภาพในเรื่องการเก็บเกี่ยวและยุติการประมงเกินขีดจำกัด การประมงที่ผิดกฎหมาย ที่ไม่มีการรายงาน และที่ไม่มีการควบคุม และแนวปฏิบัติด้านการประมงที่เป็นไป ในทางทำลาย และดำเนินการให้เป็นผลตามแผนการบริหารจัดการที่อยู่บนฐานวิทยาศาสตร์ เพื่อจะฟื้นฟูมวลปลา (Fish Stock) ในเวลาที่สั้นที่สุดที่จะเป็นไปได้ อย่างน้อยที่สุดในระดับที่สามารถไปถึงจุดสูงสุดที่ให้ ผลตอบแทนแบบยั่งยืน (Maximum Sustainable Yield) ตามคุณลักษณะทางชีววิทยาของสัตว์น้ำเหล่านั้น

5) ภายในปี 2563 อนุรักษ์พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งอย่างน้อยร้อยละ 10 ให้เป็นไปตามกฎหมายระหว่าง ประเทศและภายในประเทศ และอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่ดีที่สุดที่มีอยู่

6) ภายในปี 2563 ยับยั้งรูปแบบการอุดหนุนการประมงบางอย่างที่มีส่วนทำให้เกิดการประมงเกิน ขีดจำกัด ขจัดการอุดหนุนที่มีส่วนทำให้เกิดการประมงที่ผิดกฎหมาย ที่ไม่มีการรายงาน และที่ไม่มีการควบคุม และระงับการริเริ่มการอุดหนุนในลักษณะดังกล่าว ตระหนักว่าการปฏิบัติที่เป็นพิเศษและแตกต่างที่เหมาะสม และมีประสิทธิผลสำหรับประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนา น้อยที่สุดควรเป็นส่วนควบในการเจรจา การอุดหนุนการประมงขององค์การการค้าโลก

7) ภายในปี 2573 เพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่รัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก และประเทศ พัฒนา น้อยที่สุดจากการใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน รวมถึงผ่านทางการบริหารจัดการอย่างยั่งยืนในเรื่อง การประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และการท่องเที่ยว

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) เพิ่มความรู้ทางวิทยาศาสตร์ พัฒนาขีดความสามารถในการวิจัย และถ่ายทอดเทคโนโลยีทางทะเล โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางทะเลของ คณะกรรมาธิการ สมุทรศาสตร์ระหว่างรัฐบาล เพื่อจะพัฒนาคุณภาพของมหาสมุทรและเพิ่มพูนให้

ความหลากหลายทางชีวภาพในทะเลมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาของประเทศกำลังพัฒนามากขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งในรัฐกำลัง พัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็กและประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

2) จัดให้มีการเข้าถึงทรัพยากรทางทะเลและตลาดสำหรับชาวประมงพื้นบ้านรายเล็ก

3) เพิ่มพูนการอนุรักษ์และการใช้มหาสมุทรและทรัพยากรเหล่านั้นอย่างยั่งยืน โดยการดำเนินการ ให้เกิดผลตามกฎหมายระหว่างประเทศตามที่สะท้อนใน UNCLOS ซึ่งเป็นกรอบทางกฎหมายสำหรับ การอนุรักษ์และการใช้มหาสมุทรและทรัพยากรเหล่านั้นอย่างยั่งยืน ตามที่ระบุใน ย่อหน้าที่ 158 ของ เอกสาร The Future We Want

เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง ป่าไม้ และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบก อย่างยั่งยืน จัดการป่า ไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้การกลายสภาพเป็น ทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและพื้นสภาพ กลับมาใหม่ และ หยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

1) สร้างหลักประกันว่าจะมีการอนุรักษ์ การฟื้นฟูป่า และการใช้ระบบ นิเวศบนบกและในน้ำ จัดในแผ่นดินรวมทั้งบริการทางระบบนิเวศอย่าง ยั่งยืน เฉพาะอย่างยิ่ง ป่าไม้ พื้นที่ชุ่มน้ำ ภูเขาและ เขตแห้งแล้ง โดยเป็นไป ตามข้อบังคับภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศ ภายในปี 2563

2) ส่งเสริมการดำเนินการด้านการบริหารจัดการป่าไม้ทุกประเภทอย่างยั่งยืน หยุดยั้งการ ตัดไม้ทำลายป่า ฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรม และเพิ่มการปลูกป่าและฟื้นฟูป่าทั่วโลก ภายในปี 2563

3) ต่อสู้การกลายสภาพเป็นทะเลทราย ฟื้นฟูป่าบนดินและดินที่เสื่อมโทรม รวมถึงแผ่นดินที่ ได้รับผลกระทบ จากการกลายสภาพเป็นทะเลทราย ความแห้งแล้ง และอุทกภัย และพยายามที่จะ บรรลุถึงโลกที่ไร้ความเสื่อม โทรมของที่ดิน ภายในปี 2573

4) สร้างหลักประกันว่าจะมีการอนุรักษ์ระบบนิเวศภูเขาและความหลากหลายทางชีวภาพ ของระบบนิเวศ เหล่านั้น เพื่อจะเพิ่มพูนขีดความสามารถของระบบนิเวศเหล่านั้นที่จะให้ ผลประโยชน์อันสำคัญต่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน ภายในปี 2573

5) ปฏิบัติการที่จำเป็นและเร่งด่วนเพื่อลดการเสื่อมโทรมของถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติ หยุดยั้ง การสูญเสีย ความหลากหลายทางชีวภาพ และภายในปี 2563 จะปกป้องและป้องกันการสูญพันธุ์ของ ชนิดพันธุ์ที่ ถูกคุกคาม

6) สร้างหลักประกันว่าจะมีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากร พันธุกรรมอย่าง เท่าเทียมและยุติธรรม และส่งเสริมการเข้าถึงทรัพยากรเหล่านั้นอย่างเหมาะสม

7) ปฏิบัติการอย่างเร่งด่วนเพื่อจะยุติการค้าและการขนย้ายชนิดพันธุ์พืชและสัตว์คุ้มครอง และแก้ปัญหาทั้ง อุปสงค์และอุปทานต่อผลิตภัณฑ์สัตว์ป่าที่ผิดกฎหมาย

8) นำมาตรการมาใช้เพื่อป้องกันการนำเข้าและลดผลกระทบของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานในระบบนิเวศ บกและน้ำและควบคุมหรือขจัด Priority Species ภายในปี 2563

9) บูรณาการมูลค่าของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพเข้าไปสู่การวางแผนกระบวนการพัฒนา ยุทธศาสตร์การลดความยากจน และบัญชีที่ระดับท้องถิ่นและระดับประเทศภายในปี 2563

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) ระดมและเพิ่มทรัพยากรทางการเงินจากทุกแหล่งเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

2) ระดมทรัพยากรจากทุกแหล่งและทุกระดับเพื่อสนับสนุนเงินแก่การบริหารจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และจัดหาแรงจูงใจที่เหมาะสมสำหรับประเทศกำลังพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าในการบริหารจัดการ ซึ่งรวมถึงการอนุรักษ์และการปลูกป่า

3) เพิ่มทุนการสนับสนุนในระดับโลกสำหรับความพยายามที่จะต่อสู้การค้าและการเคลื่อนย้ายชนิดพันธุ์ คุ้มครอง รวมถึงโดยการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่น

เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมสังคมที่สงบสุขและครอบคลุมเพื่อการ พัฒนาที่ยั่งยืน ให้ทุกคนเข้าถึงความยุติธรรม และสร้างสถาบัน ที่มีประสิทธิภาพ รับผิดชอบ และครอบคลุมในทุกระดับ

1) ลดความรุนแรงทุกรูปแบบและอัตราการตายที่เกี่ยวข้องในทุกแห่งให้ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ

2) ยุติการข่มเหง การใช้หาประโยชน์อย่างไม่ถูกต้อง การค้ามนุษย์ และความรุนแรงและการทรมานทุกรูปแบบที่มีต่อเด็ก

3) ส่งเสริมนิติธรรมทั้งในระดับชาติและระหว่างประเทศ และสร้าง หลักประกันว่าจะมีการเข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมแก่ทุกคน

4) ลดการลักลอบเคลื่อนย้ายอาวุธและเงิน เสริมความแข็งแกร่งของกระบวนการติดตามและการส่งคืน สินทรัพย์ที่ถูกขโมยไป และต่อสู้กับอาชญากรรมที่จัดตั้งในลักษณะองค์กรทุกรูปแบบ ภายในปี 2573

5) ลดการทุจริตในตำแหน่งหน้าที่และการรับสินบนทุกรูปแบบ

6) พัฒนาสถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และโปร่งใสในทุกระดับ

7) สร้างหลักประกันว่าจะมีกระบวนการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบ ครอบคลุม มีส่วนร่วม และมีความ เป็นตัวแทนที่ดี ในทุกระดับการตัดสินใจ

8) ขยายและเสริมความแข็งแกร่งของการมีส่วนร่วมของประเทศกำลังพัฒนาในสถาบันโลกาภิบาล

9) จัดให้มีเอกลักษณ์ทางกฎหมายสำหรับทุกคน โดยรวมถึงการให้มีสถิติบัตร ภายในปี 2573

10) สร้างหลักประกันว่าสาธารณชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและมีการปกป้องเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยเป็นไปตามกฎหมายภายในประเทศและความตกลงระหว่างประเทศ

โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

1) เสริมความแข็งแกร่งของสถาบันระดับชาติที่เกี่ยวข้อง โดยรวมถึงกระทำผ่านความร่วมมือระหว่าง ประเทศ เพื่อสร้างขีดความสามารถในทุกระดับ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา เพื่อจะป้องกัน ความรุนแรงและต่อสู้กับการก่อการร้ายและอาชญากรรม

2) ส่งเสริมและบังคับใช้กฎหมายและนโยบายที่ไม่เลือกปฏิบัติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เป้าหมายที่ 17 เสริมความเข้มแข็งให้แก่กลไกการดำเนินงานและฟื้นฟู สภาพหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

การเงิน

1) เสริมความแข็งแกร่งของการระดมทรัพยากรภายในประเทศ โดยรวมถึง ผ่านทางการสนับสนุนระหว่างประเทศไปยังประเทศกำลังพัฒนา เพื่อพัฒนา ขีดความสามารถภายในประเทศในการเก็บภาษีและรายได้ของอื่นๆ ของรัฐ

2) ประเทศพัฒนาแล้วจะดำเนินการให้เป็นผลตามพันธกรณีเรื่องการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่าง เป็นทางการ โดยเต็มที่ โดยรวมถึงพันธกรณีที่ให้ไว้โดยประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศที่จะบรรลุเป้าหมาย การมีสัดส่วน ODA/GNI ร้อย 0.7 สำหรับให้แก่ประเทศกำลังพัฒนา และมีสัดส่วน ODA/GNI ร้อยละ 0.15 ถึง 0.20 สำหรับให้แก่ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด โดยสนับสนุนให้ผู้ให้ ODA พิจารณาตั้งเป้าหมายที่จะให้มี สัดส่วน ODA/GNI ถึงอย่างน้อยร้อยละ 0.20 สำหรับให้แก่ประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

3) ระดมทรัพยากรทางการเงินเพิ่มเติมจากแหล่งที่หลากหลายไปยังประเทศกำลังพัฒนา

4) ช่วยประเทศกำลังพัฒนาในการบรรลุความยั่งยืนของหนี้ระยะยาว โดยใช้นโยบายที่ประสานงานกันที่มุ่ง ส่งเสริมการจัดการเงินทุน โดยการก่อหนี้ การบรรเทาหนี้และการปรับโครงสร้างหนี้ตามความเหมาะสม และ แก้ปัญหาหนี้ต่างประเทศของประเทศที่ยากจนและมีหนี้สินในระดับสูงเพื่อลดการประสบปัญหาหนี้

5) ใช้และดำเนินการให้เกิดผลตามระบอบการส่งเสริมการลงทุนสำหรับประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

เทคโนโลยี

6) เพิ่มพูนความร่วมมือระหว่างประเทศและในภูมิภาคแบบเหนือ-ใต้ , ใต้-ใต้ และไตรภาคี และการเข้าถึง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม และยกระดับการแบ่งปันความรู้ตามเงื่อนไขที่ตกลงร่วมกัน โดยรวมถึง ผ่านการพัฒนาการประสานงานระหว่างกลไกที่มีอยู่เดิมเฉพาะอย่างยิ่ง ในระดับของสหประชาชาติ และผ่าน ทางกลไกอำนวยความสะดวกด้านเทคโนโลยีของโลก

7) ส่งเสริมการพัฒนา การถ่ายทอด และการเผยแพร่เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ให้กับประเทศ กำลังพัฒนาภายใต้เงื่อนไขที่อำนวยความสะดวกแก่ประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งตามเงื่อนไขสิทธิพิเศษตามที่ตกลง ร่วมกัน

8) ให้ธนาคารเทคโนโลยีและกลไกการเสริมสร้างขีดความสามารถด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและ นวัตกรรมสำหรับประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ทำงานได้อย่างเต็มที่ ภายในปี 2560 และเพิ่มพูนการใช้เทคโนโลยี สนับสนุนที่สำคัญ (Enabling Technology) เฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

การเสริมสร้างขีดความสามารถ

9) เพิ่มพูนการสนับสนุนระหว่างประเทศสำหรับการดำเนินการด้านการเสริมสร้างขีดความสามารถที่มี ประสิทธิภาพและมีการตั้งเป้าในประเทศกำลังพัฒนาเพื่อสนับสนุนแผนระดับชาติ ที่จะดำเนินงานในทุกเป้าหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงผ่านทางความร่วมมือแบบเหนือ-ใต้ , ใต้-ใต้ และไตรภาคี

การค้า

10) ส่งเสริมระบบการค้าพหุภาคีที่เป็นสากล มิกดิกา เปิดกว้าง ไม่เลือกปฏิบัติ และเสมอภาค ภายใต้ องค์การการค้าโลก โดยรวมถึงผ่านการสิ้นสุดการเจรจาภายใต้วาระการพัฒนารอบโดฮา

11) เพิ่มส่วนแบ่งการส่งออกของประเทศกำลังพัฒนาในการส่งออกทั่วโลกให้สูงขึ้นอย่าง มีนัยสำคัญ โดย เพิ่มส่วนแบ่งของประเทศพัฒนาน้อยที่สุดให้สูงขึ้น 2 เท่าในปี 2563

12) ทำให้เกิดการดำเนินการในเวลาที่เหมาะสมในเรื่องการเข้าถึงตลาดปลอดภาษีและ ปลอดการจำกัด ปริมาณในระยะยาวสำหรับประเทศพัฒนาน้อยที่สุด โดยให้สอดคล้องกับการ ตัดสินใจขององค์การการค้าโลก โดยรวมถึงการสร้างหลักประกันว่ากฎด้วยแหล่งกำเนิดสินค้าที่มี

การให้สิทธิพิเศษทางการค้าที่ใช้กับประเทศ พัฒนาน้อยที่สุดจะมีความโปร่งใสและเรียบง่าย และมี ส่วนช่วยอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงตลาด

ประเด็นเชิงระบบ ความสอดคล้องเชิงนโยบายและเชิงสถาบัน

13) เพิ่มพูนเสถียรภาพเศรษฐกิจมหภาคของโลก โดยรวมถึงผ่านทางการประสานงาน นโยบายและความ สอดคล้องเชิงนโยบาย

14) ยกระดับความสอดคล้องเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

15) เคารพพื้นที่ทางนโยบายและความเป็นผู้นำของแต่ละประเทศที่จะสร้างและดำเนินงาน ตามนโยบาย เพื่อการจัดความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

หุ้นส่วนความร่วมมือจากภาคส่วนที่หลากหลาย

16) ยกระดับหุ้นส่วนความร่วมมือระดับโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยร่วมเติมเต็มโดย หุ้นส่วนความร่วมมือจากภาคส่วนที่หลากหลายซึ่งจะระดมและแบ่งปันความรู้ ความเชี่ยวชาญ เทคโนโลยี และทรัพยากร เงิน เพื่อจะสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกประเทศ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา

17) สนับสนุนและส่งเสริมหุ้นส่วนความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาครัฐ-ภาคเอกชน และ ประชาสังคม โดย สร้างบนประสบการณ์และกลยุทธ์ด้านทรัพยากรของหุ้นส่วน

ข้อมูล การติดตาม และการตรวจสอบได้

18) ยกระดับการสนับสนุนด้านการเสริมสร้างขีดความสามารถให้กับประเทศกำลังพัฒนา รวมถึงประเทศ พัฒนาน้อยที่สุดและรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก ให้เพิ่มการมีอยู่ของข้อมูลที่มีคุณภาพ ทันเวลาและ เชื่อถือได้ ที่จำแนกในเรื่องราวได้ เพศ อายุ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ สถานะการ อพยพ ความบกพร่องทางร่างกาย ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ และคุณลักษณะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องตาม บริบทของประเทศ ภายในปี 2563

19) ต่อยอดจากข้อริเริ่มที่มีอยู่แล้วในการพัฒนาการตรวจวัดความก้าวหน้าของการพัฒนาที่ ยั่งยืนที่มีผลต่อ ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ และสนับสนุนการสร้างขีดความสามารถด้าน สถิติในประเทศกำลังพัฒนา ภายในปี 2573

สำหรับประเทศไทยเองนั้น นอกจากการพัฒนาใน 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อมตาม แนวทางของ SDGs แล้ว ประเทศไทยยังให้ความสำคัญกับมิติทางด้านวัฒนธรรม

อีกด้วย และการจะบรรลุ ความสำเร็จของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์นักพัฒนา ที่ทรงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและระดับนานาชาติได้พระราชทานเข็มทิศการพัฒนา ไว้ให้ทุกภาคส่วนน้อมนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม นั่นคือ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนว พระราชดำริที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาบนพื้นฐานของทางสายกลางและ ความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่ความสุขในการดำเนินชีวิตและสร้างสัมฤทธิ์ผลแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7.1 เอกสารวิจัยในประเทศไทย

วิษณุ พลอยศรี (2547) ศึกษาการบริหารจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน:ศึกษากรณีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านแหลมทอง ตำบลโนนก่อ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านแหลมทองมีลักษณะการบริหารจัดการและกระบวนการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ชุมชนบ้านแหลมทองมีการทำการเกษตรแบบไร่ นาสวนผสม เน้นการมีอยู่ มีกิน และเน้นการพึ่งพาตนเองได้ภายในชุมชน 2) ชุมชนบ้านแหลมทองเน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงโดยมีศูนย์การเรียนรู้เป็นองค์กรที่สำคัญ 3) ชุมชนบ้านแหลมทองมุ่งเน้นการปลูกจิตสำนึกของคนภายในชุมชน โดยมีองค์กรชุมชนที่สำคัญคือ ศูนย์เด็กและศูนย์จิตใจเป็นองค์กรที่สำคัญในการพัฒนา 4) ชุมชนบ้านแหลมทองมีการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนภายในชุมชน ซึ่งได้แก่กลุ่มแปรรูปผลเมืองพื้นเมือง กลุ่มแปรรูปดินลูกรังทำอิฐบล็อก และกลุ่มพลังงานธรรมชาติ

หนูเวียง วงศ์ประเทศ (2548) ได้ทำการศึกษาแนวคิดและวิธีการจัดการป่าสาธารณะประโยชน์ของชุมชน ซึ่งพบว่า พื้นที่ป่าโคนแดง ได้แก่ บ้านโพนเขวา หมู่ 1 , บ้านกอก หมู่ 4 , บ้านดอนสั้น หมู่ 8 และบ้านโนนสังข์ หมู่ 9 โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ช่วงก่อตั้งชุมชน - พ.ศ.2530 ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าในการดำรงชีวิต และช่วงที่สอง พ.ศ.2531 - ปัจจุบันช่วงป่าถูกคนในชุมชนเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินและปลูกพริก เมื่อประชากรเพิ่มขึ้น คนในชุมชนขาดแคลนพื้นที่ทำกิน จึงมีการบุกรุกพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์ เพื่อใช้ในการเพาะปลูกและใช้

ประโยชน์จากทรัพยากรที่อยู่ในป่าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในชุมชนมีแนวทางการจัดการป่าโนนแดงโดยแบ่งออกเป็นสามกลุ่ม กลุ่มแรก ต้องการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าโนนแดง กลุ่มที่สอง ต้องการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าโนนแดง และกลุ่มที่สาม ต้องการให้ผู้ไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าโนนแดงเสียภาษีให้กับรัฐ เพื่อนำเงินมาพัฒนาชุมชนต่อไป

ศศิพงษ์ โออินทร์ (2555) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน มิติที่ดินทำการเกษตรในเขตอุทยานแห่งชาติคอกยุงคา ตำบลศิลาแดง อำเภอปัว จังหวัดน่าน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1. ประเด็นความขัดแย้งเรื่องที่ดินของชุมชนในเขตอุทยาน 2. กระบวนการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน 3. กระบวนการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่นำไปสู่การแก้ปัญหาความขัดแย้ง จากการศึกษาพบว่า ปัญหาความขัดแย้งเรื่องที่ดินในช่วงแรกเกิดจากระหว่างชาวบ้านด้วยกัน เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรไม่เพียงพอส่งผลให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำและทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำตามมา ต่อมาปัญหาเรื่องพื้นที่ทับซ้อนกันระหว่างเขตอุทยานแห่งชาติกับที่ทำกรเกษตรและป่าชุมชนของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีการรวมตัวเพื่อเรียกร้องสิทธิและต้องการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และชุมชนสามารถเจรจาต่อรองกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน ส่งผลให้การแก้ปัญหาไปในทิศทางที่ดีและทุกฝ่ายยอมรับกันมากขึ้น

อภิชาติ ใจอารีย์ (2555) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี เพื่อจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านพุเตย มีศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรท้องถิ่น 2) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน 4) ด้านการร่วมกลุ่ม 5) ด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และ 6) ด้านศักยภาพผู้นำ และจากการถอดประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ทำให้ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย 1) การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน 2) เสริมสร้างความเข้มแข็งของศักยภาพชุมชน 3) การพัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน และภาคส่วนอื่นมีบทบาทในด้านวิชาการและงบประมาณ

ปานิสรา ตรัสสร (2559) ทำการศึกษา ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัย ระดับภาวะผู้นำการ

เปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการมีอิทธิพลของมีอุดมการณ์ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลด้านการกระตุ้นทางปัญญา และด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ตามลำดับ ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ตามความคิดเห็นของบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า จำแนกตามระดับการศึกษา ประเภทบุคคล และหน่วยงานที่สังกัด โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ ผู้บริหารควรมี การปรึกษาหารือกับทุกฝ่ายเพื่อให้เกิดเป้าหมายที่เป็นทิศทางเดียวกัน ไม่ควรยึดถือตัวเองมากเกินไป การที่ผู้บริหารจะสั่งการสิ่งใดควรอยู่บนความถูกต้องเหตุผล ความจำเป็นและความจำเป็นไปได้ของงานที่ทำ ควรยกย่องชมเชย ให้กำลังใจ หรือให้รางวัลเมื่อมีผลงานที่เกิดกับองค์กร เพื่อให้มีกำลังใจปฏิบัติงานต่อไป ถ้าทำงานใดไม่สำเร็จไม่ควรว่ากล่าวติเตียนต่อหน้าคนอื่น หรือในที่ประชุม ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากร ได้มีโอกาสเรียนต่อสูงขึ้น ควรสนับสนุนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงาน ควรกล้าตัดสินใจในการมอบหมายงาน ไม่ควรเกรงใจผู้อาวุโสมากเกินไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรศึกษาภูมิหลังของร่วมงานแต่ละคน ถึงความสามารถที่โดดเด่น ความถนัด แล้วมอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ ความสามารถผู้ปฏิบัติ รวมถึงการวางตัวเป็นกลางไม่เอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีผลประโยชน์ส่วนตัว

พรเทพ ศรีธนาธร (2552) ได้ทำการศึกษา การจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในการพัฒนาท้องถิ่น: การปฏิบัติของชุมชน, ประชาชน การมีส่วนร่วมและความสำเร็จของการอนุรักษ์ป่า จากการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนล้วนประสบกับวิกฤตจากการบุกรุกป่า สัมปทานการตัดไม้และสัมปทานหินแกรนิตจนกระทบต่อสภาพป่าไม้ ซึ่งชาวบ้านเรียนรู้จากประสบการณ์การตัดไม้ทำลายป่าและผลักดันให้ตนเองสร้างการเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อรักษาป่า ด้วยการขยายป่าไม้ของชุมชนมีส่วนร่วมในทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดเรื่องป่าชุมชนได้ถูกนำมาใช้และจัดตั้งขึ้น โดยมีการแทรกแซงและการสนับสนุนจากภาครัฐในระดับหนึ่งจากองค์กรต่างๆ การแทรกแซงของรัฐบาลส่วนใหญ่อยู่ในรูปของงบประมาณเพิ่มเติมสนับสนุนและดำเนิน โครงการขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนในพระบรมราชูปถัมภ์กรมป่าไม้และมักจะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนผ่าน โครงการพัฒนาป่าไม้ภายใต้การทำงานของมูลนิธิไม่แสวงหาผลกำไร นอกจากนี้ผู้นำ คือบุคคลสำคัญในความสำเร็จของการอนุรักษ์ป่าไม้ ในผืนป่าชุมชนชนบทของไทยโดยเฉพาะภาคเหนือมีให้เห็นกันทั่วไปอยู่ร่วมกันในวิถีชีวิตดั้งเดิม วิถีชีวิตของพวกเขาทำให้ผู้คนเข้มแข็งมิตรภาพ ความสามัคคี และความพมเคาพ

ด้วยวิธีนี้ชุมชนจึงมีผู้นำมากกว่าหนึ่งคนนอกจากผู้ใหญ่บ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นตัวแทนของผู้เฒ่าผู้แก่และผู้นำโดยธรรมชาติจากกลุ่มอาชีพ ทุกป่าชุมชนในการศึกษามีผู้นำโดยธรรมชาติ และเป็นไปค่อนข้างยากสำหรับผู้ที่มาจากชุมชนอื่นที่จะกลายเป็นผู้นำชุมชน ดังนั้นป่าชุมชนควรเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับคนรุ่นต่อไปของผู้นำ ป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จหลายแห่งสูญเสียความสมดุลเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงหรือการเกษียณอายุหรือการเสียชีวิตของผู้นำ ซึ่งนวัตกรรมเหล่านี้เพื่อประสานการใช้ประโยชน์ป่าไม้และความยั่งยืนในการศึกษารั้วนี้ ป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงปรัชญาในชีวิต การทำงาน และการอนุรักษ์ป่าไม้ ระดับของการสมัครคือสังเกตได้ชัดเจนในไร่คงและนครพอเพียงในที่สุดจะเห็นได้ว่าความสำเร็จของป่าชุมชนภาคเหนือไม่ขึ้นอยู่กับจำนวนป่าชุมชนที่มีอยู่ ก่อนข้างจะมีประสิทธิภาพแนวทางการจัดการที่กำหนดศักยภาพสู่ความสำเร็จ เป็นป่าชุมชนแตกต่างกันในด้านที่ตั้ง ลักษณะป่าไม้ บรรทัดฐาน และวัฒนธรรม หากที่ตายตัวสูตรสำเร็จก็ทำไม่ได้ แนวทางการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันของแต่ละคน

เดือนนภา ภูทอง (2561) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ ผลการศึกษาพบว่าการบริหารราชการแบบหลักการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการป่าชุมชนในแง่อำนาจรัฐมีปัญหาทางด้านกฎหมายทับซ้อนกับกฎกติกาของชุมชน การต่อรองในเรื่องสิทธิได้นำไปสู่การสร้างกลไกที่เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลได้ กรณีป่าชุมชน คือตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทยได้อย่างชัดเจนมิติการจัดการเชิงพื้นที่และการบริหารจัดการในเชิงวิชาการป่าไม้มากกว่าการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติขาดการบูรณาการระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมขาดการบูรณาการระหว่างทรัพยากรป่าไม้กับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการดำเนินงานจัดการของชุมชน กระบวนทัศน์และรากฐานของการจัดการป่าชุมชน รวมถึงกฎหมายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสิทธิป่าชุมชนและยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการป่าชุมชน เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ภาคเหนือ นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางการร่วมมือ โดยภาครัฐสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบายผ่านรูปแบบการบริหารจัดการป่าชุมชน อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมเป็นแผนพัฒนาโครงสร้างด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อไป

อุไรวรรณ เมะบ้าน (2563) ได้ทำการศึกษา การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า บริบทที่มีผลต่อการบริหารจัดการทุนทางสังคม ด้านสภาพทุนทางสังคมของชุมชน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยด้านทุนมนุษย์พบว่าหากผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างจริงจัง จะทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ซึ่งทุนมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ โดยมีทุนทางสถาบันต่างๆ ในพื้นที่ เข้าเป็นภาคีเครือข่าย สร้างการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและสิ่งต่างๆ ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ชุมชนเข้มแข็งต้องอาศัยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนามากกว่าอาศัยการช่วยเหลือจากภาครัฐ การใช้กลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง พบว่า มีการขับเคลื่อนชุมชนโดยมีการวางแผน และการประสานงานภายในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ประชาชน เข้ามามีบทบาทในการร่วมศึกษาปัญหา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และวางแผนในการดำเนินงาน และประสานงานร่วมกัน กลยุทธ์การบริหารจัดการที่ชุมชนนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง คือ การจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ การบริหารทุนทางสังคมจึงเป็นปัจจัยความสำเร็จหลักของการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองในชุมชนท้องถิ่นไทย

อรุณี อินเทพ (2563) ได้ทำการศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน กรณีศึกษาชุมชนคอนศรีชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนคอนศรีชัยมีกระบวนการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวชุมชนครบทั้ง 4 ขั้นตอนตามแนวคิดของ โคเฮน และ อพฮอฟฟ์ (1998) ได้แก่ (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนรวมทั้งกำหนดทรัพยากรที่จะใช้ (2) การมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ประสานงาน ร่วมใช้แรงงานในการดำเนินกิจกรรม (3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม และ (4) การประเมินผล แม้ยังเป็นเพียงการสังเกตและหารือในกลุ่มเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น 2) แนวทางยกระดับกระบวนการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวชุมชนของชุมชนคอนศรีชัย เพื่อปรับตัวรองรับการท่องเที่ยวในอนาคต ควรเริ่มที่การปรับตัวระยะสั้น ด้วยการเพิ่มรูปแบบการให้บริการและกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น เพิ่มจำนวนสมาชิกให้มีศักยภาพในการปรับตัวรองรับนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาล และกระแสการท่องเที่ยวในอนาคต 3) แนวทางการ

พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนของชุมชนคอนกรีตห้วยนางรัฐในพื้นที่ ตลอดจนชุมชนใกล้เคียงจัดทำเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา “เครือข่ายชุมชนจัดการท่องเที่ยวตำบลศรีดอนชัย”

2.7.2 เอกสารวิจัยต่างประเทศ

Maharjan (2005) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในทรัพยากรป่าไม้การจัดการในเนปาล ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นอยู่ของชาวเนปาลขึ้นอยู่กับทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างมาก นอกเหนือไปจากการทำนา ป่าไม้มีส่วนสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีของครัวเรือนเกษตรกรที่เข้าถึงทางเลือกแหล่งต่างๆ เช่น พลังงานในการปรุงอาหาร โภชนาการสำหรับสัตว์ วัสดุสำหรับทำปุ๋ย และก่อสร้าง วัสดุสำหรับที่พักพิงมีจำนวนจำกัด ดังนั้น ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนบนเนินเขาได้รับผลกระทบโดยตรงจากการจัดการทรัพยากรป่าไม้เหล่านี้ ปัจจุบันมีสี่กลุ่มผู้ใช้ป่าชุมชนที่มีเชื้อชาติผสมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดการป่าไม้ ทรัพยากร ซึ่งทำให้เข้าถึงได้ง่ายทรัพยากรป่าไม้ ส่วนใหญ่เป็นเชื้อเพลิงไม้ อาหารสัตว์ กล่าวคือ ส่งมอบการจัดการป่าไม้ให้กับกลุ่มผู้ใช้ในตามแนวคิดป่าชุมชน สิ่งแวดล้อมในการใช้ทรัพยากรป่าไม้ดีขึ้นให้กับทุกชุมชน พร้อมด้วยกรณีตัวแทนป่าในชุมชน ส่งผลให้ความเป็นอยู่ที่ดีของทุกชุมชน

Pokharel (2002) ได้ทำการศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนป่าไม้เพื่อการดำรงชีวิตของประชาชนและความยั่งยืนของป่าไม้: ประสบการณ์จากเนปาล ผลการศึกษาพบว่า การทำป่าชุมชนมีส่วนสำคัญต่อการปรับปรุงสภาพป่าไม้และความเป็นอยู่ของประชาชนใน 3 ด้าน คือ การสร้างทุนในชุมชนชนบท , การปฏิรูปนโยบายและธรรมาภิบาลขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ และมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างพลังชุมชนและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และป่าไม้ชุมชนได้กลายเป็นช่องทางเพิ่มทุนของผู้ใช้ป่าชุมชนโดยทุนธรรมชาติ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ และทุนการเงิน ในด้านการปฏิรูปธรรมาภิบาลผ่านการทำป่าชุมชนนั้น เกิดการปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงานของเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ ไปเป็นบทบาทของผู้อำนวยความสะดวกและที่ปรึกษา ส่งผลให้ทัศนคติและพฤติกรรมของพนักงานภาครัฐหลายคน (ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้) เกิดการเปลี่ยนแปลง และพลังชุมชนและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ป่าไม้ชุมชนได้กลายเป็นเครื่องมือในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการทางสังคมที่ส่งเสริมสมาชิกที่ยากจนและผู้ด้อยโอกาสในชุมชน เกิดความตระหนักเกิดขึ้นในหมู่สมาชิกที่ด้อยโอกาสและคนชายขอบของกลุ่มในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมกัน ความยุติธรรมทางสังคม และการกีดกันจากกระบวนการทางสังคมและการเมือง

Borges-Mendez (2008) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาอย่างยั่งยืนและการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมของป่าชุมชน: กรณีขององค์กรพัฒนาเอกชน ผลการศึกษาพบว่า ในคอสตาริกา ระหว่างปี ค.ศ. 1950 ถึง ค.ศ. 1994 การตัดไม้ทำลายป่าในคอสตาริกาเป็นอัตราที่รวดเร็วที่สุดในซีกโลกตะวันตก เป็นกรณีศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชนที่สร้างขึ้นเพื่อหยุดการตัดไม้ทำลายป่าและเพื่อส่งเสริมทางเลือกสำหรับการพัฒนาป่าไม้อย่างยั่งยืน เกิดขึ้นเมื่อคอสตาริกาอยู่ระหว่างกระบวนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากวิกฤตหนี้ในปี ค.ศ. 1980 รัฐบาลคอสตาริกา กำลังลดการแทรกแซงในด้านนโยบายหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการผลิตทางการเกษตร และการประเมินนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอีกครั้ง บริบทที่ผันผวนดังกล่าวอธิบายการตัดสินใจขององค์กรพัฒนาเอกชน ในการท้าทายภูมิปัญญาดั้งเดิมเกี่ยวกับการปฏิบัติที่มีส่วนร่วมของ NGO ในการทำป่าชุมชน มันตัดสินใจที่จะไม่ “จัดระเบียบก่อน” ว่าการเลือกตั้งเป็นข้อกำหนดเบื้องต้นสำหรับการหยุดการตัดไม้ทำลายป่า การจัดระเบียบที่เข้มงวดอาจเป็นอันตรายต่อการออกตัวและการพัฒนาโครงการริเริ่มต่อต้านการตัดไม้ทำลายป่า ผลลัพธ์เป็นไปในเชิงบวกเนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชน มีส่วนช่วยในการหยุดการตัดไม้ทำลายป่า

2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน : ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ผู้ศึกษาได้อาศัยกรอบแนวคิดที่สังเคราะห์ได้จากการทบทวนวรรณกรรม ดังแสดงในรูปที่ 2.3

รูปที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ที่มา : ผู้วิจัย, 2567

จากรูปกรอบแนวคิด ผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จากข้อเสนอของ Cohen and Uphoff (1981), Bass and Avolio (1994), DFID (1999) และ UN (2015) แสดงตัวแปรหลักในการศึกษาครั้งนี้ คือ การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งจะศึกษาจากประเด็นสำคัญที่กำหนดขึ้นเป็นองค์ประกอบตัวแปร 3 ด้าน ประกอบด้วย องค์ประกอบตัวแปร ด้านที่ 1 คือกระบวนกรมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาค

ประชาสังคม ใช้แนวคิดของ Cohen & Uphoff (1981) จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมมี 4 รูปแบบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ, การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน, การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์, การมีส่วนร่วมในการประเมินผล องค์ประกอบตัวแปร ด้านที่ 2 คือ ภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดของ Bass & Avolio (1994) เพื่อทำการศึกษาภาวะผู้นำซึ่งมีส่วนสำคัญในการที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนดำเนินไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน และประสบความสำเร็จ ด้วยภาวะผู้นำที่มีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์, การสร้างแรงบันดาลใจ, การกระตุ้นทางปัญญา, การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล องค์ประกอบตัวแปรที่ 3 คือ รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืน ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดของ The Department for International Development (DFID, 1999) ซึ่งมีอยู่ 5 ประเภท ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงินนำไปสู่ องค์ประกอบตัวแปร ด้านที่ 4 คือ ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งเกิดจากกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ซึ่งผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิดขององค์การสหประชาชาติเรื่องเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) (UN, 2015) เป็นฐานในการศึกษา โดยนำมาปรับและสังเคราะห์ให้เหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษา ซึ่งผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะศึกษาจาก มิติสำคัญ 4 เรื่อง ได้แก่ ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ พอดีกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ , การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย

3.1 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางหลักในการอธิบายปรากฏการณ์เพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยผู้ศึกษาได้ใช้วิธีดำเนินการศึกษาเป็น 2 ลักษณะคือ

1) การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Study) โดยศึกษาค้นคว้าเอกสารหลายประเภท ได้แก่ วิเคราะห์จากโครงการจัดตั้งป่าชุมชน ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 (พ.ศ.2561-2580) แผนปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวทางเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) แผนพัฒนาการเอกสารเกี่ยวกับป่าชุมชน และเอกสารข้อมูลพื้นที่ของชุมชน เป็นต้น เอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษา ได้แก่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมถึงเอกสารวิจัยและรายงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้อง

2) การศึกษาภาคสนาม (Field Research) โดยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยมีการระบุกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้

ป่าชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐ จากกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดพะเยา ได้แก่

- 1) ผู้อำนวยการสำนักจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน
- 2) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน
- 3) ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน

- 4) ผู้อำนวยการส่วนพัฒนานวนศาสตร์ สำนักจัดการป่าชุมชน
- 5) ผู้อำนวยการส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 2 (เชียงราย)
- 6) ผู้อำนวยการจัดการที่ดินป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3(แพร่)
- 7) คณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดพะเยา

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลภาคประชาสังคมจากชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ได้แก่

- 1) ประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่
- 2) เจ้าอาวาสวัดปี่
- 3) หัวหน้าอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตรวจตราป่าชุมชน
- 4) ตัวแทนกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน
- 5) ผู้นำด้านพิธีกรรม
- 6) ปราชญ์ชาวบ้านด้านยาพื้นบ้านและยาสมุนไพร
- 7) ตัวแทนชุมชนบ้านปี่

ป่าชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

กลุ่มที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐ จากกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดแพร่ ได้แก่

- 1) ผู้อำนวยการสำนักจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน
- 2) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน
- 3) ผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการป่าชุมชน
- 4) ผู้อำนวยการส่วนพัฒนานวนศาสตร์ สำนักจัดการป่าชุมชน
- 5) ผู้อำนวยการส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 (แพร่)
- 6) ผู้อำนวยการจัดการที่ดินป่าไม้ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 (แพร่)
- 7) คณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดแพร่

กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลภาคประชาสังคมป่าชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ได้แก่

- 1) ประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านปง
- 2) เจ้าอาวาสวัดบ้านปง

- 3) กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่า
- 4) ตัวแทนกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน
- 5) ประธานกองทุนหมู่บ้าน
- 6) ปราชญ์ชาวบ้านด้านปลูกไผ่
- 7) ตัวแทนชุมชนบ้านปาง

การศึกษาภาคสนาม (Field Research) โดยการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนาเพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่ม ดังนี้

- 1) ตัวแทนชุมชนบ้านป่าห่ม 1 และห่ม 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 8 ราย
- 2) ตัวแทนชุมชนบ้านปาง ห่ม 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ จำนวน 8 ราย

3.2 เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาด้านการบริหารจัดการพื้นที่ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืน ระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านป่าห่ม 1 และห่ม 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปาง ห่ม 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ได้ใช้วิธีที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ดังต่อไปนี้

- 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ลักษณะของการสัมภาษณ์ที่มีคำถามและข้อกำหนดแน่นอนตายตัวจะสัมภาษณ์ผู้ใดก็ใช้คำถามแบบเดียวกัน เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาสังคม ประกอบด้วยคำถามดังต่อไปนี้

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป
- ชื่อ - สกุลผู้ให้สัมภาษณ์
- ตำแหน่ง
- หน่วยงานที่สังกัด
- หน้าที่รับผิดชอบ

ส่วนที่ 2

1) กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม

1.1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

1.1.1) ท่านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการป่าชุมชน หรือไม่อย่างไร

1.1.2) ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอกฎหมาย กฎ ระเบียบ ในการจัดตั้งป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

1.1.3) ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผน และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

1.2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

1.2.1) ท่านมีส่วนร่วมในการนำข้อบังคับทางกฎหมาย ได้แก่ กฎ ระเบียบ ต่าง ๆ มาใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

1.2.2) ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้วางแผนไว้ในการบริหารจัดการป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

1.2.3) ท่านมีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและทำให้เกิดความร่วมมือของประชาชนเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่หรือไม่ อย่างไร

1.3) การมีส่วนร่วมในการใช้ผลประโยชน์

1.3.1) ท่านและชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างไรบ้าง

1.3.2) ท่านและชุมชนมีรูปแบบการทดแทนผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชนอย่างไร เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรของป่าชุมชนที่เพียงพอและต่อเนื่อง จนนำไปสู่ความยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร

1.3.3) ท่านและชุมชนมีการแบ่งปันผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชนซึ่งกันและกันหรือไม่ อย่างไร

1.4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

1.4.1) ท่านมีส่วนร่วมในการติดตาม เพื่อประเมินโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของป่าชุมชนว่ามีปัญหา อุปสรรคอย่างไร หรือไม่ และมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางแก้ไขหรือไม่ อย่างไร

1.4.2) ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลความสำเร็จของการบริหารจัดการป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

2) รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชน

2.1) ทุนมนุษย์

2.1.1) ท่านเห็นว่า ทักษะ องค์ความรู้ ความสามารถในแต่ละด้านของประชาชนในชุมชน มีส่วนทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร

2.1.2) ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและวิธีการ ถ่ายทอดความรู้เฉพาะด้านให้กับคนรุ่นต่อไปหรือไม่ อย่างไร เพื่อให้องค์ความรู้เหล่านี้ยังคงอยู่สืบไป

2.2) ทุนทางสังคม

2.2.1) ท่านเห็นว่า กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำหมู่บ้าน มีความเข้มแข็ง และได้รับความไว้วางใจจากชุมชนหรือไม่ อย่างไร

2.2.2) ท่านเห็นว่า จากคำถามข้อข้างต้น กลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำชุมชน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการบริหารจัดการป่าชุมชนมากน้อย เพียงใด เพราะเหตุใด

2.3) ทุนทางธรรมชาติ

2.3.1) ท่านเห็นว่า สภาพป่าชุมชนทั้งก่อนและหลังการดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน มีความแตกต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใด

2.3.2) ท่านคิดว่า ชุมชนควรมีแนวทางในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนได้อย่างไร

2.3.3) ท่านคิดว่า ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชนอย่างไร

2.4) ทุนทางกายภาพ

2.4.1) ท่านคิดว่า ระบบขนส่งเพื่อการจำหน่ายผลผลิตจากป่าชุมชนวิธีใดที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในเรื่องของการบริหารต้นทุนมากที่สุด เพราะเหตุใด

2.4.2) ท่านเห็นว่า ชุมชนได้อาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติจากป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพมากน้อยเพียงใด อาทิ ใช้ทำการเกษตร หรือใช้ในครัวเรือน

2.4.3) ท่านเห็นว่า ชุมชนมีการสื่อสารข้อมูลที่ทั่วถึงเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือกัน เกี่ยวกับเรื่องสำคัญต่างๆ ภายในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

2.5) ทุนทางการเงิน

2.5.1) ท่านเห็นว่า สมาชิกชุมชนได้อาศัยแหล่งเงินทุนจากแหล่งใด ในการลงทุนเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ

2.5.2) ท่านเห็นว่า ชุมชนมีการจัดตั้งสหกรณ์หรือการออมเงินให้กับสมาชิกภายในชุมชนหรือไม่ หากมี สหกรณ์ชุมชนได้อาศัยการดำเนินการอย่างไร เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงทางการเงินและยั่งยืน

2.5.3) ท่านเห็นว่า ชุมชนมีการบริหารจัดการรายได้ที่เกิดขึ้นจากการจำหน่ายผลผลิตของป่าชุมชนอย่างไร และมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด

3) ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของป่าชุมชน

3.1) ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพพอกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

3.1.1) ท่านมีส่วนในการกำหนดแนวทางความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพหรือไม่ อย่างไร

3.1.2) ท่านมีส่วนในการกำหนดเป้าหมายการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนของสมาชิกชุมชนแต่ละคนหรือไม่ อย่างไร

3.2) การร่วมกันสร้างหลักประกันในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ

3.2.1) ท่านและชุมชน ได้อาศัยมาตรการอย่างไร ในการร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟู และใช้ระบบนิเวศจากป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของป่าชุมชน

3.2.2) ท่านมีแนวทางใดในการลดหรือยกเลิกการใช้สารเคมีในพื้นที่การเกษตรและป่าชุมชน

3.2.3) ท่านมีวิธีการลดและกำจัดขยะอย่างไร เพื่อให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

3.3) การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

3.3.1) ท่านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร

3.3.2) ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการเข้าถึงผลผลิตและวัตถุดิบจากป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

3.4) การร่วมกันสร้างหลักประกันให้กับระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตร ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

3.4.1) ท่านมีวิธีการกำหนดรูปแบบในการจำหน่ายผลผลิตจากป่าชุมชนอย่างไร เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

3.4.2) ท่านมีแนวทางในการนำผลผลิตจากป่าชุมชนประเภทต่างๆ มาแปรรูปอย่างไรบ้าง และมีการทดแทนทรัพยากรคินป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำซึ่งมีส่วนสำคัญในการที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนดำเนิน ไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จ โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มจำนวน 8 ราย ประกอบด้วยคำถามดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ - สกุลผู้ให้สัมภาษณ์

สถานภาพ

ประกอบอาชีพ

ส่วนที่ 2

1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์

1.1) ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ มีเป้าหมาย (วิสัยทัศน์) และอุดมการณ์ที่เข้มแข็งในการจัดตั้งป่าชุมชน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืนหรือไม่อย่างไร

1.2) ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ มีรูปแบบการดำเนินงาน ที่จะทำให้ท่านเชื่อมั่นว่าการบริหารป่าชุมชนอย่างยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

2) การสร้างแรงบันดาลใจ

2.1) ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ มีแนวทางดำเนินกิจกรรมที่ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

2.2) ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ สามารถสร้างแรงจูงใจในการวางแผน และอนุรักษ์ป่าชุมชนให้กับสมาชิกป่าชุมชนได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

3) การกระตุ้นทางปัญญา

3.1) ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประชานกลุ่มอาชีพ มีการนำเสนอแนวทาง , ตลอดจนการแก้ปัญหาให้ชุมชนทราบทุกครั้ง หรือไม่ อย่างไร

3.2) ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประชานกลุ่มอาชีพ มีส่วนสนับสนุนให้ท่านมีความคิดริเริ่ม นำเสนอ และลงมือปฏิบัติเกี่ยวกับโครงการชุมชนที่มีนวัตกรรมด้วยแนวทางใหม่ๆ หรือไม่ อย่างไร

4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

4.1) ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประชานกลุ่มอาชีพ ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและหลากหลายของสมาชิกชุมชนหรือไม่ และมีวิธีการจัดการความเห็นที่หลากหลายเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือกันของชุมชนได้อย่างไร

4.2) ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประชานกลุ่มอาชีพ สนับสนุนให้ท่านและสมาชิกภายในชุมชน ได้ฝึกอาชีพเสริมในชุมชนได้ตามที่แต่ละคนต้องการหรือไม่ อย่างไร

3.3 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลในการศึกษา ได้รวบรวมข้อมูลจากผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ รวมถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ใช้วิธีการรวบรวมหลากหลาย จากหลายกลุ่มเพื่อความถูกต้อง แม่นตรง และเชื่อถือได้ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้หัวข้อข้างต้น ดังนี้

1) ขั้นตอนการเลือกพื้นที่ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จากข้อมูลทุติยภูมิ ที่ได้มีการเก็บรวบรวมไว้แล้ว และได้สอบถามจากนักวิชาการ ที่มีประสบการณ์กับชุมชนที่ทำการศึกษานี้

2) ขั้นตอนที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปในพื้นที่ เพื่อสำรวจสภาพความเป็นจริงของชุมชนและติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชน หน่วยงานรัฐ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ วิธีการศึกษา และขออนุญาตดำเนินการศึกษา

3) ขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์ ผู้ศึกษาต้องประสานความร่วมมือกับผู้นำชุมชน ประชาชน หน่วยงานภาครัฐ ตัวแทนองค์กรชุมชน เพื่อขอพูดคุยสอบถามกับบุคคลที่มีประสบการณ์โดยตรงกับเรื่องและผู้ศึกษาที่มีความสนใจ และนัดหมายเพื่อลงพื้นที่ที่ทำการศึกษานี้

4) ขั้นตอนการทำงานผู้ศึกษาจะสัมภาษณ์การสัมภาษณ์ทั้งโครงสร้างและการจัดทำกลุ่มสนทนาตามแนวคำถามที่เตรียมไว้เพื่อเก็บและรวบรวมข้อมูลให้ได้มากที่สุด

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในส่วนการวิเคราะห์ข้อมูล จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลขององค์ประกอบตัวแปร (Component Analysis) จากกรอบแนวคิดเพื่อหาความสัมพันธ์ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบตัวแปร ด้านที่ 1 คือ กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม องค์ประกอบตัวแปร ด้านที่ 2 คือ ภาวะผู้นำที่มีส่วนสำคัญในการที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าชุมชน ด้านที่ 3 คือ รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชน และองค์ประกอบตัวแปร ด้านที่ 4 คือ ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน จากนั้นผู้ศึกษาจะนำข้อค้นพบในศึกษากรณีทั้ง 2 แห่ง ที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative Analysis) อภิปรายผล เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอผลการศึกษาในภาพรวม รวมทั้งข้อเสนอแนะต่อไป

บทที่ 4

การวิเคราะห์ผลการศึกษา

การศึกษา “การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง ตำบลคำฝายนอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่” โดยพัฒนารอบแนวคิดทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมใช้แนวคิดของ Cohen & Uphoff (1981) ภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าชุมชนใช้แนวคิดของ Bass & Avolio (1994) รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืน ใช้แนวคิดของ The Department for International Development (DFID ,1999) นำไปสู่ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งเกิดจากกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ใช้แนวคิดขององค์การสหประชาชาติเรื่องเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) (UN,2015) จากการศึกษางานวิจัยของนักวิชาการต่างๆ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เจาะจงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 2 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐ จากกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และผู้ให้ข้อมูลภาคประชาสังคมจากชุมชน โดยจัดเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ลักษณะการสัมภาษณ์ในการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง ดังจะเสนอผลการศึกษาวเคราะห์เป็นรายพื้นที่ป่าชุมชนตามลำดับต่อไป

4.1 สังเขปกรณีศึกษา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมาก โดยมีพื้นที่ของประเทศทั้งหมด 323,528,699.65 ไร่ หรือ 517,645.92 ตารางกิโลเมตร (ข้อมูลจากการสำนักบริหารการปกครองท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย , 2563) เป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักมาเป็นเวลาช้านาน โดยได้ถือครองที่ดิน

เป็นพักอาศัยของตนเองและพื้นที่ทำการเกษตรกรรมเรื่อยมา จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2481 รัฐบาลได้ประกาศกฎหมายออกมาบังคับใช้ก็เนื่องจากรัฐบาลได้เล็งเห็นว่าป่าไม้ ดิน น้ำ แร่ธาตุ มีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิต เพราะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มนุษย์นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เนื่องจากการใช้ทรัพยากรดังกล่าวได้ใช้อย่างฟุ่มเฟือยจนทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลงอย่างมาก และก่อให้เกิดความไม่สมดุลในระบบนิเวศน์ จึงส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของที่อาศัยอยู่และทำการเกษตรกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ประกอบกับประเทศไทยได้เริ่มมีการอนุญาตให้สัมปทานทำไม้ หรือการตัดฟันซีกลากไม้สัก ซึ่งในทางภาคเหนือของประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้สัก ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้มะค่า ไม้ตะแบก ไม้พยุง เป็นต้น ซึ่งเริ่มดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. 2383 จนกระทั่งวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2532 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบให้ปิดป่าสัมปทานและต่อมาภาครัฐมีนโยบายให้ประชาชนได้พิสูจน์สิทธิการถือครองที่ดินก่อนกฎหมายต่างๆจะประกาศใช้บังคับแต่ก็ไม่สามารถครอบคลุมได้ทั้งหมด และได้มีการจัดทำโครงการจัดสรรที่ดินทำกินใหม่ให้ประชาชนที่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เช่น การออกใบสิทธิทำกินพื้นที่อนุญาตให้ทำกินได้นี้ห้ามซื้อขายแต่มีสิทธิตกทอดถึงลูกหลานได้ โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยอยู่พื้นที่ราบสูงที่รัฐบาลไม่สามารถออกเอกสารสิทธิได้เนื่องด้วยอยู่ในเขตพื้นที่ป่า โดยตลอดระยะเวลาที่ภาครัฐเข้ามาบริหารจัดการชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่านั้น ซึ่งในยุคแรกๆ จะมีมุมมองต่อชุมชนว่าเพราะไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จึงควรมีเจ้าหน้าที่ของรัฐมาให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและจะมีมุมมองว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นทรัพย์สินของรัฐ จึงต้องการควบคุมการใช้ประโยชน์และมีการลงโทษสำหรับผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่จะไม่ได้ทำงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการเกี่ยวกับพื้นที่ป่า แต่มักจะทำงานเกี่ยวกับชุมชนเป็นส่วนมาก และลักษณะการทำงานแบบฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้รับนโยบายมาปฏิบัติ โดยเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมดและบ่อยครั้งทำให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนหรือแนวทางปฏิบัติที่ชุมชนร่วมกันตั้งขึ้น ซึ่งชุมชนเองก็เริ่มตระหนักถึงทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมลงเรื่อย ๆ อาทิเช่น การขาดแคลนแหล่งน้ำ ดินเสื่อมโทรม เป็นต้น โดยชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สร้างกติกาขึ้นในชุมชนของตนเอง ซึ่งชุมชนเองก็มีปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีปฏิบัติร่วมกันในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบกับมีกฎหมายรับรองให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม จึงมีบทบาทที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้ทันต่อสถานการณ์และบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การบริหารจัดการภาครัฐแบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับระบบราชการที่เต็มไปด้วยระเบียบ ซึ่งภาครัฐเป็นผู้มีบทบาทแต่เพียงฝ่ายเดียว และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพราะฉะนั้นความร่วมมือระหว่างองค์กรเป็นทางเลือกที่

สำคัญภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้การจัดทำบริการสาธารณะและการแก้ไขปัญหาให้ประชาชนได้ตามความต้องการในแต่ละพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อาทิเช่น การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร ,การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ ,การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

ป่าชุมชน (Community Forestry) ของประเทศไทยได้มีการป้องกันและจัดการป่าชุมชนส่วนใหญ่ชุมชนดำเนินการกันเอง ซึ่งไม่มีกฎหมายสนับสนุนและรองรับโดยตรง โดยเริ่มดำเนินการช่วงระยะเวลา 30 กว่าปีที่ผ่านมา จุดเริ่มต้นที่เป็นชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ ร่างกฎหมายป่าชุมชน ในส่วนของภาครัฐ โดยกรมป่าไม้ แต่จำกัดเขตเฉพาะพื้นที่ “นอกป่าอนุรักษ์” พ.ศ. 2534 และ ร่างกฎหมายป่าชุมชนฉบับประชาชน พ.ศ. 2536 ถูกยกร่างขึ้น โดยหลักการสำคัญ คือ การยอมรับ “สิทธิชุมชน” ไม่ว่าจะอยู่พื้นที่ตามกฎหมายอื่นๆเสนอโดยภาคประชาสังคม ซึ่งสาระสำคัญของป่าชุมชนอยู่ที่คนในพื้นที่ร่วมกันวางแผนและตัดสินใจในการดำเนินการตามแนวทางการดูแลรักษาป่า ที่ให้ความสำคัญกับชุมชน และมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ การดูแลอนุรักษ์ รักษาฟื้นฟูพันธุ์พืช สัตว์ป่า แหล่งน้ำ และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่เป็นระบบนิเวศทั้งหมดก่อให้เกิดความสำเร็จในชุมชน อีกทั้งยังรักษาวิถีที่ผูกพันของชุมชนกับทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง มีการใช้ประโยชน์จากป่าหลากหลายรูปแบบและมีการทดแทนจากการทำป่าไปใช้ประโยชน์ จึงเกิดการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม โดยการดูแลป่าของชุมชนอาศัยภูมิปัญญาและประสบการณ์ผนวกกับด้านวิชาการ งบประมาณที่ได้รับจากภาครัฐ ซึ่งพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.2562 ถือเป็นกฎหมายฉบับแรกในการรองรับให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน การกำหนดบทบาทหน้าที่ของทุกฝ่ายในสังคมในรูปแบบพหุภาคี โดยหน่วยงานภาครัฐส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนในรูปแบบของป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชนและได้ประโยชน์จากป่าชุมชน อันจะส่งผลให้ชุมชนดูแลรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศให้มีความสมบูรณ์และยั่งยืน โดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงธรรมชาติและชุมชน โดยมีหมู่บ้านที่เข้าร่วมในการขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชน กับส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ มีพื้นที่ป่า จำนวน 11,327 โครงการ และรวมเป็นพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด จำนวน 6,295,054 ไร่

ภาครัฐได้กำหนดนโยบายที่เน้นการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านทางคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ ได้ให้ความสำคัญซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอยู่อย่างจำกัด ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีพของมนุษย์ และส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า และเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศในระยะ 21 ปีได้อย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องกำหนดให้มียุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ให้คนรุ่นต่อไปได้ใช้อย่างยั่งยืน มีสมดุล พื้นฟูและสร้างใหม่ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อลดผลกระทบทางลบจากการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจของประเทศ มีการใช้ประโยชน์และสร้างการเติบโต บนฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สมดุลภายในขีดความสามารถของระบบนิเวศและต้องยกระดับกระบวนการกำหนดอนาคตประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนหลักของการมีส่วนร่วม และธรรมาภิบาล แผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ฉบับปรับปรุง) พ.ศ.2564 ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี กำหนดให้มีพื้นที่สีเขียวภายในปี พ.ศ. 2581 จำนวน ร้อยละ 55 ของพื้นที่ประเทศ และนโยบายป่าไม้แห่งชาติได้กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 41 ของพื้นที่ประเทศ ประกอบด้วย ป่าอนุรักษ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ และป่าเศรษฐกิจและป่าชุมชนไม่น้อยกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ ซึ่ง United Nations (2015) ได้มีการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ 70 เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2558 ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ ประเทศไทยและประเทศสมาชิกสหประชาชาติรวม 193 ประเทศ ร่วมลงนามรับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 (2030 Agenda for Sustainable Development) ซึ่งเป็นกรอบการพัฒนาของโลกเพื่อร่วมกันบรรลุการพัฒนาทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ภายในปี ค.ศ. 2030 โดยกำหนดให้มีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นแนวทางให้แต่ละประเทศดำเนินการร่วมกัน ดังนั้น “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) คือ แนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนอง ความต้องการของคนรุ่นหลัง (Brundtland Report, 1987) โดยการบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social inclusion) และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) โดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 17 เป้าหมาย ประกอบไปด้วย 169 เป้าหมายย่อย (SDG Targets) ที่มีความเป็นสากล เชื่อมโยงและเกี่ยวพันกัน และกำหนดให้มี 247 ตัวชี้วัด เพื่อใช้ติดตามและประเมินความก้าวหน้าของการพัฒนา โดยสามารถจัดกลุ่ม SDGs ตามปัจจัยที่เชื่อมโยงกันใน 5 มิติ (5P)

ได้แก่ (1) การพัฒนาคน (People) ให้มีความสำคัญกับการขจัดปัญหาความยากจนและความหิวโหย และลดความเหลื่อมล้ำ ในสังคม (2) สิ่งแวดล้อม (Planet) ให้มีความสำคัญกับการปกป้องและรักษา ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศเพื่อพลเมือง โลกรุ่นต่อไป (3) เศรษฐกิจและความมั่งคั่ง (Prosperity) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและสอดคล้องกับธรรมชาติ (4) สันติภาพและความยุติธรรม (Peace) ยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มีสังคมที่สงบสุข และไม่แบ่งแยก และ (5) ความเป็นหุ้นส่วนการพัฒนา (Partnership) ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนวาระการ พัฒนาที่ยั่งยืน

โดยเฉพาะพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบสูง มีพื้นที่ป่า และทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งยังมีชุมชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก สืบทอดมาจาก รุ่นสู่รุ่น จนเกิดเป็นป่าชุมชนขึ้น โดยมีชุมชนที่มีการบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืน มีการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบ ชุมชนมีส่วนร่วมและมีความเข้มแข็ง พึ่งพิงจากการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ตลอดจนการอนุรักษ์พลังงานอย่างรู้คุณค่า เพื่อเป็นต้นแบบใน การดูแลป่าชุมชน ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอื่น โดย มี 2 ชุมชน ดังนี้

1) ชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา แต่เดิมเป็นชุมชน เดียวกัน ต่อมาภายหลังกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้แบ่งป่าชุมชนบ้านปี่ออกเป็น 2 หมู่บ้าน ซึ่งมีลักษณะพื้นที่เป็นเขาหินปูน ชุมชนจึงยึดอาชีพทำปูนขาวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 ประกอบกับการเปิดสัมปทานป่าไม้ควบคู่กันมา จนถึงปี พ.ศ. 2532 ภาครัฐได้ประกาศยุติการให้ สัมปทานป่าไม้และปิดโรงโม่หิน ส่งผลให้ชุมชนหยุดการตัดไม้ที่นำมาใช้เป็นหินในการเผาทำ หินปูนและได้เปลี่ยนอาชีพมาทำการเกษตรและรับจ้างทั่วไป

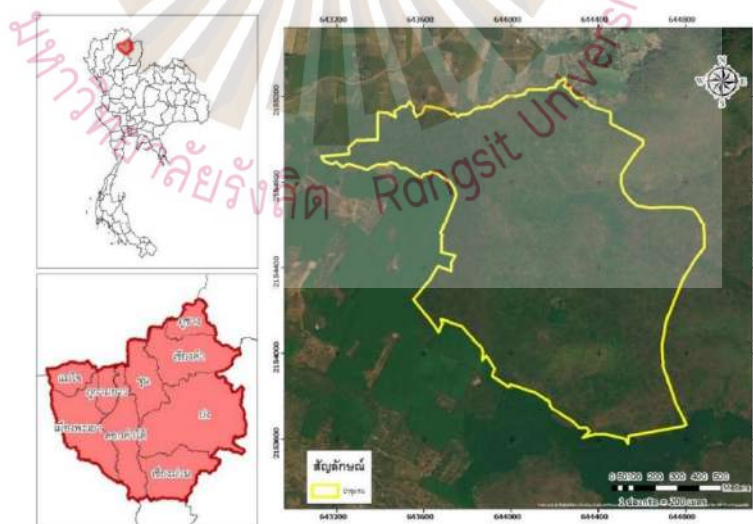
ลักษณะพื้นที่

อยู่ท่ามกลางเขาตอขนางที่ลาดจากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตก ในด้านตะวันออกของ หมู่บ้านติดกับผืนป่าสงวนแห่งชาติป่าน้ำเป็ย-น้ำห้วยวน และป่าน้ำลาว ซึ่งเป็นต้นน้ำที่ไหลลง หมู่บ้าน เรียกว่า ลำห้วยปี่ ป่าชุมชนบ้านปี่มีลักษณะป่าดั้งเดิม เป็นภูเขาหินปูน มีสภาพป่าส่วนใหญ่

เป็นป่าเบญจพรรณผสมเต็งรัง ประกอบด้วยพรรณไม้่นานาชนิด โดยมีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 3,900 ไร่ มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์จำนวน 2,000 ไร่ และมีพื้นที่ป่าชุมชนจำนวน 945 ไร่

ที่มา : กรมป่าไม้, 2552

ที่มา : กรมป่าไม้, 2552

จำนวนประชากร

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้แบ่งป่าชุมชนบ้านป้อออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 514 คน ชาย จำนวน 257 คน หญิง จำนวน 257 คน จำนวนครัวเรือน 187 หลัง

และหมู่ 10 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 531 คน ชาย จำนวน 274 คน หญิง จำนวน 257 คน จำนวนครัวเรือน 215 หลัง

ป่าชุมชนบ้านปี่

ป่าชุมชนบ้านปี่มีการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้าน หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 10 แบ่งหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับป่าชุมชน โดยเข้าตรวจดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ในช่วงฤดูร้อน ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้านจะร่วมกันทำแนวกันป้องกันไฟป่า พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตรติดกับป่าสงวนแห่งชาติน้ำเป้อย น้ำหยวน และป่าน้ำลาว ซึ่งชุมชนได้มีการบริหารจัดการ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์

ข้อมูลการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนบ้านปี่

ที่ตั้ง : ต.เวียง อ.เชียงคำ จ.พะเยา

เนื้อที่ : 945 ไร่ งาน ตารางวา

ประเภทป่า : ป่าสงวนแห่งชาติ

หมู่บ้าน : บ้านปี่ หมู่ 1 และ บ้านปี่ หมู่ 10

เริ่มโครงการ พ.ศ. 2543 ถึงปี พ.ศ. 2548

ปีที่ขึ้นทะเบียน พ.ศ. 2554 ถึงปี พ.ศ. 2558

ปีที่ขึ้นทะเบียน พ.ศ. 2561 ถึงปี พ.ศ. 2571

เลขที่หนังสืออนุมัติโครงการ : ทส 1604.43/11447 ลว 25 มี.ย. 61

กฎระเบียบข้อบังคับ การใช้ป่าชุมชนร่วมกัน

1) ห้ามมิให้บุคคลหรือหน่วยงานใดๆ เข้าป่าชุมชนเพื่อจุดประสงค์ในการตัดไม้เพื่อนำไปปลูกสร้างอาคาร บ้านเรือน นำไปทำฟืน หรือเพื่อขาย หรือทำลายต้นไม้ตายซาก หรือเผาทำลายพืชพันธุ์ไม้ นำออกซึ่งพืชสมุนไพร กล้ายไม้ เถาวัลย์ ยิงนก ตกปลาล่าสัตว์ ติ่มซัง ต่อแต่นโดยเด็ดขาด

2) กรณีที่มีความจำเป็นต้องใช้ไม้ท่อนท่อนหมอดสภาพยืนต้นมาใช้เพื่อการก่อสร้างอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างใด ๆ อันเป็นสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ต้องมีการแจ้งวัตถุประสงค์เหตุผลและความจำเป็น ต่อผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการประจำหมู่บ้าน คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิและที่ปรึกษาประจำหมู่บ้านพิจารณาและเสนอต่อที่ประชุมทั้งสองหมู่บ้าน ให้ความเห็นชอบเป็นกรณี ๆ ไป

3) กรณีมีความจำเป็นต้องใช้ไม้แห้งมาใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาสถานการณ์ประชุมสัมมนาหรือเผาศพต้องมีการแจ้งผู้นำหมู่บ้านคณะกรรมการป่าชุมชนล่วงหน้าเพื่อพิจารณาตามเห็นสมควรและความจำเป็นทุกครั้ง

4) กรณีความผิดเกี่ยวกับป่าชุมชนที่ประชุมใหญ่มีมติกำหนดบทลงโทษไว้ดังต่อไปนี้

4.1) การลักลอบล่าสัตว์ทุกชนิดในป่าชุมชนหากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษโดยการปรับขั้นต่ำ 1,000 บาทและริบของกลางที่ใช้ในการกระทำผิดไม่ว่ากรณีใดๆ

4.2) การลักลอบจับสัตว์น้ำในป่าชุมชนโดยการใช้อุปกรณ์ใช้กระแสไฟฟ้าช็อตกั้นน้ำและวิดน้ำเพื่อหาสัตว์น้ำหากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับขั้นต่ำ 500 บาทและให้ริบของกลางที่ใช้ในการกระทำผิดพร้อมก็นำตัวส่งเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินคดี

4.3) การลักลอบตัดไม้ทำลายต้นไม้มิให้ตายซาก เผาทำลายพืชพันธุ์ไม้ตัดเถาวัลย์เก็บพืชสมุนไพรหากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษโดยการปรับขั้นต่ำ 1,000 บาทและริบของกลางที่ใช้ในการกระทำผิดพร้อมก็นำตัวส่งเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินคดี

4.4) การลักลอบตีผึ้งต่อแตนผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกปรับขั้นต่ำ 1,000 บาท/รัง

4.5) การบุกรุกเขตป่าชุมชนหากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษโดยการปรับตั้งแต่ 1,000 บาทขึ้นไปพร้อมก็นำตัวส่งเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินคดีอีกทั้งให้คืนพื้นที่ที่บุกรุกและถอยกลับมาทำกินอยู่ในพื้นที่ของตนเองที่ครอบครองอยู่เดิมโดยไม่มีข้อแม้ใดๆ

5) ในกรณีมีผู้พบเห็นการกระทำผิดหรือฝ่าฝืนกฎระเบียบตามข้อมติที่ประชุมของบุคคลหรือหน่วยงานใดก็ตามผู้ที่มาแจ้งไม่ว่าจะเป็นคนในหมู่บ้านหรือคนในหมู่บ้านใกล้เคียงที่มาแจ้งต่อผู้นำหมู่บ้านหรือคณะกรรมการไม่ว่าทั้งทางลับหรือเปิดเผยจะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินสินบนในอัตราร้อยละ 40 ของเงินค่าปรับต่อเมื่อเรื่องนั้นๆ ได้ยุติแล้วและให้ผู้ที่รับแจ้งปกปิดรายชื่อผู้ที่มาแจ้งไว้เป็นความลับทุกครั้ง

2) ชุมชนบ้านปาง หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

อาณาเขต บ้านปาง หมู่ที่ 3 ตำบลต้าผามอก ตั้งอยู่ในอำเภอลอง จังหวัดแพร่ ห่างจากอำเภอลอง ไปทางทิศตะวันออก 14 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับบ้านใหม่พม่า หมู่ที่ 6 ตำบลต้าผามอก

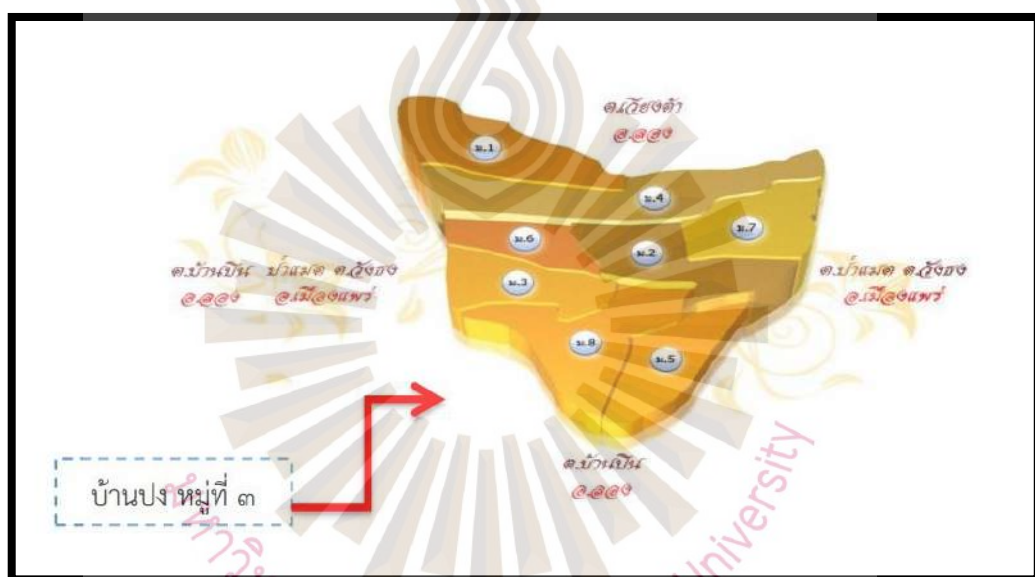
ทิศใต้ ติดกับบ้านศรีใจ หมู่ที่ 8 ตำบลต้าผามอก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านน้ำริน หมู่ที่ 2 ตำบลต้าผามอก

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านนาสาร หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านปิน

ลักษณะพื้นที่

มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 30 ตารางกิโลเมตร หรือ 18,750 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 187 ไร่ (1%) ทำนา 3,750 ไร่ (20%) ทำไร่ 3,750 ไร่ (20%) และเป็นป่าไม้ 11,063 ไร่ (59%) ซึ่งเป็นป่าชุมชน 3,330 ไร่ แต่เดิมนั้นบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านเป็นที่ลุ่มน้ำห้วยแม่คำ ชาวบ้านเรียกกันว่า ปากปง ชาวบ้านย้ายมาจากบ้านปากห้วย อำเภอเมืองแพร่ และมาจากอำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย มาทำไร่ข้าวและไร่ข้าวโพดในพื้นที่ป่าปง และได้ขยายครัวเรือนต่อกันมาเมื่อก่อนมีประชากรน้อย ป่าปงก็กว้างมาก ชาวบ้านก็เลยตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านปง”

ที่มา : กรมป่าไม้, 2552

ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 381 เมตร ป่าสงวนและป่าเสื่อมโทรม นอกจากนี้ยังมีที่ดอนลาดเอียงใช้ทำประโยชน์ในการเพาะปลูก

จำนวนประชากร

จำนวนประชากรในหมู่บ้านทั้งหมด 564 คน ชาย จำนวน 271 คน หญิง จำนวน 293 คน จำนวนครัวเรือน 212 หลัง และมีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 18,750 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย จำนวน 187 ไร่ พื้นที่ทำนา จำนวน 3,750 ไร่ พื้นที่ทำไร่ จำนวน 3,750 ไร่ พื้นที่เขตป่าไม้ จำนวน 11,063 ไร่ และเป็นพื้นที่ป่าชุมชน

จำนวน 3,330 ไร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำสวน และทำไร่ รายได้เฉลี่ยของประชากร รายได้เฉลี่ยของประชากรตามเกณฑ์ เฉลี่ย 64,047.03 บาท/คน/ปี (ข้อมูลจาก จปฐ. ปี 2562)

ป่าชุมชนบ้านปาง

บ้านปางหมู่ที่ 3 ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ซึ่งในอดีตมีการสัมปทานไม้จาก บริษัท บอมเบย์ เบอร์มา ของอังกฤษ ซึ่งได้รับสัมปทานทำไม้ในบริเวณป่าแม่ น้ำยม นับตั้งแต่พื้นที่ ป่า ตำบลสะเคียบ อำเภอสอง จนถึงพื้นที่ป่าแม่ต้า ในเขตอำเภอลอง แต่พื้นที่ป่าแม่ต้านี้เป็นพื้นที่ ในกรรมสิทธิ์ของเจ้าผู้ครองนครลำปางในเวลานั้นซึ่งเจ้าผู้ครองนครลำปางได้มอบสัมปทานให้กับ บริษัทบอมเบย์ เบอร์มารับทำเป็นอาณาเขตที่มีไม้สักอันมหาศาลทำให้บ้านปางได้รับผลกระทบ เนื่องจากพื้นที่ป่าต้นน้ำของห้วยปอยนั้นจัดอยู่ในเขตป่าแม่ต้าฝั่งซ้าย พื้นที่บ้านปางได้รับผลกระทบ จากความเสียหายในการสัมปทานป่าไม้และทำให้เกิดภัยพิบัติน้ำป่าไหลหลากดินโคลนถล่มพลัดเอา เศษไม้จากการตัดไม้มาทับถมพื้นที่ทำการเกษตรหลังจากสัมปทานไม้บริษัทบอมเบย์เบอร์มาหมดลง ได้มีนายทุนเข้ามาทำการตัดไม้ซ้าซากจึงทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนและมีกรมป่าไม้ร่วมกับ ป่าสัมปทานในการสัมไม้ใหญ่ออกไป จึงทำให้เกิดความแห้งแล้งเกิดขึ้น ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนด เขตป่าห้ามตัดไม้

ข้อมูลการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนบ้านปาง

ที่ตั้ง : ต.ตำผามอก อ.ลอง จ.แพร่

เนื้อที่ : 3,330 ไร่

ประเภทป่า : ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ต้าฝั่งซ้าย จ.แพร่

สภาพทั่วไป : เป็นเทือกทอดตัวไปทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ยอดเขาที่สูงที่สุดคือ ยอดเขา ทนง ซึ่งมีความสูงจากน้ำทะเลปานกลางประมาณ 511 เมตร ในพื้นที่ป่าชุมชนดังกล่าวมีลำห้วยปอย และ ลำห้วยปุย ไหลลงอ่างเก็บน้ำห้วยปอย ทางเข้าป่าชุมชนเป็นทางลูกรัง

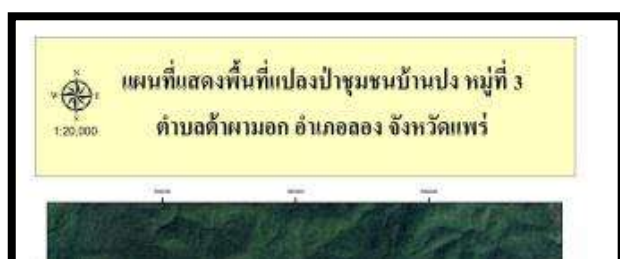
หมู่บ้าน : ปง หมู่ 3

เริ่มโครงการ พ.ศ. 2543 ถึงปี พ.ศ. 2548

ปีที่ขึ้นทะเบียน พ.ศ. 2554 ถึงปี พ.ศ. 2558

ปีที่ขึ้นทะเบียน พ.ศ. 2561 ถึงปี พ.ศ. 2571

เลขที่หนังสืออนุมัติโครงการ : ทส 1604.43/11926 ลว 4 ก.ค. 60, 2005/62 ลว.12 มี.ย.62

รูปที่ 4.4 พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปาง

ที่มา : กรมป่าไม้, 2552

กฎระเบียบข้อบังคับ การใช้ป่าชุมชนร่วมกัน

- 1) ห้ามตัดไม้ยืนต้น, ท่อนไม้, ท่อนซุงในกรณีที่มีความจำเป็นต้องตัด จะต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชน
- 2) ห้ามนำรถยนต์(เกวียน) หรือพาหนะทุกชนิดเข้าป่าเพื่อไปตัดไม้ทุกชนิด(ยกเว้นไม้ไผ่) ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 1,000 - 5,000 บาท
- 3) ห้ามบุคคลต่างถิ่น หรือต่างตำบล มาตัดไม้, ไม้ไผ่ ชุดหน่อไม้หรือจับสัตว์ หางของป่าทุกชนิด (ยกเว้นหาเห็ด, เก็บผักหวาน) ผู้ใดฝ่าฝืนปรับคนละ 1,000 บาท พร้อมยึดของกลาง
- 4) ผู้ใดเผาป่า ฝ่าฝืนปรับ 1,000 บาท/ต่อราย หากไม่เสียค่าปรับจะส่งให้เจ้าหน้าที่ดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป
- 5) ห้ามจับสัตว์น้ำด้วย โดยการใช้อวนไฟ, ระเบิด, ไฟหม้อแปลง หรือทำการวางยาเบื่อปลาและสัตว์น้ำทุกชนิด ทุกฤดูกาล ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 1,000บาท
- 6) ห้ามซุดเหงาหรือคันผักหวานและพันธ์พืชต่างๆ เช่นกล้วยไม้, หวาย, พืชพรรณที่เกิดจากธรรมชาติ ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 500บาท
- 7) ห้ามบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อทำการเกษตร ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 5,000บาท
- 8) ห้ามตัดไม้เผาถ่านและทำฟืน ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 1,000บาท

9) ถ้ามีความจำเป็นจะเอาไม้ไปซ่อมแซมบ้าน เมื่อเกิดภัยพิบัติจะต้องมีมติที่ประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชน 2 ใน 3 และปลูกป่าทดแทน 1 ต่อ 20 ต้น

10) กฎระเบียบข้างต้นสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ถ้ามีมติจากคณะกรรมการป่าชุมชนเกิน 1 ใน 2

11) ทุกข้อทุกกรณีคดีถึงที่สุด จะมีรางวัลนำจับ 60% และเข้ากองทุนป่าชุมชน 40%

12) ห้ามนำไม้ไผ่ขายเป็น ไม้กิโล ทำตะเกียบ

4.2 การวิเคราะห์ผลการศึกษา

ผลที่ได้จากการศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์เอกสารข้อมูลพื้นที่ของชุมชน และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก จากการแสดงความคิดเห็นของผู้สัมภาษณ์ ซึ่งเก็บข้อมูลโดยผู้ศึกษาเอง เสนอผลการศึกษาตามลำดับ ดังนี้

1) ลักษณะการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ ป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบของพื้นที่ป่าชุมชน

2) ลักษณะภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ ป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ในการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและนำไปสู่ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน

3) ลักษณะของทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

4) ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

4.2.1 ลักษณะการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ ป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นป่าชุมชนต้นแบบ

ผู้ศึกษาจะนำเสนอถึงลักษณะการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งผลการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 รูปแบบ

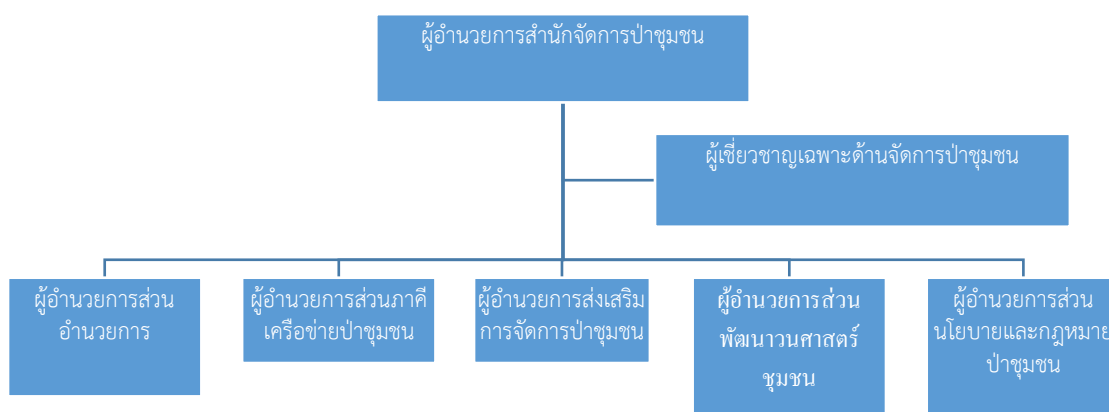
คือ 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เฉพาะเจาะจง ดังผลการศึกษาเป็นรายพื้นที่ป่าชุมชน ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมพบว่า

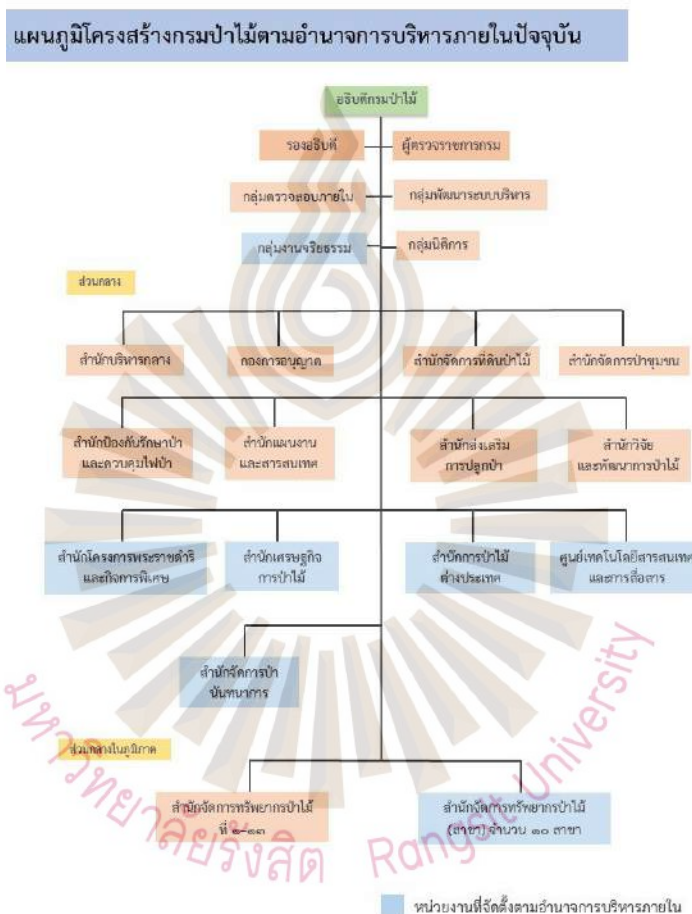
1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ

ภาครัฐโดยสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าชุมชน ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน โดยดำเนินการในส่วนกำหนดเป็นนโยบายหรือแนวทางการทำงานใช้กับพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม เพราะเริ่มจากปัญหาที่สะสมมานาน ซึ่งภาครัฐฝ่ายเดียวไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ จึงได้ส่งเสริมให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนซึ่งเป็นป่าธรรมชาติ หรือป่าปลูกที่ชุมชนมีความต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ตลอดจนการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีของชุมชน เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน เช่น การสร้างอาชีพในชุมชน ใช้เป็นวัตถุดิบประกอบอาหาร ป่าชุมชน ซึ่งใน ส่วนกลางของสำนักงานจัดการป่าชุมชน ได้แบ่งโครงสร้างองค์กรตามความรับผิดชอบดังนี้

รูปที่ 4.5 หน่วยงานภายในสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้
ที่มา : กรมป่าไม้, 2566

กรมป่าไม้ได้แบ่งโครงสร้างองค์กรระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคตามความรับผิดชอบดังนี้

สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้จะเป็นการมอบหมายนโยบาย กำหนดแนวทางการทำงาน จัดสรรงบประมาณ และติดตามผลการปฏิบัติงานในการสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ จากภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก เพราะฉะนั้นลักษณะการทำงานของส่วนกลางจะมีส่วนร่วมทางด้านวิชาการ ซึ่งจะได้รับข้อมูลมาจากส่วนภูมิภาค ฝ่ายปฏิบัติได้รายงานผลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอต่างๆ จากนั้นแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการวิเคราะห์ในการตัดสินใจดำเนินการต่อไป ประกอบกับมีการระดมความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องป่าชุมชนผ่านเวทีสัมมนา การประชุม ทั้งที่กรุงเทพฯ และจังหวัดพะเยา กับภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ซึ่งในลักษณะภาพรวมของป่าชุมชนทั้งหมด เช่น ลักษณะการใช้พื้นที่ป่า การออกกฎระเบียบข้อบังคับ แนวทางการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคต่างๆ เป็นต้น ประกอบกับประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่

(นายทอน ใจดี) ในอีกหนึ่งบทบาทได้เป็นประธานคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดพะเยา จึงทำให้ภาคประชาคมได้เข้ามาส่วนสำคัญในการดำเนินงานต่างๆเกี่ยวกับป่าชุมชนไม่ใช่เฉพาะป่าชุมชนบ้านป้ออย่างเดียว แต่ป่าชุมชนอื่นๆ ได้รับประโยชน์ไปด้วย ซึ่งในส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 2 เชียงราย เป็นส่วนภูมิภาคจะเป็นหน่วยปฏิบัติ ได้ลงพื้นที่ประชาสัมพันธ์ ให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน โดยประสานงานกับคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างถูกต้อง พร้อมทั้งเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนการดำเนินการต่างๆของชุมชน เช่น การเขียน แผนงานพัฒนาป่าชุมชน เขียนโครงการเพื่อขอรับงบประมาณจากภาครัฐ ทางส่วนภูมิภาคจะดำเนินการเสนอเป็นแผนการของงบประมาณจากส่วนกลางต่อไป พื้นที่ป่าชุมชนบ้านป้อมมีต้นไม้ใหญ่จำนวนมากจึงทำให้มีสิ่งมาทำรัง โดยชุมชนได้อาศัยเก็บรังผึ้งและน้ำผึ้ง ถือว่าเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนบ้านป้อม และได้ร่วมกันแก้ปัญหาเรื่องแนวเขตพื้นที่ระหว่างป่าอนุรักษ์กับพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างถูกต้องต่อไป ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...สำนักจัดการป่าชุมชน จะกำหนดนโยบายเป็นภาพรวมเพื่อสำหรับการจัดตั้งป่าชุมชนทั่วประเทศ โดยมอบหมายไปตามสายงานที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักต้องยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีของชุมชน ที่ได้รับข้อมูลชุมชนบ้านป้อม หมู่ 1 หมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง และพยายามผลักดันให้ป่าชุมชนได้รับรองอย่างถูกต้องจนประสบความสำเร็จ ซึ่งในป่าชุมชนบ้านป้อมยังมีรังผึ้งจำนวนมากส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ในการเลี้ยงชีพ...”
(นันทนา บุญยานันต์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...ภาครัฐได้ปรับแนวความคิดการทำงานจากเดิมที่มองว่าเรารู้และเข้าใจเกี่ยวกับป่าดีกว่าชุมชน ทำให้ภาครัฐเดินหลงทางอยู่พอสมควร ซึ่งชุมชนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของป่าชุมชนอยู่แล้ว เพียงแต่เราเข้าไปสนับสนุน ให้เจ้าหน้าที่เข้าไปเรียนรู้ชุมชน เข้าไปให้ความรู้ด้านวิชาการ...”
(พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...ได้มีส่วนร่วมในป่าชุมชนบ้านป้อมในช่วงแรก แต่เดิมชุมชนบ้านป้อมรวมกันเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ต่อได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน ได้คำแนะนำและประสานงานหน่วยที่เกี่ยวข้องในเรื่องปัญหาแนวเขตป่าทับซ้อน...” (มานะ จิตฤทธิ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ภาคประชาสังคม ชุมชนบ้านปี่ได้แบ่งเป็นชุมชนและมอบหมายงานกันภายในชุมชน โดย การมีส่วนร่วมในระดับชุมชน นอกจากคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ และยังมีกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น กลุ่มน้ำผึ้ง กลุ่มจักสานไม้ไผ่ เป็นต้น กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตรวจตราป่า ชุมชน สถาบันศาสนาคือวัดบ้านปี่ ประชาชนชาวบ้าน ถือได้ว่าเป็นองค์กรภาคประชาสังคม แต่มีส่วน สำคัญในการขับเคลื่อนเกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านปี่ ได้มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น การทำ แผนพัฒนาป่าชุมชน, เขียนโครงการเพื่อขอของบประมาณ , กำหนดกฎระเบียบข้อบังคับการใช้ ประโยชน์จากป่าชุมชน , การปลูกป่าแทน , รักษาแหล่งต้นน้ำ , ข้อตกลงการเก็บน้ำผึ้ง , พิธี กรรมการบวชป่า เป็นต้น ชุมชนบ้านปี่ได้มีการดำเนินกิจกรรมมาก่อนที่ภาครัฐจะเข้ามามีส่วนร่วม อย่างจริงจัง ซึ่งประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ (นายทอน ใจดี) ได้รับการแต่งตั้งเป็น ประธานคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดพะเยา จึงได้เข้ามามีส่วนรวมในระดับจังหวัดและ ประเทศ โดยได้เสนอและผลักดันกฎ ระเบียบ ต่างๆ ร่วมกับภาครัฐผ่านการประชุม เวทีสัมมนา ดัง บทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ผมได้มีส่วนร่วมตั้งระดับชุมชนจนไปถึงระดับประเทศ มีจัดประชุม สัมมนาที่เกี่ยวกับ ป่าชุมชนผมไปหมด เราต้องกล้าเสนอแนวคิดและสิ่งที่ชุมชนต้องการ จนเป็นที่ยอมรับจาก ภาครัฐทำให้เค้าเห็นว่าเราตั้งใจ...” (ทอน ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...ผมได้รับไว้วางใจให้เป็นกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตรวจตราป่าชุมชนค่อย เฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้จากคนพื้นที่อื่นต่อมาก็ไม่ค่อยมี เฝ้าระวังไฟป่า เพราะพื้นที่ ภาคเหนือเกิดไฟป่าบ่อยมาก, ได้มีโอกาสเสนอแนะการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน กฎหมายระเบียบที่เราเห็นว่าควรปรับปรุง...” (สมพงษ์ อินตะเสนา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...คนในชุมชนส่วนใหญ่จะรับรู้จากอดีตตั้งแต่ฤดูฝนน้ำจะท่วมและดูแล้งก็จะขาดกลาน แหล่งน้ำ เพราะฉะนั้นในการจัดตั้งให้เป็นป่าชุมชนเพื่อดูแลกันเองนั้น ชุมชนเห็นด้วยกัน หมด...” (ตาล มุงทอง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มิถุนายน 2566)

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของภาครัฐในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปง ในช่วงแรกที่มีดำเนินการของส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 2 เชียงราย ได้งบประมาณไปที่ส่วนกลางคือ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ตามแผนและโครงการของชุมชนบ้านปง หลังจากนั้นสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้อนุมัติงบประมาณ จำนวน 70,000 บาท เพื่อให้ชุมชนบ้านปงนำมาบริหารจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชน เป็นงบประมาณที่ส่วนกลางจัดสรรให้ป่าชุมชนทุกพื้นที่ แต่ต้องการดำเนินการตามแนวทางที่ภาครัฐได้กำหนดไว้ เช่น มีแผนพัฒนาป่าชุมชน มีการจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน เนื่องจากงบประมาณมีจำนวนจำกัดประกอบจำนวนป่าชุมชนทั่วประเทศมีเป็นจำนวนมาก จึงไม่สามารถสนับสนุนได้ทุกปี อีกทั้งยังได้มีส่วนร่วมดำเนินการถอดบทเรียนที่เกิดขึ้นนำมาวิเคราะห์ในเชิงวิชาการแล้วรายงานผลไปที่ส่วนกลาง เพื่อแก้ปัญหาพร้อมกับชุมชนบ้านปง การทำงานของภาครัฐจะเป็นลักษณะตามสายการบังคับบัญชา ลักษณะจากบนลงล่าง เพราะฉะนั้นการแก้ไขปัญหาบางครั้งไม่อาจตอบสนองได้อย่างเร็ว แต่การทำงานกับส่วนภูมิภาคจะมีการประสานงานกันอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเราจะยึดแนวทางสนับสนุนด้านวิชาการแต่จะไม่กระทบวิถีดั้งเดิมของชุมชนจนเกินไป เช่น การมีส่วนร่วมในการทำเส้นทางธรรมชาติสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, การออกแบบทำฝายต้นน้ำ, ภาครัฐสนับสนุนต้นไม้ให้ชุมชนนำไปปลูกทดแทน ในส่วนของการนำกฎระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ ภาครัฐเป็นฝ่ายกำกับและให้ชุมชนบริหารจัดการกันเอง ซึ่งส่วนใหญ่ชุมชนยอมรับร่วมกัน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ป่าชุมชนบ้านปง มีผู้นำที่ใช้แนวทางการทำงานเชิงรุก จะเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐเสนอแนวทางต่างๆ ยังเป็นชุมชนแรกของจังหวัดพะเยา ขอจัดตั้งป่าชุมชนได้สำเร็จ เพราะเกิดจากแนวคิดการระเบิดจากภายในชุมชน คือ ชุมชนมีความริเริ่มเองที่ต้องการจะรักษาและใช้ประโยชน์จากป่า...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...ได้มีโอกาสลงไปสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปง เป็นป่าที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ก็ให้ให้คำแนะนำการรักษาสภาพดิน การเลือกพื้นที่ปลูกและรักษาต้นไม้...” (เสกสรร กวณะปานิก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 ตุลาคม 2565)

“...โดยรวมป่าชุมชนบ้านปง มีการบริหารจัดการที่ค่อนข้างมีประสิทธิภาพ ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหาการแนวเขตทับซ้อนระหว่างป่าอนุรักษ์กับป่าชุมชน...” (ชัชวรัตน์ ศรีแสงจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 สิงหาคม 2565)

การมีส่วนร่วมในการดำเนินการของภาคประชาสังคม มีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านปี่ เช่น การแก้ปัญหาแนวเขตป่าทับซ้อนร่วมกับภาครัฐ การดำเนินงานตามแผนพัฒนาป่าชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่หมู่ 1 และหมู่ 2 แต่เดิมนั้นเป็นหมู่บ้านเดียวกันต่อมาในภายหลังกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน แต่ความรับรู้ของชุมชนไม่ได้รู้สึกว่ายกออกจากกัน เพราะฉะนั้นการดำเนินกิจกรรมจะให้ความร่วมมือด้วยดีมาตลอด และมีกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตรวจตราป่าชุมชนเข้าตรวจดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของวัดป่าปี่จะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำคนในชุมชนทำพิธีบวชต้นไม้หรือบวชป่าตามความเชื่อทุกปีร่วมกับผู้นำพิธีกรรมของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนุน , สืบชะตาแม่น้ำ เพื่อเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ได้เสนอโครงการเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมถึงการบังคับใช้กฎ ระเบียบ ข้อบังคับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยร่วมกันใช้แนวคิดวิถีพอเพียงเป็นแนวคิดหลักในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน โดยมองว่าคนกับป่าและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกป่าออกจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้ ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...เราได้ร่วมกันทำความเข้าใจกับชุมชน ร่วมกันดำเนินการตามแผนพัฒนาป่าชุมชน อีกทั้งสร้างกฎระเบียบการอยู่ร่วมกันและปลูกจิตสำนึกว่าป่าชุมชนเป็นของทุกคนในชุมชน ต้องช่วยกันดูแลรักษา...” (ทอน ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...อาตมาใช้วิธีการที่เป็นความเชื่อของคนรุ่นก่อนสืบทอดต่อกันมา คือ พิธีการบวชต้นไม้หรือบวชป่าในจังหวัดพะเยานั้นความเชื่อยังมีอิทธิพลต่อคนในชุมชน ซึ่งใครที่ลักลอบตัดต้นไม้เท่ากับเป็นการฆ่าพระสงฆ์ บาปจะหนักมาก...” (พระสอน กิตติภาโส, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...ผมมีส่วนร่วมในการดำเนินการส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าชุมชนและป่าอื่นๆด้วย ซึ่งผมเป็นผู้นำพิธีกรรมของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนุน , สืบชะตาแม่น้ำ เพื่อให้เด็ก และชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ดูแลป่าชุมชน...” (สุรินทร์ ใจหนัก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านป่าของภาครัฐเกิดจากการที่ชุมชนมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าและระบบนิเวศให้อุดมสมบูรณ์ ชุมชนได้ใช้ประโยชน์และมีการทดแทน ซึ่งจะ เป็นประโยชน์ทางอ้อมของภาครัฐในแง่ประโยชน์สาธารณะ เพราะคนรับประโยชน์ไม่ได้ระบุตัว บุคคล แต่คนในชุมชนทุกคนได้ประโยชน์รวมถึงชุมชนใกล้เคียงด้วย และที่สำคัญอีกอย่างคือ ส่งผล ต่อการทำงานร่วมกันกับภาคประชาสังคมที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอื่นๆร่วมกันในชุมชน ดัง บทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ภาครัฐไม่ได้ร่วมใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพราะเจตนาเริ่มต้นก็เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ จากป่า ให้ชุมชนรู้สึกหวงแหน แต่สิ่งที่ภาครัฐได้ประโยชน์ป่าอุดมสมบูรณ์ มีการบริหารจัดการ ผลผลิตต่างๆ ร่วมกัน...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...อันดับแรกเราจะได้อากาศที่บริสุทธิ์ ปริมาณคาร์บอนลดลง ภาครัฐจะมองเป็นภาพรวม มากกว่า คือการได้ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชุมชนได้ใช้ประโยชน์และส่งต่อถึงคนรุ่นต่อไปได้” (ชัยวัฒน์ ศรีแสงจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 สิงหาคม 2565)

ในส่วน of ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยมีน้ำในการ ทำการเกษตร ชุมชนมีไม้พื้นในการหุงหาอาหาร หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร และน้ำผึ้งป่า ซึ่งในป่าชุมชน บ้านป่ามีต้นไม้ใหญ่ใหญ่และผึ้งมาทำรังทุกปี คณะกรรมการกองทุนผึ้งได้มีมติให้ชาวบ้านใช้ ประโยชน์จากการเก็บน้ำผึ้งสำหรับหารายได้ของชุมชน โดยใช้วิธีให้คนในชุมชนรวมกันประมูล และเงินที่ได้จากการประมูลนำเข้ากองทุนผึ้ง เพื่อนำมาใช้บริหารจัดการเกี่ยวกับชุมชนต่อไป แต่ถ้า เก็บน้ำผึ้งมาใช้ในครัวเรือนสามารถเก็บได้ไม่ต้องเสียเงินให้กับกองทุน และยังมีกลุ่มอาชีพ ผลิตผลิตภัณฑ์จากต้นไผ่ เช่น ชุ่มไก่ ค้ำมไม้กวาด เป็นต้น โดยมีการแบ่งพื้นที่หมุนเวียนการใช้ ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อหมุนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและให้ระบบนิเวศได้มีการฟื้นตัว สำหรับการใช้ประโยชน์ในระยะยาว ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่า ได้กำหนดการเข้าใช้ประโยชน์ เพื่อเพิ่มความอุดม สมบูรณ์และความหลากหลายของทรัพยากร ทุกคนในชุมชนเข้าใช้ประโยชน์ได้ทุกคน เพราะทุกคนรับรู้ร่วมกันในการเข้าใช้และทดแทนสิ่งที่นำออกมา...” (ทอน ใจดี, การ สื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...ทุกคนในชุมชนสามารถใช้วัตถุดิบต่างๆ มาทำเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้ จะเลือกทำในส่วนตัวหรือกลุ่มอาชีพ ให้คนในชุมชนเลือกตามความสมัครใจ โดยยึดวิถีดั้งเดิมของชุมชน...” (สมหมาย กลิ่นหอม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าใช้ประโยชน์จากป่าได้ในลักษณะนำมาใช้ในครัวเรือน แต่ถ้าจะนำมาทำเป็นการหารายได้จะต้องผ่านทางกลุ่มอาชีพเท่านั้น...” (ตาล มุงทอง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มิถุนายน 2566)

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การประเมินผลในการติดตามโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ในส่วนของภาครัฐมีส่วนร่วมเกี่ยวกับป่าชุมชนที่สำคัญเมื่อป่าชุมชนครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน แต่เดิมสำนักงานจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ กำหนดไว้ 5 ปี ภายหลังได้ปรับแก้ไขระยะเวลาประเมินเป็น 10 ปี ผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด โดยดูจากการดำเนินการตามแผนพัฒนาป่าชุมชน การดำเนินงานตามโครงการแต่ละปี ตรวจสอบเอกสารรายงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และลงสำรวจพื้นที่ตรวจสอบสภาพความอุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศของป่าชุมชน ติดตามการใช้ประโยชน์ของชุมชน เป็นต้น ถ้าไม่ผ่านการประเมินจะทำให้ป่าชุมชนถูกยกเลิกจากการเป็นป่าชุมชน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ในการประเมินผลการดำเนินงานของป่าชุมชน ภาครัฐมีการกำหนดแนวที่ชัดเจนและใช้ในรูปแบบเดียวกันทุกพื้นที่ เดิมจากกำหนดไว้ 5 ปี ภายหลังได้ปรับแก้ไขระยะเวลาประเมินเป็น 10 ปี อาจจะดูว่ามีช่วงระยะเวลาประเมินนานไป แต่เรายังส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 2 เชียงราย ดูแลในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ...” (นันทนา บุญยานันต์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...การประเมินเกี่ยวกับป่าชุมชนนอกจากประเมินครบต่อใบอนุญาตป่าชุมชนแล้ว เราจะใช้ชีวิตเข้าไปในพื้นที่โดยผ่านโครงการ/กิจกรรมต่างๆ เช่น ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ สำรวจแนวเขตป่า ทำฝายต้นน้ำ เป็นต้น ประสานงานกับประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านนี้เกี่ยวกับข้อเสนอแนะ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ...” (ชัยวัฒน์ ศรีแสงจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 สิงหาคม 2565)

“...คณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดพะเยาจะมีอำนาจหน้าที่ขอจัดตั้ง ขอบอายุ เพิกถอนป่าชุมชนตาม พรบ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562 เท่านั้น เมื่อถึงกำหนดทางป่าชุมชนก็จะดำเนินการยื่นเอกสารต่างๆเพื่อขอทางคณะกรรมการพิจารณา โดยเราจะให้เจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ที่ตรวจประเมินควบคู่ไปด้วย...” (ศรี โดย ใจเย็น, การสื่อสารส่วนบุคคล, 18 มิถุนายน 2566)

ซึ่งในส่วนของภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการประเมินกับภาครัฐเมื่อครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชนมีช่วงระยะเวลาครบรอบประเมิน 10 ปี และกิจกรรมด้านอื่นๆภายในระดับชุมชนไม่มีการประเมินผลที่เป็นรูปธรรม แต่จะมีในลักษณะพูดคุย เสนอแนะ และปัญหาต่างๆ ผ่านการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่และการประชุมประจำเดือนของชุมชน เพื่อรับฟังความคิดเห็นของทุกคนในชุมชนและนำไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาให้ดีขึ้นในการดำเนินการครั้งต่อไป ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ในการประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน จะยุ่งยากในช่วงที่ขออนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน ในการทำแผนพัฒนาป่าชุมชน แผนการดำเนินงาน จัดทำโครงการที่สอดคล้องได้แต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ หลังจากที่ได้รับการอนุญาตแล้ว ครั้งต่อไปก็จะง่ายขึ้น นอกจากการประเมินเพื่อขอต่อใบอนุญาตป่าชุมชนแล้วนั้น ในการประเมินผลในระดับชุมชนของเราในกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวกับป่าชุมชนหรือภายในชุมชน จะไม่มีการประเมินที่เป็นรูปธรรม มีแต่การพูดคุย หรือ รับฟังปัญหาอุปสรรคต่างๆ เท่านั้น...” (ทอน ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...ชุมชนบ้านปี่ไม่มีการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมา แต่ชุมชนคิดว่าที่ผ่านมาจะมีอะไรเห็นผลสำเร็จบ้างและชุมชนได้ประโยชน์ นั้นแหละชุมชนเรารู้จากตรงนั้น...” (จอมกราบทุล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

สรุปได้ว่าลักษณะการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมที่เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบของพื้นที่ป่าชุมชนนั้น เกิดจากชุมชนได้เห็นพ้องต้องกันว่าต้องช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และระบบนิเวศ ได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวของภาคประชาคม โดยมีผู้นำชุมชนที่เอาจริงเอาจังในผลักดันเป็นวาระสำคัญของชุมชน ตั้งแต่ระดับชุมชนไปสู่ระดับจังหวัดจนมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับป่าชุมชนของประเทศ ซึ่งภาครัฐได้เปลี่ยนแปลงบทบาทจากเป็นหน่วยดำเนินการเองทั้งหมด โดยให้ชุมชนปฏิบัติตามแนวที่ภาครัฐกำหนดมาเป็น

เน้นการมีส่วนร่วม แต่ถูกจำกัดด้วยอำนาจหน้าที่ตามโครงสร้างของระบบราชการ จึงค่อนข้างมีขอบเขตจำกัดในการดำเนินงาน เพราะฉะนั้นภาคประชาสังคมเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อน เพราะเกิดจากความตระหนักและห่วงหาเหวนุชมนของตนเอง ซึ่งชุมชนเป็นผู้ใช้ประโยชน์โดยตรง ต่างจากภาครัฐที่ได้ประโยชน์ทางอ้อมจากป่าที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบการมีส่วนร่วมการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ไม่มีการประเมินที่เป็นรูปธรรมหรือมีรูปแบบที่ชัดเจน มีเพียงการประเมินเพื่อตอบใบอนุญาตต่ออายุป่าชุมชนเท่านั้น

ตารางที่ 4.1 การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นป่าชุมชนต้นแบบ

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายหรือแนวทางการทำงานใช้กับพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม และแบ่งการทำงานตามสายบังคับบัญชาและกลุ่มงาน	มีการแบ่งเป็นชุมชนและมอบหมายงานกันภายในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านปี่ ชุมชนบ้านปี่ได้มีการดำเนินกิจกรรมมาก่อนที่ภาครัฐจะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง
การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	มีส่วนร่วมดำเนินการโดยส่วนภูมิภาค ได้ถอดบทเรียนที่เกิดขึ้นนำมาวิเคราะห์ในเชิงวิชาการแล้วรายงานผลไปที่ส่วนกลาง เพื่อแก้ปัญหาร่วมกับชุมชน การทำงานของภาครัฐจะ	การบังคับใช้กฎระเบียบข้อบังคับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยร่วมกันใช้แนวคิดวิถีพอเพียงเป็นแนวคิดหลักในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน โดยมองว่าคนกับ

ตารางที่ 4.1 การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นป่าชุมชนต้นแบบ (ต่อ)

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
---------	--------	---------------

	ลักษณะตามสายการบังคับบัญชา ลักษณะจากบนลงล่าง	ป่าและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกป่าออกจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้
การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์	ได้ร่วมการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าและทำระบบนิเวศให้อุดมสมบูรณ์ ชุมชนได้ใช้ประโยชน์และมีการทดแทนซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางอ้อมของภาครัฐในแง่ประโยชน์สาธารณะ	ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยมีน้ำในการทำเกษตร ชุมชนมีไม้ฟืนในการหุงอาหาร หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร และน้ำผึ้งป่า
การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน แต่เดิมสำนักงานจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้กำหนดไว้ 5 ปี ภายหลังได้ปรับแก้ไขระยะเวลาประเมินเป็น 10 ปี โดยผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด	เมื่อครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชนมีช่วงระยะเวลาครบรอบประเมิน 10 ปี และกิจกรรมด้านอื่นๆภายในระดับชุมชนไม่มีการประเมินผลที่เป็นรูปธรรม แต่จะมีในลักษณะพูดคุย เสนอแนะ และปัญหาต่างๆ ผ่านการประชุม

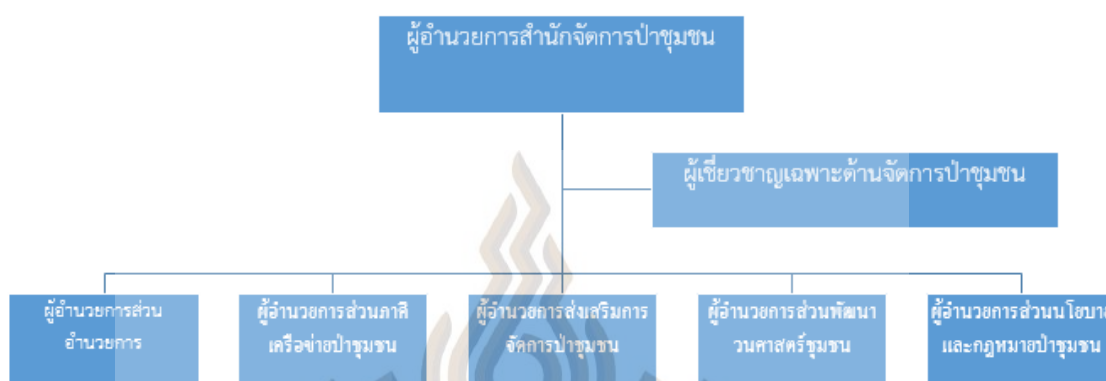
ป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม พบว่า

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ภาครัฐโดยสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าชุมชน ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชน โดยภาครัฐได้เปลี่ยนบทบาทจากเป็นผู้ดำเนินการจับกุมมาเป็นผู้ส่งเสริมให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนซึ่งเป็นป่าธรรมชาติ หรือป่าปลูกที่ชุมชนมีความต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ตลอดจนการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีของชุมชน เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์

จากป่าชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน เช่น การสร้างอาชีพในชุมชน ใช้เป็น วัตถุประสงค์ประกอบอาหาร ป่าชุมชน ซึ่งในส่วนกลางของสำนักงานจัดการป่าชุมชน ได้แบ่งโครงสร้าง องค์กรตามความรับผิดชอบดังนี้

รูปที่ 4.7 หน่วยงานภายในสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้

ที่มา : กรมป่าไม้, 2566

กรมป่าไม้ได้แบ่งโครงสร้างองค์กรระหว่างส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคตามความรับผิดชอบ ดังนี้

โดยลักษณะจะเป็นการมอบหมายนโยบาย กำหนดแนวทางการทำงานจัดสรรงบประมาณ และติดตามผลการปฏิบัติงานในการสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ จากภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนที่ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก เพราะฉะนั้นลักษณะการทำงานของส่วนกลางจะมีส่วนร่วม ทางด้านวิชาการ ซึ่งจะได้รับข้อมูลมาจากส่วนภูมิภาค ฝ่ายปฏิบัติได้รายงานผลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอต่างๆ จากนั้นแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะดำเนินวิเคราะห์ในการตัดสินใจ ดำเนินการต่อไป ประกอบกับมีการระดมความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องป่าชุมชนผ่านเวทีสัมมนา การประชุม ทั้งที่กรุงเทพฯ และจังหวัดแพร่ กับภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ในลักษณะภาพรวมของป่า ชุมชนทั้งหมด เช่น ลักษณะการใช้พื้นที่ป่า การออกกฎระเบียบข้อบังคับ แนวทางการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคต่างๆ เป็นต้น และยังเป็นส่วนหนึ่งของการผลักดันเป็นพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ.2562

แผนภูมิโครงสร้างกรมป่าไม้ตามอำนาจการบริหารภายในปัจจุบัน

รูปที่ 4.8 โครงการหน่วยงานภายในกรมป่าไม้
ที่มา : กรมป่าไม้, 2566

ซึ่งในส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ เป็นส่วนภูมิภาคจะเป็นหน่วยงานดำเนินการเพื่อให้ชุมชนได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชน ได้ลงพื้นที่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน โดยประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างถูกต้อง พร้อมทั้งเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนการดำเนินการต่างๆของชุมชน เช่น การเขียนโครงการ แผนงาน และการของบประมาณจากภาครัฐ เป็นต้น ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...สำนักจัดการป่าชุมชน จะกำหนดนโยบายเป็นภาพรวมเพื่อสำหรับการจัดตั้งป่าชุมชนทั่วประเทศ โดยมอบหมายไปตามสายงานที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักต้องยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีของชุมชน ที่ได้รับข้อมูลรายงานชุมชนบ้านปาง หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมีความพร้อมมาก มีอ่างเก็บน้ำที่ใช้ได้ตลอดทั้งปี ชุมชนเองมีความต้องการใช้

ประโยชน์จากป่าได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย...” (นัทนา บุญยานันต์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...นำหลักแนวคิด ของการวางแผนป่าชุมชน บำรุงปลูกป่าชุมชนที่อยู่โดยรอบ และมีโอกาสใช้ป่านั้นด้วย เน้นสร้างคน ให้เจ้าหน้าที่เข้าไปเรียนรู้ชุมชน เข้าไปให้ความรู้ด้านวิชาการเพื่อเปลี่ยนแนวคิด ไม่เข้าไปจับกุม ต้องเปลี่ยนบทบาท นั้นเป็นจุดเปลี่ยนระยะแรกได้แต่ส่งเสริมให้ปลูกป่า ในหัวไหล่ปลายนา เราไปสัมผัสชุมชน เขาได้รางวัล ได้พูดคุย บางคนทำเก่งแต่พูดไม่ได้ สนับสนุนให้กล้าแสดงออก คัดเลือกคนเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วม ในทุกๆขั้นตอน...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...ในส่วนงานที่รับผิดชอบจะเกี่ยวข้องกับนโยบาย กฎ ระเบียบการจัดตั้งป่าชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับภาครัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษา ตลอดจนใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนในรูปแบบของป่าชุมชนในแบบภาพรวมทั้งประเทศเพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกัน...” (ถนัดสม นฤกุล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กันยายน 2565)

“...ผมได้เข้ามาทำความเข้าใจและให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งประสานงานในส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ในเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งป่าชุมชน ชุมชนบ้านปาง เป็นชุมชนที่มีลักษณะค่อนข้างพร้อม เพราะมีการกำหนดแผนงานที่เป็นระบบ...” (มานะ จิตฤทธิ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ภาคประชาสังคม ได้เล็งเห็นความสำคัญของป่าไม้ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เนื่องจากในอดีตที่ผ่านคนในชุมชนได้ใช้ทรัพยากรจากป่าอย่างต่อเนื่องและไม่มีการทดแทนจนทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ป่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงได้มีการประชุมหมู่บ้านเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว และได้มีมติจะร่วมกันฟื้นฟู อนุรักษ์พื้นที่ป่า มีการตั้งกฎ ระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และมีความเห็นร่วมกันในการนำหลักความเชื่อทางศาสนาของชุมชนทางภาคเหนือมาเป็นตัวนำทาง คือ การบวชป่า ประกอบความศรัทธาต่อเจ้าอาวาส วัดบ้านปาง และได้มีความเห็นร่วมกันในการแบ่งโครงสร้างภายในชุมชนเอง เพื่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เช่น คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปาง ,กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่า ,เหรียญกอกองทุนป่าชุมชนบ้านปาง , กลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน , เป็นต้น ซึ่งภายใต้แนวทางดังกล่าว ส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่

ได้ประสานกับตัวแทนชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลคำพามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ประกอบกับทางชุมชนมีความประสงค์จะจัดตั้งเป็นป่าชุมชน และได้มีส่วนร่วมรวมในการตัดสินใจ เริ่มตั้งแต่ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน สํารวจพื้นที่ที่ตรวจดูความสมบูรณ์ของป่า ความพร้อมของชุมชน ซึ่งต้องผนวกแนวทางของทางสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ เช่น ระเบียบที่การจัดตั้งป่าชุมชน กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ซึ่งการออกกฎระเบียบข้อบังคับ การใช้ป่าชุมชนนั้น ภาคประชาสังคมมีการดำเนินการมาก่อนแล้ว สำนักจัดการป่าชุมชนมาดูแลละเอียดและให้คำแนะนำเพื่อไม่ให้ขัดกับกฎหมายหลัก เพราะพระราชบัญญัติเกี่ยวกับป่าชุมชนประกาศมาบังคับใช้นั้น ก็มาจากการประชุมและถกแถลงมาจากภาคประชาสังคม เสนอมาเป็นกฎหมายบังคับใช้ ซึ่งประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ก็ได้ไปร่วมเสวนา ประชุม กับภาครัฐ ในระดับจังหวัดและได้เสนอแนวทางการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคต่างๆ เกี่ยวกับป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพราะฉะนั้นการมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมของชุมชนบ้านปง จะเริ่มจากระดับชุมชนจนไปสู่ระดับจังหวัดโดยผ่านตัวแทนดังกล่าว ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ผมในฐานะตัวแทนภาคประชาสังคม ได้เสนอและพูดคุยกับทางส่วนจัดการป่าชุมชน ซึ่งมีข้อมูลบางส่วนที่ทางภาครัฐเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง หลังจากที่ข้อมูลตรงกันก็ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการต่างๆ เพื่อจัดตั้งป่าชุมชน “(เทียนกัน ทะลัน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...กฎระเบียบข้อบังคับที่บังคับใช้ป่าชุมชน เรามีการประชุมกันภายในชุมชนและหาข้อสรุป ก่อนจึงประกาศใช้ภายในชุมชน หลังจากนั้นต่อยอดโดยประธานคณะกรรมการป่าชุมชน นำไปเสนอในระดับจังหวัดและประเทศต่อไป...” (ทองไหว ตามมูล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...อาตมาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในแทบจะทุกขั้นตอนของชุมชน เช่น การประชุม การวางแผน และการตัดสินใจร่วมกันกับชุมชน...” (พระครูสิริสุเมธากร, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...ชุมชนเราได้ดำเนินการกันมาก่อนภาครัฐแล้ว เพราะเห็นว่าป่าไม้เสื่อมโทรมมากจากการใช้ประโยชน์แบบต่างคนต่างใช้ คนในชุมชนมีความเห็นตรงกันว่าเราควรช่วยกันรักษาป่าให้กลับมาเหมือนเดิม...” (บุญยิ่ง นุณา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของภาครัฐในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปาง ในช่วงแรกที่มีดำเนินการของส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ ได้ของบประมาณไปที่ส่วนกลางคือ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ตามแผนและโครงการของชุมชนบ้านปาง หลังจากนั้นสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้อนุมัติงบประมาณ จำนวน 70,000 บาท เพื่อให้ชุมชนบ้านปางนำมาบริหารจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชน ถือเป็นงบประมาณตั้งต้นให้กับชุมชนบ้านปาง เนื่องจากงบประมาณมีจำนวนจำกัดประกอบจำนวนป่าชุมชนทั่วประเทศมีเป็นจำนวนมากจึงไม่สามารถสนับสนุนได้ทุกปี อีกทั้งยังได้มีส่วนร่วมดำเนินการแก้ปัญหาตะกอนดิน เนื่องจากป่าชุมชนบ้านปางมีแหล่งที่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ที่หล่อเลี้ยงชุมชนบ้านปางและชุมชนใกล้เคียง แต่ในช่วงฤดูฝนทำให้เกิดดินตะกอนไหลมาตามธารน้ำเข้าสู่ชุมชนและพื้นที่แปลงทำการเกษตรเป็นปัญหายาวนาน ภาครัฐโดยส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ ได้มีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำและร่วมแก้ปัญหาดังกล่าว โดยนำดินตะกอนใส่ถุงบิ๊กแบ็กจาลองโมเดลมาจากช่วงน้ำท่วมกรุงเทพฯ อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในพัฒนาดินให้อุดมสมบูรณ์เพื่อปลูกต้นไม้และมีเพียงพอต่อความต้องการไม่ให้เกิดพื้นที่ป่าชุมชนและทรัพยากรประเภทอื่น ๆ ภาครัฐได้ให้ความรู้ทางวิชาการผสมผสานกับปราชญ์ชาวบ้านการแปรรูปไม้เป็นผลิตภัณฑ์จักสาน ในส่วนของการนำกฎ ระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ รับนโยบายมาจากส่วนกลางนำมาปฏิบัติ แล้วจึงรายงานผลเป็นประจำเดือนให้ส่วนกลางทราบตามลำดับ ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ผมทำงานคลุกคลีเกี่ยวกับป่าชุมชนมาประมาณ 20 ปี สำหรับป่าชุมชนบ้านปาง มีจุดเด่นคือความอุดมสมบูรณ์เรื่องแหล่งเก็บน้ำ ทางเราก็ได้เข้ามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเรื่องตะกอนดิน และให้ความรู้ พร้อมสาธิตการทำแนวกันไฟในช่วงฤดูแล้ง อีกทั้งประสานวิทยากรที่มีความชำนาญต่างๆ ที่ทางชุมชนต้องการ เช่น การพัฒนาดิน , การทำปุ๋ยหมัก , การแบ่งพื้นที่ป่าในการปลูกพืช ผัก ของป่าให้มีช่วงเจริญเติบโต...” (มานะ จิตฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

“...ในส่วนจัดการป่าชุมชน เริ่มแรกผมได้นำเจ้าหน้าที่มาร่วมเดินสำรวจพื้นที่ป่าชุมชน ให้คำแนะนำและสาธิตการทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไฟป่า สอนการใช้โปรแกรมแจ้งเตือนไฟป่า (Hotspot) และเป็นทีมพี่เลี้ยง ในการดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชน...” (วีรพล กีก้อง, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2565)

ภาคประชาสังคมจะเป็นภาคขับเคลื่อนเป็นหลักจากที่ได้มีส่วนร่วมในหรือ ประชุมการ ออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งในการดำเนินการภายในระดับชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปาง จะกำกับ ดูแล รวมถึงการดำเนินการในภาพรวมของป่าชุมชน และในส่วนของวัดบ้านปางโดยพระครู สิริสุเมธากร จะเป็นผู้นำด้านพิธีกรรมในการพาชุมชนบวชป่า ต้นไม้ ประเพณีความเชื่อของชุมชน ทางภาคเหนือจะไม่ตัดต้นไม้ถ้าได้รับการบวชแล้ว และยังได้เทศน์ให้ชุมชนฟังเกี่ยวกับความสำคัญ ของป่าชุมชนตามโอกาสงานต่างๆ กลุ่มอาชีพและปราชญ์ด้าน ไร่ในชุมชนก็มีความเห็นร่วมกันใน การเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในลักษณะผู้ใดเก็บวัตถุคิ ของป่า สมุนไพร ต่างๆ ผู้นั้นต้องปลูก ทดแทนหรือเก็บในลักษณะที่ให้สิ่งเหล่านี้สามารถเจริญงอกงามขึ้นมาใหม่ได้ใช้ประโยชน์ ถ้าในกรณี เกิดปัญหาที่ชุมชนไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ภาครัฐถึงจะส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาในการบังคับใช้ และใน การประชาสัมพันธ์หรือทำความเข้าใจการดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชนนั้น จะมีการประชุมในส่วน ของภาครัฐและคณะกรรมการป่าชุมชนระดับจังหวัด จากนั้นข้อมูลต่างๆ ประชานคณะกรรมการป่า ชุมชนบ้านปางจะนำมาชี้แจงในการประชุมคณะกรรมการและชาวบ้านภายในชุมชนเป็นประจำทุกเดือน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ในกรณีคนในชุมชนฝ่าฝืนผิดกฎ ระเบียบของการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน คณะกรรมการ ป่าชุมชนจะเรียกคุยและทำความเข้าใจก่อน ถ้ายังฝ่าฝืนอีก จะลงโทษปรับ เป็นเงิน โดยนำเงินเข้ากองทุนป่าชุมชนต่อไป...” (นายทศพงษ์ พูลทวี, การสื่อสารส่วน บุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...อาตมาใช้หลัก บวร ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน ช่วยสนับสนุนให้ชุมชนตระหนักถึง ความสำคัญของป่า โดยใช้วิธีการเทศน์ใน โอกาสต่างๆ เช่น งานบุญ งานศพ ประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวและได้มีโอกาสเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงเป็น การให้ความรู้ไปด้วยใน โอกาสเดียวกัน อีกทั้งมีพิธีการบวชต้นไม้ เป็นความเชื่อที่ยังมี อิทธิพลต่อคนในชุมชน ซึ่งใครที่ลักลอบตัดต้นไม้เท่ากับเป็นการทำลายพระสงฆ์...” (พระ ครูสิริสุเมธากร, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านปาง โดยภาครัฐจะไม่ได้มีส่วนร่วมจาก การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโดยตรง แต่จะได้ในลักษณะการดำเนินงานแผนหรือตามนโยบายที่ รับมอบจากส่วนกลางที่เน้นการมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมคือ การได้ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์

โดยรักษาวิถีชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง มีแหล่งน้ำ และแรงงานคืนถิ่น โดยมีหลักวิชาการควบคู่ไปด้วย ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...เราได้เห็นป่าสมบูรณ์ ให้ความไว้วางใจของชุมชนมาช่วย ให้เป็นสมาชิกป่าชุมชนมี ชุมชนเข้มแข็ง องค์กรต่างๆมา สนับสนุน คือการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชา สังคมโดยแท้จริง ผลตอบแทนที่ได้ ได้ทั้งตัวเงินด้านสิ่งแวดล้อม น้ำไม่ท่วม มีแหล่งน้ำใช้ ตลอดปี ต้นน้ำลำธาร แรงงานคืนถิ่น โดยยึดหลักยังใช้ประโยชน์ยังสมบูรณ์...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...สิ่งที่ภาครัฐได้ คือ อากาศที่บริสุทธิ์ ป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จาก ป่าโดยเกิดผลกระทบน้อยที่สุดและมีการปลูกทดแทนให้คนรุ่นหลัง ได้ใช้ประโยชน์ต่อไป ...” (วีรพล กีก้อง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2565)

“...สิ่งที่ภาครัฐได้ประโยชน์มากที่สุด การเห็นป่าชุมชนที่อุดมสมบูรณ์ การที่ชุมชนใช้ ประโยชน์จากป่า เช่น กลุ่มอาชีพภายในชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีรายได้ มีการ หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งภาครัฐก็จะได้ผลประโยชน์ทางอ้อมในภาพรวม...” (มานะ จิตฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

“...สร้างความมั่นคงทางทรัพยากรธรรมชาติ ให้ชุมชนอยู่กับป่าอย่างยั่งยืน ชุมชนมีคุณภาพ ชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถลดผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศใน อนาคต จากการที่มีพื้นที่ป่าและพื้นที่สีเขียวเพิ่มขึ้น...” (ถนัดสม นุกูล , การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กันยายน 2565)

ในส่วนภาคประชาสังคมแต่ละกลุ่มภายในชุมชนรวมถึงทุกคนในชุมชนได้ร่วมกันใช้ ประโยชน์เป็นสัดส่วนตามบริบทของกลุ่ม ซึ่งกลุ่มอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากไม้ห้ามตัดหน่ออ่อนให้ตัด เป็นลำต้นแก่ ในการจับปลาในอ่างเก็บน้ำห้ามเข้าไปในช่วงฤดูวางไข่ ถ้าคณะกรรมการอนุญาตให้ จับแล้วนำมาแบ่งปันภายในชุมชน ซึ่งได้นำรูปแบบการปลูกป่า 3 อย่าง แต่ให้ประโยชน์ 4 อย่าง คือ จะได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้านและ ไม้พืชนั้น และสามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารมาในส่วนของ การแบ่งปันผลิตที่เก็บได้จากป่าชุมชนนั้น ภาครัฐจะปล่อยให้ชุมชนบริหารจัดการกันเอง เพราะ ชุมชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากป่าชุมชน เช่น สมุนไพร พืช ผัก ผลไม้ป่า ไม้ไผ่สำหรับเป็น อาชีพในชุมชน เป็นต้น มีการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 3 ส่วน ยกตัวอย่าง ป่าที่มีการใช้พื้นที่ส่วน

ที่ 1 ในปีถัดไปก็จะไปใช้พื้นที่ส่วนที่ 2 และพื้นที่ส่วนที่ 3 ในปีถัดไปหมุนเวียนจนมาเริ่มพื้นที่ส่วนที่ 1 อีกครั้ง เพื่อหมุนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและให้ระบบนิเวศได้มีการฟื้นตัวสำหรับการใช้ประโยชน์ในระยะยาว ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ประโยชน์ของชุมชน มีแหล่งน้ำใช้ทำการเกษตรและในครัวเรือนตลอดปี มีแหล่งอาหาร เช่น เห็ด หน่อไม้ พืชผักจากธรรมชาติ พืชสมุนไพร และเกิดกลุ่มอาชีพภายในชุมชน...” (เทียน กันทะลั่น, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...จากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนทำให้ชุมชนมีรายได้จากการตั้งเป็นกลุ่มอาชีพโดยใช้วัตถุดิบจากป่ามาทำเป็นผลิตภัณฑ์ ชุมชนมีรายได้เสริมจากการทำเกษตรกรรม หนีครัวเรือนลดลง อัตราคนไปทำงานต่างจังหวัดลดลงเช่นกัน...” (อรรรยา ศคดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าใช้ประโยชน์จากได้ทุกคนและทุกคนจะรู้กฎระเบียบเป็นอย่างดีว่าควรเก็บแบบไหนที่พืช ผัก สมุนไพรต่างๆ สามารถเจริญขึ้นมาทดแทนได้...” (บุญยิ่ง นุณา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การประเมินผลในการติดตามโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ในส่วนของภาครัฐจะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับป่าชุมชนที่สำคัญเมื่อป่าชุมชนครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน แต่เดิมสำนักงานจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ กำหนดไว้ 5 ปี ภายหลังจากได้ปรับแก้ไขระยะเวลาประเมินเป็น 10 ปี ผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด โดยดูจากเอกสารรายงานจากชุมชน ได้ลงสำรวจพื้นที่ตรวจสอบสภาพความอุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศของป่าชุมชน ติดตามการใช้ประโยชน์ของชุมชน เป็นต้น ถ้าไม่ผ่านการประเมินจะทำให้ป่าชุมชนถูกยกเลิกจากการเป็นป่าชุมชน และยังเข้าร่วมโครงการต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น จะเป็นภาครัฐส่วนของการจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว เช่น โครงการปลูกเฉลิมพระเกียรติ พิธีบวชป่า โครงการฝึกอบรมกลุ่มอาชีพ ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ภาครัฐถือโอกาสเข้ามาสังเกตและประเมินอย่างไม่ทางการเกี่ยวกับป่าชุมชน หากมีข้อเสนอแนะก็จะ

ประสานผ่านประธานคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ในการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ของป่าชุมชน เราจะประเมินโดยผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด แล้วรายงานมาที่ส่วนกลาง ต้องยอมว่าเรื่องการประเมินผล ติดตามกิจกรรมต่างๆของป่าชุมชน ทางผมจะเป็นฝ่ายกำหนดแนวทาง วิธีการประเมิน มอบหมายไปตามสายบังคับบัญชาไปยังผู้รับผิดชอบ...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...เมื่อป่าชุมชนครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน ผมมีส่วนร่วมในการลงพื้นที่เข้าร่วมประเมินป่าชุมชนบ้านปง ถ้าจากตรงนี้จะเว้นช่วงห่างเกินไปสำหรับการประเมิน แต่ก็ยังมีการตรวจสอบ ประเมินอย่างไม่เป็นทางการในการเข้าพื้นที่ร่วมทำกิจกรรมทางกับชุมชน โดยการสังเกต การเข้าร่วมประชุม เอกสารรายงานประจำปีและได้เสนอแนะข้อคิดเห็นในโอกาสต่าง ๆ...” (มานะ จิตฤทธิ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

“...คณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดแพร่ จะอยู่ในส่วนของขอจัดตั้ง ต่อใบอนุญาต เพิกถอนในกรณีพบว่าป่าชุมชนไม่มีการดูแล ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชนมีอำนาจหน้าที่ตามที่พรบ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 กำหนดไว้...” (กฤษดา อินทราวุฒิ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 17 มิถุนายน 2566)

ซึ่งในส่วนของภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการประเมินกับภาครัฐเมื่อครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชนซึ่งได้เปลี่ยนจาก 5 ปี มาเป็น 10 ปี ครบรอบประเมิน โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นต่างๆ และภายในระดับชุมชนจะมีการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะพูดคุย เสนอแนะ ผ่านการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปง และการประชุมหมู่บ้าน เพื่อรับฟังความคิดเห็นของทุกคนในชุมชนและนำไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อเตรียมการประเมินขอต่อใบอนุญาตป่าชุมชน ซึ่งในส่วนของการประเมินผลภายในชุมชนนั้น ไม่มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการ มีเพียงแต่มาหารือ ข้อเสนอ อุปสรรคและปัญหาต่างๆ เพื่อพัฒนาให้ดีขึ้นในการดำเนินการครั้งต่อไป ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ในการประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดแพร่ จะเป็นผู้ประเมิน จะมีภาคประชาสังคมเป็นคณะกรรมการอยู่ด้วย ซึ่งผมเป็นผู้ทรงคุณวุฒิของคณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัดแพร่ และได้เสนอข้อคิดเห็นต่างๆผ่านเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดแพร่ซึ่งเป็นคณะกรรมการชุดนี้ ในส่วนของชุมชนจะมีการประเมินผ่านการนั่งคุย ประชุมกับคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางและประชุมประจำเดือนของชุมชน เพื่อสรุปปัญหา และข้อเสนอแนะต่างๆ หลังจากนั้นชุมชนจะดำเนินด้วยตัวเองก่อน ถ้าเกินกำลังความสามารถถึงจะประสานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต่อไป...” (เทียน ก้นทะเล้น, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...อาตมามองว่าอาจจะเป็นจุดอ่อนของชุมชน เพราะนอกจากประเมินเพื่อขอต่อใบอนุญาตป่าชุมชนแล้ว ก็จะไม่มีการประเมินที่เป็นระบบ หรือเป็นการเก็บข้อมูลเป็นสถิติกิจกรรมหรือโครงการอื่นๆ แต่ข้อดีของชุมชนบ้านปางถ้าเสร็จสิ้นกิจกรรมต่างๆหรือเกิดปัญหาอุปสรรคต่างๆ จะมีการประชุมเพื่อหาข้อสรุปเพื่อพัฒนาให้ดีขึ้นประกอบกับคนในชุมชนมีความสนใจ กระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมต่างๆของชุมชน อาตมาได้มีส่วนร่วมในการประชุมพร้อมทั้งเสนอแนะ...” (พระครูสิทธิสุเมธากร, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

สรุปได้ว่าลักษณะการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมที่เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบของพื้นที่ป่าชุมชนนั้น เกิดจากชุมชนมีความตระหนักและจากปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในพื้นที่ป่าในอดีต ประกอบกับมองว่าภาครัฐเป็นฝ่ายตรงข้ามเพราะในอดีตภาครัฐ โดยกรมป่าไม้จะเข้ามาในรูปแบบของการจับกุมผู้ที่บุกรุกป่า ซึ่งภาครัฐได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยมีลักษณะการดำเนินงานเป็นการทำงานตามสายบังคับบัญชาจากสำนักจัดการป่าชุมชนกรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานที่ค่อนข้างจะไม่ค่อยได้สัมผัสกับป่าชุมชนโดยตรงหรือมีแต่น้อย โดยมอบหมายให้ส่วนภูมิภาคคือ ส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ เป็นหน่วยปฏิบัติการพื้น แล้วรายงานผลการดำเนินงานกลับไปส่วนกลาง ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการทำงานของภาครัฐ แต่กลับเป็นภาคประชาสังคมที่รู้และเข้าใจระบบการทำงานของภาครัฐ จึงเป็นฝ่ายปรับตัวเข้าหาเริ่มตั้งแต่การตัดสินใจต้องการให้ป่าชุมชนบ้านปางมีกฎหมายรองรับในการเข้าทำประโยชน์ ภาครัฐจะมีส่วนร่วมในลักษณะของที่ปรึกษาค่อยๆให้คำแนะนำต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนด้านวิชาการเข้ามาผนวกกับวิถีดั้งเดิมของชุมชน และการประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตป่าชุมชน

ตารางที่ 4.2 สรุปการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นป่าชุมชนต้นแบบ

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ลักษณะการทำงานของส่วนกลางจะมีส่วนร่วมทางด้านวิชาการ ซึ่งจะได้รับข้อมูลมาจากส่วนภูมิภาค ฝ่ายปฏิบัติได้รายงานผลการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค ข้อเสนอต่างๆ จากนั้นแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการวิเคราะห์ในการตัดสินใจดำเนินการต่อไป	ได้สังเกตเห็นความสำคัญของป่าไม้เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เนื่องจากในอดีตที่ผ่านคนในชุมชนได้ใช้ทรัพยากรจากป่ามาอย่างต่อเนื่อง และไม่มี การทดแทนจนทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ป่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงได้มีการประชุมหมู่บ้านเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว และได้มีมติจะร่วมกันฟื้นฟู อนุรักษ์พื้นที่ป่า
การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	ได้มีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำและร่วมแก้ปัญหาในพื้นที่และได้ให้ความรู้ทางวิชาการผสมผสานกับปราชญ์ชาวบ้านในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง	เป็นภาคขับเคลื่อนเป็นหลักจากที่ ได้มีส่วนร่วมในหรือ ประชุม การออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งในการดำเนินการภายในระดับชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางจะกำกับ ดูแล รวมถึงการดำเนินการในภาพรวมของป่าชุมชน
การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์	คือ การได้ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยรักษาวิถีชุมชนชุมชนเข้มแข็ง มีแหล่งน้ำ และแรงงานคืนถิ่น โดยมีหลักวิชาการ	ชุมชนได้ร่วมกันใช้ประโยชน์ เป็นสัดส่วนตามบริบทของกลุ่ม ซึ่งได้นำรูปแบบการปลูกป่า 3 อย่าง แต่ให้ประโยชน์ 4 อย่าง มี

ตารางที่ 4.2 สรุปการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นป่าชุมชนต้นแบบ (ต่อ)

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
---------	--------	---------------

	ควบคุมไปด้วย	การแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 3 ส่วน เพื่อหมุนเวียนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและให้ระบบนิเวศได้มีการฟื้นตัวสำหรับการใช้ประโยชน์ในระยะยาว
การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน แต่เดิมสำนักงานจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้กำหนดไว้ 5 ปี ภายหลังได้ปรับแก้ไขระยะเวลาประเมินเป็น 10 ปี โดยผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด	เมื่อครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชนมีช่วงระยะเวลาครบรอบประเมิน 10 ปี และกิจกรรมด้านอื่นๆ ภายในระดับชุมชนจะมีการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะพูดคุย เสนอแนะ ผ่านการประชุม

4.2.2 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ นำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชน

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับป่าชุมชนซึ่งมีส่วนสำคัญทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งผลการศึกษาลักษณะภาวะผู้นำที่มีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ 1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2. การสร้างแรงบันดาลใจ 3. การกระตุ้นทางปัญญา 4. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ดังผลการศึกษาเป็นรายพื้นที่ป่าชุมชน ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์

บุคคลที่เป็นมีอิทธิพลสูงสุดต่อชุมชนบ้านปงที่ทำให้ชุมชนให้เกิดความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับการการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชน คือประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ ซึ่งเป็นกำนันมาก่อน มี

ส่วนสำคัญในการเคลื่อนไหวในยุคที่มีการทำโรงโม่หินทำปูนขาวในรูปแบบของสัมปทานภูเขา ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จนโรงโม่หิน โคนปิดกิจการ ยังเป็นแกนนำการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า และได้ขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชนเพื่อให้กรมป่าไม้กันเขตแนวพื้นที่ทับซ้อนของอุทยานแห่งชาติภูซาง มีแผนการดำเนินที่ชัดเจน โดยเริ่มจากการประชาสัมพันธ์ในคนในชุมชนได้เข้าใจถึงทิศทางของชุมชน และสำรวจพันธุ์ไม้ต่างๆที่อยู่ป่าชุมชนกับคนในชุมชนทำให้ได้เห็นถึงความสำคัญของระบบนิเวศ เพื่อส่งต่อให้คนรุ่นหลังต่อไป

“...ชุมชนบ้านปี่เรามีผู้นำที่มีความเอาใจจริงเอาใจในการที่จะดูแลรักษาป่าและชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ โดยมีการชี้แจงแนวทางต่างๆผ่านการประชุมหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ชุมชนจะมองในทิศทางเดียวกันเพราะทุกคนได้ประโยชน์จากป่า...” (ถาวร อ่อนนวล , การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

2) การสร้างแรงบันดาลใจ

ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ ได้ปลุกจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกันในการจัดการป่าชุมชน โดยใช้วิธีการนำหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้ความรู้ เช่น มหาวิทยาลัย กรมป่าไม้ เป็นต้น จะคอยนำพาชุมชนลงมือทำให้เห็นผลเชิงประจักษ์ ส่วนใหญ่แล้วชุมชนมีความตระหนักอยู่แล้วในการดูแลรักษาป่า ประกอบกลุ่มอาชีพยังมีส่วนช่วยทำให้คนในชุมชนมีอาชีพเสริมสร้างรายได้กับกับชุมชน เพราะวัตถุดิบบางส่วนก็นำมาจากป่าชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนรู้สึกต้องช่วยกันรักษาทรัพยากรเหล่านี้และวิธีเก็บให้สามารถขึ้นมาทดแทนได้

“...ผู้นำของเรากระตุ้นให้ชุมชนมีความรู้หวงแหนและพูดคุยบ่อยครั้งว่าป่าชุมชนที่ชุมชนเราขอจัดตั้งเป็นของทุกคนในชุมชน ต้องช่วยกันรักษาให้ถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน และชุมชนของเราต่อสู้เรื่องป่าไม้กันมาตั้งแต่รุ่นก่อนๆ...” (ชูทรัพย์ ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...ป่าชุมชนบ้านปี่อยู่ในพื้นที่หมู่ 1 และหมู่ 10 ถึงจะแบ่งออกเป็น 2 หมู่บ้าน ชาวบ้านสามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี มีความรักใคร่สามัคคี มีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าหรือชุมชน แต่เดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกัน...” (ปราณี ราชภรณ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

3) การกระตุ้นทางปัญญา

การประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่จะนำข้อเสนอ ปัญหา อุปสรรคเข้ามาพิจารณาทุกครั้งหรือการประชุมหมู่บ้านก็จะเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยหรือข้อเสนอแนะ เมื่อได้ข้อสรุปร่วมกันจะรับดำเนินการแก้ไขอย่างทันท่วงที หากใครมีการนำเสนออะไรที่เป็นสิ่งใหม่ และเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนและเสียงส่วนใหญ่เห็นด้วย ก็จะนำไปสู่การดำเนินการจัดหาหรือลงมือปฏิบัติ

“...ได้เคยเสนอเรื่องเกี่ยวกับการเข้าไปเก็บน้ำผึ้ง แต่ก่อนใช้วิธีจุดไฟรมควันทำให้ผึ้งตายเป็นจำนวนมาก และได้เปลี่ยนมาเป็นใส่เสื้อผ้าหนาที่ปิดมิดชิด เพื่อเป็นการรักษาตัวผึ้งให้คงอยู่ในที่ประชุมก็รับฟังและนำไปเป็นแนวทางให้กับชุมชน...” (สมาน กราบทูล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

การประชุมหมู่บ้านของชุมชนบ้านปี่ หรือการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ จะมีการรับฟังข้อเสนอ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนกลุ่มต่างๆ มีการรับฟังทุกครั้งและพร้อมชี้แจง ทำความเข้าใจ โดยใช้เสียงส่วนใหญ่ หากมีคนไม่เห็นด้วย จะรีบไปชี้แจงและถามถึงสาเหตุเป็นการส่วนตัว หรือสามารถถามเป็นการส่วนตัวก็ได้ แล้วแต่ความสะดวกของแต่ละบุคคล

“...ชุมชนของเราเปิดโอกาสให้เสนอแนะหรือโต้แย้ง คณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านจะการรับฟังความคิดเห็นจากทุกคน หากใครมีความเห็นเป็นอย่างอื่น ก็จะพูดคุยทำความเข้าใจ...” (เกษม ธิตะอา , การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

สรุปได้ว่าลักษณะภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงเกิดจากผู้นำมีบทบาทสำคัญในทุกๆ กิจกรรมตั้งแต่ก่อนจะขอขึ้นทะเบียนจัดตั้งป่าชุมชน เป็นแกนนำที่ชุมชนรับรู้และเป้าหมายของผู้นำจะพาไป ซึ่งทำให้เป็นแบบอย่าง อีกทั้งยังค่อยสร้างบันดลให้การร่วมมือกันดูแลรักษาป่า เพราะไม่ใช่เรื่องง่ายต้องใช้เวลากับความอดทนพอสมควร ถ้ามีคนในชุมชนมีการนำเสนอสิ่ง

ใหม่และเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนที่พร้อมที่จะรับฟังจนนำไปสู่การดำเนินจัดหาหรือลงมือปฏิบัติ และไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อยหรือความเห็นต่าง

ตารางที่ 4.3 สรุปภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับป่าชุมชน บ้านป่า อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ประเด็น	ตัวแทนชุมชน
การมีอิทธิพลอย่างมี อุดมการณ์	ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นแกนนำการให้ชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า ซึ่งมีแผนการดำเนินที่ชัดเจน โดย เริ่มจากการประชาสัมพันธ์ในคนในชุมชน ได้เข้าใจถึงทิศทาง ของชุมชน และสำรวจพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่อยู่ป่าชุมชนกับคนใน ชุมชนทำให้ได้เห็นถึงความสำคัญของระบบนิเวศ
การสร้างแรงบันดาลใจ	ได้ปลุกจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกันในการจัดการป่า ชุมชน และลงมือปฏิบัติให้เห็นผลเชิงประจักษ์
การกระตุ้นทางปัญญา	เปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยหรือข้อเสนอแนะ และหากมีการ นำเสนออะไรที่เป็นสิ่งใหม่และเป็นประโยชน์สำหรับชุมชน และเสียงส่วนใหญ่เห็นด้วย ก็จะนำไปสู่การดำเนินจัดหาหรือ ลงมือปฏิบัติ
การคำนึงถึงความเป็นปัจเจก บุคคล	มีการรับฟังทุกครั้งและพร้อมชี้แจง ทำความเข้าใจ โดยใช้เสียง ส่วนใหญ่ หากมีคนไม่เห็นด้วย จะรีบไปชี้แจง

ป่าชุมชนบ้านป่า อำเภอลอง จังหวัดแพร่

จากการสนทนากลุ่มตัวอย่าง ชุมชนบ้านป่า หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เกี่ยวกับภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในป่าชุมชน ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่าง ภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนดำเนิน ไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนและประสบความสำเร็จ พบว่า

1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์

บุคคลที่เป็นอิทธิพลสูงสุดต่อชุมชนบ้านป่าที่ทำให้ชุมชนให้เกิดความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ป่าชุมชน คือประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้นำชุมชน

ควบคู่ไปด้วย ซึ่งรวมถึงภาพร่วมของชุมชนด้วย โดยเริ่มตั้งแต่มีการเสนอแนวทางการ แนวทางการทำงานก็ชัดเจนทำให้ชุมชนรับรู้ได้ มีวิธีการสื่อสารให้ชุมชนเข้าใจถึงเป้าหมายและวิธีการทำงานไปสู่ความสำเร็จ ลงมือทำเป็นแบบอย่างมีผลทำให้คนในชุมชนไม่สามารถนั่งนอนใจและลงมือทำตามจนประสบความสำเร็จ เช่น ในวันสำคัญต่างๆ นำชุมชนร่วมกันปลูกต้นไม้ในป่าชุมชน ผลักดันให้เป็นชุมชนปลอดขยะ เป็นต้น ในส่วนเจ้าอาวาสวัดบ้านปงนั้นเป็นพระนักพัฒนามีอุดมการณ์ที่แน่วแน่ในการพัฒนาภาพทั้งหมดของชุมชนบ้านปง ซึ่งลงมือปฏิบัติเป็นแบบอย่างก่อน เช่น เทศน์ประโยชน์จากป่าโดยใช้ธรรมะนำทาง พาชาวบ้านร่วมทำพิธีบวชป่าตามความเชื่อของคนในชุมชน ซึ่งเป็นกุศโลบายในการรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์

“...ในการประชุมประจำเดือน สิ่งใดที่มีประโยชน์ ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปง (นายเทียน ก้นทะเล้น) จะเอามานำเสนอในที่ประชุม สื่อสารในทางบวกที่เป็นประโยชน์ มีผลทำให้ชุมชนมองไปทิศทางเดียวกัน...” (ทองไหว ตามูล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...พระครูสิทธิสุเมธากร เป็นพระนักพัฒนา จะใช้วิธีการเทศน์ สอดแทรกธรรมะ การประชาสัมพันธ์เสียงตามสายในชุมชน ยังเป็นแบบอย่างในการลงมือปฏิบัติซึ่งเป็นที่ศรัทธาของคนในชุมชนและคนจากพื้นที่อื่นด้วย...” (อุดม คำใส, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

2) การสร้างแรงบันดาลใจ

ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน พยายามสื่อสารทำความเข้าใจกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับทำให้ดูเป็นแบบอย่าง เช่น การรณรงค์ให้ชุมชนมีการคัดแยกขยะและลดขยะในชุมชน ซึ่งในช่วงแรกชุมชนไม่ได้ให้ความร่วมมือ ท่านได้ลงมือทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง และทำอย่างสม่ำเสมอจนชุมชนยอมรับและลงมือทำตาม รวมถึงการเดินทางตรวจแนวกันไฟบริเวณเขตป่าชุมชนเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า ซึ่งประธานคณะกรรมการป่าชุมชนก็เดินเป็นผู้นำทีมเกือบทุกครั้ง เป็นต้น การสร้างแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนรู้สึกมีอารมณ์ร่วมและปฏิบัติตามค่อนข้างจะยากพอสมควร สิ่งเหล่านี้ มีส่วนสำคัญให้ชุมชนมามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะทำให้มีป่าที่อุดมสมบูรณ์ก็จะปล่อยออกซิเจนออกมาเป็นอากาศที่บริสุทธิ์ และเป็นแหล่งกำเนิดของพืชผัก สมุนไพรที่เราใช้ในการผลิตยา ประกอบกับคนในชุมชนอาศัยอยู่มาจากรุ่นสู่

รุ่น ก็จะเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้ชุมชนเข้าร่วมทุกๆ กิจกรรมอย่างเต็มใจ

“...ผู้ใหญ่เทียนเป็นผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางด้วย มีความเป็นผู้นำสูงมากพยายามทำให้ชุมชนมีความรู้สึกร่วมถึงความรักและห่วงแหนป่า ยอมรับว่า ช่วงแรกชุมชนก็ไม่ได้สนใจสักเท่าไร...” (นายอคุลย์ แก้วคำแสน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...สิ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดแรงบันดาลใจในการมีส่วนร่วมในการกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน ผู้นำทำให้ชุมชนตระหนักว่าในอดีตปัญหาน้ำท่วม ภัยแล้งเกิดจากสาเหตุอะไร ซึ่งชุมชนก็รู้สาเหตุนี้เป็นอย่างดี...” (กุศล วิสุทธิกำจร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

3) การกระตุ้นทางปัญญา

ทุกครั้งที่การประชุมประจำเดือนใครที่มีข้อซักถามหรือข้อเสนอแนะ ในที่ประชุมจะมีการเปิดโอกาสดังกล่าว ซึ่งแต่กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นก็จะเป็นผู้ตอบข้อซักถามที่เกี่ยวข้องกับงานของกลุ่มตนเองเช่น กลุ่มอาชีพ วัด คณะกรรมการป่าชุมชน กองทุนออมสัจจะ เป็นต้น ถ้าหากหาข้อสรุปยังไม่ได้จะเป็นหน้าที่ของประธานกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้ชี้แจงและคลี่คลายปัญหาดังกล่าว และคนในชุมชนมีแนวทางการดำเนินงาน การผลิตภัณฑ์แบบใหม่ และนวัตกรรม สามารถเสนอได้ ถ้าเป็นประโยชน์ต่อชุมชนก็จะนำไปสู่การดำเนินจัดหาหรือลงมือปฏิบัติ โดยปกติชุมชนบ้านปางจะมีทั้งผู้นำเสนอและคนในชุมชนเสนอก็จะรับฟังซึ่งกันและกัน เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ในส่วนของพระครูสิริสุเมธากร เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง จะนำอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ มาอำนวยความสะดวกในออกการผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์

“...พระครูสิริสุเมธากร เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง จะคอยสนับสนุนเงินทุนและอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ ที่มีส่วนช่วยให้เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ในชุมชน พยายามกระตุ้นให้เรียนรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา...” (ชยานันท์ ยศดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...ผู้นำจะเปิดโอกาส และคอยสนับสนุนให้คนในชุมชน เสนอรูปแบบสินค้าใหม่ๆ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อป่าชุมชนและเปลี่ยนวิถีของชุมชน...” (ทองไหว ตามูล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

ในการประชุมประจำเดือนของชุมชนบ้านปง หรือการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปง จะมีการรับฟังข้อเสนอ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ซึ่งประธานกรรมการป่าชุมชน รวมถึงคณะกรรมการ ตัวแทนกลุ่มต่างๆ มีการรับฟังทุกครั้งและพร้อมชี้แจง ทำความเข้าใจ ถ้าต้องมีการลงประชามติเรื่องใดเรื่องก็ใช้หลักประชาธิปไตย แต่ก็จะไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อยพร้อมทั้งไปชี้แจงและถามถึงเหตุผลการส่วนตัว เพื่อให้เห็นว่าทุกคนในชุมชนบ้านปงมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ซึ่งบางครั้งก็มีเสียงส่วนน้อยไม่เห็นด้วย ถึงแม้จะอธิบายแล้วก็จะใช้วิธีลงมือทำให้เห็นจนเป็นที่ยอมรับ

“...ผู้ใหญ่เทียน (ประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านปง) จะพูดแต่ในทางบวก จะไม่พูดให้คนในชุมชนทะเลาะกัน จะอธิบายทุกครั้งที่มีคนในชุมชนไม่เข้าใจในการหารือ ประชุมเกี่ยวกับชุมชน และไม่พยายามให้เข้าใจ ณ ตอนนั้น...” (สุธรรม ตาแก้ว, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

สรุปได้ว่าภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งมีส่วนสำคัญในการที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลง ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปงยังมีอีกตำแหน่งคือผู้ใหญ่บ้าน ควบคู่กันในการทำงาน ผนวกกับชุมชนบ้านปงมีพระครูสิริสุเมธากร เจ้าอาวาสวัดบ้านปงเป็นพระนักพัฒนาเป็นที่ ศรัทธาของคนในชุมชน เป็นยอมรับของชุมชนจนเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอนในการดำเนินงานทำให้ชุมชนมองเห็นภาพความสำเร็จและได้ลงมือปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนให้แสดงความคิดเห็น เสนอสิ่งใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ อีกทั้งมีความเป็นประชาธิปไตยในชุมชน โดยยึดหลักส่วนใหญ่แต่ไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อย มีผลทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชน

ตารางที่ 4.4 สรุปภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับป่าชุมชนบ้านปง อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

ประเด็น	ตัวแทนชุมชน
การมีอิทธิพลอย่างมี	มีการเสนอแนวทางการ แนวทางการทำงานที่ชัดเจนทำให้ชุมชน

อุดมการณ์	รับรู้ได้ มีวิธีการสื่อสารให้ชุมชนเข้าใจถึงเป้าหมายและวิธีการทำงานไปสู่ความสำเร็จ ลงมือทำเป็นแบบอย่างมีผลทำให้คนในชุมชนไม่สามารถนั่งนอนใจและลงมือทำตามจนประสบความสำเร็จ
การสร้างแรงบันดาลใจ	ได้ปลุกจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกันในการจัดการป่าชุมชน และลงมือปฏิบัติให้เห็นผลเชิงประจักษ์สื่อสารทำความเข้าใจกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับทำให้ดูเป็นแบบอย่าง เช่น การรณรงค์ให้ชุมชนมีการคัดแยกขยะและลดขยะในชุมชน ซึ่งในช่วงแรกชุมชนไม่ได้ให้ความร่วมมือ ท่านได้ลงมือทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง และทำอย่างสม่ำเสมอจนชุมชนยอมรับ
การกระตุ้นทางปัญญา	แนวทางการดำเนินงาน การผลิตภัณฑ์แบบใหม่ และนวัตกรรมสามารถเสนอได้ ถ้าเป็นประโยชน์ต่อชุมชนก็จะนำไปสู่การดำเนินจัดหาหรือลงมือปฏิบัติ และสนับสนุนอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ มาอำนวยความสะดวกในออกการผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์
การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล	รับฟังข้อเสนอ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ครั่งและพร้อมชี้แจง ทำความเข้าใจ ถ้าต้องมีการลงประชามติเรื่องใดเรื่องก็ใช้หลักประชาธิปไตย แต่ก็จะไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อย

4.2.3 ทูที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืน ผลการศึกษามีอยู่ 5 ประเภท คือ 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนทางสังคม 3) ทุนทางธรรมชาติ 4) ทุนทางกายภาพ 5) ทุนทางการเงิน ดังผลการศึกษาเป็นรายพื้นที่ป่าชุมชน ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

1) ทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์เป็นทุนที่สำคัญเกิดขึ้นจากบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ทักษะ ที่ต้องเวลาสะสม ประสบการณ์ ซึ่งก็เป็นการยากที่จะลอกเลียนแบบกันได้ แต่ก็สามารถถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ได้ ป่าชุมชนบ้านปงมีประธานป่าชุมชนป่าชุมชนบ้านปงเป็นตัวขับเคลื่อนหลักที่ส่งผลให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจและได้สืบทอดองค์ความรู้เรื่องของการอนุรักษ์ป่า จากผู้นำปัจจุบันไปยังคนรุ่นใหม่ ผ่านโรงเรียนให้เด็กได้มาศึกษาพร้อมทั้งเห็นตัวอย่างในการทำกิจกรรม เช่น พาเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ พิธีบวชป่า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ และต้องควบคู่ด้านวิชาการและกฎหมายท้องถิ่นควบคู่กันให้กับชุมชน ซึ่งดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ทุนมนุษย์สำคัญมากเกิดจากความไว้วางใจจากชุมชน และการมีทักษะถ่ายทอดความรู้ ซึ่งประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปงเป็นบุคคลที่ชุมชนให้ความเคารพ อาจเป็นเพราะเคยเป็นผู้นำท้องที่มาก่อน และพยายามถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปเพื่อให้ป่าชุมชนคงอยู่ต่อไป...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...ทุนมนุษย์มีความสำคัญในการบริหารจัดการในทุกพื้นที่ของป่าชุมชนเพราะต้องอาศัย ทักษะ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สิ่งที่สำคัญคือการถอดใจรุ่นใหม่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน...” (เสกสรร กวณะปานิก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 ตุลาคม 2565)

“...ทุนมนุษย์มีส่วนสำคัญในลำดับต้นๆ ที่จะนำพาให้การบริหารจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จมากขึ้น การมีทักษะ ความรู้ความชำนาญ โดยชุมชนบ้านปงได้มีการดำเนินส่งต่อสิ่งเหล่านี้ให้กับคนรุ่นต่อไป...” (มานะ จิตฤทธิ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน สถาบันศาสนา มีส่วนช่วยให้ชุมชนบ้านปงมีเข้ามาส่วนร่วมเกี่ยวกับป่าชุมชน เป็นทุนมนุษย์ของชุมชนบ้านปง ทั้งหมด 1 และหมู่ 10 ถึงแม้ว่าถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 หมู่ แต่ความรู้ของชุมชนไม่ได้รู้สึกมีการแบ่งพื้นที่ออกจากกันยังมีความสามัคคีในทุกๆกิจกรรม เพราะความเคารพนับถือประธานป่าชุมชนบ้านปงเคยเป็นผู้นำท้องที่มาก่อน แต่กระนั้นประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านปงไม่ได้ทำงานแบบผู้นำคนเดียว ยังมีปราชญ์ชาวบ้านให้ความรู้เรื่องสมุนไพรสามารถนำมาทำเป็นยาพื้นบ้านได้ อีกทั้งสถาบันศาสนาร่วมกับผู้นำพิธีกรรมเป็นผู้นำพิธีกรรมบวชป่า พิธีกรรมเลี้ยงผีขุน และ

พิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทางชุมชนได้มีการทอดองค์ความรู้เรื่องของการอนุรักษ์ป่า จากผู้นำปัจจุบันไปยังคนรุ่นใหม่ผ่านโรงเรียน และกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้ ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนพยายามรักษาองค์ความรู้ต่างๆ ของคนในชุมชนที่มีทักษะ และความเชี่ยวชาญ โดยสอนให้กับคนรุ่นปัจจุบันและเยาวชน เพื่อช่วยกันดูแลป่าชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป...” (ทอน ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...ความรู้และความสามารถในตัวบุคคล เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้การดูแลรักษา ประสบความสำเร็จ แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะถ่ายทอดให้ทุกคนได้ แต่เราก็พยายามกระตุ้น และใช้วิธีสอนพร้อมพาปฏิบัติจริง เป็นการเรียนรู้ได้เร็วที่สุดเมื่อคนในชุมชน ได้ลงมือปฏิบัติ...” (จอม กราบทูล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

2) ทูตทางสังคม

ภาครัฐมองว่าทูตสังคมเป็นลักษณะของเครือข่ายชุมชน โดยมีหน่วยต่างๆ ของภาคประชาคมในชุมชนบ้านปี่ ที่มีจุดศูนย์รวมผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน วัดบ้านปี่ ได้รับความไว้วางใจจากชุมชน อีกทั้งยังเป็นชุมชนที่มีมิตรภาพที่ดีต่อกันและทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เกิดความไว้วางใจกันและกันในทางสังคมทำให้ชุมชนบรรลุถึงความต้องการแต่ละบุคคลไปในทิศทางเดียว และชุมชนได้รับประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านปี่ เป็นส่วนสำคัญในการบริหารจัดการป่าชุมชนให้ประสบความสำเร็จและยั่งยืน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนบ้านปี่เป็นชุมชนมีจุดเด่นคือผู้นำที่เอาจริงเอาจังมีแนวทางการทำงานที่ชัดเจนคนในชุมชนก็มีความไว้วางใจ ส่วนหนึ่งก็มาจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติและชุมชนที่มีความต้องการที่จะอนุรักษ์ป่า เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างยั่งยืน...” (ถนัดสม นุฎล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กันยายน 2565)

ชุมชนบ้านปี่เป็นชุมชนที่มีผู้นำป่าชุมชนที่ได้รับความไว้วางใจจากชุมชนมีลักษณะการสร้างการทำงานแบบเครือข่ายให้แต่ละกลุ่มทำงานเชื่อมโยงกันและเป็นเชื่อมต่อกับคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน รวมทั้งมีการศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นๆ เพื่อนำองค์ความรู้แนวคิดแนวมาพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น สร้างฝายชะลอน้ำ การปลูกต้นไม้ชนิดอื่นๆ ในป่า

ชุมชน และทำกิจกรรมต่างๆ ภายในป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยยึดวิถีชีวิตของชุมชนร่วมกับชุดความรู้ใหม่ๆ ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ผู้นำป่าชุมชน ปราชญ์ ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและมีอิทธิพลต่อชุมชน ซึ่งช่วงแรกก็ยากหน่อย เพราะชุมชนเคยทำกันมานาน เช่น เคยตัดไม้ได้เก็บของป่าจนเกินพอดี เป็นต้น...” (จอม กราบทูล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...ผู้นำป่าชุมชนบ้านปี่ ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน มีความตั้งใจในการที่จะดูแลรักษาป่าชุมชนร่วมกับคนในชุมชน จากแผนดำเนินการ โครงการต่างๆ ด้านอนุรักษ์ในทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ทำให้ชุมชนยอมรับและเข้ามามีส่วนร่วมจนเกิดเป็นเครือข่ายกับชุมชนต่างๆ ด้วย...” (สมพงษ์ อินตะเสนา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

3) ทูตทางธรรมชาติ

ป่าชุมชนบ้านปี่อยู่เขตพื้นที่หมู่ 1 และหมู่ 10 ของตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยทั้ง 2 หมู่บ้านช่วยกันดูแลรักษาป่า แต่เดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกัน หลังจากที่หยุดสัมปทานป่าไม้และโรงโม่หิน ชุมชนได้รวมตัวกันฟื้นฟู ดูแลรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์และกำหนดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกันและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น การทำฝายชะลอน้ำ รักษาต้นไม้อายุยืนเพื่อให้อายุยืนยาว รังนกสำหรับใช้ในชุมชน เป็นต้น หลังจากจัดตั้งเป็นป่าชุมชนสำเร็จสิ่งที่ชุมชนทำต่อคือรักษาสิ่งที่ชุมชนทำมาก่อนจัดตั้งป่าชุมชนให้คงอยู่และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งในพื้นที่ป่าชุมชน มีพืชสมุนไพร น้ำผึ้งจากรังผึ้งตามต้นไม้ใหญ่ ต้นไผ่ สิ่งเหล่านี้สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ป่าชุมชนบ้านปี่ ได้ดำเนินการมาฟื้นฟู ดูแลเรื่อยมาตั้งแต่การหยุดสัมปทานป่าไม้และโรงโม่หินจนเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยของป่า สมุนไพร รังผึ้ง ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกด้วย...” (ชัยวัฒน์ ศรีแสงจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 สิงหาคม 2565)

ป่าชุมชนบ้านปี่เกิดจากการมีส่วนร่วมกันของชุมชนช่วยกันฟื้นฟู ดูแลรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์และดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อจัดตั้งเป็นป่าชุมชนบ้านปี่ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และหลากหลายทางชีวภาพ มีต้นไม้หายาก พืชสมุนไพร รังนก และน้ำผึ้ง ซึ่งสร้างรายได้ให้กับชุมชน และยังเส้นทางศึกษาธรรมชาติให้เด็ก เยาวชนและนักท่องเที่ยว เพราะทุกคนมีความ

ตระหนักจากอดีตที่ผ่านมาตั้งแต่มีการสัมปทานป่าไม้ ในช่วงฤดูแล้งทำให้ขาดแคลนแหล่งน้ำทำการเกษตร พอเข้าฤดูฝนก็เกิดน้ำป่า ดับทสหนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ผมและชุมชนมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์พลิกฟื้นผืนป่า นำพาชุมชนพัฒนาป่าอย่างยั่งยืน ปรับเปลี่ยนวิถีชุมชนที่กระทบต่อป่า และชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมการมาก่อนขอจัดตั้งป่าชุมชน และการสร้างรายได้ในชุมชนให้มีทักษะ ความชำนาญ และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อให้มีใช้ตลอดทั้งปี...” (ทอน ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

4) ทูทางกายภาพ

ป่าชุมชนบ้านปี่ มีผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกไปสู่ภายนอกโดยใช้การขนส่งทางรถยนต์เส้นทางชุมชนเป็นถนนคอนกรีตและอยู่ไม่ไกลจากอำเภอเชียงคำ ยังมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์จากการทำฝายต้นน้ำและฝายชะลอน้ำเพื่อใช้ในครัวเรือนและทำการเกษตร ดับทสหนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ป่าชุมชนบ้านปี่มีระบบกักเก็บน้ำจากฝายต้นน้ำและฝายชะลอน้ำทำให้มีใช้ตลอดปี จุดเด่นคือเป็นแหล่งผลิตน้ำผึ้ง เพราะมีผึ้งมาทำรังทุกปี...” (มานะ จิตฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ชุมชนบ้านปี่มีแหล่งน้ำใช้สำหรับชุมชน มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เส้นทางขนส่งสินค้าภายในชุมชนมีช่องทางเดียวทางรถยนต์ และการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ โดยมีการประชุมหมู่บ้านประชุมนอกวาระตามโอกาสต่างๆ เพื่อเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน ดับทสหนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...เรามีวิธีการจัดการแหล่งน้ำให้อุดมสมบูรณ์สำหรับใช้ในครัวเรือนและทำการเกษตร มีเส้นทางขนส่งโดยรถยนต์ได้สะดวก และคนในชุมชนมีเส้นทางไปที่ป่าชุมชนได้สะดวก...” (สมหมาย กลิ่นหอม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

5) ทูทางการเงิน

ในระยะเริ่มของจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปี่ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้สนับสนุนงบประมาณ จำนวนเงิน 70,000 บาท ซึ่งต้องทำขึ้นตอนเสนอเป็นโครงการ เพื่อเข้าแผนดำเนินงาน

ดำเนินการโดยส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 2 จังหวัดเชียงราย และชุมชนได้นำเงินดังกล่าวมาบริหารจัดการป่าชุมชน นอกจากงบประมาณสนับสนุนดังกล่าว ชุมชนบ้านปี้ยังได้งบจากส่วนอื่นจากกรมป่าไม้ ที่สามารถนำมาใช้กับป่าชุมชนได้ เช่น งบสนับสนุนดับไฟฟ้า งบทำแนวกันไฟฟ้า ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ผมได้ของบสนับสนุนจากกรมป่าไม้ โดยนำไปบรรจุในแผนงาน จำนวนเงิน 70,000 บาท เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชน ป่าชุมชนบ้านปี้ได้ครั้งเดียว เนื่องจากงบประมาณของกรมมีจำนวนจำกัด เพราะต้องจัดสรรงบประมาณให้กับป่าชุมชนแห่งอื่นด้วย...” (ชัยวัฒน์ ศรีแสงจันทร์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 23 สิงหาคม 2565)

ชุมชนบ้านปี้ได้รับงบประมาณจำนวน 70,000 บาท เป็นทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชน ประกอบกับได้ของบประมาณจากเทศบาลตำบลเวียงโดยทำเป็นโครงการ แต่ด้วยข้อจำกัดจึงทำให้สนับสนุนได้ครั้งเดียว และชุมชนยังมีกองทุนที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการช่วยเหลือและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน อาทิ กองทุนฝั่ เป็นกองทุนจากการประมูลของคนในชุมชนร่วมตัวกันเมื่อประมูลได้แล้วกลุ่มคนที่ประมูลได้ก็จะนำน้ำฝั่ไปบรรจุขวดเพื่อจำหน่ายต่อไป กองทุนออมสัจจะคือเงินฝากประจำทุกเดือนตามความสมัครของสมาชิกในชุมชนพอถึงสิ้นปีจะมีเงินปันผลให้กับสมาชิก ซึ่งสามารถถอนหรือกู้ได้ และกองทุนขยะได้รณรงค์ให้ชุมชนคัดแยกขยะ แล้วนำมาขายให้กับชุมชน กองทุนเหล่านี้นอกจากเป็นการช่วยเหลือและสร้างรายได้ให้กับชุมชนแล้ว ยังนำมาใช้เกี่ยวกับป่าชุมชน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนของเราสามารถหาเงินได้ภายนอกเป็นทุนตั้งต้นเกี่ยวกับป่าชุมชน และตั้งกองทุนต่างๆภายในชุมชน เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยอาศัยวัตถุดิบจากป่าชุมชน ซึ่งได้กำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน...” (ทอน ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

“...กองทุนฝั่ เป็นการหารายได้จากสิ่งที่มีอยู่ในป่าชุมชนของเรา การรักษาให้มียู่เป็นสิ่งสำคัญ ถ้าชุมชนไม่ช่วยกันรักษาแหล่งรายได้สำคัญก็จะหายไป...” (สมหมาย กลิ่นหอม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

สรุปได้ว่ารูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืน ได้แบ่งเป็นทุนมนุษย์, ทุนทางสังคม, ทุนทางธรรมชาติ, ทุนทางกายภาพ, ทุนทางการเงิน ชุมชนบ้านปี่เป็นชุมชนคงความเป็นป่าชุมชน โดยผู้นำและคนในชุมชนร่วมมือกัน เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศของป่า ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิต สร้างรายได้ให้กับคนภายในชุมชน ต้องบริหารจัดการทุนทั้งหมดอย่างสมดุลเพื่อไม่ให้ทุนใดหายไป ซึ่งจะเกิดผลกระทบต่อป่าชุมชนในเชิงลบ ต้องยึดหลักพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาว

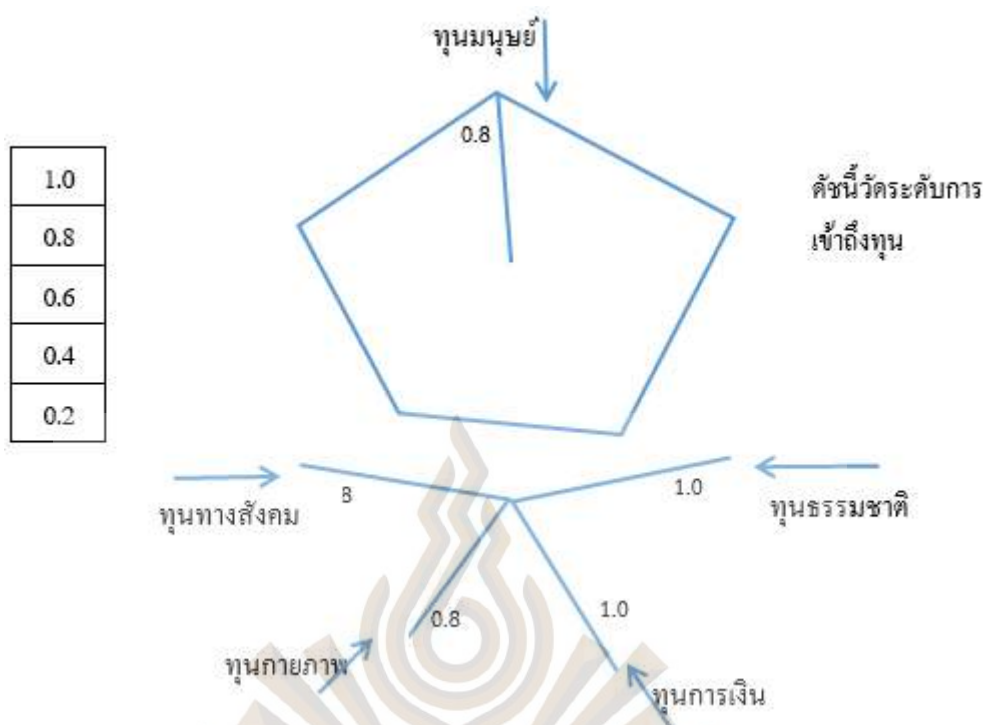
ตารางที่ 4.5 สรุปทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
ทุนมนุษย์	ทุนที่สำคัญเกิดขึ้นจากบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ทักษะ ที่ต้องใช้เวลาสะสมประสบการณ์ ซึ่งก็เป็นการยากที่จะลอกเลียนแบบกันได้ แต่ก็สามารถถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ได้	ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน สถาบันศาสนา มีส่วนช่วยให้ชุมชนบ้านปี่มีเข้ามาส่วนร่วมเกี่ยวกับป่าชุมชนและได้มีการทอดองค์ความรู้เรื่องของการอนุรักษ์ป่าจากผู้นำปัจจุบันไปยังคนรุ่นใหม่ผ่าน โรงเรียน และกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้
ทุนทางสังคม	แบ่งเป็นหน่วยต่างๆของภาคประชาคมในชุมชนบ้านปี่ ที่มีจุดศูนย์รวมผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน วัดบ้านปี่ ได้รับความไว้วางใจจากชุมชน อีกทั้งยังเป็นชุมชนที่มีมิตรภาพที่ดีต่อ	ได้รับความไว้วางใจจากชุมชนมีลักษณะการสร้างการทำงานแบบเครือข่ายให้แต่ละกลุ่มทำงานเชื่อมโยงกันและเป็นเชื่อมต่อกับคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

ตารางที่ 4.5 สรุปทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา (ต่อ)

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
---------	--------	---------------

	กันและทุกคนเป็นส่วนหนึ่ง ของชุมชน เกิดความไว้วางใจ กันและกัน	เกี่ยวกับป่าชุมชน
ทุนทางธรรมชาติ	ในพื้นที่ป่าชุมชน มีพืช สมุนไพร น้ำผึ้งจากรังผึ้งตาม ต้นไม้ใหญ่ ต้นไผ่ สิ่งเหล่านี้ สามารถสร้างรายได้ให้กับ ชุมชน	มีความอุดมสมบูรณ์และ หลากหลายทางชีวภาพ มีต้นไม้ นานาชนิด พืชสมุนไพร อ่างเก็บ น้ำ และรังผึ้ง ซึ่งสร้างรายได้ ให้กับชุมชน และยังเส้นทาง ศึกษาธรรมชาติให้เด็ก เยาวชน และนักท่องเที่ยว
ทุนทางกายภาพ	มีผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกไปสู่ ภายนอกโดยใช้การขนส่งทาง รถยนต์และ ยังมีแหล่งน้ำที่ อุดมสมบูรณ์จากการทำฝาย ต้นน้ำและฝายชะลอน้ำเพื่อใช้ ในครัวเรือนและทำการเกษตร	มีแหล่งน้ำใช้สำหรับชุมชน มี เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เส้นทาง ขนส่งสินค้าภายในชุมชนมี ช่องทางเดียวทางรถยนต์
ทุนการเงิน	ในระยะเริ่มของจัดตั้งป่า ชุมชนบ้านปี่ สำนักจัดการป่า ชุมชน กรมป่าไม้ ได้สนับสนุน ประมาณ จำนวนเงิน 70,000 บาท	มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงาน ต่างๆ และมีกองทุนที่ร่วมกัน จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการช่วยเหลือ และสร้างรายได้ให้กับคนใน ชุมชน

รูปที่ 4.9 กรอบการดำรงชีพการเข้าถึงทุนแต่ละประเภทที่มีผลต่อชุมชนทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

ป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เกี่ยวกับรูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม พบว่า

1) ทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์ถือว่าเป็นทุนที่สำคัญคือ เครื่องยึดเหนี่ยวของชุมชน ทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ได้แก่ ผู้นำ วัดบ้านปง ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มอาชีพ มีส่วนสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนบ้านปงให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องใช้เวลาสะสมพอสมควร เป็นทักษะส่วนบุคคล ในส่วนทางภาครัฐได้ช่วยเสริมในองค์ความรู้ด้านวิชาการ หรือประสานกับสถาบันการศึกษาทำวิจัยในพื้นที่เพื่อ

เพิ่มความรู้ ทักษะให้กับคนในชุมชน รวมถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กันให้กับชุมชน ซึ่งดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ทุนมนุษย์สำคัญมากเกิดจากความไว้วางใจจากชุมชน และการมีทักษะถ่ายทอดความรู้เราก็นับสนุนโดยส่งเจ้าหน้าที่หรือวิทยากรจากสถาบันการศึกษามาถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านวิชาการ หรือประสานกับสถาบันการศึกษาทำวิจัยในพื้นที่ ประกอบกับชุมชนมีวิธีการบริหารจัดการที่ดีอยู่แล้ว...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...ต้องยอมรับนะครับว่าทุนมนุษย์มีความสำคัญในการบริหารจัดการสำหรับทุกองค์กร ไม่ใช่เพียงแค่ป่าชุมชนเท่านั้น การมีทักษะ ความเชี่ยวชาญต้องใช้เวลาสะสมสิ่งเหล่านี้ ในส่วนของผมมีหน้าที่สนับสนุนและพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรม ให้เหมาะสำหรับการบริหารจัดการป่าชุมชนในภาพรวม โดยรับการประสานจากส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ส่วนภูมิภาค...” (เสกสรร กวณะปานิก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 ตุลาคม 2565)

“...ทุนมนุษย์มีส่วนสำคัญในลำดับต้นๆ ที่จะนำไปให้การบริหารจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จมากน้อยแค่ไหน การมีทักษะ ความรู้ความชำนาญ ของคนในชุมชนต้องยอมรับว่าในปัจจุบันเหลือน้อยลงเรื่อยๆ ซึ่งป่าชุมชนบ้านปงยังคงมีสิ่งเหล่านี้อยู่และได้พยายามถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อไปได้สืบทอดต่อไป ในส่วนของผมก็ได้มีส่วนร่วมในถ่ายทอดในด้านวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือที่ชุมชนร้องขอ...” (มานะ จิตฤทธิ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ชุมชนบ้านปง มีบุคลากรที่มีทักษะ ความเชี่ยวชาญของแต่ละคน เราพยายามรักษาและสืบทอดสิ่งเหล่านี้ไว้ ถ้าเรารักษาดูแลป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ และยังสามารถในด้านการบริหารจัดการภายในชุมชน เริ่มตั้งแต่มีวิธีการสื่อสารให้ชุมชนเข้าใจ รวมถึงวิธีการทำงานแบบทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงความคิด หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้อื่นแบบค่อยเป็นค่อยไปโดยรู้สึกว่าจะเต็มใจที่จะร่วม ทำให้ป่าชุมชนบ้านปงเป็นป่าของชุมชนหรือของทุกคนในชุมชน (Soft Power) ในส่วนของพระครูสิทธิสุเมธากร เจ้าอาวาสวัดบ้านปงเป็นอีกหนึ่งกลไกของสถาบันศาสนาที่สำคัญในการขับเคลื่อน เป็นที่ศรัทธาของชุมชนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งท่านพระครูใช้วิธีการให้ความรู้และความสำคัญของการรักษาป่าสอดคล้องตามโอกาสต่างๆ เช่น งานบุญ

ต่างๆ การบรรยายตามโรงเรียน การประชุมกับชุมชน การจัดเสียงตามสาย พิธีบวชป่าไม้เป็นกุศโลบายทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งชุมชนทางภาคเหนือยังเชื่อและศรัทธาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว และปราชญ์บ้านของชุมชนบ้านปางที่โดดเด่นคือการปลูกฝ้าย รวมถึงการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เพราะต้นฝ้ายเป็นผลิตภัณฑ์ที่สำคัญในการสร้างอาชีพสู่ชุมชน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ทักษะ ความเชี่ยวชาญของแต่ละคน เราพยายามรักษาและสืบทอดสิ่งเหล่านี้ไว้ถ้าเรา รักษาคุณแลป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ไม่รู้วิธีการเรียนรู้ วิธีการเก็บ การนำมาใช้ประโยชน์ต่างๆ ชุมชนของเราก็จะย้อนไปเป็นเหมือนอดีตที่ผ่านมา...” (เทียน กันทะลั่น, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...พวกเรามีความคิดว่าทักษะ ความรู้ ความชำนาญของตัวบุคคล มีความสำคัญเปรียบเหมือนในโรงเรียนก็ต้องมีครูคอยสอน ชุมชนของเราก็เหมือนกัน พวกก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ทำกิจกรรมต่าง แต่อาจจะไม่เต็มที่ เพราะส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยเรียน...” (น้ำทิพย์ ชายีสืบสอง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 กรกฎาคม 2565)

2) ทูตทางสังคม

การประสานงานกับทางภาครัฐโดยผ่านส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 จังหวัดแพร่ จนไปถึงสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานส่วนกลาง ซึ่งการมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอนทำให้เกิดความเชื่อใจระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม มีหน่วยย่อยทางสังคมในการช่วยบริหารจัดการป่าชุมชนและด้านอื่น ๆ ของชุมชนด้วย เช่น กลุ่มอาชีพ กองทุน ศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน เป็นต้น ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนบ้านปางเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งมาก มีความต้องการที่จะอนุรักษ์ป่าและพร้อมที่จะเรียนรู้วิธีการใหม่ๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างถูกต้องและรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนด้วย...” (วิรพล กีกก้อง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2565)

ชุมชนบ้านปางมีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและชุมชนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีซึ่งชุมชนบ้านปางมีแนวคิดการดำเนินงานการระเบิดจากภายใน หมายถึง เริ่มจาก

ชุมชนบริหารจัดการกันเองก่อน เกิดจากความต้องการร่วมกันในการพัฒนาชุมชนมีการกำหนดแผนไปทิศทางเดียวกัน และตั้งกฎ ระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกัน หลังจากนั้นก็จะสื่อสารออกไปสู่ภายใน หมายถึงการนำเป้าหมายของชุมชนไปสื่อสารกับภาครัฐในการทำงานร่วมกัน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...หัวใจหลักการทำงานของผมก็คือ ทำปัจจุบันให้พัฒนาดีขึ้นเรื่อย ๆ รับฟังเสียงทุกคนในชุมชนแล้วมาเข้าที่ประชุมเพื่อดำเนินการต่อไป พร้อมทั้งรับฟังเสียงส่วนน้อยและอธิบายเพื่อทำความเข้าใจ จะไม่พูดในทางที่ไม่ได้เพื่อส่วนร่วม...” (เทียน ก้นทะเล้น, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...ชุมชนบ้านปางส่วนใหญ่เป็นเครือญาติที่มาตั้งฐานยาวนาน จึงเป็นชุมชนที่มีความเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอันเป็นหัวใจสำคัญ ดังนั้น เวลาผู้นำจะทำอะไรชุมชนจะให้ความร่วมมือตลอดเวลา...” (พระครูสิริสุเมธากร, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...เรามีการฝึกอาชีพ และได้ตั้งเป็นกลุ่มขึ้นมาเพื่อให้ชุมชนมีรายได้ นอกเหนือจากการทำการเกษตร อาศัยความสมัครใจ ซึ่งไม่มีการหวงวิชาความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชนอยู่กับแบบเกื้อกูลกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มันเลยง่ายในการที่ชุมชนจะทำกิจกรรมต่างๆ ชุมชนให้ความร่วมมือหมด...” (ทศพงษ์ พูลทวี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

3) ทูตทางธรรมชาติ

เมื่อชุมชนบ้านปางดำเนินการขอจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่งสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้เป็นหน่วยที่รับผิดชอบกับคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาลงสำรวจพื้นที่ ปรากฏว่าป่าชุมชนบ้านปางมีความอุดมสมบูรณ์ มีการบริหารจัดการแหล่งน้ำที่ค่อนข้างดี จะมีปัญหาที่ช่วงฤดูฝนที่มีตะกอนดินมาทับถม ประกอบกับนำต้น ไม้ปোক สมุนไพรต่างๆ มาทำผลิตภัณฑ์ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และมีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ป่าชุมชนบ้านปางมีการจัดกลุ่มอาชีพตามความถนัดของแต่ละคน ได้อาศัยทรัพยากรจากป่าชุมชนเป็นวัตถุดิบในการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ชีวรั้วจากไม้ จักสานจากไม้ไผ่ ทำน้ำพริก เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค และไม้ใช้สอยให้แก่ชุมชน โดยสามารถสร้างงาน

เพิ่มรายได้ลดรายจ่ายให้แก่สมาชิกในชุมชน...” (วีรพล กีก้อง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2565)

“...ป่าชุมชนบ้านปางมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และมีบริหารจัดการที่เข้มแข็งก่อนและหลังการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปางไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมาก...” (มานะ จิตฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ก่อนที่ชุมชนบ้านปางจัดตั้งเป็นป่าชุมชนบ้านปาง ชุมชนได้มีการดำเนินการเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมาอย่างต่อเนื่อง เพราะทุกคนในชุมชนมีความตระหนักจากอดีตที่ผ่านมาตั้งแต่มีการสัมปทานป่าไม้ ในช่วงฤดูแล้งทำให้ขาดแคลนแหล่งน้ำทำการเกษตร พอเข้าฤดูฝนก็เกิดน้ำท่วมหลังจากที่เริ่มมีการดำเนินการฟื้นฟู ปลูกต้นไม้ทดแทน อีกทั้งมีการตั้งกฎ ระเบียบการเข้าใช้พื้นที่ป่าระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติก็กลับมาอุดมสมบูรณ์ มีการทำแนวป้องกันไฟฟ้าจัดตั้งอาสาสมัครลาดตระเวนป้องกันไฟป่า ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนเรามีการดำเนินการมาก่อนขอจัดตั้งป่าชุมชน มีการประชุม วางแผน ทำงานเป็นขั้นตอน เมื่อถึงเวลาที่ชุมชนขอจัดตั้งป่าชุมชนเลยไม่ค่อยรู้สึกว่าจะแตกต่าง และการสร้างรายได้เริ่มจากคนในชุมชนมีทักษะ ความชำนาญ มีเพียงไม่กี่คนจนมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นชุมชนก็ได้มีประชุมวางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อให้มีใช้ตลอดทั้งปี ทำให้หนี้ครัวเรือนลดลงอย่างต่อเนื่อง...” (เทียน กันทะลั่น, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

4) ทูทางกายภาพ

กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ของชุมชนบ้านปาง เป็นผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกไปสู่ภายนอก เพราะฉะนั้นการขนส่งใช้ขนส่งทางรถยนต์เส้นทางชุมชนเป็นถนนค่อนข้างดีและอยู่ไม่ไกลจากถนนสายหลักระหว่างอำเภอทอง - แพร่ ประมาณ 3 - 4 กิโลเมตร ต้นทุนที่ชุมชนไม่สามารถควบได้ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก คือราคาน้ำมัน แต่ราคาผลิตภัณฑ์ไม่ค่อยผันแปรตามราคาน้ำมัน ซึ่งนอกนั้นใช้วัสดุและวัตถุดิบจากป่าชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียง อีกทั้งป่าชุมชนบ้านปางมีแหล่งเก็บน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ที่สามารถใช้ได้ตลอดทั้งปีใช้ในครัวเรือนและทำการเกษตร ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนบ้านบ้านปงมีจุดเด่นที่การมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่อยู่ส่วนบนสุดของเขตป่าชุมชน ซึ่งชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ตลอดทั้งปี บางครั้งก็มีจับปลามาแบ่งปันกันในชุมชน...”
(มานะ จิตฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ภาคประชาสังคมมองว่าสิ่งที่สำคัญคือ การสื่อสารในชุมชน ชุมชนบ้านจะมีการประชุมประจำเดือน ถ้าใครมีประเด็นอะไรก็สามารถเสนอในที่ประชุมและหาข้อสรุป จุดเด่นของชุมชนบ้านปง การสื่อสารจะพูดแต่เรื่องที่เป็นประโยชน์ไม่สื่อสารให้คนในชุมชนขัดแย้งกัน ประธานป่าชุมชนบ้านปงพยายามยึดเป็นแนวทางในการทำงานและให้สมาชิกในชุมชนยึดถือเป็นแนวทางในการสื่อสารด้วย ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...เรามีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์อยู่ในป่าชุมชน เส้นทางขนส่งเหมาะสำหรับรถเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นรถเล็กในการขนส่งสินค้า และที่สำคัญคือการสื่อสารภายในชุมชนจะประชุมหรือหารือส่วนตัว ผมจะบอกกับคณะกรรมการทุกคนให้พูดแต่แง่บวก ถ้ามีการขัดแย้งก็จะรีบไปทำความเข้าใจพร้อมทั้งรับฟังเหตุผล...” (เทียน กั้นทะลัน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

5) ทูตทางการเงิน

ในระยะเริ่มของจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปง สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้สนับสนุนงบประมาณ จำนวนเงิน 70,000 บาท ซึ่งต้องทำขั้นตอนเสนอเป็นโครงการ เพื่อเข้าแผนดำเนินงาน ดำเนินการโดยส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 จังหวัดแพร่ และชุมชนได้นำเงินดังกล่าวมาบริหารจัดการป่าชุมชน เช่น จัดตั้งเป็นกองทุนดับไฟป่า กองทุนป่าชุมชน กองทุนพัฒนาและจัดการขยะ กองทุนปุ๋ยหมัก กองทุนกลุ่มอาชีพ เป็นต้น ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ได้มีงบประมาณสนับสนุนครั้งแรกของการจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปง จำนวนเงิน 70,000 บาท เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชน เนื่องจากงบประมาณของกรมมีจำนวนจำกัด เพราะต้องจัดสรรงบประมาณให้กับป่าชุมชนแห่งอื่นด้วย...” (วีรพล กีก้อง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2565)

ในส่วน of ชุมชนก็มีการดำเนินจัดหางบประมาณเองตั้งแต่การรับซื้อขยะในชุมชน วัตถุประสงค์ก็เพื่อต้องการให้คนในชุมชนรู้จักคัดแยกขยะ จากนั้นกลุ่มพัฒนาและจัดการขยะ

ขายต่อจากผู้รับซื้อจากภายนอกอีกที มีการจัดตั้งการออมเงินสัจจะ ซึ่งสมาชิกจะทำความเข้าใจกับคณะกรรมการออมเงินสัจจะว่าต้องการฝากเงินเดือนละเท่าไร และสามารถกู้มาลงทุนหรือใช้จ่ายกรณีเร่งด่วนในอัตราดอกเบี้ยที่ถูกมาก ในส่วนของสถาบันศาสนานั้น พระครูสิริสุเมธการ เจ้าอาวาสวัดบ้านปางนอกจากเป็นที่เหลื่อมใสศรัทธาจากคนในชุมชนแล้วยังมีการคนนอกชุมชนซึ่งมีส่วนสำคัญในจัดหาเงินทุน เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ สนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เพื่อเป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพของชุมชน และกลุ่มเยาวชนบ้านปางเป็นกลุ่มที่ทำกิจกรรมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีรัฐช่วยดึงงบประมาณจากส่วนต่างๆของรัฐและเอกชน มาช่วยในกิจกรรมของป่าชุมชน เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพราะเยาวชนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มของอำเภอทองในการเข้ากิจกรรมต่างๆของหน่วยงานภาครัฐ ให้งบทำโครงการในชุมชน กลุ่มเยาวชนจึงได้นำมาทำเป็น โครงพร้อมทั้งเงินสนับสนุนเพื่อใช้ในการบริหารจัดการชุมชนต่อไป หลังจากที่ชุมชนมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์หรือสินค้า ชุมชนจะแบ่งกันตามสัดส่วนที่แต่ละคนผลิตขึ้น เช่น ทำน้อยได้น้อย ทำมากก็ได้มาก ดึงบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

“...ได้หาเงินทุนจากแหล่งภายนอกมาเป็นทุนตั้งต้นให้กับชุมชน ในการประกอบอาชีพนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม จะได้รับความอนุเคราะห์จากกรมพัฒนาชุมชน มหาลัยแม่โจ้ ผ่านโครงการพัฒนาอาชีพ และก็พยายามค้นหาวิธีสร้างมูลค่าสินค้าในชุมชนมาเสนอต่อชุมชนอยู่เรื่อย ๆ...” (พระครูสิริสุเมธการ, การสื่อสารส่วนบุคคล, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...ชุมชนเรามีการจัดกลุ่มออมเงินสัจจะ หากตกลงว่าจะฝากเดือนละเท่าไรก็ฝากเท่านั้น มีเงินปันผลให้สมาชิกและมีสวัสดิการให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยที่ถูกมาก หากใครขาดการออม จะไม่ได้รับพิจารณาการกู้ยืม...” (เทียน กันทะลั่น, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...การรับงานของกลุ่มอาชีพ จะมีตัวแทนรับงานมาแล้วแบ่งกันภายในกลุ่มตามความสามารถของแต่ละคนจะได้ค่าตอบแทนตามจำนวนที่แต่ละคนรับทำได้ และทางกลุ่มอาชีพไม่มีข้อห้ามว่าคนในชุมชนจะรับงานมาทำเอง ถือว่าเป็นสิทธิ์ของคนนั้น...” (อรรรรยา ยศดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

“...พวกเรากลุ่มตัวแทนเยาวชนฯ ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมให้กับอำเภอและจังหวัดแพร่บ่อย ซึ่งบางครั้งทางจังหวัดแพร่มีงบประมาณอยู่แล้ว แต่ยังไม่มีคนทำโครงการพวกเราก็เลยได้รับโครงการทำในชุมชนบ้านปาง และยังมีงบประมาณจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่มีโครงการต้องทำตามนโยบาย พวกเราก็ได้นำโครงการมาลงที่ชุมชนบ้านปาง...” (น้ำทิพย์ ชายส์สิบสอง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 28 กรกฎาคม 2565)

สรุปได้ว่ารูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืน ได้แบ่งเป็นทุนมนุษย์, ทุนทางสังคม, ทุนทางธรรมชาติ, ทุนทางกายภาพ, ทุนทางการเงิน ชุมชนบ้านปางเป็นชุมชนที่มีการทุนดังกล่าวครบทุกด้าน เนื่องจากพยายามรักษาวิถีชุมชน โดยผู้นำเป็นทั้งผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปาง มีภาวะผู้นำสูงมากจึงทำให้มีอิทธิพลต่อชุมชนพอสมควรในการทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ประกอบกับการมีปราชญ์ชาวบ้านและสถาบันทางศาสนา ที่เข้มแข็งในการร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชนให้ระบบนิเวศที่สมบูรณ์ และยังมีการบริหารจัดการกองทุนในหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นทุนหมุนเวียนในชุมชนและช่วยให้คนในชุมชนมีหนี้ลดลงอีกด้วย

ตารางที่ 4.6 สรุปทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

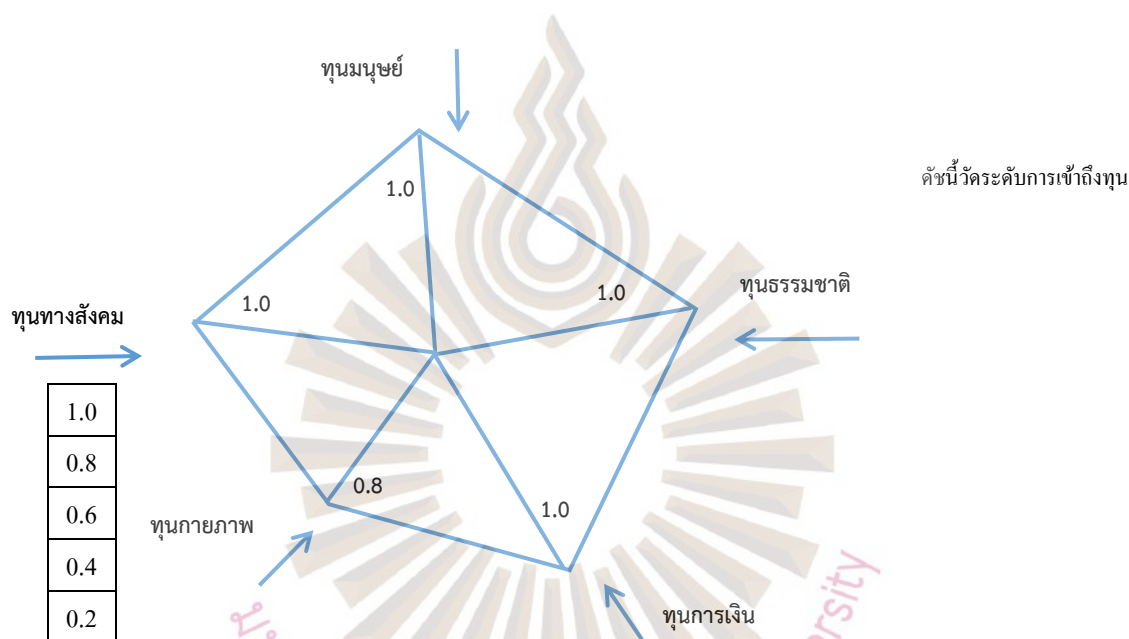
ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
ทุนมนุษย์	เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของชุมชน มีส่วนสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนบ้านปางให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องใช้เวลาสะสมพอสมควร เป็นทักษะส่วนบุคคล ภาครัฐได้ช่วยเสริมในองค์ความรู้ด้านวิชาการหรือประสานกับสถาบันการศึกษา ทำวิจัยในพื้นที่เพื่อเพิ่มความรู้ทักษะให้กับคนในชุมชน รวมถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการ	มีบุคลากรที่มีทักษะ ความเชี่ยวชาญของแต่ละคน เราพยายามรักษาและสืบทอดสิ่งเหล่านี้ไว้ ถ้าเรารักษาดูแลป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์และยังสามารถในด้านการบริหารจัดการภายในชุมชน

ตารางที่ 4.6 สรุปทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของ
ป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (ต่อ)

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
ทุนทางสังคม	และภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กัน ให้กับชุมชน มีความเชื่อใจระหว่างภาครัฐและ ภาคประชาสังคม มีหน่วยย่อยทาง สังคมในการช่วยบริหารจัดการป่า ชุมชนและด้านอื่น ๆ ของชุมชนด้วย	แนวความคิดดำเนินงานการ ระเบิดจากภายใน หมายถึง เริ่ม จากชุมชนบริหารจัดการกันเอง ก่อน เกิดจากความต้องการ ร่วมกันในการพัฒนาชุมชนมี การกำหนดแผนไปทิศทาง เดียวกัน และตั้งกฎ ระเบียบการ ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ร่วมกัน
ทุนทางธรรมชาติ	มีความอุดมสมบูรณ์ มีการบริหาร จัดการแหล่งน้ำที่ค่อนข้างดี จะมี ปัญหาที่ช่วงฤดูฝนที่มีตะกอนดิน มาทับถม	มีการดำเนินการฟื้นฟู ปลูก ต้นไม้ทดแทน อีกทั้งมีการตั้ง กฎ ระเบียบการเข้าใช้พื้นที่ป่า ระบบนิเวศและ ทรัพยากรธรรมชาติก็กลับมา อุดมสมบูรณ์
ทุนทางกายภาพ	มีวัดติดกับป่าชุมชนหรือพื้นที่ ใกล้เคียง อีกทั้งมีแหล่งเก็บน้ำ ธรรมชาติขนาดใหญ่ที่สามารถ ใช้ได้ตลอดทั้งปีใช้ในครัวเรือน และทำการเกษตร	สิ่งที่สำคัญคือ การสื่อสารใน ชุมชน จุดเด่นของชุมชนบ้าน ปาง การสื่อสารจะพูดแต่เรื่องที่ เป็นประโยชน์ไม่สื่อสารให้คน ในชุมชนขัดแย้งกัน ยึดเป็น แนวทางในการทำงานและให้ สมาชิกในชุมชนยึดถือเป็น แนวทางในการสื่อสารด้วย
ทุนการเงิน	ในระยะเริ่มของจัดตั้งป่าชุมชน บ้านป่า สำนักจัดการป่าชุมชน กรม	มีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงาน ต่างๆ และจัดตั้งกองทุนต่างๆ

ตารางที่ 4.6 สรุปทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของ
ป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ (ต่อ)

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
	ป่าไม้ ได้สนับสนุนงบประมาณ จำนวน เงิน 70,000 บาท	ภายในชุมชนที่เพื่อเป็นการ ช่วยเหลือและสร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชน

รูปที่ 4.10 กรอบการดำรงชีพการเข้าถึงทุนแต่ละประเภทที่มีผลต่อชุมชนทุนที่มีผลต่อความสำเร็จ
ในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่
ที่มา : ผู้วิจัย, 2567

4.2.4 ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมี ส่วนร่วมของป่าชุมชนบ้านป่า อำเภอยางตลาด จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัด แพร่

ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งเกิดจากกิจกรรมการ
ดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม จากการศึกษาในมิติสำคัญ 4 เรื่อง
คือ 1) ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ 2)

การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ 3) การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน 4) การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหาร ที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ดังผลการศึกษาเป็นรายพื้นที่ป่าชุมชน ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

1) ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพพอดีกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

การพัฒนาป่าชุมชนอย่างเป็นระบบจากการผลักดันจากสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ มีวัตถุประสงค์ระยะยาวเพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนและองค์กรประชาชนให้มีความสามารถ และมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ ต้นน้ำ และพื้นดิน ซึ่งแต่ละขั้นตอนภาครัฐจะให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการกำหนดแนวทางการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนบ้านปี่ การประชุมร่วมกัน ปรัชญาหรือผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน จนเกิดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับป่าชุมชนบ้านปี่ ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้ผ่านการฝึกอบรม การจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน และกิจกรรมพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนควบคู่กับความยั่งยืนของป่าไม้ ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...การกำหนดว่าชุมชนต้องมีการใช้ทรัพยากรจากอย่างไร ปริมาณเท่าไร จึงจะเหมาะสม และพอดีนั้น ทางภาครัฐจะปล่อยชุมชนแต่ละแห่งได้บริหารจัดการกันเองมากกว่า เราจะค่อยเป็นฝ่ายกำกับดูแล...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...ชุมชนบ้านปี่นั้น มีการบริหารจัดการป่าชุมชนที่มีประสิทธิภาพอยู่แล้ว ซึ่งทางผมได้ให้คำแนะนำในด้านวิชาการเป็นส่วนใหญ่ ในเรื่องของกฎระเบียบข้อบังคับชุมชนมีมานานแล้ว เพียงแต่เราดูว่าอันขัดกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 หรือไม่...” (มานะ จิตฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ภาคประชาสังคมซึ่งมีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ เป็นคณะทำงานร่วมกับภาครัฐ ชุมชนบ้านปี่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนด้านการใช้ประโยชน์ โดยชุมชน เพื่อชุมชน ร่วมกัน

รักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์ควบคู่กับการสร้างรายได้ มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามีความยั่งยืน
 ดั่งบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...การดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชน ภาครัฐให้สิทธิกับชุมชนอย่างเต็มที่ภายใต้กฎระเบียบ
 ซึ่งการดำเนินงานจะผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ เจ้าหน้าที่เองมีการติดตามผลเป็น
 ระยะ...” (สมหมาย กลิ่นหอม, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

2) การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ

การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศป่าชุมชนภาครัฐได้ให้ความสำคัญ อันเป็น
 พื้นฐานของการจัดตั้งป่าชุมชน นอกจากประโยชน์ในการเพิ่มพูนป่าไม้และเกื้อกูลสภาพแวดล้อมให้
 เกิดความสมดุล ชุมชนบ้านปี่ตระหนักในความสำคัญป่าชุมชนด้านปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต
 และรายได้ว่ามีความสำคัญต่อคนในชุมชน ชุมชนต้องร่วมกันวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการอนุรักษ์
 เพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างยั่งยืน ดั่งบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ภาครัฐเองเข้าไปมีส่วนช่วยให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่าชุมชน เพราะชาวบ้านอยู่
 ใกล้ป่า ดังนั้นการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและการใช้ระบบนิเวศจากป่าชุมชนนั้นนอกจากชุมชน
 จะได้ประโยชน์จากการเข้าไปหาของป่ามากิน มาขายแล้ว ชุมชนต้องมีการวางแผนในการ
 อนุรักษ์ รักษาป่าให้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนด้วย ซึ่งชาวบ้านก็เข้าใจดีว่าป่าชุมชนมี
 ความสำคัญ...” (มานะ จิตฤทธิ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ชุมชนบ้านปี่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้สารเคมีในเขตป่าชุมชน ซึ่งเป็นข้อตกลง
 ร่วมกันของชุมชน แต่ในส่วนของพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน เป็นสิทธิส่วนบุคคลในการ
 เลือกใช้หรือไม่ใช้สารเคมีต่างๆ ชุมชนไม่มีการกำหนดไว้ ด้านการบริหารจัดการขยะภายในชุมชน
 ประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่มีนโยบายรับซื้อขยะภายในหมู่บ้าน เพื่อช่วยละปริมาณขยะ ซึ่งแต่
 ละครัวเรือนมีการคัดแยกขยะ และรณรงค์การใช้ถุงพลาสติก ดั่งบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนบ้านปี่มีการทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการตัดไม้ในป่าชุมชน ซึ่งข้อห้ามเด็ดขาด
 คือ ห้ามตัดไม้ในป่าชุมชน ทำให้ชาวบ้านตระหนักรู้ว่าการไม่มีป่า ก็จะไม่มีแหล่งน้ำ
 แล้วจะมีผลเสียอย่างไร ชาวบ้านก็จะช่วยกันดูแลกันเอง ส่วนการใช้สารเคมีในพื้นที่

การเกษตร เราไม่สามารถเข้าไปห้ามได้เป็นสิทธิของแต่ละบุคคล และชุมชนเรามีการคัดแยกขยะ ลดการใช้พลาสติกตามครัวเรือนตอนนี้ในชุมชนเราจะมิขยะลดน้อยลงไปมาก...” (ทอน ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

3) การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาครัฐได้ให้ความสำคัญในการบริหารจัดการป่าชุมชนให้มีความยั่งยืน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดเป็นแผนโครงการขอจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปี การวางแผนดำเนินงาน แนะนำด้านวิชาการ และดำเนินการขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชนบ้านปีได้สำเร็จ การปรับบทบาทภาครัฐ โดยกรมป่าไม้เป็นผู้ให้การสนับสนุน สร้างความเข้าใจในคุณค่าของป่าชุมชน การผสมผสานวิถีชีวิตของคนในชุมชนร่วมกับการดูแลให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์และชุมชนใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ภาครัฐเรามีส่วนร่วมในการวางแผนในช่วงแรกก่อนที่จะจัดตั้งป่าชุมชน ลงสำรวจพื้นที่ หลังจากที่ตั้งเป็นป่าชุมชนแล้ว ทางเราก็ปล่อยให้ชุมชนดูแลกันเอง” (วีรพล กีก้อง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2565)

ชุมชนบ้านปีซึ่งเป็นภาคประชาสังคมนั้นมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนร่วมกับภาครัฐทุกขั้นตอน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปีได้เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจภายในชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อการผลิตอย่างสมดุลและยั่งยืน การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการป่าไม้ การเกษตร และการอยู่อาศัยอย่างเหมาะสม คนในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้มีใช้ประโยชน์จากป่าได้ตลอดทั้งปี การรักษาระบบนิเวศของป่าชุมชนได้มีพื้นที่ฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ หมุนเวียนตามฤดูกาล รวมทั้งมีการปลูกทดแทน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนของเรามีการแบ่งป่าชุมชนจะให้เข้าไปใช้ตามฤดูกาล เพื่อให้ป่าได้มีการพัก และฟื้นตัว และทางชุมชนของเราก็จะมีการปลูกทดแทนในวันสำคัญต่าง ๆ การให้ชุมชนเข้าไปหาของป่าตามฤดูกาล ผมว่าวิธีนี้นอกจากเราจะได้ใช้ประโยชน์จากป่าแล้ว ยังเป็นการรักษาป่าไปด้วย...” (สมพงษ์ อินตะเสนา, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

4) การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหาร ที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ภาครัฐจะให้สิทธิชุมชนได้บริหารจัดการตนเอง ชุมชนถือเป็นรากฐานสำคัญในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ทุกรูปแบบ เพราะชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ได้รับประโยชน์จากผลิตผลจากป่า ภาครัฐส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับความต้องการ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณีของชุมชน

เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านความรู้ทางวิชาการ และเทคนิควิธีการในการดำเนินการให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ตามระเบียบกฎหมาย ดัชนีบทรสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ภาครัฐจะเข้าไปมีส่วนร่วมสนับสนุนและส่งเสริมด้านวิชาการหรือองค์ความรู้ใหม่ๆ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่านั้น เช่น การฝึกอบรมให้ความรู้เป็นเรื่องราว...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

ภาคประชาสังคมโดยคณะกรรมการป่าชุมชน การรักษาระบบนิเวศของป่าชุมชนได้มีพื้นที่ตัวขึ้นมาใหม่ หมุนเวียนตามฤดูกาล รวมทั้งมีการปลูกทดแทน เพื่อให้มีใช้ประโยชน์จากป่าได้ตลอดทั้งปี มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ภายในชุมชนบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดัชนีบทรสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนบ้านปี่ของเรามีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพหลายกลุ่ม ตามความถนัดของแต่ละคน เช่น กลุ่มน้ำผึ้งจะประมูลเป็นกลุ่ม เพื่อนำมาจำหน่ายทั้งภายในชุมชนเองและจำหน่ายภายนอก การเข้าไปหาน้ำผึ้งภายในป่าชุมชนก็จะกำหนดเป็นฤดู เพื่อให้ป่ามีการฟื้นฟูตัวเอง และกลุ่มทำส้มไ้จากไม้ไผ่จะมีคนเข้ามาสั่งซื้อถึงในหมู่บ้าน...” (ทอน ใจดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 3 กันยายน 2565)

สรุปได้ว่าผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ของชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยภาครัฐจะส่งเสริม สนับสนุนด้านวิชาการ องค์ความรู้ต่างๆ ให้กับชุมชน เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน และส่วนของภาคประชาสังคม ชุมชนบ้านปี่นอกจากไม่มีการทำลายป่า เพิ่มพื้นที่ป่า และจัดป่าที่เหลืออย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน รู้จัก

การทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง การพัฒนาอาชีพภายในชุมชน เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตคนในชุมชนให้ดีขึ้น รักษาผืนป่า ร่วมอนุรักษ์พื้นที่ป่าให้อยู่คู่กับชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืนตลอดไป

ตารางที่ 4.7 สรุปผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพพอดีกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ	ส่วนร่วมในการจัดกระบวนการกำหนดแนวทางการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนบ้านปี่ การประชุมร่วมกันปรึกษาหารือผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน	ส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนด้านการใช้ประโยชน์ โดยชุมชน เพื่อชุมชน ร่วมกันรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์ควบคู่กับการสร้างรายได้ มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามีความยั่งยืน
การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ	ภาครัฐได้ให้ความสำคัญ อันเป็นพื้นฐานของการจัดตั้งป่าชุมชน นอกจากประโยชน์ในการเพิ่มพูนป่าไม้และเกื้อกูลสภาพแวดล้อมให้เกิดความสมดุล	มีการกำหนดกฎเกณฑ์การใช้สารเคมีในเขตป่าชุมชน แต่ในส่วนของพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน เป็นสิทธิส่วนบุคคลในการเลือกใช้หรือไม่ใช้สารเคมีต่างๆ และครัวเรือนมีการคัดแยกขยะ และรณรงค์การใช้ถุงพลาสติก
การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน	ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดเป็นแผนโครงการขอจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปี่ การวางแผนดำเนินงาน แนะนำด้านวิชาการ	ชุมชนร่วมกับภาครัฐทุกขั้นตอน ได้เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจภายในชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อการผลิตอย่างสมดุลและยั่งยืน การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการป่าไม้ การเกษตร และการอยู่อาศัยอย่างเหมาะสม คนในชุมชนช่วย

ตารางที่ 4.7 สรุปผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปิ้ง (ต่อ)

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	ให้สิทธิชุมชนได้บริหารจัดการตนเอง ชุมชนถือเป็นรากฐานสำคัญในการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ทุกรูปแบบ เพราะชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ได้รับประโยชน์จากผลิตผลจากป่า	กันดูแลรักษาเพื่อให้มีใช้ประโยชน์จากป่าได้ตลอดทั้งปี มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพหลายกลุ่ม ตามความถนัดของแต่ละคน เช่นกลุ่มน้ำผึ้งจะประมวลเป็นกลุ่ม เพื่อนำมาจำหน่ายทั้งภายในชุมชนเองและจำหน่ายภายนอก

ป่าชุมชนบ้านปิ้ง อำเภอคลอง จังหวัดแพร่

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ชุมชนบ้านปิ้ง หมู่ 3 ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งเกิดจากกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม พบว่า

1) ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

การใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนบ้านปิ้งอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ โดยสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ได้กำหนดแนวทางการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนเป็นนโยบายและประกาศใช้กฎระเบียบสำหรับป่าชุมชนทั่วประเทศจนมาเป็นพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และในส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 จังหวัดแพร่ ได้มีส่วนร่วมการกำหนดแนวทางการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนบ้านปิ้ง เช่น มีการประชุมร่วมกันปรึกษาหารือผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน จนเกิดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับป่าชุมชนบ้านปิ้ง ซึ่งจะสอดคล้องกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ถึงแม้ว่ากฎ ระเบียบ ข้อบังคับดังกล่าวชุมชนได้มี

การประกาศใช้มาก่อนพระราชบัญญัติใช้บังคับในส่วนของเราก็ต้องดูไม่ให้ขัดหรือแย้งตัวพระราชบัญญัติ และสนับสนุนทางวิชาการแก่ชุมชน เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...แนวทางที่เราใช้เป็นกรอบสำหรับให้ป่าชุมชนทั่วประเทศ ยึดถือปฏิบัติก็คือพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 เพราะได้ผ่านการกลั่นกรองมาจากภาคประชาสังคมส่วนหนึ่ง ซึ่งเป็นกฎระเบียบข้อบังคับชุมชนโดยส่วนใหญ่ได้ช่วยกันคิดและนำมาใช้กับชุมชนของตนเอง...” (นัทนา บุญยานันต์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...การกำหนดว่าชุมชนต้องมีการใช้ทรัพยากรจากอย่างไร ปริมาณเท่าไร จึงจะเหมาะสมและพอดีนั้น ทางภาครัฐจะปล่อยชุมชนได้บริหารจัดการกันเองมากกว่า เราจะค่อยเป็นฝ่ายกำกับดูแล...” (พิชัย เอกศิริพงษ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 1 ตุลาคม 2565)

“...ชุมชนบ้านปงนั้น มีการบริหารจัดการป่าชุมชนที่มีประสิทธิภาพอยู่แล้ว ซึ่งทางผมได้ให้คำแนะนำในด้านวิชาการเป็นส่วนใหญ่ ในเรื่องของกฎระเบียบข้อบังคับชุมชนมีมานานแล้ว เพียงแต่เราดูว่าอันขัดกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 หรือไม่...” (มานะ จิตฤทธิ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 25 มกราคม 2566)

ในส่วนของภาคประชาสังคม โดยคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปงนอกจากมีการกำหนดแนวทางการเข้าใช้ป่าชุมชนร่วมกับทางภาครัฐแล้ว ยังมีแนวทางที่ว่าชุมชนต้องได้ประโยชน์จากป่าชุมชน รู้จักแบ่งปันซึ่งกันและกัน และต้องร่วมกันรักษาให้ป่าอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...การดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชน ภาครัฐให้สิทธิกับชุมชนอย่างเต็มที่ภายใต้กฎระเบียบ ซึ่งการดำเนินงานจะผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปง และมีการติดตามผลเป็นระยะ...” (เทียน กันทะล้น, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

2) การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ

การสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและการใช้ระบบนิเวศ ซึ่งเป็นเงื่อนไขของภาครัฐร่วมกับชุมชนบ้านปงในการจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่งทางชุมชนบ้านปงก็มีความต้องการในการ

3) การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ภาครัฐมีส่วนร่วม ตั้งแต่การกำหนดเป็นแผนโครงการขอจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปาง การวางแผนดำเนินงาน แนะนำด้าน วิชาการ และได้ขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชนบ้านปางได้สำเร็จ หลังจากนั้นภาครัฐโดยกรมป่าไม้ก็จะปรับเปลี่ยนเป็นกำกับดูแลให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์และชุมชนใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ดัง บทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ภาครัฐเรามีส่วนร่วมในการวางแผนในช่วงแรกก่อนที่จะจัดตั้งป่าชุมชน ลงสำรวจ พื้นที่ หลังจากนั้นจัดตั้งเป็นป่าชุมชนแล้ว ทางเราก็ปล่อยให้ชุมชนดูแลกันเอง...” (วีรพล กีก้อง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2565)

ซึ่งภาคประชาสังคมนั้นมีส่วนร่วมกับภาครัฐทุกขั้นตอนและเป็นภาคขับเคลื่อนหลักให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ มีระบบนิเวศที่ยั่งยืน คนในชุมชนก็ช่วยกันดูแลรักษา เพื่อให้มีใช้ตลอด ทั่วปี และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางมีแนวทางการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 3 โซน เพื่อให้ชุมชนเข้าใช้ประโยชน์ปีละ 3 โซน ปีถัดไปก็ใช้โซนพื้นที่ถัดไปเวียนจนครบทั้ง 3 โซน เพื่อให้ระบบนิเวศต่างๆ ได้มีการเจริญงอกงาม พื้นที่ขึ้นใหม่ รวมทั้งมีการปลูกทดแทน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนของเรามีการแบ่งป่าชุมชนออกเป็น 3 โซน และหมุนเวียนเข้าใช้ประโยชน์ ปีละ 3 โซน เพื่อให้ระบบนิเวศต่างๆ ได้มีการเจริญงอกงาม พื้นที่ขึ้นใหม่ รวมทั้งมีการปลูกทดแทน ซึ่งผมมองว่าวิธีนี้เป็นการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน...” (เทียน กันทะ ลั่น, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

4) การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหาร ที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผล กระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมนั้น ภาครัฐจะให้สิทธิชุมชนได้บริหารจัดการกันเอง เพราะเชื่อว่าชุมชนนั้นรู้ดีที่สุดว่า ชุมชนดำเนินการจำหน่ายผลผลิตอย่างไรที่เหมาะสม และวิธีการแปรรูปผลผลิตต่าง ๆ ในชุมชน

ภาครัฐส่งเสริมและสนับสนุนในด้านวิชาการ องค์กรความรู้ใหม่ๆ ตามที่ชุมชนต้องการ ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ภาครัฐมีส่วนร่วมก็จะส่งเสริม สนับสนุนด้านวิชาการหรือองค์กรความรู้ใหม่ๆ ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่านั้น...” (วีรพล กีก้อง, การสื่อสารส่วนบุคคล, 24 สิงหาคม 2565)

ในส่วนภาคประชาสังคมมีการดำเนินการผ่านกลุ่มอาชีพ ตามความถนัดของแต่ละคน โดยจำหน่ายผ่านร้านค้าชุมชน และไม่ตัดโอกาสที่คนในชุมชนจะทำเอง ขายเองโดยไม่ผ่านกลุ่มอาชีพ และชุมชนได้ยึดหลักตามที่คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางได้ทำข้อตกลงการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยมีการแบ่งป่าชุมชนออกเป็น 3 โซน และหมุนเวียนเข้าใช้ประโยชน์ปีละโซน เพื่อให้ระบบนิเวศต่างๆ ได้มีการเจริญงอกงาม พื้นตัวขึ้นมาใหม่ รวมทั้งมีการปลูกทดแทน ดังบทสนทนาของผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

“...ชุมชนของเรามีทั้งแบบจำหน่ายผ่านกลุ่มอาชีพเริ่มจากตัวแทนกลุ่มรับงานมาให้ จนถึง การจำหน่ายผ่านร้านค้าชุมชนหรือส่งออกไปภายนอก แต่เราไม่ตัดโอกาสให้คนในชุมชนรับงานและจำหน่ายเองโดยไม่ผ่านกลุ่มอาชีพ...” (อรรรยา ยศดี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 29 กรกฎาคม 2565)

สรุปได้ว่าผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ชุมชนบ้านปาง หมู่ 3 ตำบลตำผามอก อำเภอคลอง จังหวัดแพร่ เกิดจากกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ครบทั้ง 4 มิติ การพัฒนาความรู้ที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ เป็นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน มีการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน การรวมตัวของคนในชุมชนเป็นกลุ่มอาชีพ และดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการป่าชุมชนให้มีความยั่งยืน

ตารางที่ 4.8 สรุปผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปาง

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพพอดีกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ	ส่วนร่วมการกำหนดแนวทางการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนบ้านปาง มีการประกาศกฎ ระเบียบ ข้อบังคับกับชุมชนก็ต้องดูแลไม่ให้ขัดหรือแย้งตัว พระราชบัญญัติ และสนับสนุนทางวิชาการแก่ชุมชน เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน	แนวทางที่ว่าชุมชนต้องได้ประโยชน์จากป่าชุมชน รู้จักแบ่งปันซึ่งกันและกัน และต้องร่วมกันรักษาให้ป่าอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน
การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศพื้นที่ป่า	ซึ่งเป็นเงื่อนไขของภาครัฐร่วมกับชุมชนบ้านปางในการจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่งทางชุมชนบ้านปางก็มีความต้องการในการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและการใช้ระบบนิเวศป่าชุมชน ถ้าเกิดชุมชนบ้านปางไม่สามารถดำเนินการให้ประสบความสำเร็จ ก็ถูกยกเลิกเป็นป่าชุมชน	ชุมชนมีข้อห้ามการใช้สารเคมีต่างๆ ในบริเวณพื้นที่ของป่าชุมชนและมีการรับรู้ร่วมกันในส่วนในพื้นที่ทำเกษตรกรรม ไม่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้งได้ถือว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคลในการเลือกใช้หรือไม่ใช้สารเคมีต่างๆ ในพื้นที่เกษตรกรรม ชุมชนบ้านปางมีนโยบายให้แต่ละครัวเรือนมีการคัดแยกขยะเพื่อต่อการเก็บ ยังมีจุดรับขยะชื้อภายในหมู่บ้านและรณรงค์การใช้ถุงพลาสติก

ตารางที่ 4.8 สรุปผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปง (ต่อ)

ประเด็น	ภาครัฐ	ภาคประชาสังคม
การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน	ตั้งแต่การกำหนดเป็นแผนบ้านปง การวางแผนดำเนินงาน แนะนำด้านวิชาการ	เป็นภาคขับเคลื่อนหลักให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ มีระบบนิเวศที่ยั่งยืน คนในชุมชนก็ช่วยกันดูแลรักษา เพื่อให้มีใช้ตลอดทั้งปี
การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหาร ที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	ภาครัฐจะให้สิทธิชุมชนได้บริหารจัดการกันเอง เพราะเชื่อว่าชุมชนนั้นรู้ดีที่สุด ภาครัฐส่งเสริมและสนับสนุนในด้านวิชาการ องค์ความรู้ใหม่ๆ ตามที่ชุมชนต้องการ	มีการดำเนินการผ่านกลุ่มอาชีพ ตามความถนัดของแต่ละคน โดยจำหน่ายผ่านร้านค้าชุมชน และไม่ตัดโอกาสที่คนในชุมชนจะทำเอง ขายเองโดยไม่ผ่านกลุ่มอาชีพ และชุมชนได้ยึดหลักตามที่คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปงได้ทำข้อตกลงการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

4.3 การศึกษาเปรียบเทียบป่าชุมชนบ้านป่าต๋องเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง ตำบลต้าพามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

4.3.1 การบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่ป่าชุมชน

การบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมที่เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนบ้านป่า เกิดจากชุมชนมีความตระหนักและจากปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรในพื้นที่ป่าในอดีต ประกอบกับมองว่าภาครัฐเป็นฝ่ายตรงข้ามเพราะในอดีตภาครัฐโดยกรมป่าไม้จะเข้ามาในรูปแบบของการจับกุมผู้ที่บุกรุกป่า ซึ่งภาครัฐได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยมีลักษณะการดำเนินงานเป็นการทำงานตาม

สายบังคับบัญชาจากสำนักจัดการป่าชุมชนกรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานที่ค่อนข้างจะไม่ค่อยได้สัมผัสกับป่าชุมชนโดยตรงหรือมีแค่น้อย โดยมอบหมายให้ส่วนภูมิภาคคือ ส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ เป็นหน่วยปฏิบัติการลงพื้นที่แล้วรายงานผลการดำเนินงานกลับไปส่วนกลาง ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการทำงานของภาครัฐ แต่กลับเป็นภาคประชาสังคมที่รู้และเข้าใจระบบการทำงานของภาครัฐ จึงเป็นฝ่ายปรับตัวเข้าหาเริ่มตั้งแต่การตัดสินใจต้องการให้ป่าชุมชนบ้านปางมีกฎหมายรองรับในการเข้าทำประโยชน์ ภาครัฐจะมีส่วนร่วมในลักษณะของที่ปรึกษาช่วยให้คำแนะนำต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนด้านวิชาการเข้ามาผนวกกับวิถีดั้งเดิมของชุมชน และการประเมินเพื่อต่อใบอนุญาตป่าชุมชน ลักษณะการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมที่เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบของพื้นที่ป่าชุมชนนั้น

ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับป่าชุมชนบ้านปางที่เกิดจากชุมชนได้เห็นพ้องต้องกันว่าต้องช่วยกันอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และระบบนิเวศ ได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวของภาคประชาคม โดยมีผู้นำชุมชนที่เอาใจจริงเอาใจในผลักดันเป็นวาระสำคัญของชุมชน ตั้งแต่ระดับชุมชนไปสู่ระดับจังหวัดจนมีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับป่าชุมชนของประเทศ ซึ่งภาครัฐได้เปลี่ยนบทบาทจากเป็นหน่วยดำเนินการเองทั้งหมด โดยให้ชุมชนปฏิบัติตามแนวที่ภาครัฐกำหนดมาเป็นเน้นการมีส่วนร่วม แต่ถูกจำกัดด้วยอำนาจหน้าที่ตาม โครงสร้างของระบบราชการ จึงค่อนข้างมีขอบเขตจำกัดในการดำเนินงาน เพราะฉะนั้นภาคประชาสังคมเป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเพราะเกิดจากความตระหนักและห่วงหาพันชุมชนของตนเอง ซึ่งชุมชนเป็นผู้ใช้ประโยชน์โดยตรงต่างจากภาครัฐที่ได้ประโยชน์ทางอ้อมจากป่าที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบการมีส่วนร่วมการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ไม่มีการประเมินที่เป็นรูปธรรมหรือมีรูปแบบที่ชัดเจน มีเพียงการประเมินเพื่อต่อใบอนุญาตต่ออายุป่าชุมชนเท่านั้น

4.3.2 ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้พื้นที่ป่าชุมชน

ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางมีลักษณะภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงเกิดจากผู้นำมีบทบาทสำคัญในทุกๆกิจกรรมตั้งแต่ก่อนจะขอขึ้นทะเบียนจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่งแต่เดิมเป็นอดีตกำนันจึงเป็นที่เคารพของชุมชน โดยเป็นแกนนำที่ชุมชนรับรู้และเป้าหมายของผู้นำจะพาไป ซึ่งทำให้เป็นแบบอย่าง อีกทั้งยังค่อยสร้างบันดลให้การร่วมมือกันดูแลรักษาป่า เพราะไม่ใช่เรื่องง่ายต้องใช้เวลากับความอดทนอดทน ถ้ามีคนในชุมชนมีการนำเสนอสิ่งใหม่และเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนก็พร้อมที่จะรับฟังจนนำไปสู่การดำเนินจัดหาหรือลงมือปฏิบัติและไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อยหรือความเห็นต่าง

ซึ่งคล้ายกับชุมชนบ้านปงซึ่งมีส่วนสำคัญในการที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลง ประชาน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปงยังมีอีกตำแหน่งคือผู้ใหญ่ ควบคุมกันในการทำงาน แต่ก็มีความต่างที่ ชุมชนบ้านปงมีพระครูสิทธิสุเมธการ เจ้าอาวาสวัดบ้านปงเป็นพระนักพัฒนา เป็นที่ศรัทธาของคนใน ชุมชน เป็นยอมรับของชุมชนจนเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ในการดำเนินงานทำให้ชุมชนมองเห็นภาพความสำเร็จและได้ลงมือปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนให้แสดงความคิดเห็น เสนอสิ่งใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ อีกทั้งมีความ เป็นประชาธิปไตยในชุมชน โดยยึดหลักส่วนใหญ่แต่ไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อย มีผลทำให้ชุมชนเกิด การเปลี่ยนแปลงในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชน

4.3.3 ทูที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชน

รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่าง ภาครัฐกับ

ภาคประชาสังคมในป่าชุมชนบ้านปงนั้น ให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืน ได้ แบ่งเป็นทุนมนุษย์ , ทุนทางสังคม , ทุนทางธรรมชาติ , ทุนทางกายภาพ , ทุนทางการเงิน ชุมชนบ้าน ปงเป็นชุมชนคงความเป็นป่าชุมชน โดยผู้นำและคนในชุมชนร่วมมือกัน เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ และระบบนิเวศของป่า ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิต สร้างรายได้ให้กับคนภายในชุมชน ต้องบริหาร จัดการทุนทั้งหมดอย่างสมดุลเพื่อไม่ให้ทุนใดหายไป ซึ่งจะเกิดผลกระทบต่อการป่าชุมชนในเชิงลบ ต้องยึดหลักพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนใน ระยะยาว

ซึ่งคล้ายกับป่าชุมชนบ้านปง ชุมชนบ้านปงเป็นชุมชนที่มีการทุนดังกล่าวครบทุกด้านเนื่อง

จากพยายามรักษาวิถีชุมชน โดยผู้นำเป็นทั้งผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการป่า ชุมชนบ้านปง มีภาวะผู้นำสูงมากจึงทำให้มีอิทธิพลต่อชุมชนพอสมควรในการทำให้ชุมชนมีส่วน ร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ประกอบกับการมีปราชญ์ชาวบ้านและสถาบันทางศาสนา ที่เข้มแข็ง ในการร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชนให้ระบบนิเวศที่สมบูรณ์ และยังมีการบริหารจัดการกองทุนใน หมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นทุนหมุนเวียนในชุมชนและช่วยให้คนในชุมชนมีหนี้ลดลงอีก ด้วย จะมีข้อแตกต่างก็ในส่วนของทุนมนุษย์ซึ่งในส่วนของชุมชนบ้านปงได้มีการวางแผนและ

ดำเนินการถ่ายทอดตั้งแต่ในระดับ โรงเรียน เยาวชน เพื่อให้มีผู้ที่จะสามารถสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งชุมชนบ้านป่าการสืบทอดหรือมอบหมายภารกิจรับช่วงต่อยังอยู่ในกลุ่มผู้สูงวัย

4.3.4 ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชน

ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ของชุมชนบ้านป่า หมู่ 1 และ หมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยภาครัฐจะส่งเสริม สนับสนุนด้านวิชาการ องค์ความรู้ต่างๆ ให้กับชุมชนเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน และส่วนของภาคประชาสังคม ชุมชนบ้านป่าไม่มีการทำลายป่าเพิ่มพื้นที่ป่า และจัดป่าที่เหลืออย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน รู้จักการใช้ทรัพยากร และรักษาสัตว์แวดล้อมด้วยตนเอง การพัฒนาอาชีพภายในชุมชน เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตคนในชุมชนให้ดีขึ้น อนุรักษ์พื้นที่ป่า ร่วมอนุรักษ์พื้นที่ป่าให้อยู่คู่กับชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืนตลอดไป

ซึ่งคล้ายกับชุมชนบ้านป่า หมู่ 3 ตำบลตำผามอก อำเภอทอง จังหวัดแพร่ เกิดจากกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม มีการพัฒนาความรู้ที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน มีการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน การรวมตัวของคนในชุมชนเป็นกลุ่มอาชีพ และดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ พัฒนา ใช้ประโยชน์ และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการป่าชุมชนให้มีความยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษา “การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่” มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาลักษณะการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ลักษณะภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าชุมชน ลักษณะของทุนที่มีผลต่อความสำเร็จ และผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบของพื้นที่ป่าชุมชน โดยผู้ศึกษาได้นำ 1) แนวคิดทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมใช้แนวคิดของ Cohen and Uphoff (1981) 2) ภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าชุมชนใช้แนวคิดของ Bass and Avolio (1994) 3) รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืน ใช้แนวคิดของ The Department for International Development (DFID, 1999) 4) ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งเกิดจากกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม ใช้แนวคิดขององค์การสหประชาชาติเรื่องเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) (UN, 2015) จากการศึกษางานวิจัยของนักวิชาการต่าง ๆ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ลักษณะของการสัมภาษณ์ที่มีคำถามและข้อกำหนดแน่นอนตายตัวจะสัมภาษณ์ผู้ใดก็ใช้คำถามแบบเดียวกัน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ลักษณะการสัมภาษณ์ในการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Moderator) เป็นผู้คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มเกิดแนวคิดและแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง เจาะจงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 2 กลุ่ม ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐ จากกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ละ 7 คน โดยแบ่งออกเป็น 5 คนที่ให้ข้อมูลทั้ง 2 พื้นที่ และพื้นที่ละ 2 คน รวมทั้งหมดจำนวน 9 คน ผู้ให้ข้อมูลภาคประชาสังคมจากชุมชนละ 7 คน รวมทั้งหมด 14 คน และผู้ให้

ข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงภาคประชาสังคมในพื้นที่ป่าชุมชน ชุมชนละ 8 คน รวมทั้งหมด 16 คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ผู้ศึกษาได้นำเสนอสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และให้ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ และภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบ พบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 รูปแบบ คือ 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล แบ่งผลการศึกษาเป็นรายพื้นที่ป่าชุมชน ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา แต่เดิมเป็นชุมชนเดียวกัน ต่อมาภายหลังกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้แบ่งป่าชุมชนบ้านปี่ออกเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 514 คน ชาย จำนวน 257 คน หญิง จำนวน 257 คน จำนวนครัวเรือน 187 หลัง และหมู่ 10 มีจำนวนประชากรทั้งหมด 531 คน ชาย จำนวน 274 คน หญิง จำนวน 257 คน จำนวนครัวเรือน 215 หลัง ซึ่งมีลักษณะพื้นที่เป็นเขาหินปูน ชุมชนจึงยึดอาชีพทำปูนขามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 ประกอบกับการเปิดสัมปทานป่าไม้ควบคู่กันมา จนถึงปี พ.ศ. 2532 ภาครัฐได้ประกาศยุติการให้สัมปทานป่าไม้และปิดโรงโม่หิน ส่งผลให้ชุมชนหยุดการตัดไม้ที่นำมาใช้เป็นหินในการทำหินปูนและได้เปลี่ยนอาชีพมาทำการเกษตรและรับจ้างทั่วไป ป่าชุมชนบ้านปี่มีลักษณะป่าดั้งเดิม เป็นภูเขาหินปูน มีสภาพป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณผสมเต็งรัง ประกอบด้วยพรรณไม้นานาชนิด โดยมีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 3,900 ไร่ มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์จำนวน 2,000 ไร่ และมีพื้นที่ป่าชุมชนจำนวน 945 ไร่ ป่าชุมชนบ้านปี่มีการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้าน หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 10 แบ่งหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับป่าชุมชน โดยเข้าตรวจดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ในช่วงฤดูร้อน ชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้านจะร่วมกันทำแนวกันป้องกันไฟป่า พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้าน

ประมาณ 1 กิโลเมตรติดกับป่าสงวนแห่งชาติน้ำเปือย น้ำหวน และป่าน้ำลาว ซึ่งชุมชนได้มีการบริหารจัดการ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์

1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ

ภาครัฐโดยสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าชุมชน ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน โดยดำเนินในส่วนกำหนดเป็นนโยบายหรือแนวทางการทำงานใช้กับพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม เพราะเริ่มจากปัญหาที่สะสมมานาน ซึ่งภาครัฐฝ่ายเดียวไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ จึงได้ส่งเสริมให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งเป็นป่าชุมชนซึ่งเป็นป่าธรรมชาติ หรือป่าปลูกที่ชุมชนมีความต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ตลอดจนการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีของชุมชน เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน เช่น การสร้างอาชีพในชุมชน ใช้เป็นวัตถุดิบประกอบอาหาร

ภาคประชาสังคม ชุมชนบ้านปี่ได้แบ่งเป็นชุมชนและมอบหมายงานกันภายในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน นอกจากคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ และยังมีกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น กลุ่มน้ำผึ้ง กลุ่มจักสานไม้ไผ่ เป็นต้น กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตรวจตราป่าชุมชน สถาบันศาสนาคือวัดบ้านปี่ ปราชญ์ชาวบ้าน ถือได้ว่าเป็นองค์กรภาคประชาสังคมที่ไม่เป็นทางการ แต่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านปี่ ได้มีการดำเนินกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การทำแผนพัฒนาป่าชุมชน, เขียนโครงการเพื่อของบประมาณ, กำหนดกฎระเบียบ ข้อบังคับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน, การปลูกป่าแทน, รักษาแหล่งต้นน้ำ, ข้อตกลงการเก็บน้ำผึ้ง, พิธีกรรมการบวชป่า เป็นต้น ชุมชนบ้านปี่ได้มีการดำเนินกิจกรรมมาก่อนที่ภาครัฐจะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ซึ่งประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ (นายทอน ใจดี) ได้รับการแต่งตั้งเป็นประธานคณะกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดพะเยา จึงได้เข้ามามีส่วนรวมในระดับจังหวัดและประเทศ โดยได้เสนอและผลักดันกฎ ระเบียบ ต่างๆ ร่วมกับภาครัฐผ่านการประชุม เวทีสัมมนา

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของภาครัฐในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านป่ง ในช่วงแรกที่มีดำเนินการของส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 2 เชียงราย ได้ของบประมาณไป

ที่ส่วนกลางคือ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ตามแผนและโครงการของชุมชนบ้านปง หลังจากนั้นสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้อนุมัติงบประมาณ จำนวน 70,000 บาท เพื่อให้ชุมชนบ้านปง นำมาบริหารจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชน เป็นงบประมาณที่ส่วนกลางจัดสรรให้ป่าชุมชนทุกพื้นที่ แต่ต้องการดำเนินการตามแนวทางที่ภาครัฐได้กำหนดไว้ เช่น มีแผนพัฒนาป่าชุมชน มีการจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน เนื่องจากงบประมาณมีจำนวนจำกัดประกอบจำนวนป่าชุมชนทั่วประเทศมีเป็นจำนวนมากจึงไม่สามารถสนับสนุนได้ทุกปี อีกทั้งยังได้มีส่วนร่วมดำเนินการถอดบทเรียนที่เกิดขึ้นนำมาวิเคราะห์ในเชิงวิชาการแล้วรายงานผลไปที่ส่วนกลาง เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกับชุมชนบ้านปง การทำงานของภาครัฐจะเป็นลักษณะตามสายการบังคับบัญชา ลักษณะจากบนลงล่าง เพราะฉะนั้นการแก้ไขปัญหาบางครั้งไม่อาจตอบสนองได้อย่างเร็ว แต่การทำงานกับส่วนภูมิภาคจะมีการประสานงานกันอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเราจะยึดแนวทางสนับสนุนด้านวิชาการแต่จะไม่กระทบวิถีดั้งเดิมของชุมชนจนเกินไป เช่น การมีส่วนร่วมในการทำเส้นทางธรรมชาติสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ , การออกแบบทำฝายต้นน้ำ , ภาครัฐสนับสนุนต้นไม้ให้ชุมชนนำไปปลูกทดแทน ในส่วนของการนำกฎ ระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ ภาครัฐเป็นฝ่ายกำกับและให้ชุมชนบริหารจัดการกันเอง ซึ่งส่วนใหญ่ชุมชนยอมรับร่วมกัน

ภาคประชาสังคม มีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปง มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านปง เช่น การแก้ปัญหาแนวเขตป่าทับซ้อนร่วมกับภาครัฐ การดำเนินงานตามแผนพัฒนาป่าชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีอยู่ในพื้นที่หมู่ 1 และหมู่ 2 แต่เดิมนั้นเป็นหมู่บ้านเดียวกันต่อมาในภายหลังกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศแยกออกเป็น 2 หมู่บ้าน แต่ความรับรู้ของชุมชนไม่ได้รู้สึกว่ายแยกออกจากกัน เพราะฉะนั้นการดำเนินกิจกรรมจะให้ความร่วมมือด้วยดีมาตลอด และมีกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตรวจตราป่าชุมชนเข้าตรวจดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของวัดป่าปึงจะมีเจ้าอาวาสเป็นผู้นำคนในชุมชนทำพิธีบวชต้นไม้หรือบวชป่าตามความเชื่อทุกปี ร่วมกับผู้นำพิธีกรรมของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ , สืบชะตาแม่น้ำ เพื่อเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปงได้เสนอโครงการเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมถึงการบังคับใช้กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยร่วมกันใช้แนวคิดวิถีพอเพียงเป็นแนวคิดหลักในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรในพื้นที่ป่าชุมชน โดยมองว่าคนกับป่าและสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกป่าออกจากวิถีชีวิตของคนในชุมชนได้

3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

ภาครัฐเกิดจากการที่ชุมชนมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าและระบบนิเวศให้อุดมสมบูรณ์ ชุมชนได้ใช้ประโยชน์และมีการทดแทน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางอ้อมของภาครัฐในแง่ประโยชน์สาธารณะ เพราะคนรับประโยชน์ไม่ได้ระบุตัวบุคคล แต่คนในชุมชนทุกคนได้ประโยชน์รวมถึงชุมชนใกล้เคียงด้วย และที่สำคัญอีกอย่างคือ ส่งผลต่อการทำงานร่วมกันกับภาคประชาสังคมที่ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมอื่นๆร่วมกันในชุมชน

ภาคประชาสังคมได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยมีน้ำในการทำการเกษตร ชุมชนมีไม้พื้นในการหุงอาหาร หน่อไม้ เห็ด สมุนไพร และน้ำผึ้งป่า ซึ่งในป่าชุมชนบ้านปี่มีต้น ไม้ใหญ่ใหญ่และผึ้งมาทำรังทุกปี คณะกรรมการกองทุนผึ้งได้มีมติให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากการเก็บน้ำผึ้งสำหรับหารายได้ของชุมชน โดยใช้วิธีให้คนในชุมชนรวมกันประมูลและเงินที่ได้จากการประมูลนำเข้ากองทุนผึ้ง เพื่อนำมาใช้บริหารจัดการเกี่ยวกับชุมชนต่อไป แต่ถ้าเก็บน้ำผึ้งมาใช้ในครัวเรือนสามารถเก็บได้ไม่ต้องเสียเงินให้กับกองทุน และยังมีกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์จากต้น ไม้ เช่น ชุ่มไม้ ค้ำม ไม้กวาด เป็นต้น โดยมีแบ่งพื้นที่หมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เพื่อหมุนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและให้ระบบนิเวศได้มีการฟื้นตัวสำหรับการใช้ประโยชน์ในระยะยาว

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ภาครัฐมีส่วนร่วมเกี่ยวกับป่าชุมชนที่สำคัญเมื่อป่าชุมชนครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน แต่เดิมสำนักงานจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ กำหนดไว้ 5 ปี ภายหลังได้ปรับแก้ไขระยะเวลาประเมินเป็น 10 ปี ผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด โดยดูจากการดำเนินการตามแผนพัฒนาป่าชุมชน การดำเนินงานตามโครงการแต่ละปี ตรวจสอบเอกสารรายงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง และลงสำรวจพื้นที่ตรวจสอบสภาพความอุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศของป่าชุมชน ติดตามการใช้ประโยชน์ของชุมชน เป็นต้น ถ้าไม่ผ่านการประเมินจะทำให้ป่าชุมชนถูกยกเลิกจากการเป็นป่าชุมชน

ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการประเมินกับภาครัฐเมื่อครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชนมีช่วงระยะเวลาครบรอบประเมิน 10 ปี และภายในระดับชุมชนไม่มีการประเมินผลที่เป็นรูปธรรม แต่จะมีในลักษณะพูดคุย เสนอแนะ และปัญหา ต่างๆ ผ่านการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่และการประชุมประจำเดือนของชุมชน เพื่อรับฟังความคิดเห็น

ของทุกคนในชุมชนและนำไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อเตรียมการประเมินขอต่อใบอนุญาตป่าชุมชน ซึ่งในส่วนของการประเมินผลภายในชุมชนนั้น ไม่มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการ มีเพียงแต่มาหาหรือ ข้อเสนอ อุปสรรคและปัญหาต่างๆ เพื่อพัฒนาให้ดีขึ้นในการดำเนินการครั้งต่อไป

ป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ชุมชนบ้านปาง หมู่ 3 ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน และทำไร่ รายได้เฉลี่ยของประชากรตามเกณฑ์ เฉลี่ย 64,047.03 บาท/คน/ปี (ข้อมูลจาก จปฐ. ปี 2562) ในอดีตมีการสัมปทานไม้จากบริษัท บอมเบย์ เบอร์มา ของอังกฤษ ซึ่งได้รับสัมปทานทำไม้ในบริเวณป่าแม่ข่าย นับตั้งแต่พื้นที่ป่า ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จนถึงพื้นที่ป่าแม่ต้า ในเขตอำเภอลอง แต่พื้นที่ป่าแม่ต้านี้เป็นพื้นที่ในกรรมสิทธิ์ของเจ้าผู้ครองนครลำปางในเวลานั้นซึ่งเจ้าผู้ครองนครลำปางได้มอบสัมปทานให้กับบริษัทบอมเบย์ เบอร์มารับทำเป็นอาณาเขตที่มีไม้สักอันมหาศาลทำให้บ้านปางได้รับผลกระทบเนื่องจากพื้นที่ป่าต้นน้ำของห้วยปอยนั้นจัดอยู่ในเขตป่าแม่ต้าฝั่งซ้าย พื้นที่บ้านปางได้รับผลกระทบจากความเสียหายในการสัมปทานป่าไม้และทำให้เกิดภัยพิบัติน้ำป่าไหลหลากดินโคลนถล่มพลัดเอาเศษไม้จากการตัดไม้มาทับถมพื้นที่ทำการเกษตรหลังจากสัมปทานไม้บริษัทบอมเบย์เบอร์มาหมดลงได้มีนายทุนเข้ามาทำการตัดไม้ซ้ำซากจึงทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนและมีกรมป่าไม้ร่วมกับป่าสัมปทานในการล้มไม้ใหญ่ออกไป จึงทำให้เกิดความแห้งแล้งเกิดขึ้น ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดเขตป่าห้ามตัดไม้และประกาศเป็นป่าชุมชน ใน พ.ศ.2554 ได้ดำเนินการขอกับกรมป่าไม้ ชื่อป่าชุมชน : ป่าชุมชนบ้านปาง ปีที่เริ่มโครงการ : 2554 เนื้อที่ : 2020 ไร่ ประเภทป่า : ป่าสงวนแห่งชาติ

1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ

ภาครัฐโดยสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้เป็นหน่วยงานรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าชุมชน ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชน โดยภาครัฐได้เปลี่ยนบทบาทจากเป็นผู้ดำเนินการจับกุมมาเป็นผู้ส่งเสริมให้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนซึ่งเป็นป่าธรรมชาติ หรือป่าปลูกที่ชุมชนมีความต้องการมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ ตลอดจนการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีของชุมชน เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชุมชน เช่น การสร้างอาชีพในชุมชน ใช้เป็นวัตถุดิบประกอบอาหาร ป่าชุมชน

ภาคประชาสังคม ได้เล็งเห็นความสำคัญของป่าไม้ เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เนื่องจากในอดีตที่ผ่านคนในชุมชนได้ใช้ทรัพยากรจากป่ามาอย่างต่อเนื่องและไม่มี การทดแทนจนทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ป่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงได้มีการประชุมหมู่บ้านเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว และได้มีมติจะร่วมกันฟื้นฟู อนุรักษ์พื้นที่ป่า มีการตั้งกฎ ระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน และมีความเห็นร่วมกันในการนำหลักความเชื่อทางศาสนาของชุมชนทางภาคเหนือมาเป็นตัวนำทาง คือ การบวชป่า ประกอบความศรัทธาต่อเจ้าอาวาส วัดบ้านปาง และได้มีความเห็นร่วมกันในการแบ่งโครงสร้างภายในชุมชนเอง เพื่อการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เช่น คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปาง ,กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ป่า ,เหรียญกึ่งกองทุนป่าชุมชนบ้านปาง , กลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชน , เป็นต้น ซึ่งภายใต้แนวทางดังกล่าว ส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ ได้ประสานกับตัวแทนชุมชนบ้านปาง หมู่ 3 ตำบลคำฝาย อําเภอลอง จังหวัดแพร่ ประกอบกับทางชุมชนมีความประสงค์จะจัดตั้งเป็นป่าชุมชน และได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เริ่มตั้งแต่ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน สำรวจพื้นที่ที่ตรวจดูความสมบูรณ์ของป่า ความพร้อมของชุมชน ซึ่งต้องผนวกแนวทางของทางสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ เช่น ระเบียบที่การจัดตั้งป่าชุมชน กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ซึ่งการออกกฎระเบียบข้อบังคับ การใช้ป่าชุมชนนั้น ภาคประชาสังคมมีการดำเนินการมาก่อนแล้ว สำนักจัดการป่าชุมชนมาดูแลละเอียดและให้คำแนะนำเพื่อไม่ให้ขัดกับกฎหมายหลัก เพราะพระราชบัญญัติเกี่ยวกับป่าชุมชนประกาศมาบังคับใช้นั้น ก็มาจากการประชุมและถกเถียงมาจากภาคประชาสังคม เสนอมาเป็นกฎหมายบังคับใช้ ซึ่งประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ก็ได้ไปร่วมเสวนา ประชุม กับภาครัฐ ในระดับจังหวัดและได้เสนอแนวทางการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคต่างๆ เกี่ยวกับป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพราะฉะนั้นการมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมของชุมชนบ้านปาง จะเริ่มจากระดับชุมชนจนไปสู่ระดับจังหวัดโดยผ่านตัวแทนดังกล่าว

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของภาครัฐในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปาง ในช่วงแรกที่มีดำเนินการของส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ ได้ของงบประมาณไปที่ส่วนกลางคือ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ตามแผนและโครงการของชุมชนบ้านปาง หลังจากนั้นสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้อนุมัติงบประมาณ จำนวน 70,000 บาท เพื่อให้ชุมชนบ้านปางนำมาบริหารจัดการเกี่ยวกับป่าชุมชน ถือเป็นงบประมาณตั้งต้นให้กับชุมชนบ้านปาง เนื่องจากงบประมาณมีจำนวนจำกัดประกอบจำนวนป่าชุมชนทั่วประเทศมีเป็นจำนวนมากจึงไม่สามารถสนับสนุนได้ทุกปี อีกทั้งยังได้มีส่วนร่วมดำเนินการแก้ปัญหาตะกอนดิน เนื่องจากป่าชุมชนบ้านปาง

มีแหล่งที่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ที่หล่อเลี้ยงชุมชนบ้านปางและชุมชนใกล้เคียง แต่ในช่วงฤดูฝนทำให้เกิดดินตะกอนไหลมาตามธารน้ำเข้าชุมชนและพื้นที่แปลงทำการเกษตรเป็นปัญหามายาวนาน ภาครัฐโดยส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ ได้มีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำและร่วมแก้ปัญหาดังกล่าว โดยนำดินตะกอนใส่ถุงบิ๊กแบ็กจาลองโมเดลมาจากช่วงน้ำท่วมกรุงเทพฯ อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในพัฒนาดินให้อุดมสมบูรณ์เพื่อปลูกต้นไม้และมีเพียงพอต่อความต้องการไม่ให้กระทบพื้นที่ป่าชุมชนและทรัพยากรประเภทอื่น ๆ ภาครัฐได้ให้ความรู้ทางวิชาการผสมผสานกับปราชญ์ชาวบ้านการแปรรูปไม้เป็นผลิตภัณฑ์จักสาน ในส่วนของการนำกฎระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ รับนโยบายมาจากส่วนกลางนำมาปฏิบัติ แล้วจึงรายงานผลเป็นประจำเดือนให้ส่วนกลางทราบตามลำดับ

ภาคประชาสังคมจะเป็นภาคขับเคลื่อนเป็นหลักจากที่ได้มีส่วนร่วมในหารือ ประชุมการออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งในการดำเนินการภายในระดับชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางจะกำกับดูแล รวมถึงการดำเนินการในภาพรวมของป่าชุมชน และในส่วนของวัดบ้านปางโดยพระครูสิริสุเมธการจะเป็นผู้นำด้านพิธีกรรมในการพาชูหมชนบวชป่า ต้นไม้ ประเพณีความเชื่อของชุมชนทางภาคเหนือจะไม่ตัดต้นไม้ถ้าได้รับการบวชแล้ว และยังสามารถให้ชุมชนพึ่งพิงเกี่ยวกับความสำคัญของป่าชุมชนตามโอกาสงานต่างๆ กลุ่มอาชีพและปราชญ์ด้าน ไม้ในชุมชนก็มีความเห็นร่วมกันในการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในลักษณะผู้ใดเก็บวัดดูดิบ ของป่า สมุนไพร ต่างๆ ผู้นั้นต้องปลูกทดแทนหรือเก็บในลักษณะที่ให้สิ่งเหล่านี้สามารถเจริญงอกงามขึ้นมาใหม่ได้ใช้ประโยชน์ ถ้าในกรณีเกิดปัญหาที่ชุมชนไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ภาครัฐถึงจะส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาในการบังคับใช้ และในการประชาสัมพันธ์หรือทำความเข้าใจการดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชนนั้น จะมีการประชุมในส่วนของภาครัฐและคณะกรรมการป่าชุมชนระดับจังหวัด จากนั้นข้อมูลต่างๆ ประสานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางจะนำมาชี้แจงในการประชุมคณะกรรมการและชาวบ้านภายในชุมชนเป็นประจำทุกเดือน

3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

ภาครัฐจะไม่ได้มีส่วนร่วมจากการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโดยตรง แต่จะได้ในลักษณะการดำเนินงานแผนหรือตามนโยบายที่รับมอบจากส่วนกลางที่เน้นการมีส่วนร่วมจากภาคประชาสังคมคือ การได้ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยรักษาวิถีชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง มีแหล่งน้ำ และแรงงานคืนถิ่น โดยมีหลักวิชาการควบคู่ไปด้วย

ภาคประชาสังคมแต่ละกลุ่มภายในชุมชนรวมถึงทุกคนในชุมชนได้ร่วมกันใช้ประโยชน์เป็นสัดส่วนตามบริบทของกลุ่ม ซึ่งกลุ่มอาชีพทำผลิตภัณฑ์จากไผ่ห้ามตัดหน่ออ่อนให้ตัดเป็นลำต้นแก่ ในการจับปลาในอ่างเก็บน้ำห้ามเข้าไปในช่วงฤดูวางไข่ ถ้าคณะกรรมการอนุญาตให้จับแล้วนำมาแบ่งปันภายในชุมชน ซึ่งได้นำรูปแบบการปลูกป่า 3 อย่าง แต่ให้ประโยชน์ 4 อย่าง คือ จะได้ไม้ผล ไม้สร้างบ้านและไม้ฟืนนั้น และสามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธารมาในส่วนของ การแบ่งปันผลผลิตที่เก็บได้จากป่าชุมชนนั้น ภาครัฐจะปล่อยให้ชุมชนบริหารจัดการกันเอง เพราะชุมชนเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากป่าชุมชน เช่น สมุนไพร พืช ผัก ผลไม้ป่า ไม้ไผ่สำหรับเป็นอาชีพในชุมชน เป็นต้น มีการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 3 ส่วน ยกตัวอย่าง ปีนี้มีการใช้พื้นที่ส่วนที่ 1 ในปีถัดไปก็จะไปใช้พื้นที่ส่วนที่ 2 และพื้นที่ส่วนที่ 3 ในปีถัดไปหมุนเวียนจนมาเริ่มพื้นที่ส่วนที่ 1 อีกครั้ง เพื่อหมุนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนและให้ระบบนิเวศได้มีการฟื้นตัวสำหรับการใช้ประโยชน์ในระยะยาว

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ภาครัฐจะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับป่าชุมชนเมื่อป่าชุมชนครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชน แต่เดิมสำนักงานจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ กำหนดไว้ 5 ปี ภายหลังได้ปรับแก้ไขระยะเวลาประเมินเป็น 10 ปี ผ่านคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด โดยดูจากเอกสารรายงานจากชุมชน ได้ลงสำรวจพื้นที่ตรวจสอบสภาพความอุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศของป่าชุมชน ติดตามการใช้ประโยชน์ของชุมชน เป็นต้น ถ้าไม่ผ่านการประเมินจะทำให้ป่าชุมชนถูกยกเลิกจากการเป็นป่าชุมชน และยังสามารถเข้าร่วมโครงการต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้น จะเป็นภาครัฐส่วนของการจัดการป่าชุมชน สำนักงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 สาขาแพร่ เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว เช่น โครงการปลูกเฉลิมพระเกียรติ พิธีบวชป่า โครงการฝึกอบรมกลุ่มอาชีพ ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ภาครัฐถือโอกาสเข้ามาสังเกตและประเมินอย่างไม่ทางการเกี่ยวกับป่าชุมชน หากมีข้อเสนอแนะก็จะประสานผ่านประธานคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อปรับปรุงแก้ไขต่อไป

ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการประเมินกับภาครัฐเมื่อครบรอบประเมินเพื่อต่ออายุใบอนุญาตจัดตั้งป่าชุมชนซึ่งได้เปลี่ยนจาก 5 ปี มาเป็น 10 ปี ครบรอบประเมิน โดยมีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นต่างๆ และภายในระดับชุมชนจะมีการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะพูดคุย เสนอแนะ ผ่านการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านโป่ง และการประชุมหมู่บ้าน เพื่อรับฟังความคิดเห็นของทุกคนในชุมชนและนำไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อเตรียมการประเมิน

ขอต่อไปอนุญาตป่าชุมชน ซึ่งในส่วนของกระบวนการประเมินผลภายในชุมชนนั้น ไม่มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม มีเพียงแต่มาหารือ ข้อเสนอ อุปสรรคและปัญหาต่างๆ เพื่อพัฒนาให้ดีขึ้นในการดำเนินการครั้งต่อไป

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ นำไปสู่ความยั่งยืนของป่าชุมชน พบว่า ลักษณะภาวะผู้นำที่มีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล แบ่งผลการศึกษาเป็นรายพื้นที่ป่าชุมชน ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์

บุคคลที่เป็นมีอิทธิพลสูงสุดต่อชุมชนบ้านปงที่ทำให้ชุมชนให้เกิดความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชน คือประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ ซึ่งเป็นกำนันมาก่อน มีส่วนสำคัญในการเคลื่อนไหวในยุคที่มีการทำโรงโม่หินทำปูนขาวในรูปแบบของสัมปทานภูเขา ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จนโรงโม่หิน โคนปิดกิจการ ยังเป็นแกนนำการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า และได้ขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชนเพื่อให้กรมป่าไม้กันเขตแนวพื้นที่ทับซ้อนของอุทยานแห่งชาติภูซาง มีแผนการดำเนินที่ชัดเจน โดยเริ่มจากการประชาสัมพันธ์ในคนในชุมชน ได้เข้าใจถึงทิศทางของชุมชน และสำรวจพื้นที่ไม้ต่างๆที่อยู่ป่าชุมชนกับคนในชุมชนทำให้ได้เห็นถึงความสำคัญของระบบนิเวศ เพื่อส่งต่อให้คนรุ่นหลังต่อไป

2) การสร้างแรงบันดาลใจ

ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ ได้ปลุกจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของร่วมกันในการจัดการป่าชุมชน โดยใช้วิธีการนำหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้ความรู้ เช่น มหาวิทยาลัย กรมป่าไม้ เป็นต้น จะคอยนำพาชุมชนลงมือทำให้เห็นผลเชิงประจักษ์ ส่วนใหญ่แล้วชุมชนมีความตระหนักรู้แล้วในการดูแลรักษาป่า ประกอบกลุ่มอาชีพยังมีส่วนช่วยทำให้คนใน

ชุมชนมีอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชน เพราะวัตถุดิบบางส่วนก็นำมาจากป่าชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนรู้สึกต้องช่วยกันรักษาทรัพยากรเหล่านี้และวิธีเก็บให้สามารถขึ้นมาทดแทนได้

3) การกระตุ้นทางปัญญา

การประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่จะนำข้อเสนอ ปัญหา อุปสรรคเข้ามาพิจารณาทุกครั้งหรือการประชุมหมู่บ้านก็จะเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัยหรือข้อเสนอแนะ เมื่อได้ข้อสรุปร่วมกันจะรีบดำเนินการแก้ไขอย่างทันที่ หากใครมีการนำเสนออะไรที่เป็นสิ่งใหม่และเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนและเสียงส่วนใหญ่เห็นด้วย ก็จะนำไปสู่การดำเนินการจัดหาหรือลงมือปฏิบัติ

4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

การประชุมหมู่บ้านของชุมชนบ้านปี่ หรือการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ จะมีการรับฟังข้อเสนอ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนกลุ่มต่างๆ มีการรับฟังทุกครั้งและพร้อมชี้แจง ทำความเข้าใจ โดยใช้เสียงส่วนใหญ่ หากมีคนไม่เห็นด้วย จะรีบไปชี้แจงและถามถึงสาเหตุเป็นการส่วนตัว หรือสามารถถามเป็นการส่วนตัวก็ได้ แล้วแต่ความสะดวกของแต่ละบุคคล

ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ป่าชุมชนซึ่งมีส่วนสำคัญในการที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลง ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ ยังมีอีกตำแหน่งคือผู้ใหญ่บ้าน ควบคู่กันในการทำงาน ผนวกกับชุมชนบ้านปี่มีพระครูสิริสุเมธการ เจ้าอาวาสวัดบ้านปี่เป็นพระนักพัฒนา เป็นที่ศรัทธาของคนในชุมชน เป็นยอมรับของชุมชนจนเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการวางแผนอย่างเป็นขั้นเป็นตอนในการดำเนินงานทำให้ชุมชนมองเห็นภาพความสำเร็จและได้ลงมือปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนให้แสดงความคิดเห็น เสนอสิ่งใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ อีกทั้งมีความเป็นประชาธิปไตยในชุมชน โดยยึดหลักส่วนใหญ่แต่ไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อย มีผลทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชน

1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์

บุคคลที่เป็นมีอิทธิพลสูงสุดต่อชุมชนบ้านปงที่ทำให้ชุมชนให้เกิดความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับการการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชน คือประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งมีตำแหน่งเป็นผู้นำชุมชนควบคู่ไปด้วย ซึ่งรวมถึงภาพร่วมของชุมชนด้วย โดยเริ่มตั้งแต่มีการเสนอแนวทางการ แนวทางการทำงานก็ชัดเจนทำให้ชุมชนรับรู้ได้ มีวิธีการสื่อสารให้ชุมชนเข้าใจถึงเป้าหมายและวิธีการทำงานไปสู่ความสำเร็จ ลงมือทำเป็นแบบอย่างมีผลทำให้คนในชุมชนไม่สามารถนั่งนอนใจและลงมือทำตามจนประสบความสำเร็จ เช่น ในวันสำคัญต่างๆ นำชุมชนร่วมกันปลูกต้นไม้ในป่าชุมชน ผลักดันให้เป็นชุมชนปลอดขยะ เป็นต้น ในส่วนเจ้าอาวาสวัดบ้านปงนั้นเป็นพระนักพัฒนามีอุดมการณ์ที่แน่วแน่ในการพัฒนาภาพทั้งหมดของชุมชนบ้านปง ซึ่งลงมือปฏิบัติเป็นแบบอย่างก่อน เช่น เทศน์ประโยชน์จากป่าโดยใช้ธรรมะนำทาง พุทธศาสนิกชนร่วมทำพิธีบวชป่าตามความเชื่อของคนในชุมชน ซึ่งเป็นกุศโลบายในการรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์

2) การสร้างแรงบันดาลใจ

ประธานคณะกรรมการป่าชุมชน พยายามสื่อสารทำความเข้าใจกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับทำให้ดูเป็นแบบอย่าง เช่น การรณรงค์ให้ชุมชนมีการคัดแยกขยะและลดขยะในชุมชน ซึ่งในช่วงแรกชุมชนไม่ได้ให้ความร่วมมือ ท่านได้ลงมือทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง และทำอย่างสม่ำเสมอจนชุมชนยอมรับและลงมือทำตาม รวมถึงการเดินสำรวจแนวกันไฟบริเวณเขตป่าชุมชนเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า ซึ่งประธานคณะกรรมการป่าชุมชนก็เดินเป็นผู้นำทีมเกือบทุกครั้ง เป็นต้น การสร้างแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนรู้สึกมีอารมณ์ร่วมและปฏิบัติตามค่อนข้างจะยากพอสมควร สิ่งเหล่านี้ มีส่วนสำคัญให้ชุมชนมามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะทำให้มีป่าที่อุดมสมบูรณ์ก็จะปล่อยออกซิเจนออกมาเป็นอากาศที่บริสุทธิ์ และเป็นแหล่งกำเนิดของพืชผัก สมุนไพรที่เราใช้ในการผลิตยา ประกอบกับคนในชุมชนอาศัยอยู่มาจากรุ่นสู่รุ่น ก็จะเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้ชุมชนเข้าร่วมทุกๆ กิจกรรมอย่างเต็มใจ

3) การกระตุ้นทางปัญญา

การประชุมประจำเดือนทุกครั้ง หากใครที่มีข้อซักถามหรือข้อเสนอแนะ ในที่ประชุมจะมีการเปิดโอกาสดังกล่าว ซึ่งแต่กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นก็จะเป็นผู้ตอบข้อซักถามที่เกี่ยวข้องกับงานของกลุ่ม

ตนเองเช่น กลุ่มอาชีพ วัด คณะกรรมการป่าชุมชน กองทุนออมสัจจะ เป็นต้น ถ้าหากหาข้อสรุปยังไม่ได้จะเป็นหน้าที่ของประธานกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้ชี้แจงและคลี่คลายปัญหาดังกล่าว และคนในชุมชนมีแนวทางการดำเนินงาน การผลิตภัณฑ์แบบใหม่ และนวัตกรรม สามารถเสนอได้ ถ้าเป็นประโยชน์ต่อชุมชนก็จะนำไปสู่การดำเนินจัดหาหรือลงมือปฏิบัติ โดยปกติชุมชนบ้านปางจะมีทั้งผู้นำเสนอและคนในชุมชนเสนอก็จะรับฟังซึ่งกันและกัน เป็นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ในส่วนของพระครูสิริสุขเมธากร เจ้าอาวาสวัดบ้านปาง จะนำอุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ มาอำนวยความสะดวกในออกการผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์

4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

การประชุมประจำเดือนของชุมชนบ้านปาง หรือการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปาง จะมีการรับฟังข้อเสนอ ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ซึ่งประธานกรรมการป่าชุมชน รวมถึงคณะกรรมการ ตัวแทนกลุ่มต่างๆ มีการรับฟังทุกครั้งและพร้อมชี้แจง ทำความเข้าใจ ถ้าต้องมีการลงประชามติเรื่องใดเรื่องก็ใช้หลักประชาธิปไตย แต่ก็จะไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อยพร้อมทั้งไปชี้แจงและถามถึงเหตุเป็นการส่วนตัว เพื่อให้เห็นว่าทุกคนในชุมชนบ้านปางมีความสำคัญเท่าเทียมกัน ซึ่งบางครั้งก็มีเสียงส่วนน้อยไม่เห็นด้วย ถึงแม้จะอธิบายแล้วก็จะใช้วิธีลงมือทำให้เห็นจนเป็นที่ยอมรับ

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ทูบที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืนของป่าชุมชนบ้านป่า อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ พบว่ารูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนมีอยู่ 5 ประเภท คือ 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนทางสังคม 3) ทุนทางธรรมชาติ 4) ทุนทางกายภาพ 5) ทุนทางการเงิน แบ่งผลการศึกษาเป็นรายพื้นที่ป่าชุมชน ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านป่า อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา

ชุมชนบ้านป่า หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอลำปาง จังหวัดพะเยา ชุมชนบ้านป่าเป็นชุมชนคงความเป็นป่าชุมชน โดยผู้นำและคนในชุมชนร่วมมือกัน เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศของป่า ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิต สร้างรายได้ให้กับคนภายในชุมชน ต้องบริหารจัดการทุนทั้งหมดอย่างสมดุล

1) ทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์เป็นทุนที่สำคัญเกิดขึ้นจากบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ทักษะ ที่ต้องเวลาสะสม ประสบการณ์ ซึ่งก็เป็นการยากที่จะลอกเลียนแบบกันได้ แต่ก็สามารถถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ได้ ป่าชุมชนบ้านปางมีประธานป่าชุมชนป่าชุมชนบ้านปี่เป็นตัวขับเคลื่อนหลักที่ส่งผลให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจและได้สืบทอดองค์ความรู้เรื่องของการอนุรักษ์ป่า จากผู้นำปัจจุบัน ไปยังคนรุ่นใหม่ผ่านโรงเรียนให้เด็กได้มาศึกษาพร้อมทั้งเห็นตัวอย่างในการทำกิจกรรม เช่น พาเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ พิธีบวชป่า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ และต้องควบคู่ด้านวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กันไว้กับชุมชน

ผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน สถาบันศาสนา มีส่วนช่วยให้ชุมชนบ้านปี่มีเข้ามาส่วนร่วมเกี่ยวกับป่าชุมชน เป็นทุนมนุษย์ของชุมชนบ้านปี่ ทั้งหมด 1 และหมู่ 10 ถึงแม้ว่าถูกแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 หมู่ แต่ความรับรู้ของชุมชนไม่ได้รู้สึกมีการแบ่งพื้นที่ออกจากกันยังมีความสามัคคีในทุกๆกิจกรรม เพราะความเคารพ นับถือประธานป่าชุมชนบ้านปี่เคยเป็นผู้นำท้องที่มาก่อน แต่กระนั้นประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ไม่ได้ทำงานแบบผู้นำคนเดียว ยังมีปราชญ์ชาวบ้านให้ความรู้เรื่องสมุนไพรสามารถนำมาทำเป็นยาพื้นบ้านได้ อีกทั้งสถาบันศาสนารวมกับผู้นำพิธีกรรมเป็นผู้นำพิธีกรรมบวชป่า พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนุน และพิธีกรรมสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทางชุมชนได้มีการทอดองค์ความรู้เรื่องของการอนุรักษ์ป่า จากผู้นำปัจจุบัน ไปยังคนรุ่นใหม่ผ่านโรงเรียน และกระตุ้นให้คนในชุมชนอยากเรียนรู้

2) ทุนทางสังคม

ภาครัฐมองว่าทุนสังคมเป็นลักษณะของเครือข่ายชุมชน โดยมีหน่วยต่างๆของภาคประชาคมในชุมชนบ้านปี่ ที่มีจุดศูนย์รวมผู้นำ ปราชญ์ชาวบ้าน วัดบ้านปี่ ได้รับความไว้วางใจจากชุมชน อีกทั้งยังเป็นชุมชนที่มีมิตรภาพที่ดีต่อกันและทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เกิดความไว้วางใจกันและกันในทางสังคมทำให้ชุมชนบรรลุถึงความต้องการแต่ละบุคคลไปในทิศทางเดียว และชุมชนได้รับประโยชน์จากป่าชุมชนบ้านปี่ เป็นส่วนสำคัญในการบริหารจัดการป่าชุมชนให้ประสบความสำเร็จและยั่งยืน

ชุมชนบ้านปี่เป็นชุมชนที่มีผู้นำป่าชุมชนที่ได้รับความวางใจจากชุมชนมีลักษณะการสร้างการทำงานแบบเครือข่ายให้แต่ละกลุ่มทำงานเชื่อมโยงกันและเป็นเชื่อมต่อกับคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน รวมทั้งมีการศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นๆ เพื่อนำองค์ความรู้ แนวคิดแนวมาพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น สร้างฝายชะลอน้ำ การปลูกต้นไม้ชนิดอื่นๆ ในป่าชุมชน และทำกิจกรรมต่างๆ ภายในป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยยึดวิถีชีวิตของชุมชนร่วมกับชุดความรู้ใหม่ๆ

3) ทูทางธรรมชาติ

ป่าชุมชนบ้านปี่อยู่เขตพื้นที่หมู่ 1 และหมู่ 10 ของตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยทั้ง 2 หมู่บ้านช่วยกันดูแลรักษาป่า แต่เดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกัน หลังจากที่หยุดสัมปทานป่าไม้และโรงโม่หิน ชุมชนได้รวมตัวกันฟื้นฟู ดูแลรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์และกำหนดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนร่วมกันและดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น การทำฝายชะลอน้ำ รักษาต้นไม้ใหญ่เพื่อให้ผึ้งมาทำรัง อ่างเก็บน้ำสำหรับใช้ในชุมชน เป็นต้น หลังจากจัดตั้งเป็นป่าชุมชนสำเร็จสิ่งที่ชุมชนทำต่อคือรักษาสิ่งที่ชุมชนทำมาก่อนจัดตั้งป่าชุมชนให้คงอยู่และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งในพื้นที่ป่าชุมชน มีพืชสมุนไพร น้ำผึ้งจากรังผึ้งตามต้นไม้ใหญ่ ต้นไผ่ สิ่งเหล่านี้สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน

ป่าชุมชนบ้านปี่เกิดจากการมีส่วนร่วมกันของชุมชนช่วยกันฟื้นฟู ดูแลรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์และดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อจัดตั้งเป็นป่าชุมชนบ้านปี่ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และหลากหลายทางชีวภาพ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ พืชสมุนไพร อ่างเก็บน้ำ และรังผึ้ง ซึ่งสร้างรายได้ให้กับชุมชน และยังเส้นทางศึกษาธรรมชาติให้เด็ก เยาวชนและนักท่องเที่ยว เพราะทุกคนมีความตระหนักจากอดีตที่ผ่านมาตั้งแต่มีการสัมปทานป่าไม้ ในช่วงฤดูแล้งทำให้ขาดแคลนแหล่งน้ำทำการเกษตร พอเข้าฤดูฝนก็เกิดน้ำป่า

4) ทูทางกายภาพ

ป่าชุมชนบ้านปี่ มีผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกไปสู่ภายนอกโดยใช้การขนส่งทางรถยนต์เส้นทางชุมชนเป็นถนนคอนกรีตและอยู่ไม่ไกลจากอำเภอเชียงคำ ยังมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์จากการทำฝายต้นน้ำและฝายชะลอน้ำเพื่อใช้ในครัวเรือนและทำการเกษตร

ชุมชนบ้านปี่มีแหล่งน้ำใช้สำหรับชุมชน มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เส้นทางขนส่งสินค้า ภายในชุมชนมีช่องทางเดียวทางรถยนต์ และการสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญ โดยมีการประชุมหมู่บ้าน ประชุมนอกวาระตามโอกาสต่างๆ เพื่อเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน

5) ทูตทางการเงิน

ในระยะเริ่มของจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปี่ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ ได้สนับสนุนงบประมาณ จำนวนเงิน 70,000 บาท ซึ่งต้องทำขึ้นตอนเสนอเป็น โครงการ เพื่อเข้าแผนดำเนินงาน ดำเนินการโดย ส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 2 จังหวัดเชียงราย และชุมชนได้นำเงินดังกล่าวมา บริหารจัดการป่าชุมชน นอกจากงบประมาณสนับสนุนดังกล่าว ชุมชนบ้านปี่ยังได้งบจากส่วนอื่นจาก กรมป่าไม้ ที่สามารถนำมาใช้กับป่าชุมชนได้ เช่น งบสนับสนุนดับไฟฟ้า งบทำแนวกันไฟป่า

ชุมชนบ้านปี่ได้รับงบสนับสนุนจำนวน 70,000 บาท เป็นทุนในการบริหารจัดการป่า ชุมชน ประกอบกับได้ของบประมาณจากเทศบาลตำบลเวียง โดยทำเป็น โครงการ แต่ด้วยข้อจำกัดจึง ทำให้สนับสนุนได้ครั้งเดียว และชุมชนยังมีกองทุนที่ร่วมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นการช่วยเหลือและ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน อาทิ กองทุนฝึ เป็นกองทุนจากการประมูลของคนในชุมชนร่วมตัว กันเมื่อประมูลได้แล้วกลุ่มคนที่ประมูลได้ก็จะนำน้ำผึ้งไปบรจจวดเพื่อจำหน่ายต่อไป กองทุนออม สัจจะคือเงินฝากประจำทุกเดือนตามความสมัครของสมาชิกในชุมชนพอถึงสิ้นปีจะมีเงินปันผล ให้กับสมาชิก ซึ่งสามารถถอนหรือกู้ได้ และกองทุนขยะ ได้รณรงค์ให้ชุมชนคัดแยกขยะ แล้วนำมา ขายให้กับชุมชน กองทุนเหล่านี้ นอกจากเป็นการช่วยเหลือและสร้างรายได้ให้กับชุมชนแล้ว ยังนำมาใช้ เกี่ยวกับป่าชุมชน

ป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ชุมชนบ้านปางเป็นชุมชนที่มีในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืน โดย ผู้นำเป็นทั้งผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปาง มีภาวะผู้นำสูงมากจึงทำให้มี อิทธิพลต่อชุมชนพอสมควรในการทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ประกอบกับการ มีปราชญ์ชาวบ้านและสถาบันทางศาสนา ที่เข้มแข็งในการร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชนให้ระบบ นิเวศที่สมบูรณ์ และยังมีการบริหารจัดการกองทุนในหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ

1) ทุนมนุษย์

ทุนมนุษย์ถือว่าเป็นทุนที่สำคัญคือ เครื่องยึดเหนี่ยวของชุมชน ทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งชุมชนบ้านปง หมู่ 3 ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ได้แก่ ผู้นำ วัตถุประสงค์บ้านปง ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มอาชีพ มีส่วนสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนบ้านปงให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องใช้เวลาสะสมพอสมควร เป็นทักษะส่วนบุคคล ในส่วนทางภาครัฐได้ช่วยเสริมในองค์ความรู้ด้านวิชาการ หรือประสานกับสถาบันการศึกษาทำวิจัยในพื้นที่เพื่อเพิ่มความรู้ ทักษะให้กับคนในชุมชน รวมถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ด้านวิชาการและภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กันให้กับชุมชน ประชานกรรมการป่าชุมชนบ้านปงที่มีความสามารถในด้านการบริหารจัดการภายในชุมชน เริ่มตั้งแต่มีวิธีการสื่อสารให้ชุมชนเข้าใจ รวมถึงวิธีการทำงานแบบทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงความคิด หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้อื่นแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยรู้สึกว่าจะเต็มใจที่จะร่วม ทำให้ป่าชุมชนบ้านปงเป็นป่าของชุมชนหรือของทุกคนในชุมชน (Soft Power) ในส่วนของพระครูสิริสุเมธากร เจ้าอาวาสวัดบ้านปงเป็นอีกหนึ่งกลไกของสถาบันศาสนาที่สำคัญในการขับเคลื่อน เป็นที่ศรัทธาของชุมชนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งท่านพระครูใช้วิธีการให้ความรู้และความสำคัญของการรักษาป่าสอดคล้องตามโอกาสต่างๆ เช่น งานบุญต่างๆ การบรรยายตามโรงเรียน การประชุมกับชุมชน การจัดเสียงตามสาย พิธีบวชป่าไม้เป็นกุศโลบายทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งชุมชนทางภาคเหนือยังเชื่อและศรัทธาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว และปราชญ์บ้านของชุมชนบ้านปงที่โดดเด่นคือการปลูกลำไย รวมถึงการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ เพราะต้นไม้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สำคัญในการสร้างอาชีพชุมชน

2) ทุนทางสังคม

การประสานงานกับทางภาครัฐโดยผ่านส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 จังหวัดแพร่ จนไปถึงสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ เป็นหน่วยงานส่วนกลาง ซึ่งการมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอนทำให้เกิดความเชื่อใจระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม มีหน่วยย่อยทางสังคมในการช่วยบริหารจัดการป่าชุมชนและด้านอื่น ๆ ของชุมชนด้วย เช่น กลุ่มอาชีพ กองทุน ศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน เป็นต้น ชุมชนบ้านปงมีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและชุมชนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมีซึ่งชุมชนบ้านปงมีแนวคิดการดำเนินงานการระเบิดจากภายใน หมายถึง เริ่มจากชุมชนบริหารจัดการกันเองก่อน เกิดจากความต้องการร่วมกันในการพัฒนาชุมชนมีการกำหนดแผนไปทิศทางเดียวกัน และตั้งกฎ ระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า

ชุมชนร่วมกัน หลังจากนั้นก็จะสื่อสารออกไปสู่ภายใน หมายถึงการนำเป้าหมายของชุมชนไปสื่อสารกับภาครัฐในการทำงานร่วมกัน

3) ทูตทางธรรมชาติ

เมื่อชุมชนบ้านปางดำเนินการขอจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่งสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้เป็นหน่วยที่รับผิดชอบร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชนประจำจังหวัด ได้ส่งเจ้าหน้าที่มาลงสำรวจพื้นที่ ปรากฏว่าป่าชุมชนบ้านปางมีความอุดมสมบูรณ์ มีการบริหารจัดการแหล่งน้ำที่ค่อนข้างดี จะมีปัญหาที่ช่วงฤดูฝนที่มีตะกอนดินมาทับถม ประกอบกับน้ำต้น ฝัปก้อน สมุนไพรต่างๆ มาทำผลิตภัณฑ์ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และมีเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน ก่อนที่ชุมชนบ้านปางจัดตั้งเป็นป่าชุมชนบ้านปาง ชุมชนได้มีการดำเนินการเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์ฟื้นฟูมาอย่างต่อเนื่อง เพราะทุกคนในชุมชนมีความตระหนักจากอดีตที่ผ่านมาตั้งแต่มีการสัมปทานป่าไม้ ในช่วงฤดูแล้งทำให้ขาดแคลนแหล่งน้ำทำการเกษตร พอเข้าฤดูฝนก็เกิดน้ำท่วม หลังจากนั้นก็เริ่มมีการดำเนินการฟื้นฟู ปลูกต้นไม้ทดแทน อีกทั้งมีการตั้งกฎ ระเบียบการเข้าใช้พื้นที่ป่า ระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติก็กลับมาอุดมสมบูรณ์ มีการทำแนวป้องกันไฟฟ้าจัดตั้ง อาสาสมัครลาดตระเวนป้องกันไฟป่า

4) ทูตทางกายภาพ

กลุ่มอาชีพต่างๆ ของชุมชนบ้านปาง เป็นผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกไปสู่ภายนอก เพราะฉะนั้นการขนส่งใช้ขนส่งทางรถยนต์เส้นทางชุมชนเป็นถนนค่อนข้างดีและอยู่ไม่ไกลจากถนนสายหลักระหว่างอำเภอทอง - แพร่ ประมาณ 3 - 4 กิโลเมตร ดินทุนที่ชุมชนไม่สามารถควบได้ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก คือราคาน้ำมัน แต่ราคาผลิตภัณฑ์ไม่ค่อยผันแปรตามราคาน้ำมัน ซึ่งนอกนั้นใช้วัสดุและวัตถุดิบจากป่าชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียง อีกทั้งป่าชุมชนบ้านปางมีแหล่งเก็บน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ที่สามารถใช้ได้ตลอดทั้งปีใช้ในครัวเรือนและทำการเกษตร สิ่งที่สำคัญที่ภาคประชาสังคมมองคือ การสื่อสารในชุมชน ชุมชนบ้านปางจะมีการประชุมประจำเดือน ถ้าใครมีประเด็นอะไรก็สามารถเสนอในที่ประชุมและหาข้อสรุป จุดเด่นของชุมชนบ้านปาง การสื่อสารจะพูดแต่เรื่องที่เป็นประโยชน์ไม่สื่อสารให้คนในชุมชนขัดแย้งกัน ประธานป่าชุมชนบ้านปางพยายามยึดเป็นแนวทางในการทำงานและให้สมาชิกในชุมชนยึดถือเป็นแนวทางในการสื่อสารด้วย

5) ทูตทางการเงิน

การจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปางในระยะเริ่มแรก สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้สนับสนุนงบประมาณ จำนวนเงิน 70,000 บาท ซึ่งต้องทำขั้นตอนเสนอเป็น โครงการ เพื่อเข้าแผนดำเนินงาน ดำเนินการโดยส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 จังหวัดแพร่ และชุมชนได้นำเงินดังกล่าวมาบริหารจัดการป่าชุมชน เช่น จัดตั้งเป็นกองทุนดับไฟป่า กองทุนป่าชุมชน กองทุนพัฒนาและจัดการขยะ กองทุนนุ้ยหมัก กองทุนกลุ่มอาชีพ เป็นต้น ในส่วนของชุมชนก็มีการดำเนิน จัดหางบประมาณเองตั้งแต่การรับซื้อขยะในชุมชนวัตถุประสงค์ก็เพื่อต้องการให้คนในชุมชนรู้จักคัดแยกขยะ จากนั้นกลุ่มพัฒนาและจัดการขยะขยายต่อจากผู้รับซื้อจากภายนอกอีกที มีการจัดตั้งการออมเงินสัจจะ ซึ่งสมาชิกจะทำความตกลงกับคณะกรรมการออมเงินสัจจะว่าต้องการฝากเงินเดือนละเท่าไร และสามารถกู้มาลงทุนหรือใช้จ่ายกรณีเร่งด่วนในอัตราดอกเบี้ยที่ถูกมาก ในส่วนของสถาบันศาสนานั้น พระครูสิริสุเมธากร เจ้าอาวาสวัดบ้านปางนอกจากเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาจากคนในชุมชนแล้วยังมีการคนนอกชุมชน ซึ่งมีส่วนสำคัญในจัดหาเงินทุน เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ สนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน เพื่อเป็นเงินทุนในการประกอบอาชีพของชุมชน และกลุ่มเยาวชนบ้านปางเป็นกลุ่มที่ทำกิจกรรมให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีส่วนช่วยดึงงบประมาณจากส่วนต่างๆ ของรัฐและเอกชน มาช่วยในกิจกรรมของป่าชุมชน เช่น กระทรวงการพัฒนาลังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพราะเยาวชนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มของอำเภอทองในการเข้ากิจกรรมต่างๆของหน่วยงานภาครัฐ ให้งบประมาณโครงการในชุมชน กลุ่มเยาวชนจึงได้นำมาทำเป็น โครงการพร้อมทั้งเงินสนับสนุนเพื่อใช้ในการบริหารจัดการชุมชนต่อไป หลังจากที่ชุมชนมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์หรือสินค้า ชุมชนจะแบ่งกันตามสัดส่วนที่แต่ละคนผลิตขึ้น เช่น ทำน้อยได้น้อย ทำมากก็ได้มาก

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอทอง จังหวัดแพร่ พบว่า ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ในมิติสำคัญ 4 เรื่อง คือ 1) ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับบรรทัดฐานเป้าหมายที่ต้องการ 2) การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ 3) การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน 4) การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหาร ที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แบ่งผลการศึกษาเป็นรายพื้นที่ป่าชุมชน ดังนี้

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ชุมชนบ้านปี่ หมู่ 1 และหมู่ 10 ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา มีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยภาครัฐจะส่งเสริม สนับสนุนด้านวิชาการ องค์ความรู้ต่างๆ ให้กับชุมชนเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืน และส่วนของภาคประชาสังคม ชุมชนบ้านปี่นอกจากไม่มีการทำลายป่า เพิ่มพื้นที่ป่า และจัดป่าที่เหลืออย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน รู้จักการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง การพัฒนาอาชีพภายในชุมชนเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตคนในชุมชนให้ดีขึ้น รักรักษ์ต้นไม้ ร่วมอนุรักษ์พื้นที่ป่าให้อยู่คู่กับชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างยั่งยืน

1) ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

การพัฒนาป่าชุมชนอย่างเป็นระบบจากการผลักดันจากสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ มีวัตถุประสงค์ระยะยาวเพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนและภาคประชาสังคมให้มีความสามารถ และมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ ต้นน้ำ และพื้นดิน ซึ่งแต่ละขั้นตอนภาครัฐจะให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกระบวนการกำหนดแนวทางการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนบ้านปี่ การประชุมร่วมกัน ปรีกษาหารือผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน จนเกิดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับป่าชุมชนบ้านปี่ ที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้ผ่านการฝึกอบรม การจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน และกิจกรรมพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนควบคู่กับความยั่งยืนของป่าไม้

ภาคประชาสังคมซึ่งมีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปี่ เป็นคณะทำงานร่วมกับภาครัฐ ชุมชนบ้านปี่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนด้านการใช้ประโยชน์ โดยชุมชน เพื่อชุมชน ร่วมกันรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์ควบคู่กับการสร้างรายได้ มุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามีความยั่งยืน

2) การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ

การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศป่าชุมชนภาครัฐ ได้ให้ความสำคัญ อันเป็นพื้นฐานของการจัดตั้งป่าชุมชน นอกจากประโยชน์ในการเพิ่มพูนป่าไม้และเกื้อกูลสภาพแวดล้อมให้เกิดความสมดุล ชุมชนบ้านปี่ตระหนักในความสำคัญป่าชุมชนด้านปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

จากผลผลิตจากป่า ภาครัฐส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับความต้องการ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณีของชุมชน

เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านความรู้ทางวิชาการ และเทคนิควิธีการในการดำเนินการให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ตามระเบียบกฎหมาย

ภาคประชาสังคมโดยคณะกรรมการป่าชุมชน การรักษาระบบนิเวศของป่าชุมชนได้มีพื้นที่ตัวขึ้นมาใหม่ หมุนเวียนตามฤดูกาล รวมทั้งมีการปลูกทดแทน เพื่อให้มีใช้ประโยชน์จากป่าได้ตลอดทั้งปี มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ภายในชุมชนบนพื้นฐานการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ชุมชนบ้านปาง หมู่ 3 ตำบล คำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ เกิดจากกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการป่าชุมชนให้มีความยั่งยืน

1) ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

ภาครัฐโดยสำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ได้กำหนดแนวทางการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนเป็นนโยบายและประกาศใช้กฎระเบียบสำหรับป่าชุมชนทั่วประเทศ จนมาเป็นพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และในส่วนจัดการป่าชุมชน สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 3 จังหวัดแพร่ ได้มีส่วนร่วมการกำหนดแนวทางการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชุมชนบ้านปาง การใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนบ้านปางอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ เช่น มีการประชุมร่วมกัน ปรีกษาหารือผ่านคณะกรรมการป่าชุมชน จนเกิดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับป่าชุมชนบ้านปาง ซึ่งจะสอดคล้องกับพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ถึงแม้ว่ากฎ ระเบียบ ข้อบังคับดังกล่าวชุมชนได้มีการประกาศใช้มาก่อนพระราชบัญญัติใช้บังคับในส่วนของเราก็ต้องดู

ไม่ให้ขัดหรือแย้งตัวพระราชบัญญัติ และสนับสนุนทางวิชาการแก่ชุมชน เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน และภาคประชาสังคม โดยคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปง นอกจากนี้มีการกำหนดแนวทางการเข้าใช้ป่าชุมชนร่วมกับทางภาครัฐแล้ว ยังมีแนวทางที่ว่าชุมชนต้องได้ประโยชน์จากป่าชุมชน รู้จักแบ่งปันซึ่งกันและกัน และต้องร่วมกันรักษาให้ป่าอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

2) การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ

การสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและการใช้ระบบนิเวศ ซึ่งเป็นเงื่อนไขของภาครัฐร่วมกับชุมชนบ้านปงในการจัดตั้งป่าชุมชน ซึ่งทางชุมชนบ้านปงก็มีความต้องการในการอนุรักษ์ การฟื้นฟูและการใช้ระบบนิเวศป่าชุมชน ถ้าเกิดชุมชนบ้านปงไม่สามารถดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้ ก็ถูกยกเลิกเป็นป่าชุมชนได้เช่นกัน

ภาคประชาสังคม โดยชุมชนมีข้อห้ามการใช้สารเคมีต่างๆ ในบริเวณพื้นที่ของป่าชุมชน และมีการรับรู้ร่วมกัน ในส่วนของพื้นที่ทำเกษตรกรรมทางภาครัฐและคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปง ผู้นำหมู่บ้าน ไม่สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องได้ถือว่าเป็นสิทธิส่วนบุคคลในการเลือกใช้หรือไม่ใช้สารเคมีต่างๆ ในพื้นที่เกษตรกรรม สำหรับการลดขยะในทุกพื้นที่ของชุมชนรวมถึงป่าชุมชนด้วยนั้น ประธานกรรมการป่าชุมชนบ้านปงมีนโยบายให้แต่ละครัวเรือนมีการคัดแยกขยะ เพื่อง่ายต่อการเก็บยังมีจุดรับขยะชื้อภายในหมู่บ้านและณรงค์การใช้ถุงพลาสติก

3) การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ภาครัฐมีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดเป็นแผนโครงการขอจัดตั้งป่าชุมชนบ้านปง การวางแผนดำเนินงาน แนะนำด้านวิชาการ และได้ขอจัดตั้งเป็นป่าชุมชนบ้านปงได้สำเร็จ หลังจากนั้นภาครัฐโดยกรมป่าไม้ก็จะปรับเปลี่ยนเป็นกำกับดูแลให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์และชุมชนใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

ภาคประชาสังคมนั้นมีส่วนร่วมกับภาครัฐทุกขั้นตอนและเป็นส่วนขับเคลื่อนหลักให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ มีระบบนิเวศที่ยั่งยืน คนในชุมชนก็ช่วยกันดูแลรักษา เพื่อให้มีใช้ตลอดทั้งปี และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปงมีแนวทางการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยแบ่งพื้นที่ป่า

ชุมชนออกเป็น 3 โชน เพื่อให้ชุมชนเข้าใช้ประโยชน์ปะละ โชน ปัดไปก็ใช้โชนพื้นที่ถัดไปเวียนจนครบทั้ง 3 โชน เพื่อให้ระบบนิเวศต่างๆ ได้มีการเจริญงอกงาม พื้นตัวขึ้นมาใหม่ รวมทั้งมีการปลูกทดแทน

4) การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหาร ที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนั้น ภาครัฐจะให้สิทธิชุมชนได้บริหารจัดการกันเอง เพราะเชื่อว่าชุมชนนั้นรู้ดีที่สุดว่าชุมชนดำเนินการจำหน่ายผลผลิตอย่างไรที่เหมาะสม และวิธีการแปรรูปผลผลิตต่าง ๆ ในชุมชน ภาครัฐส่งเสริมและสนับสนุนในด้านวิชาการ องค์กรความรู้ใหม่ๆ ตามที่ชุมชนต้องการ

ภาคประชาสังคมมีการดำเนินการผ่านกลุ่มอาชีพ ตามความถนัดของแต่ละคน โดยจำหน่ายผ่านร้านค้าชุมชน และไม่ตัดโอกาสที่คนในชุมชนจะทำเอง ขายเองโดยไม่ผ่านกลุ่มอาชีพ และชุมชนได้ยึดหลักตามที่คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปงได้ทำข้อตกลงการเข้าใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน โดยมีการแบ่งป่าชุมชนออกเป็น 3 โชน และหมุนเวียนเข้าใช้ประโยชน์ปะละ โชน เพื่อให้ระบบนิเวศต่างๆ ได้มีการเจริญงอกงาม พื้นตัวขึ้นมาใหม่ รวมทั้งมีการปลูกทดแทน

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษา “การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านปง ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง ตำบลต้าพามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่” มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1) ลักษณะการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ที่เกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบของพื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจากการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน การดำเนินกิจกรรมของป่าชุมชน รวมถึงการระดมความคิด เริ่มจากระดับชุมชนจนไปสู่ระดับจังหวัด ผ่านเวทีสัมมนาการประชุม ลักษณะการใช้พื้นที่ป่า โดยมีประธานคณะกรรมการป่าชุมชนจะนำมาชี้แจงในการ

ประชุมคณะกรรมการและชาวบ้านภายในชุมชนประจำเดือน ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เป็นการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล ประกอบกับภาครัฐได้ปรับเปลี่ยนแนวทางการทำงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมที่รู้และเข้าใจระบบการทำงานของภาครัฐ การปรับตัวเข้าหาระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมในลักษณะของที่ปรึกษาช่วยให้คำแนะนำต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนด้านวิชาการเข้ามาผนวกกับวิถีดั้งเดิมของชุมชน การออกกฎระเบียบข้อบังคับ แนวทางการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรคต่างๆ โดยประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างถูกต้อง พร้อมทั้งเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนการดำเนินการต่างๆ ของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมใช้แนวคิดของ Cohen & Uphoff (1981) ได้อธิบายขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้น ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุดที่ต้องกระทำ คือ การกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชาชนที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้นได้มาจากคำถามว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและการประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็ประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย และขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมิน ผลนั้นสิ่งสำคัญจะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectation) ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้ ซึ่งจากแนวคิดของ Cohen & Uphoff (1981) ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน ชุมชนต้นแบบทั้งสองแห่งนำมาใช้จนเกิดความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบของพื้นที่ป่าชุมชน และสอดคล้องกับอรุณี อินเทพ (2564) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนศรีคอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนศรีคอนชัยมีกระบวนการมีส่วนร่วมจัดการท่องเที่ยวชุมชนครบทั้ง 4 ขั้นตอน

ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผน รวมทั้งกำหนดทรัพยากรที่จะใช้ 2) การมีส่วนร่วมในการบริหารงาน ประสานงาน ร่วมใช้แรงงานในการดำเนินกิจกรรม 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมและ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล แม้ยังเป็นเพียงการสังเกตและหารือในกลุ่มเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น

2) ลักษณะภาวะผู้นำของผู้นำชุมชนที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้พื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และ ป่าชุมชนบ้านปาง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ในการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมและนำไปสู่ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจาก ผู้นำคือบุคคลที่เป็นมีอิทธิพลสูงสุดต่อชุมชน ที่ทำให้ชุมชนให้เกิดความรู้สึกร่วมเกี่ยวกับการการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชน ลักษณะของผู้นำของชุมชนต้นแบบนั้นสามารถจัดการกับความต้องการของชุมชนมีความหลากหลายได้ ดำเนินงานทำให้ชุมชนมองเห็นภาพความสำเร็จและได้ลงมือปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ชุมชนให้แสดงความคิดเห็น เสนอสิ่งใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ อีกทั้งมีความเป็นประชาธิปไตยในชุมชน โดยยึดหลักส่วนใหญ่แต่ไม่มองข้ามเสียงส่วนน้อย มีความรู้สึกไว้วางใจ มีผลทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชน และมีเป้าหมายร่วมกันจนนำไปสู่ประโยชน์ของชุมชนได้ สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ Bass and Avolio (1994) ได้กล่าวถึง ลักษณะภาวะผู้นำที่มีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ 1) การมีอิทธิพลเชิงอุดมการณ์ การที่ผู้นำประพฤติตัวเป็นแบบอย่างหรือเป็นรูปแบบสำหรับผู้ตามผู้นำจะเป็นที่ยกย่องเคารพนับถือศรัทธาไว้วางใจ แล้วทำให้ผู้ตามเกิดความภาคภูมิใจเมื่อได้ร่วมงานกัน ผู้ตามจะพยายามประพฤติปฏิบัติเหมือนกับผู้นำ และต้องการเรียนแบบผู้นำของเขา สิ่งที่ผู้นำต้องปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณลักษณะนี้ คือผู้นำจะต้องมีวิสัยทัศน์และสามารถถ่ายทอดไปยังผู้ตาม ผู้นำจะมีความสม่ำเสมอมากกว่าการเอาแต่อารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤตผู้นำเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ว่าจะทำในสิ่งที่ถูกต้อง ผู้นำจะเป็นผู้ที่มีศีลธรรมและมีจริยธรรมสูง 2) การสร้างแรงบันดาลใจ การที่ผู้นำจะประพฤติในทางที่ถูกต้องให้เกิดแรงบันดาลใจกับผู้ตาม โดยการสร้างแรงจูงใจภายในทำให้ความหมายและทำทนายในเรื่องงานของผู้ตามผู้นำสารกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม (Team Spirit) มีการแสดงออกซึ่งความกระตือรือร้น โดยการสร้างเจตคติที่ดีและการคิดในแง่บวกผู้นำจะทำให้ผู้ตามสัมผัสกับภาพที่งดงามของอนาคต ผู้นำจะสร้างและสื่อความหวังที่ผู้นำต้องการอย่างชัดเจนผู้นำจะแสดงการอุทิศตัวหรือความผูกพันต่อเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ผู้นำแสดงความเชื่อมั่นและแสดงให้เห็นความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ ผู้นำจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจที่เกิดขึ้นผ่านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลและการกระตุ้นทางปัญญาโดยการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ทำให้ผู้ตามรู้สึกว่าเป็น

ตนเองมีคุณค่าและกระตุ้นให้พวกเขาสามารถจัดการกับปัญหาที่ตนเองจะเผชิญได้ส่วนการกระตุ้นทางปัญญาช่วยให้ผู้ตามจัดการกับอุปสรรคของตนเองและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 3) การกระตุ้นทางปัญญา การที่ผู้นำมีการกระตุ้นผู้ตามให้ตระหนักถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในหน่วยงานทำให้ผู้ตามมีความต้องการหาแนวทางใหม่ๆมาแก้ปัญหาในหน่วยงานเพื่อหาข้อสรุปใหม่ที่ดีกว่าเดิม เพื่อเพื่อทำให้เกิดสิ่งใหม่และสร้างสรรค์โดยผู้นำมีการคิดและการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีการตั้งสมมติฐานการเปลี่ยนกรอบ (Reframing) ประมวลปัญหา และการเผชิญกับสถานการณ์เก่าๆด้วยวิธีทางแบบใหม่ๆ มีการมุ่งใจและสนับสนุนความคิดริเริ่มใหม่ๆในการพิจารณาปัญหาและการหาคำตอบของปัญหามีการให้กำลังใจผู้ตามให้พยายามหาทางแก้ปัญหาด้วยวิธีใหม่ๆ 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ผู้นำจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลในฐานะเป็นผู้นำให้การดูแลเอาใจใส่ผู้ตามเป็นรายบุคคลและทำให้ผู้ตามรู้สึกมีคุณค่าและมีความสำคัญผู้นำจะเป็นโค้ช (Coach) และเป็นที่ปรึกษา (Advisor) ของผู้ตามแต่ละคนเพื่อการพัฒนาผู้ตาม ผู้นำจะมีการมอบหมายงานเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้ตามเปิดโอกาสให้ผู้นำได้ใช้ความสามารถพิเศษอย่างเต็มที่และเรียนรู้สิ่งใหม่ๆที่ท้าทายความสามารถผู้นำจะดูแลผู้ตามว่าต้องการคำแนะนำการสนับสนุนและการช่วยให้เกิดความก้าวหน้าในการทำงานที่รับผิดชอบอยู่หรือไม่โดยผู้ตามจะรู้สึกว่าเขากำลังถูกตรวจสอบ มีความสอดคล้องกับการศึกษาของปาณิสรา ตร์สตร (2559) ทำการศึกษา ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ด้านการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลด้านการกระตุ้นทางปัญญา และด้านการสร้างแรงบันดาลใจตามลำดับ แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ คือ ผู้บริหารควรมีการปรึกษาหารือกับทุกฝ่ายเพื่อให้เกิดเป้าหมายที่เป็นทิศทางเดียวกัน ไม่ควรยึดถือตัวเองมากเกินไป การที่ผู้บริหารจะสั่งการสิ่งใดควรอยู่บนความถูกต้องเหตุผล ความจำเป็นและความเป็นไปได้ของงานที่ทำ ควรยกย่องชมเชย ให้กำลังใจหรือให้รางวัลเมื่อมีผลงานที่เกิดกับองค์กรเพื่อให้มีกำลังใจปฏิบัติงานต่อไป ถ้าทำงานใดไม่สำเร็จไม่ควรว่ากล่าวติเตียนต่อหน้าคนอื่น หรือในที่ประชุม ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรได้มีโอกาสเรียนต่อสูงขึ้น ควรสนับสนุนการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงาน ควรกล้าตัดสินใจในการมอบหมายงาน ไม่ควรเกรงใจผู้อาวุโสกว่าเกินไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรศึกษาภูมิหลังของผู้ร่วมงานแต่ละคน ถึงความสามารถที่โดดเด่น ความถนัด แล้วมอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ ความสามารถ ผู้ปฏิบัติ รวมถึงการวางตัวเป็นกลางไม่เอนเอียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่มีผลประโยชน์ส่วนตัว

3) ลักษณะของทุนที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ พบว่ารูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชนมีอยู่ 5 ประเภท คือ 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนทางสังคม 3) ทุนทางธรรมชาติ 4) ทุนทางกายภาพ 5) ทุนทางการเงิน ถึงแม้ว่าชุมชนต้นแบบทั้งสองแห่งจะมีการบริหารจัดการด้านทุนที่คล้ายคลึงกัน แต่ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จะมีการบริหารจัดการทางด้านทุนมนุษย์ ซึ่งเป็นการนำความรู้ความชำนาญ ทักษะที่สะสมมาประสบการณ์ความเชี่ยวชาญ ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งนำมาสร้างคุณมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับภายในชุมชน ในขณะที่ป่าชุมชนบ้านปง ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ จะมีความโดดเด่นทางด้านทุนทางการเงินที่หลากหลาย การดำเนินกิจกรรมเพื่อจัดหาเงินทุนและมีการหมุนเวียนเงินทุนที่เป็นระบบชัดเจน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจาก ในการบริหารจัดการป่าชุมชนและทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมในป่าชุมชนให้มีความเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองและยั่งยืนต้องมีทุนดังกล่าวครบทุกด้าน โดยผู้นำเป็น ทั้งผู้ใหญ่บ้านและประธานคณะกรรมการป่าชุมชน มีภาวะผู้นำสูง จึงทำให้มีอิทธิพลต่อชุมชนในการทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ประกอบกับการมีปราชญ์ชาวบ้าน การรักษาวิถีชุมชน และสถาบันทางศาสนาที่เข้มแข็งในการร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชนให้ระบบนิเวศที่สมบูรณ์ และยังมีการบริหารจัดการกองทุนในหมู่บ้านอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นทุนหมุนเวียนในชุมชนและช่วยให้คนในชุมชนหนีลดลงอีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีของ The Department for International Development (DFID, 1999) ได้อธิบายไว้ว่าการดำรงชีพของชุมชนนั้น จะต้องมีเรื่องต้นทุนพื้นฐาน 5 ประเภท คือ 1) ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถในการทำงาน และสุขภาพที่ดี ที่ร่วมกันทำให้ประชาชนเพื่อดำเนินกลยุทธ์ในการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันและบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำรงชีวิต ซึ่งระดับทุนมนุษย์เป็นปัจจัยของปริมาณและคุณภาพของแรงงานที่มีอยู่ สิ่งนี้แตกต่างกันไปตามขนาดครัวเรือน ระดับทักษะ ศักยภาพในการเป็นผู้นำ สถานะสุขภาพ ทุนมนุษย์เป็นส่วนที่สำคัญในการดำรงชีวิต กล่าวคือ เป็นส่วนสร้างหรือวิธีการบรรลุผลการดำรงชีวิต และหลายคนมีมุมมองว่าการที่สุขภาพไม่ดีหรือขาดการศึกษาเป็นเรื่องหลักของความยากจนและด้วยเหตุนี้จึงเอาชนะสิ่งเหล่านี้ได้เงื่อนไขอาจเป็นหนึ่งในวัตถุประสงค์หลักของการทำมาหากินของพวกเขา 2) ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึง ทรัพยากรทางสังคมที่ประชาชนใช้เพื่อการดำรงชีพรวมทั้งความไว้วางใจ การยอมรับซึ่งกันและกันของคนในชุมชน กลุ่มองค์กร เครือข่ายภาคประชาชน ภาคประชาสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ตลอดจนความเชื่อถือศรัทธา การเข้าถึงสถาบันที่เป็นทางการมากขึ้น เช่น หน่วยงานทางการเมืองหรือพลเมือง สมาชิกภาพของกลุ่มที่เป็นทางการมากขึ้นซึ่งมักจะนำมาซึ่งการยึดถือในการทำข้อตกลงร่วมกันหรือกฎเกณฑ์ การลงโทษที่ยอมรับกัน

ทั่วไปและวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน 3) ทูทางธรรมชาติ (Natural Capital) หมายถึง ทูที่ใช้สำหรับรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีการหมุนเวียนไหล เช่น การหมุนเวียนอาหาร การอนุรักษ์รักษาป่า เป็นต้น ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต มีความหลากหลายในทรัพยากรที่ประกอบเป็นทุนธรรมชาติจากสินค้าสาธารณะที่จับต้องไม่ได้เช่นบรรยากาศและความหลากหลายทางชีวภาพไปสู่ทรัพยากรที่แบ่งแยกได้ซึ่งใช้สำหรับการผลิตโดยตรง เช่น ดิน ไม้ ที่ดิน เป็นต้น ภายในกรอบการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน ความสัมพันธ์ระหว่างทุนธรรมชาติกับบริบทมีจุดอ่อนอยู่มาก ในหลายกรณีที่ทำลายชีวิตความเป็นอยู่ของคนจน เช่น ไฟป่า น้ำท่วม และแผ่นดินไหว เป็นต้น และฤดูกาลส่วนใหญ่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหรือผลผลิตของทุนธรรมชาติตลอดทั้งปี 4) ทูทางกายภาพ (Physical Capital) หมายถึง ทูที่ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานพื้นฐานและสินค้าของผู้ผลิตที่จำเป็นในการสนับสนุนการดำรงชีวิต ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ช่วยให้ผู้คนสามารถบรรลุพื้นฐานความต้องการและมีประสิทธิภาพมากขึ้น 5) ทูทางการเงิน (Financial Capital) หมายถึง โอกาสในการหารายได้ในรูปแบบกลุ่ม บัณฑิตบุคคล โดยผ่านกองทุนหรือเงินทุนที่เกิดขึ้นจากการออม การสะสมทรัพย์ ไม่มีหนี้สินและพึ่งพาตนเองได้ มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ อุไรวรรณ แม่บ้าน (2563) ได้ทำการศึกษา การบริหารจัดการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ของประเทศไทย ผลการศึกษาพบว่า บริบทที่มีผลต่อการบริหารจัดการทุนทางสังคม ด้านสภาพทุนทางสังคมของชุมชนได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยด้านทุนมนุษย์พบว่าหากผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างจริงจัง จะทำให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ซึ่งทุนมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ โดยมีทุนทางสถาบันต่างๆ ในพื้นที่ เข้าเป็นภาคีเครือข่ายสร้างการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาเป็นองค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและสิ่งต่างๆ ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้ชุมชนเข้มแข็งต้องอาศัยชุมชนเป็นหลักในการพัฒนามากกว่าอาศัยการช่วยเหลือจากภาครัฐ การใช้กลยุทธ์การบริหารจัดการทุนทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนในรูปแบบชุมชนพึ่งตนเอง พบว่า มีการขับเคลื่อนชุมชน โดยมีการวางแผน และการประสานงานภายในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมศึกษาปัญหา ร่วมคิด ร่วมทำร่วมตัดสินใจ และวางแผนในการดำเนินงานและประสานงานร่วมกัน กลยุทธ์การบริหารจัดการที่ชุมชนนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเอง คือ การจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การ

จัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ การบริหารทุนทางสังคมจึงเป็นปัจจัยความสำเร็จหลักของการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองในชุมชนท้องถิ่นไทย

4) ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดจากการบริหารจัดการชุมชนแบบมีส่วนร่วมของพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปี่ อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ พบว่า ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าชุมชน ในมิติสำคัญ 4 เรื่อง คือ 1) ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ 2) การร่วมกันสร้างหลักประกันการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ 3) การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน 4) การร่วมกันสร้างหลักประกันระบบผลิตอาหาร ที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องจากความสำเร็จในการเป็นชุมชนต้นแบบของพื้นที่ป่าชุมชนนั้น เกิดจากกิจกรรมการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมครบถ้วนทุกมิติ การพัฒนาความรู้ที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ เป็นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน มีการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน การรวมตัวของคนในชุมชนเป็นกลุ่มอาชีพ และดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการป่าชุมชนให้มีความยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีขององค์การสหประชาชาติเรื่องเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals - SDGs) (UN,2015) โดยกำหนดให้มีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวทางให้แต่ละประเทศดำเนินการร่วมกันเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) 17 เป้าหมาย การบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) ความครอบคลุมทางสังคม (Social Inclusion) และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) ประเทศไทยยังให้ความสำคัญกับมิติทางด้านวัฒนธรรมอีกด้วยและการจะบรรลุความสำเร็จของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ มีความสอดคล้องกับการศึกษาของพรเทพ ศรีธนาธร (2552) ได้ทำการศึกษาการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในการพัฒนาท้องถิ่น: การปฏิบัติของชุมชน, ประชาชน การมีส่วนร่วม และความสำเร็จของการอนุรักษ์ป่า จากการศึกษาพบว่า ป่าชุมชนล้วนประสบกับวิกฤตจากการบุกรุกป่า สัมปทานการตัดไม้และสัมปทานหินแกรนิตจนกระทบต่อสภาพป่าไม้ ซึ่งชาวบ้านเรียนรู้จากประสบการณ์การตัดไม้ทำลายป่าและผลัดดันให้ตนเองสร้างการเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อรักษาป่า ด้วยการขยายป่าไม้ของชุมชนมีส่วนร่วมในทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดเรื่องป่าชุมชนได้ถูกนำมาใช้และจัดตั้งขึ้น โดยมีการแทรกแซงและการสนับสนุนจากภาครัฐในระดับหนึ่งจากองค์กรต่างๆ การแทรกแซงของรัฐบาลส่วนใหญ่อยู่ในรูปของงบประมาณเพิ่มเติมสนับสนุนและดำเนินโครงการขึ้น

ทะเบียนเป็นป่าชุมชนในพระบรมราชูปถัมภ์กรมป่าไม้และมักจะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนผ่านโครงการพัฒนาป่าไม้ภายใต้การทำงานของมูลนิธิไม่แสวงหาผลกำไร นอกจากนี้ผู้นำคือบุคคลสำคัญในความสำเร็จของการอนุรักษ์ป่าไม้ ในผืนป่าชุมชนชนบทของไทยโดยเฉพาะภาคเหนือมีให้เห็นกันทั่วไปอยู่ร่วมกันในวิถีชีวิตดั้งเดิม วิถีชีวิตของพวกเขาทำให้ผู้คนเข้มแข็ง มิตรภาพ ความสามัคคี และความเคารพ ด้วยวิธีนี้ชุมชนจึงมีผู้นำมากกว่าหนึ่งคนนอกจากผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นตัวแทนของผู้เฒ่าผู้แก่และผู้นำโดยธรรมชาติจากกลุ่มอาชีพ ทุกป่าชุมชนในการศึกษามีผู้นำโดยธรรมชาติ และเป็นไปก่อนข้างยากสำหรับผู้ที่มาจากชุมชนอื่นที่จะกลายเป็นผู้นำชุมชน ดังนั้นป่าชุมชนควรเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับคนรุ่นต่อไปของผู้นำ ป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จหลายแห่งสูญเสียความสมดุลเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงหรือการเกียจคร้านหรือการเสียชีวิตของผู้นำ ซึ่งนวัตกรรมเหล่านี้เพื่อประสานการใช้ประโยชน์ป่าไม้และความยั่งยืนในการศึกษาครั้งนี้ ป่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จได้ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาในชีวิต การทำงาน และการอนุรักษ์ป่าไม้ ระดับของการสมัครคือสังเกตได้ชัดเจนในไร่คง และนครพอเพียงในที่สุดจะเห็นได้ว่าความสำเร็จของป่าชุมชนภาคเหนือไม่ขึ้นอยู่กับจำนวนป่าชุมชนที่มีอยู่ ก่อนข้างจะมีประสิทธิภาพแนวทางการจัดการที่กำหนดศักยภาพสู่ความสำเร็จ เป็นป่าชุมชนแตกต่างกันในด้านที่ตั้ง ลักษณะป่าไม้ บรรทัดฐาน และวัฒนธรรม หากที่ตายตัวสูตรสำเร็จก็ทำไม่ได้ แนวทางการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันของแต่ละคน

5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.3.1 ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1) การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ สำนักจัดการป่าชุมชน กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน่วยกำหนดนโยบาย สนับสนุน กำกับติดตามผลการดำเนินงานตามนโยบาย สามารถนำผลการวิจัยไปออกแบบ พัฒนานโยบายในการบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนของชุมชนที่เหมาะสมกับป่าชุมชนแต่ละพื้นที่ภายในประเทศไทย รวมถึงหน่วยผู้รับนโยบายมาปฏิบัติ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ประจำจังหวัดต่าง ๆ สามารถนำผลการวิจัยไปกำหนดเป็นแนวทางการปฏิบัติแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ หน่วยงานราชการอื่นๆ และภาคประชาสังคมตามบริบทของแต่ละพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม การบริหารจัดการป่าชุมชนไม่ได้มีสูตรที่ตายตัวสามารถนำไปใช้ได้ทุกที่ เพียงแต่การกำหนดแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ให้เหมาะสมสภาพสังคม เศรษฐกิจ

และวัฒนธรรมตามแต่ละท้องถิ่น คุณค่าพื้นฐาน ไม่ใช่สิ่งตายตัว การบริหารจัดการป่าชุมชนที่ยั่งยืน ต้องเป็นกระบวนการที่มีเหตุผลและพร้อมจะปรับปรุง พัฒนารูปแบบไปสู่สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ เพื่อเป้าหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จารีตวัฒนธรรมที่ฝังงมในชุมชนให้ประชาชนในชุมชน สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

2) การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย:

2.1) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรกำหนดให้ การดำเนินงาน นโยบายการบริหารจัดการป่าชุมชน ให้เฉพาะระดับพื้นที่เพื่อที่การดำเนินงานตาม นโยบายให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

2.2) สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ประจำจังหวัดควรปรับปรุงระเบียบหรือ กฎเกณฑ์ให้ตรงกับความเป็นจริงในระดับพื้นที่ เป็นระเบียบที่กำหนดขึ้นมาโดยเฉพาะของพื้นที่ รวมถึงข้อยกเว้นที่แยกออกมาให้มีความชัดเจน การพัฒนาระบบตามติดตามผลการดำเนินงาน ภายในจังหวัดให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) เนื่องจากศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษากรณีป่าชุมชนเฉพาะพื้นที่ โดยการบริหารจัดการ ป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรวิจัยบทบาทภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นบริบทเฉพาะรายกรณี เพื่อเพิ่มทางเลือกที่เหมาะสมในการพัฒนาองค์กรทั้งทางด้านระบบ บริหารจัดการของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ ควรมีการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อเพิ่ม ความหลากหลายของข้อมูลป่าไม้ โดยเฉพาะด้านนโยบายที่สร้างมาแต่ยังไม่สามารถปฏิบัติได้จริง อีกทั้งจำนวนป่าไม้ที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง สภาพเมืองที่เข้าคุกคามป่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ธรรมชาติมีข้อดีและข้อเสียอย่างไร ซึ่งจะทำให้เป็นถึงข้อมูลของป่าไม้ในประเทศไทยหลาย มิติมากยิ่งขึ้น

3) ควรศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมี ส่วนร่วมและจารีตประเพณีท้องถิ่น

บรรณานุกรม

- กรมป่าไม้. (2552). การแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- เกษม จันทร์แก้ว. (2544). วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- โกวิท พวงงาม. (2545). การปกครองท้องถิ่นไทย หลักการและมติใหม่ในอนาคต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- จักรพันธุ์ ปัญจะสุวรรณ. (2545). การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- จินตนา สุจางนันท์. (2549). การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินต์ติ้ง.
- จิราภรณ์ ศรีคำ. (2547). การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนาการจัดการศึกษาของโรงเรียน
วชิรวิทย์ ระดับประถมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2548). แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีพระจอมเกล้า.
- เจลิยว บุรีภักดี. (2545). การวิจัยชุมชน. นนทบุรี: เอส อาร์ พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์
- ณัฐพันธ์ เขจรนันท์. (2551). พฤติกรรมองค์กร. กรุงเทพฯ: ซี เอ็ดดูเคชั่น.
- ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์. (2550). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของ
โรงเรียนล้อมแรดวิทยา อำเภอดำรงวิทยารอไกล จังหวัดลำปาง (Unpublished Master's thesis).
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ธวัช เบญจาทิฎกุล. (2529). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวนาในการพัฒนา:
หมู่บ้านชาวเขาชนเผ่าเลิศจังหวัดเชียงใหม่ ประจําปี พ.ศ. 2527 (Unpublished Master's thesis).
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). การมีส่วนร่วม : หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง (พิมพ์
ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สิริลักษณ์การพิมพ์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหิดล
- บัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ. (2561). การเมืองเรื่องป่าชุมชน : ปัญหาเงินนโยบายและระบบกรรมสิทธิ์
ร่วมในสังคมไทย. วารสารธรรมศาสตร์, 37(2), 144-162.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรสวัสดิ์ ศิริศานันท์. (2555). รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของผู้บริหารมืออาชีพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 6(2), 29 – 40.
- พิฑูวรรณ กิตติคุณ. (2559). *การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- พิมพ์พร จารุจิตร. (2559). *ภาวะผู้นำกับการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21*. สืบค้นจาก https://pubhtml5.com/pqj/vcpt/basic/#google_vignette
- พีระ พรนวม. (2544). *ศรัทธาต่อหลักการการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่
- ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และ พรรณทิพย์ เพชรมาก. (2551). *การบริหารสังคม ศาสตร์แห่งศตวรรษ เพื่อสังคมไทยและสังคมโลก*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน
- มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (2545). *ชุมชน*. สืบค้นจาก <https://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=26&chap=3&page=chap3.htm>
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). *การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บั๊กพอยท์
- วิจิตร บุญยะ โหตระ. (2537). *ชีวิตและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : ธรรมสารการพิมพ์.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2558). *คู่มือการพัฒนาาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชน*. สืบค้นจาก https://web.codi.or.th/wp-content/uploads/2019/05/book_Economic041258.pdf
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. (2550). *การจัดการป่าชุมชน เพื่อคนและเพื่อป่า* (พิมพ์ครั้งที่ 1.) กรุงเทพฯ: ทวีวัฒน์การพิมพ์ จำกัด
- สมหญิง สุนทรวงษ์. (2557). *ป่าชุมชนกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบข้าราชการ. (2559). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*. สืบค้นจาก <https://www.opdc.go.th/content/Mjc4Nw>
- สุเทพ พงศ์ศิริวัฒน์. (2545). *ภาวะผู้นำ ทฤษฎีและปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บั๊กลิ้งค์.
- สุนทร โคตรบรรเทา. (2551). *ภาวะผู้นำในองค์การการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Arnstien, S.R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Bass, B.M. & Avolio, B.J., (1994). *Improving Organization Effectiveness Through Transformational Leadership*. Thousand Oak, CA.: Sage.
- Berkley, G.E. (1975). *The Craft of Public Administration*. Boston: Allyn and Bacon.
- Borges-Mendez, R. (2008). Sustainable Development and participatory practices in community forestry: the case of FUNDECOR in Costa Rica Sidikalang, North Sumatera Province. *Sustainability and Social Justice*, 13(4), 367-383.
- Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measure for Project Design Implementation and Evaluation: Rural Development Committee Center for international Studies*. New York: Cornell University Press
- Creighton, J.L. (2005). *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement*. San Francisco: Jossey Bass Publisher.
- Emerson, K. & Nabatchi, T. (2015). *Collaborative governance*. Egimes : Georgetown University Press
- Fornaroff , A. (1980). *Community involmnet in Health System for Primary Health Care*. Geneva: World Health Organization
- Greenberg, J. & Baron, R.A. (2003). *Behavior in Organization*(6th ed.). Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall
- Halpin, A.W. (1966). *Theory and Research in Administrators*. New York : Macmillan.
- Huntington, S. & Nelson, S. (1975). *No easy choice: political participation in developing countries*. New York: Harvard University Press.
- Koufman, F. (1949). H.F. Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities. *Agricultural Experiment Station Bulletins*, 4(2), 5-50.
- Maharjan, K.L. (2005). Community Participation in Forest Resource Management in Nepal. *Journal of Mountain Science*, 2(1), 32-41.
- Putti, J.M. (1987). Work Values and Organizational commitment: A study in the Asian context. *Human Relations*, 4(2), 275-288.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Saraan,M., Rahmawaty, R. & Harahap, R.H. (2019). *Analysis of community participation at Community Forestry Group (HKm) in Forest Management Unit (KPH) Region XIV Sidikalang, North Sumatera Province*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/340659415_Analysis_of_community_participation_at_Community_Forestry_Group_HKm_in_Forest_Management_Unit_KPH_Region_XIV_Sidikalang_North_Sumatera_Province
- The Department for International Development. (1999). *Sustainable Livelihoods Guidance Sheets*. Retrieved from <https://www.unscn.org/en/resource-center/archive/sustainable-food-systems-archive?idnews=1534>
- United Nations. (1981). *Yearbook of International Trade Statistics*. United Nations: UN Press.
- United Nations. (2015). *Sustainable Development Goals: SDGs*. Retrived from <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>
- United Nations. (2020). *The State of world's forests 2020 : Forests, Biodiversity and People*. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/3978392?v=pdf>
- William, E. (1976). Electoral Participation in a Low Stimulus Election. *Rural Development*, 4(1), 111-124.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

แบบสัมภาษณ์ (แบบมีโครงสร้าง)

เรื่อง การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืนระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม :
ศึกษากรณี ป่าชุมชน บ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปาง
ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

.....
 ภาครัฐ ภาคประชาสังคม

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....
 ชื่อ - สกุลผู้ให้สัมภาษณ์.....เพศ.....อายุ.....ปี
 ตำแหน่ง.....หน่วยงานที่สังกัด.....
 หน้าที่รับผิดชอบ.....
 ข้อมูลอื่นๆ.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

1.กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

- ท่านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการป่าชุมชน หรือไม่ อย่างไร
- ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอกฎหมาย กฎ ระเบียบ ในการจัดตั้งป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผน และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

1.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

- ท่านมีส่วนร่วมในการนำข้อบังคับทางกฎหมาย ได้แก่ กฎ ระเบียบต่าง ๆ มาใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้วางแผนไว้ ในการบริหารจัดการป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- ท่านมีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและทำให้เกิดความร่วมมือของประชาชนเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่หรือไม่ อย่างไร

1.3 การมีส่วนร่วมในการใช้ผลประโยชน์

- ท่านและชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างไรบ้าง
- ท่านและชุมชนมีรูปแบบการทดแทนผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชนอย่างไร เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรของป่าชุมชนที่เพียงพอและต่อเนื่อง จนนำไปสู่ความยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร
- ท่านและชุมชนมีการแบ่งปันผลผลิตที่ได้จากป่าชุมชนซึ่งกันและกันหรือไม่ อย่างไร

1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

- ท่านมีส่วนร่วมในการติดตาม เพื่อประเมินโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของป่าชุมชนว่ามีปัญหา อุปสรรคอย่างไร หรือไม่ และมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางแก้ไขหรือไม่ อย่างไร
- ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลความสำเร็จของการบริหารจัดการป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

2. รูปแบบทุนในการบริหารจัดการป่าชุมชน

2.1 ทุนมนุษย์

- ท่านเห็นว่า ทักษะ องค์ความรู้ ความสามารถในแต่ละด้านของประชาชนในชุมชน มีส่วนทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จหรือไม่ อย่างไร
- ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและวิธีการ ถ่ายทอดความรู้เฉพาะด้านให้กับคนรุ่นต่อไปหรือไม่ อย่างไร เพื่อให้องค์ความรู้เหล่านี้ยังคงอยู่สืบไป

2.2 ทุนทางสังคม

- ท่านเห็นว่า กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ปรชาชนชาวบ้าน ผู้นำหมู่บ้าน มีความเข้มแข็ง และได้รับความไว้วางใจจากชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- ท่านเห็นว่า จากคำถามข้อข้างต้น กลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำชุมชน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการบริหารจัดการป่าชุมชนมากน้อย เพียงใด เพราะเหตุใด

2.3 ทุนทางธรรมชาติ

- ท่านเห็นว่า สภาพป่าชุมชนทั้งก่อนและหลังการดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชน มีความแตกต่างกันอย่างไร เพราะเหตุใด
- ท่านคิดว่า ชุมชนควรมีแนวทางในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนได้อย่างไร
- ท่านคิดว่า ทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชนอย่างไร

2.4 ทุนทางกายภาพ

- ท่านคิดว่า ระบบขนส่งเพื่อการจำหน่ายผลผลิตจากป่าชุมชนวิธีใด ที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในเรื่องของการบริหารต้นทุนมากที่สุด เพราะเหตุใด
- ท่านเห็นว่า ชุมชนได้อาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติจากป่าชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพมากน้อยเพียงใด อาทิ ใช้ทำการเกษตร หรือใช้ในครัวเรือน
- ท่านเห็นว่า ชุมชนมีการสื่อสารข้อมูลทั่วถึงเพื่อสร้างความเข้าใจและความร่วมมือกันเกี่ยวกับเรื่องสำคัญต่างๆ ภายในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

2.5 ทุนทางการเงิน

- ท่านเห็นว่า สมาชิกชุมชนได้อาศัยแหล่งเงินทุนจากแหล่งใด ในการลงทุนเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ
- ท่านเห็นว่า ชุมชนมีการจัดตั้งสหกรณ์หรือการออมเงินให้กับสมาชิกภายในชุมชนหรือไม่ หากมี สหกรณ์ชุมชนได้อาศัยการดำเนินการอย่างไร เพื่อให้ชุมชนมีความมั่นคงทางการเงินและยั่งยืน
- ท่านเห็นว่า ชุมชนมีการบริหารจัดการรายได้ที่เกิดขึ้นจากการจำหน่ายผลผลิตของป่าชุมชนอย่างไร และมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด

3. ผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของป่าชุมชน

3.1 ความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

- ท่านและชุมชน มีส่วนในการกำหนดแนวทางความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพหรือไม่ อย่างไร
- ท่านและชุมชน มีส่วนในการกำหนดเป้าหมายการเข้าถึงการใช้ทรัพยากรจากป่าชุมชนของสมาชิกชุมชนแต่ละคนหรือไม่ อย่างไร

3.2 การร่วมกันสร้างหลักประกันในการอนุรักษ์-การฟื้นฟู และการใช้ระบบนิเวศ

- ท่านและชุมชน ได้อาศัยมาตรการอย่างไร ในการร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ระบบนิเวศจากป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของป่าชุมชน
- ท่านและชุมชน มีแนวทางใดในการลดหรือยกเลิกการใช้สารเคมีในพื้นที่การเกษตรและป่าชุมชน
- ท่านและชุมชน มีวิธีการลดและกำจัดขยะอย่างไร เพื่อให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

3.3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน

- ท่านและชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร
- ท่านและชุมชน มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการเข้าถึงผลผลิตและวัตถุดิบจากป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

3.4 การร่วมกันสร้างหลักประกันให้กับระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืนตามแนวทางเกษตร ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

- ท่านและชุมชน มีวิธีการกำหนดรูปแบบในการจำหน่ายผลผลิตจากป่าชุมชนอย่างไร เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

ท่านและชุมชน มีแนวทางในการนำผลผลิตจากป่าชุมชนประเภทต่างๆ มาแปรรูปอย่างไรบ้าง และมีการทดแทนทรัพยากรคีนป่าชุมชนหรือไม่ อย่างไร

แบบ Focus Group ประชาชนในพื้นที่ กลุ่มละ 8 ท่าน

ภาวะผู้นำที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในการบริหารจัดการป่าชุมชน

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....

ชื่อ - สกุลผู้ให้สัมภาษณ์.....เพศ..... อายุ.....ปี

สถานภาพ.....ประกอบอาชีพ.....ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่.....ปี

ข้อมูลอื่นๆ.....

- ท่านเห็นว่า ก่อนมีการประกาศเป็นป่าชุมชน ท่านมีวิธีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าอย่างไร
- ท่านเห็นว่า ภายหลังจากที่ได้มีการประกาศเป็นป่าชุมชนแล้ว ท่านมีวิธีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าแตกต่างจากเดิมหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด
- ท่านได้มีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน และตัวแทนกลุ่มอาชีพต่างๆหรือไม่ อย่างไร หากท่านมีส่วนร่วม ปัจจัยที่ท่านใช้อะไรมีส่วนในการตัดสินใจคัดเลือกคณะกรรมการได้แก่ปัจจัยใด

1.การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์

- ท่านเห็นว่า ประธานกรรมการป่าชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ มีเป้าหมาย (วิสัยทัศน์) และอุดมการณ์ที่เข้มแข็งในการจัดตั้งป่าชุมชน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างยั่งยืนหรือไม่อย่างไร
- ท่านเห็นว่า ประธานกรรมการป่าชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ มีรูปแบบการดำเนินงาน ที่จะทำให้ท่านเชื่อมั่นว่าการบริหารป่าชุมชนอย่างยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

2. การสร้างแรงบันดาลใจ

- ท่านเห็นว่า ประธานกรรมการป่าชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ มีแนวทางดำเนินกิจกรรมที่ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
- ท่านเห็นว่า ประธานกรรมการป่าชุมชน ประธานกลุ่มอาชีพ สามารถสร้างแรงจูงใจในการหวงแหน และอนุรักษ์ป่าชุมชนให้กับสมาชิกป่าชุมชนได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

3. การกระตุ้นทางปัญญา

- ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประชานกลุ่มอาชีพ มีการนำเสนอแนวทาง , ตลอดจนการแก้ปัญหาให้ชุมชนทราบทุกครั้ง หรือไม่ อย่างไร
- ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประชานกลุ่มอาชีพ มีส่วนสนับสนุนให้ท่านมีความคิดริเริ่ม นำเสนอ และลงมือปฏิบัติเกี่ยวกับโครงการชุมชนที่มีนวัตกรรมด้วยแนวทางใหม่ๆ หรือไม่ อย่างไร

4. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

- ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประชานกลุ่มอาชีพ ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างและหลากหลายของสมาชิกชุมชนหรือไม่ และมีวิธีการจัดการความเห็นที่หลากหลายเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือกันของชุมชนได้อย่างไร
- ท่านเห็นว่า ประชานกรรมการป่าชุมชน ประชานกลุ่มอาชีพ สนับสนุนให้ท่านและสมาชิกภายในชุมชน ได้ฝึกอาชีพเสริมในชุมชนได้ตามที่แต่ละคนต้องการหรือไม่ อย่างไร

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยรังสิต Rangsit University

มหาวิทยาลัยรังสิต Rangsit University T. (66) 2997 2200-30
 เมืองเอก อ.พญาอินทร์ Muang-Ake, Pathumthani Rd. F. (66) 2791 5757
 จ.ปทุมธานี 12000 Pathumthani 12000, Thailand E. info@rsu.ac.th

ที่ รปน. 4192/026.12

สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ

20 กรกฎาคม 2565

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ จำนวน 1 ชุด

ด้วย นายวรพล ถึงทอง นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต อยู่ระหว่างทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมและยั่งยืน ระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคม: ศึกษากรณี ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา และป่าชุมชนบ้านปง ตำบลต้าผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่” ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์สำเร็จอย่างมีคุณภาพ นักศึกษาจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความถูกต้อง ชัดเจน เพียงพอ สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัยได้อย่างมีคุณค่า และเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป สถาบันฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้กรุณาอนุญาตให้นักศึกษาเข้าสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ในวันและเวลาที่ท่านสะดวก โดยนักศึกษาจักได้ดำเนินการประสานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(ดร.เฉลิมพร เย็นเยือก)

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ
 ปฏิบัติหน้าที่แทนคณบดี

นายวรพล ถึงทอง

โทร. 083-516-1465

สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ

โทร. 0-2997-2222 ต่อ 1031, 1048

The image features a large, faint watermark of the Rangsit University logo in the center. The logo consists of a stylized flame or sunburst shape at the top, with a circular base made of radiating lines. Below the logo, the text 'มหาวิทยาลัยรังสิต Rangsit University' is written in a semi-circle.

ภาคผนวก ค

รูปภาพลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

มหาวิทยาลัยรังสิต Rangsit University

การสัมภาษณ์ภาคประชาสังคม

การสัมภาษณ์ภาคประชาสังคม

การสัมภาษณ์ภาครัฐ

การสัมภาษณ์ภาครัฐ

ป่าชุมชนบ้านปาง ตำบลตำผามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่

ป่าชุมชนบ้านปี่ ตำบลเวียง อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	วรพล ถึงทอง
วัน เดือน ปีเกิด	3 มกราคม 2524
สถานที่เกิด	จังหวัดพิษณุโลก ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต, 2545 สาขาวิชาเทคโนโลยีและนวัตกรรมทาง การศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ปริญญารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต, 2554 สาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรมและกฎหมาย มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, 2557 สาขาวิชาการบริหารการจัดการภาครัฐ มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, 2567
ที่อยู่ปัจจุบัน	413 หมู่ 7 ตำบลสมอแข อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัด พิษณุโลก
ตำแหน่งปัจจุบัน	นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ องค์การบริหารส่วน จังหวัดลำพูน